První socialismus

aneb

Jak stalinské a neostalinské deformace marxismu a leninismu
vedly v Československu spolehlivě k návratu ke kapitalismu

340 stran
čtení
nejen o chybných ideologických,
a tím pádem i státoprávních, občanskoprávních a hospodářských koncepcích,
ale i o historicky nezpochybnitelných
úspěších, přínosech a přednostech tzv. reálného socialismu

Autor
© Mgr. et Mgr. Jindřich Fajt

2012 – 2014

První část

Nejobecnější poznatky:

1.
Tzv. reálný socialismus neskončil na tom,
čeho bylo ve prospěch pracujících dosaženo,
ale na tom, čeho za celou dobu jeho budování
dosaženo nebylo.

2.
Politické dílo těch, kteří odmítají poznat a pochopit
dlouhodobé tendence historického vývoje,
bude tak jako tak nemilosrdně zničeno,
ač vzpomínka na něj bude vždy velmi užitečná.

3.
Lidé se budou snažit zmírňovat následky negativního dotud,
dokud je množství stále se hromadících negativ a rozporů opět nedonutí
k pokusu o jejich systémové a komplexní odstranění.

4.
Společnost, která umožní, aby nadřízení byli pány
nad pravomocemi a tím svobodou podřízených,
nikdy nemůže dospět ke komunismu.

5.
Historický význam komunistické strany
spočívá v prosazení socialismu jako mezistupně
mezi třídní a beztřídní společností.
Pokud pracující dosáhnou na základě svých zkušeností
takového uvědomění důležitosti sebe samých,
že sami začnou myslet a jednat komunisticky,
přestane být rozhodující, zda má být vedoucí silou či nikoliv.
Nelze ovšem připustit, aby se kdykoliv odchýlila
od jediného smyslu své existence: sloužit potřebám a zájmům
pracujícího lidu.

Obsah /3

Na úvod:
VŽDY AKTUÁLNÍ BOJ S HLOUPOSTÍ, PŘEDSUDKY A EGOISMEM /6
*Proč „první socialismus“? **6** - Klíč k budoucnosti pochází z minulosti **13***

OPTIMÁLNÍ PODMÍNKY A SPRÁVNÉ PŘEDPOKLADY /2
*Výčet základních podmínek **15** - Původ Národní fronty **16** - Projekt národních výborů **18** Povolební situace **20** - Spory o bezpečnost a rizika politické destabilizace **21** - Znárodňování jako základ k podlomení moci kapitálu **22** - O závodních a podnikových radách **23***

AŽ NA DORAZ – VYNIKAJÍCÍ TAKTIKA KSČ /26
*Vpřed za splnění budovatelského programu **26** - Zpět cestou kabinetních obstrukcí **27** - Boj o budoucí charakter státu i společnosti **28** - Prezident – poslední zbytečná naděje, tudíž i zbytečná překážka **30** - Vyústění únorové krize jako počátek socialistické revoluce **32** - Průběh sjezdu závodních rad **33** - Další veřejné akce **35** - Nelze jít donekonečna proti potřebám, zájmům a vůli pracujících **33** - Dny poté: důsledky činností akčních výborů Národní fronty **36***

SÍLA, KTERÁ ROZHODLA A MĚLA NÁROK SE CHOPIT MOCI /39
*Historicky nedoceněný význam závodních rad **40** - Jak se zbavit politického vlivu závodních rad jejich začleněním do odborů **42** - Židle o čtyřech nohách: řízení, kontrola, spolurozhodování, odbory **45** - Proč se závodní rady nestaly základem politické a ekonomické moci pracujících? **47***

GOTTWALD, STALIN A RENEGÁT KAUTSKY /50
*Revize Marxe a Lenina v československých podmínkách **51** - Falešná a zbytečná, čili slepá cesta tzv. specifické cesty k socialismu **52** - Jak se Stalin odklonil od Marxe i Lenina **53** Praktické důsledky revize, falše a zrady **56** - Kdo byl více ve vleku Kautskyho – Gottwald nebo Stalin? **57** - Správné a nesprávné pojetí demokratického centralismu **59** - Historické důsledky nesprávných přístupů k demokratickému centralismu **62** - O správném pojetí centralismu, unitarismu, federalismu a autonomismu **64***

ODPORNÉ PROCESY A KONTRAPRODUKTIVNÍ ROZSUDKY /65
*V importovaných osidlech brutality a špionománie **67** - Se Stalinem proti Leninovi, a to i v pojetí práva a násilí **72** - Zbytečné tresty smrti, ale i zbytečné vraždy nevinných z obou stran **77** - Zbytečné popření dualismu práva veřejného a soukromého **80** - Důsledek předchozího: tragická „volba“ volné aplikace práva **83** - Chybné podřízení prokuratury, soudů i tvorby práva vůli a zájmům výkonné moci **87** - Neúměrně tvrdé tresty za neúměrně obecně formulované trestné činy **88** - O úskalích ochrany státní hranice jako hranice mezi odlišnými systémy **90** - Protiprávnost zločinů, anebo cesty ke komunismu? **93***

ČASTÉ AMNESTIE A ZDLOUHAVÉ REHABILITACE /95
*Amnestie, vyhlášené v letech 1948 až 1968 **96** - Rehabilitace, realizované v letech 1955 až 1971 **97** - Úskalí pravicové plošné rehabilitace, realizované v roce 1990 **101** - Odpuštění jako nutný krok nejen k nápravě, ale i k pozitivní cestě vpřed **103***

ČEST POCTIVÉ PRÁCI, VÝSTAVBĚ A SOCIÁLNÍM VYMOŽENOSTEM /104
*Základní přednosti socialismu jako základní předpoklady růstu jakékoliv společnosti **105** - Základní výsledky hospodářského růstu v letech 1948 až 1970 **109** - Průmysl jako hlavní motor nepřetržitého růstu výrobních sil **111** - Produkce zemědělství v závislosti na výsledcích kolektivizace **116** - Náročnost rozvoje a růstu výroby a dopravy na suroviny a energie **117** Výstavba nových podniků a provozů, modernizace starých **118**- Na potřebách a produkci průmyslu závislý rozvoj dopravy a obchodu 104- Kvantitativní i kvalitativní rozvoj pracovních sil **120** - Postupný růst mzdové, sociální a životní úrovně **124** - Dosažení nové třídní struktury, založené na spolupráci pracujících **128***

MYLNÝ ZÁKLAD HOSPODÁŘSKÝCH REFOREM /130
*Možné vývojové limity a korekce jinak opodstatněného centrálního plánování **131** - Počátky disproporcí mezi rozvojem výrobních sil a výrobních vztahů **132** - První ekonomická reforma: nepochopený základ vzrůstajících potíží **135** - Druhá ekonomická reforma: ke správnému cíli nesprávným způsobem **139** - Marxisticky nevyřešená koncepce podnikových rad pracujících **141** - Dělníci: poločas rozpadu, družstevníci: poločas růstu **145***

NEBEZPEČNÉ ILUZE OSMAŠEDESÁTNÍKŮ /148
*Vaculíkův problém moci **149** - Ztráta spojení předsednictva ÚV KSČ s členskou základnou a jejími připomínkami **150** - Ideová krize ve vedení KSČ jako odraz i urychlovač krize celospolečenské **153** - Základ primitivní revize: politická pluralita buržoazního vzoru (čili stranická) **156** - S tanky proti iluzím, s iluzemi i s tanky proti Leninovi **157** - Radikalizace a frustrace studentů kolem otázky lidských práv **164** - Tři klady roku 1968 **167** - Opožděný vznik československé politické federace **168***

NORMALIZACE NENORMALITY A POUČENÍ NEPOUČITELNÝCH /170
*Více pragmatický kalkul a odveta, než zásadová analýza a jasná vize **171** - Nepochopení dalších systémových potřeb socialismu **172** - Dobově podmíněné a omezené možnosti tzv. normalizace **177** - Palachova reakce na Vaculíkovu otázku moci **178** - Oblast výrobních vztahů: nenalezený zárodek nové koncepce lidských práv **181** - Dosud chybná filozofie lidských práv **182** - Reakce ČSSR na mezinárodní pakty lidských práv **185** - Účelové neostalinské manipulace se základními politickými právy občanů **187** - Politicky motivované propouštění ze zaměstnání a problém tzv. svobody tisku **190** - Stranické čistky obecně ano, ale na základě daných podmínek nikoliv **193** - Potlačovaným právem na kritiku socialismu skutečně proti socialismu **195***

TEN NEJLEPŠÍ SOCIALISMUS V DANÝCH PODMÍNKÁCH /199
*Akutně ohroženi negativy kapitalismu, nicméně až do konce úspěšní **200** - Další nepopiratelné úspěchy centrálně řízeného hospodářství **204** - Celkové výsledky nepřetržitě rostoucí produkce průmyslu **207** - Závislost jakékoliv průmyslové výroby na surovinách a energiích **208** - Strojírenství: základ vývozu a průmyslové soběstačnosti **211** - Strojírenství pro vývoz i rozvoj československé dopravy a zemědělství **215** - Nutná modernizace přesného strojírenství **221** - Vzrůstající význam elektrotechniky a elektroniky pro průmysl i domácnosti **224** - Všestranný rozvoj dalších průmyslových odvětví **227** - Ohlédnutí za koncepcí národních podniků **239** - Nejvýraznější stavební a architektonické í úspěchy **241** - Další z cílů socialismu splněn: nedostatek bytů zlikvidován masivní výstavbou **246** - Rozvoj dopravy ve prospěch hospodářství i občanů **248** - Zemědělství: základ potravinové soběstačnosti a pokrokovosti výrobních vztahů **250** - Další růst odborné úrovně výrobních sil, nicméně na úkor ideové **256** - Postupné zkvalitňování zdravotnictví a léčebné péče **257** - Upevňování pracovních, zaměstnaneckých, mzdových a sociálních jistot a vztahů **259***

SYSTEMATICKY K ZÁNIKU SYSTÉMU /267

*Zdokonalováním chybného systému k točení v kruhu a zastavení pokroku **269** - Konkrétní rysy i mantinely tzv. zdokonalování **272** - Nutnost nové hospodářské reformy, ovšem znovu budované na starých chybách **277** - Marxistické, nicméně pozdní rozpomenutí na kolektivní práva dělníků **278** - Kormidlo pracujícím těsně před nárazem, velení nikoliv? **280** - Ztrátou avantgardnosti nejen ke ztrátě vedoucí úlohy **282***

NEDOKONČENÁ REVOLUCE, TUDÍŽ PŘEVRAT A KONTRAREVOLUCE /286

*Listopadové dny 1989: Odstranit násilí nebo socialismus? **287** - Státním převratem nejen odstranit KSČ, ale i socialismus **291** - Povaha nedokončené revoluce, tudíž i dokončené zrady socialismu **294** - Shodné znaky a projevy Února 1948 a Listopadu 1989 **300***

DRUHÝ SOCIALISMUS – NĚKTERÉ ZÁKONITOSTI A Z NICH VYPLÝVAJÍCÍ NUTNOSTI

*Z dosud nenaplněného odkazu tzv. reálného socialismu i Listopadu 1989 **305** - Čelem vzad, neboli čelem k masám **309** - Čtvrtstoletí poté: cestou účelové kolaborace a manipulace bez aktivní vize a možnosti změn, nebo aktivní občanské sebereflexe, sebeobrany a odporu? **315** - Cesta je jasná: vpřed k „druhému socialismu“ **321***

ODKAZY /324

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA /332

*Základní použité prameny a literatura **332** – Ostatní použité prameny a literatura **332***
*konec **342***

Na úvod:
VŽDY AKTUÁLNÍ BOJ S HLOUPOSTÍ, PŘEDSUDKY A EGOISMEM

Říká se, že každá generace lidí prožívá svůj neopakovatelný příběh, skrze něj plní neopakovatelný historický úkol, jí v dané chvíli předaný generacemi předcházejícími a skrze její konkrétní práci, dosaženou úroveň znalostí a myšlení i přes konkrétní lidské osudy dál předávaný dalším generacím, je takto determinovaným a současně povzbuzovaným jak k dokončení rozpracovaného díla, tak i dosažení dosud nevídaných možností a cílů. A tak je každá generace – kromě data svého zrození i uložení do hrobu – fatálně determinována (omezena) jak tím, co jí na tomto světě zanechaly a připravily generace minulé, tak i přírodními a společenskými zákony, zákonitostmi, tendencemi i hmotnými podmínkami své vlastní existence a vlastních pracovních, psychických a znalostních schopností. Tudíž se zdá, jakoby konkrétní zkušenost jedné generace nebyla přenositelná či sdělitelná na druhou. A přesto se nejen na kterýchkoliv historických příbězích konkrétních lidí, ale i na samotném poznání toho, co se v historii neustále v nejrůznějších obměnách opakuje, můžeme znovu a znovu přesvědčovat, že nejen z hlediska materiálního, ekonomického, třídního, sociálního, mocenského atd., ale tím pádem i z hlediska životního můžeme (a někdy i musíme) znovu řešit tytéž situace, problémy, vztahy a vývojové tendence, jaké řešily i generace lidí před námi, jistěže (někdy bohudík, spíše však bohužel) postavené na stejném nebo obdobném třídním a společenském základě.

Proto poznání jak přírodních, tak především (z nich vycházejících) zákonů, zákonitostí a tendencí společenských (jakož i konkrétních lidských osudů v mantinelech těchto zákonů, zákonitostí a tendencí modulovaných) je tím, co nám **může a musí pomoc**i na další nelehké cestě vpřed. Bez podrobných znalostí **tzv. reálného socialismu**, zejména pak bez **analytického objevení skrytých a dosud nám neznámých zákonů, zákonitostí a tendencí výstavby tohoto prvního socialismu**, do značné míry sice totožných se všeobecným a celosvětovým historickým vývojem, tedy i s jemu předcházejícími etapami českých a slovenských dějin, ale do značné míry i zákonů, zákonitostí a tendencí zcela specifických, odlišných od světa feudalismu a kapitalismu, není možné si vytvořit ani správný (optimálně pravdivý) poměr k polistopadové fázi kapitalismu obnoveného (správněji: znovu vytvářeného), ani základ ke zformulování cesty k socialismu vývojově pokrokovějšímu a organizačně náročnějšímu, ke způsobu jeho dosažení i k formulaci jeho podoby, odpovídající jak potřebám pracujícího člověka, tak i budoucím nárokům na jeho životaschopnost jako nového a dosud nerealizovaného mocenského, ekonomického a společenského systému.

Za tímto účelem tedy vznikla tato práce, strukturálně a obsahově uzpůsobená nejen prozkoumávaným tematům a objeveným tendencím, ale i tomu, aby na její vyprávěcí osu bylo možno kýmkoliv „přivěšovat“ či „doplňovat“ další poznatky o československém socialismu z let 1948 až 1989, a to jak rázu faktografického (faktograficky zcela konkrétního, pokud možno co nejpřesnějšího a nejdetailnějšího), tak i rázu vývojového, filozoficky doplňujícího i polemického.

Proč „první socialismus“?

Poprvé proto, že to, v čemž jsme žili v letech 1948 až 1989, a to přes všechny svoje nepřípustnosti, chyby a nedostatky, **socialismem bylo** – a to socialismem ve své historicky první, tudíž i ve své nejprimitivnější, v samotném svém základě chybné fázi.

Podruhé proto, že po rozboru a uznání těchto chyb nebude moci nic zabránit tomu, aby dříve nebo později na tuto první fázi socialismu mohl navázat socialismus další, čili v pořadí druhý, marxisticky poučenější a historicky vyspělejší, oproštěný nejen od toho, co je tomu prvnímu z let 1948 až 1989 dosud občany, kteří v něm žili, zleva i zprava vytýkáno, ale především od teorie i praxe stalinismu i neostalinismu, která od samého počátku budování „socialismu prvního“ zbytečně kontraproduktivně mystifikovala komunisty i další občany Československa takovým způsobem, že je na léta mocensky odstavila od autentické znalosti a realizace učení Karla Marxe, Bedřicha Engelse a Vladimíra Iljiče Lenina. A to takovým způsobem, že i jakékoli pozdější neostalinské korekce stalinistických přístupů nejenže nemohly tento první socialismus zbavit této mocenské zátěže, která v rozhodujících letech výstavby „prvního socialismu“ účinně zabránila straníkům i nestraníkům pochopit a prosadit ryze marxistické a leninské závěry týkající se především optimálního státoprávního a občanskoprávního uspořádání výrobních a společenských sil a výrobních a společenských vztahů, ale tím pádem nemohly ani včas a účinně zabránit (na základě těchto chyb zcela zákonitému) návratu celé společnosti do kapitalismu. Říká se, že za chyby se musí platit, ale proč by i v budoucnu měli za chyby stalinismu a neostalinismu, stejně tak jako za polistopadové chyby neméně hysterického antikomunismu, egoismu a neoliberalismu (čili obnoveného kapitalismu jako celku) platit ti, kteří obojí nezpůsobili?

Jde tedy na prvním místě o to, aby ti mladší – tedy ti už po Listopadu 1989 narození – si dokázali nejen uvědomit, v čem spočívaly **skutečné přednosti a hodnoty československého socialismu z let 1948 až 1989** na straně jedné, a **omezující limity jeho stalinské a neostalinské „svěrací kazajky“** na straně druhé, ale i v čem i nadále **zůstává jako inspirující, nezastupitelná a dosud ani v období let 1948 až 1989 nerealizovaná hodnota Marxových a Leninových prací,** pozůstávající po „svržení komunistické totality“ pro „svržení totality neoliberální“. A to tím spíše, že o tzv. komunistickou totalitu v letech 1948 až 1989 nemohlo jít, jelikož komunismus nemohl a také nebyl v tak krátkém období v naší zemi (ani nikde jinde ve světě) realizován. Tehdy byl „pouze“ budován socialismus, který se podle svých plánovačů měl stát pouhým (a nakonec, vzhledem k netrpělivosti pracujících příliš dlouhým) předstupněm budoucího komunismu. Jak také jinak, když v duchu Leninových předpokladů se nemohl zrodit z ničeho jiného, než z předchozích mocenských, ekonomických, sociálních a morálních nešvarů, jichž se nedokázali zbavit především ti, kteří mocensky, ekonomicky, sociálně i morálně rozhodovali o jeho nové podobě a kteří jej v rozporu se svými proklamacemi o nové společnosti a o světlých zítřcích zatížili jak dědictvím buržoazního myšlení a morálky, tak vlastní nevšímavostí k těm závěrům marxismu a leninismu, jejichž aplikace do československých podmínek by významným způsobem zkomplikovala jejich schematická mocenská rozhodnutí a zkrátila jejich působení ve významných funkcích. Přes tyto negativní rysy ovšem nelze zapomenout, že budování „prvního socialismu“ významným způsobem posunulo celou naši společnost do budoucnosti a že v jeho průběhu byly vytvořeny takové materiální a sociální hodnoty, z nichž mohla naše společnost žít dlouhá léta po roce 1989 a na něž mohla úspěšně navázat zejména z hlediska materiálního. Že se tak zcela po roce 1989 nestalo, budiž přičteno na vrub nikoliv moudrému rozvíjení předností socialismu a zmnožování v jeho průběhu získaných materiálních i jiných hodnot, ale jejich nenávistnému popření a rozkradení.

V každém případě to bylo období státem a státní politikou garantovaného míru i zaměstnaneckých a sociálních jistot.

Proč tomu tak mohlo být v tak velké míře a proč tomu tak v takové míře nemůže být nyní a dosud? I na to by se měla ptát dnešní mladá generace, dnes znovu zatěžovaná demagogií nikoliv nepodobnou té dřívější stalinské, nicméně demagogií tentokrát zcela nepokrytého (tudíž cynického) pravicového ražení. A proč musíme být denně ohrožováni násilím a válkami v časech tak „skvěle“ produkčního kapitalismu i nevídaných individuálních svobod, v jejichž rámci je nám upíráno svobodně směřovat k lepší a vývojově vyspělejší a chytřejší fázi socialismu poté, kdy jsme se dostatečně seznámili s chybami „prvního socialismu“ a kdy jsou již poznány a existují způsoby, jak se k nim nevracet a neopakovat je?

Vzhledem k dobovým skutečnostem a obklíčení socialistických států kapitalistickými je ovšem zcela zřejmé, že v letech „prvního socialismu“ ještě muselo jít o „totalitu“, nikoliv ale „komunistickou“ (jak je nám neodborníky stále vnucováno), ale o totalitu stalinskou a neostalinskou, z povahy své moci a tím i nadekretované podoby výrobních vztahů sice se silově po určitou dobu úspěšně bránící kapitalismu a mezinárodnímu imperialismu, ale zároveň tím (a tím je dána dobová omezenost stalinismu a neostalinismu) naopak bránící další úspěšné cestě k vyšší fázi občanského (tj. občansky a zaměstnanecky samosprávného) socialismu, a tak i k tomu vzdálenému (a tím pádem stále více se reálně vzdalujícímu) komunismu. Tedy „totalitu“, díky níž byl sice socialismus vybudován alespoň na takovou materiální a sociální úroveň, aby mohl být jednotlivci, probojovávajícími na základě všeobecné neuvědomělosti i krátkozrakosti pracujících své individuální zájmy, následně velmi efektivně rozkraden, ale díky jejíž státoprávní a občanskoprávní povaze nemohl být v zájmu pracujících přeměněn v socialismus vyššího typu dříve, než musel (pro tuto svou „specifickou nedostatečnost“) mocensky i ekonomicky rezignovat před globalizujícím se kapitalismem (a tak i v jeho prospěch).

Že jde však **o dočasnou historickou a vývojovou rezignaci socialismu před kapitalismem**, způsobenou daným stavem a poměrem výrobních sil a výrobních vztahů a uměle dál prodlužovanou stalinisty, antikomunisty, neoliberálními poměry ovlivňovanými politickými pragmatiky a z následného chaosu hodnot, názorů a myšlenek těžícími mystiky, nacionalistickými manipulátory a krutá řešení nabízejícími neofašisty, to nechť pozná laskavý čtenář nejen na základě rozborů obsažených v této knize, ale především na základě vlastních zkušeností současných i budoucích. Vždyť v době, kdy se kapitalismus zbavil „komunistického nebezpečí“, stali se kapitalisté v nejrůznějších částech světa (dosud „svorně“ prostřednictvím svého kapitálu budujících iluzi o věčném multikulturním globalismu a konci ideologií) oněmi pověstnými vlky nejen ve stádech svých ovcí, ale i vlky mezi sebou, nebezpeční o to více sami sobě a tím (prostřednictvím jejich peněz, tudíž i jimi placené propagandy) jimi manipulovaným i nemanipulovaným občanům světa.

Dokud levici ovládají stalinisté a neostalinisté, nemůže být ovšem o prosazení ryze marxistické a leninské podoby další fáze socialismu ani řeči, a to z toho důvodu, že šablony představ o mocenském fungování a zabezpečení socialismu brání těmto lidem (tak jako dříve feudálům a buržoazním politikům) připustit, že by si „ulice“ mohla vládnout a organizovat stát jinak a lépe než v minulosti. Není v tom jen nedůvěra ve schopnost občanů žít a jednat odpovědně občansky (jistěže pramenící nejen z minulosti, ale i z poznání antisociálního jednání některých lidí či nezájmu lidí jiných o věci veřejné v současnosti), ale i přesvědčení, že bez existence komunistické strany by lidé nebyli sami schopni zformulovat, probojovat a zrealizovat takové společenské zřízení, které by již nikoliv pod diktátem komunistické strany, ale už ze své vlastní mocenské a organizační povahy mohlo být znovu socialistické.

Dokud antikomunisté a neoliberální demagogové upřednostňují egoistické zájmy (tzv. lidská práva individuální) jedince před celospolečenskými zájmy a pravomocemi (tedy politickými a občanskými právy) všech ostatních občanů, nemůže být ovšem řeč o socialismu vůbec. Neboť těmto lidem, jakkoliv se zaklínající demokracií, vyhovuje státní systém, do něhož mohou být voleni, ale nikoliv z něho odvoláváni, a vlastnický systém, v němž mohou

těžit z práce těch, kteří v „jejich“ firmách musí držet „hubu a krok“ a hrát si tak na jejich „živitele“, neboť by už nebyli ani ochotni a ani schopni se uživit svou poctivou prací jako řadoví zaměstnanci. Tak se ovšem nelze divit, že tzv. **demokracie zůstává pouhou demokraturou** – ústavní a mediální fasádou, která má zakrýt, že **volby bez možnosti odvolání a práce bez možnosti spolurozhodování** o její nadhodnotě (zisku), jsou tu pouze proto, aby lidé nepřišli na to, že překonáním těchto „nepřekročitelných výhod a neodstranitelných nevýhod parlamentní demokracie“ (která končí u vchodu do firmy a do parlamentu) by bylo možné se dostat k demokracii vývojově kvalitnější, než za jakou je vydávána ta parlamentní: k demokracii samosprávné, tudíž konečně nestalinské, tudíž samotnou svou povahou (ač právě proto takovou nemusí být zvána) socialistické.

Dokud političtí pragmatici v rámci tzv. boje občana proti všem ideologiím odmítají marxismus a leninismus, nemůže být ani řeči o tom, aby se nejen oni, ale i pracující mohli spolehlivě orientovat v obnovené třídní podstatě společnosti a ve způsobech, jak nestabilitu a chaos způsobený tímto třídním rozdělením řešit v zájmu všech občanů. Dokud existuje cokoliv z již zmíněného, nemůže být ani řeči o tom, že lze lidstvo ochránit od mystického, nacionalistického i multikulturního oblbování (na straně jedné) a bezcitného vyvražďování náboženskými fanatiky, fašisty, imperialisty a dalšími zločinci (na straně druhé). Současní politici jsou sice schopni pohoršovat se nad takovými státoprávními i životními nejistotami a excesy, ale druhým dechem přiznávají složitost a neschopnost jejich řešení, čímž sami sebe snižují na úroveň hospodského divení těch, kteří údajně do toho nevidí, takže z toho je vidět, že politikem může být konec konců kdekdo, tudíž že politiků obecně (nikoliv některých konkrétně) netřeba si vážit a že je tudíž nutno o to intenzivněji směřovat k samosprávné moci pracujících občanů, tedy k nestalinskému socialismu dříve, než kterýkoliv nekontrolovatelný asociál či deprivant, trpící ve vysoké státní funkci nemocí zvanou mocenská posedlost, rozpoutá na základě lživým způsobem rozpoutaných nejnižších (pudových) lidských vášní další vraždění.

Návrat k důslednému marxistickému a leninskému hodnocení minulosti i současnosti tak nemůže být jen podmínkou k dosažení další, vyšší fáze socialismu, ale vůbec úspěšného zvládnutí všech problémů před hrozícím totálním zánikem lidstva – problémů, které lobbisté nadnárodních i národních firem a jim podřízené politické strany a politici svými kořistnickými zájmy vyvolávají, ale současně (snad kromě bombardování, násilí a sankcí) nejsou schopni efektivně ekonomicky a humánně (tedy mírově) řešit. Zdá se tedy být téměř zákonité, že než se z neoliberálního poblouznění proberou a začnou marxisticky a leninsky myslet dokonce i někteří levicově orientovaní politici, rychleji a přímočařeji k reálnější představě o fungování lepší občanské společnosti přece jen dospějí opět lidé ve výrobním procesu, přece jen lépe, totiž „na vlastní kůži“ znalí oné míry výrobních vztahů a z nich plynoucího jejich zcela reálného existenčního omezování, ponižování a vykořisťování.

Tedy opět (jako kdykoliv už dříve v dějinách) lidé práce a zároveň lidé v podřízeném postavení, k nimž se mohou zařadit i manažeři sociálně a morálně myslící a ocitající se tak dennodenně „v mlýnských kamenech“ horizontálně utvářených pracovních vztahů, nikoliv ovšem manažeři se svými zaměstnavateli otevřeně asociálně a skrytě fašisticky kolaborující a vyhazující záměrně odborně nepřipravené (a zároveň záměrně odborářsky nechráněné) zaměstnance z práce ještě ve zkušební lhůtě, čili po vzájemně výhodném postupu jak s úřady práce (které takovýmto nešťastníkům nemusí vyplácet podporu v nezaměstnanosti a zároveň je v mezidobí krátké jejich krátké zaměstnanosti vykazovat jako nezaměstnané), tak i s pracovními agenturami (živícími se přesuny platově podhodnocovaných a existenčně zneužívaných krátkodobých pracovních sil). Tak je kapitalismus v podstatě svého fungování na pracujících i zákaznících velkým podvodem, ještě větším, než za jaký byla vydávaná vedoucí úloha komunistické strany, a to nikoliv v zájmu zdokonalení a rozšíření lidských práv, šancí a možností všech, ale opět jen a pouze v zájmu podvodného návratu ke

kapitalismu. Čili podvodem, který opakovaně bude dříve či později pracujícími odhalen, čímž se jim dostane zajisté lepšího životního školení, než kdyby je komunistický funkcionář přinutil ke stranickému vzdělávání. A jistěže dříve než politiky, kteří v klidu své kancelářské kávičky a státem garantovaného postavení politických stran (právně zajištěného lépe než kdysi vedoucí postavení strany jediné) dávno zapomněli, co je to manuálně pracovat, strachovat se o práci a polykat plnými doušky arogantnost (lhostejno, zda zabalenou do nasládlé asertivity či hrubého a hulvátského ranařství) svých nadřízených i zdánlivě neviditelných vlastníků montoven. Tedy těch nadřízených a vlastníků, sice se opájejících svými příjmy, svou svobodou, ba i nacionálně podbarvovaným češstvím („kdo neskáče, není Čech"), ale absolutně závislých na zahraničním kapitálu a v jeho zájmu, často v rámci naprosté absence jakékoliv koncepčnosti a plánovitosti „svobodného" trhu „svobodně" terorizujících své zaměstnance flexi(de)bilními, do rodinných záležitostí přesahujícími (zaplacenými i nezaplacenými) přesčasy, nicméně nenápadně přetvářejících tento stát nejen ve stát feudálního či fašisticky korporativního typu (kdy je zaměstnanec povinován „své" firmě, tak jako kdysi poddaný feudálovi, téměř kdykoliv téměř čímkoliv), ale především v krásnou vlast především svých vlastních volnočasových aktivit.

Neboť je třeba zpřístupňovat památky sloužící („revitalizovaná") jako kongresová a wellnessová centra, budovat hodinové hotely, cyklostezky, lyžařské dráhy, hangáry pro soukromá letadla, organizovat služební cesty s vydržovanými společníky a společnicemi (zlatokopkami), relaxace v golfových centrech, výlety do „skanzenů komunismu" (na Kubu a do KLDR), skupinové sexuální služby (pardon: swingers párty) a jiné zážitkové adrenalinové služby pro ty, kteří poté, co své zaměstnance zatížili úkoly takovou měrou, že tito na tyto zážitky nemají čas a jediným zážitkovým (a firmou placeným) adrenalinem se jim stane otázka, zda samostatně a téměř stachanovsky (tedy bez přítomnosti těchto manažerů) dokáží zvládnout všechny úkoly či ne, opravdu svobodně vyrazí tam, kam námezdně pracující nemůže, jednoduše proto, že mu na to nezbyde peněz, času ani chuti (samozřejmě kromě gaučinkového odpočinku a výtlemu z pravicových banalit, sprosťáren a lží z televize, za což musí samozřejmě také zaplatit). Tedy ryze pravicovým, sobeckým způsobem se přesvědčit, že Karel Marx měl pravdu, že volný čas je tím největším bohatstvím člověka.

Starají-li se dnes manažeři tímto způsobem už třídně (tedy koordinovaně vzájemnou domluvou na nejrůznějších firemních akcích, manažerských školeních a v soukromých klubech) o svůj prospěch, který jim dává pocit důležitosti, výjimečnosti a povýšenosti nad námezdně pracujícími (a utvrzují-li se tak o své třídní výlučnosti, to jest o výlučnosti svého specifického vztahu k vlastnictví a k nakládání s výrobními prostředky a pracovními silami), **vzniká postupně otázka**, jaký je vlastně rozdíl v dosavadních formách vlastnictví výrobních prostředků, když vpodstatě všechny takovéto formy vlastnictví (lhostejno, zda soukromého, státního atd.) takové specifické (polodiktátorské, podřízenými téměř neovlivnitelné) postavení manažerům umožňují a slouží tak k vykořisťování zaměstnanců, tedy k přisvojování si nezaslouženého podílu na jejich práci i na firemním zisku k onomu prospěchu manažerské výlučnosti, spočívající v nadřazenosti rozhodování, spolupodílnictví na vlastnictví firmy a na jejím zisku, ve vysokých platech a odměnách, ve významné devize volnočasových aktivit atd. A zda-li by tedy nebylo i **celospolečensky žádoucí**, aby zejména s ohledem na ty manažery, kteří jsou kvůli těmto výhodám schopni přenášet tíhu vlastních pravomocí a rozhodnutí na řadové zaměstnance až do té míry, že řadoví zaměstnanci si musí zvyšovat své znalosti včetně schopnosti vzájemně své pracovní úkony koordinovat a sami se dohodnout na postupu své práce, se tedy **všichni zaměstnanci (nejen manažeři)** stali spolupodílníky firmem a jejích zisků, když se zcela zjevně ukazuje, že se musí bez těchto tzv. manažerů na dálku stejně obejít a nést za firmu stejnou odpovědnost. A zda-li by v rámci tohoto procesu přerozdělování pravomocí a vlastnictví výrobních prostředků nebylo **nejen ku prospěchu zaměstnanců, ale i vlastníků takových firem**, aby zaměstnanci získali rámcový dohled nad svými manažery

nejen v tom smyslu, aby mohli nejen znát výsledky a záměry firmy, ale i spolurozhodovat o výběru manažerů pro firmu opravdu schopných, o výši jejich odměn jakož i o svém podílu na čistém zisku firem. Pak by se ovšem musela stát realitou tzv. **výrobní demokracie**, zajisté nepodkopávající **demokracii politickou** takovým způsobem, jakým je toho schopen soukromý či nadnárodní kapitál (dary, čili financováním politických stran, otřesy ekonomické a tím i politické stability, zbrojením atd.)

A tak se začíná jevit stále zřejmějším nejen to, že kromě soukromých vlastníků a manažerů jakožto **zemanovsky pojatých „ostrovů pozitivní deviace“**, kteří jsou nejen schopni slušně zacházet se svými podřízenými zaměstnanci, ale i usilovat o znovupozvednutí nejlepších tradic a možností české výroby a být mecenáši na poli umění, architektury, vědy, techniky a sociálních aktivit (tudíž jim za to náleží náš oprávněný dík i jejich veřejně prospěšným činům odpovídající právní i finanční zabezpečení), existují v této zemi i skutečné asociální pijavice a upíři, čili vlastníci a manažeři **negativní deviace (čili skutečně deviantní v pravém, ano doslova pravém slova smyslu)**, čili buď tzv. manů-žeři (čili požírači pracovních sil) nebo tzv. many-žeři (požírači nebeské many čili slastí i skuteční požírači peněz), požírající nejen ústavou zaručenou odměnu za vykonanou práci svých podřízených, ale nezaslouženě ujídající i z majetku vlastníků firem, v nichž (lhostejno, zda tzv. workholicky nebo „jen tak občas“) pracují.

Pak jistě není náhodou, když se podnikatelé hrozí **nadbytku jim neužitečných vysokoškoláků a nedostatku dělníků, resp. nedostatku manuálně schopně pracujících zaměstnanců** (když ještě vše nelze vyrobit počítačem), aniž by byli schopni (tak jako s nimi souhlasící prezident ing. Miloš Zeman) veřejnosti přiznat, že je tomu tak proto, že dělníkům nejsou ochotni za jejich manuální práci **zaplatit více než činí průměr příjmů zvyšovaný jejich nenažraností**), v důsledku čehož by rodiče napříště neposílali své ratolesti na vysoké školy, ale do vynášejících dělnických a řemeslnických profesí, čímž by byl problém společensky ztrátového kapitalismu alespoň zčásti vyřešen. Ale nemůže tak být, neboť v rámci kapitalistické konkurence, v níž v rámci udržení iluze všespasitelnosti volného i nevolného (znevolněného) trhu platí, že silnější požírá slabšího, je nutno nejen investovat, ale i okrádat, čili přednostně myslet v rámci konkurence především na svůj prospěch a finanční růst. Těžko proti tomu ovšem může něco udělat i prezident byť zvolený svobodně v přímé volbě, tím spíše, že jako člověk, který se na Letenské pláni v roce 1989 k mikrofonu dostal jako poslední (stejně tak jako i poslední z tehdejších protagonistů k prezidentskému úřadu), jistěže proto, že byl v KSČ a myslel vždy „osmašedesátnicky“, v rámci těchto svých iluzí z roku 1968 i nadále zůstává věren švédskému vzoru nejsociálnějšího kapitalistického státu, a to ještě v době, kdy pro tuto svou vizi takto fungujícího kapitalistického státu (ovšemže v souhlasu s reálně uvažující částí národa) byl nucen obrátit se k dosud nenasyceným trhům východních národů (do jejichž budoucnosti vložil mnoho oprávněného očekávání sám Vladimír Iljič Lenin), nikoliv k dekadentnímu Západu, bezohledně (tedy zejména bez ohledu na skutečné české zájmy) prosazovaného jak všemi jakoby po staletí pospávajícími cizáckými knížaty, tak i jejich hlučnou, prodejnou, primitivní a tudíž brutálně nekompromisní čeládkou z podhradí.

Jistě všem takto polistopadově postiženým pracujícím občanům ovšem bude nápomocna v odhalování pravého stavu věcí i cokoliv zpřesňující **digitalizace**, stále přesněji oddělující pravdy od lží a nutící lidi práce přesněji (a tím i odpovědněji) přemýšlet nejen nad vším, co je jim předkládáno k věření bez ověřování, ale i nad tím, co jim z různých „opatrných“ důvodů předkládáno není, nebo je jim zamlčováno. Tak nakonec, při velkém existenčním zaneprázdnění (při kterém nezbývá mnoho času zjišťovat skutečný stav věcí) i při velkých lidských obětech a tragédiích (když včas není odhaleno a eliminováno zlo) lidé ještě hlouběji než dříve odhalí podstatu společnosti i sebe sama a snad poučeněji než minulé generace zvolí správný směr svého vývoje. Nebude to ovšem dříve, než se mnozí z nich zbaví

jednostranné závislosti na nedělních nájezdech do nadnárodních řetězců (plných podvodných slevových akcí) či tupého lenošení u podvodných televizních zpráv, a nutnost bránit vlastní existenční jistoty i důstojnost je dovede k tomu, že přijmou svou **trvalou spoluzodpovědnost za řízení věcí veřejných i výrobních**, čemuž se dosud většině občanů daří vytrvale a úspěšně vyhýbat v mylném přesvědčení, že „ti nahoře“ jsou tu pro ně (tak jako kdysi za vlády KSČ), zatímco ti „nahoře“ jsou tu díky jejich pracovní vytíženosti a s tím spojené mimopracovní lhostejnosti přes všechna přesvědčování a plakátovou digitalizaci vlastních úsměvů a kravat především pro sebe.

Všem, kteří díky svému podřízenému postavení, existenčním nejistotám a úspěšnému boji s vlastními předsudky i egoistickými choutkami svými i jiných mají šanci toto pochopit, je věnována tato práce, byť se časově omezující „jen“ na období tzv. reálného socialismu v poválečném Československu. Neboť v historii vůbec nejde o jména a slávu lidí, ale **o objevení, popsání skrytých vývojových tendencí**, spolehlivě (od generace ke generaci) drtících sebevědomé soudy politiků a znehodnocujících jejich přesvědčení a úsilí v mlýnici výrobních sil a výrobních vztahů, jimi sice vyvolávaných a formovaných, ale při nedostatečném poznání důsledků jejich působení ničících smysl veškeré (a krátkostí lidského života omezené) lidské seberealizace a vracejících tak celé generace snaživců po jejich smrti nicotě zapomnění dalších generací. Věřící této spravedlnosti říkají „boží mlýny“ a často si stěžují na jejich pomalé mletí. Marxisté tomu říkají **neotřesitelné působení přírodních a společenských zákonů a zákonitostí** a jediným jejich prohřeškem je, že důsledně žádají, aby se s podstatou a mechanismem působení těchto zákonů a zákonitostí ve svém vlastním zájmu seznámil každý hlupák, který to pro svou vrozenou i manipulativními médii hojně podporovanou lenost a hloupost odmítá. Věrni však zásadě „podle sebe soudím tebe“, tedy tím pádem i Husově zásadě „přesvědčíte-li mne o nepravdě, rád odvolám“, neuzavírají se ani před dokázáním hlouposti vlastní. Nejde jen o to, že „nikdo není dokonalý“. V důsledku této nedokonalosti je totiž vždy a opakovaně svrchovaně nutné to **poznání i konání, které má optimálním způsobem pomoci k realizaci lepšího života těch, jejichž práce je jediným zdrojem jejich obživy a současně i zdrojem obživy těch, kteří se rozhodli žít na jejich úkor!** A toho nelze dosáhnout jinak než společnou diskusí, argumentací, prací a získáváním dalších zkušeností. Čímž vším se poctiví marxisté a leninisté liší od stalinistů a antikomunistů (neschopných vážit argumenty, uznat své chyby a hodnotit věci objektivně, tedy dialekticky a z různých úhlů poznání), pragmatiků (pro něž je pravdivé jen to, co je pro ně momentálně výhodné, aniž by se zabývali povahou, hloubkou a dlouhodobými následky nejen svého konání, ale i společenských procesů jimi ovlivňovaných) i fanatiků neoliberálního, fašistického i náboženského založení (zastírajících svými postuláty svůj antisociální cynismus, sadismus a egoismus).

Přestože „první socialismus“ v Československu byl skutečným socialismem, a to zejména ve smyslu prací Marxe a Lenina o způsobu jeho nastolení a vlastnické, ekonomické a sociální povahy, nelze na něho při jeho zkoumání a posuzování marxisticky i leninsky hledět jinak než jako na kapitalistickou, resp. jakoukoliv jinou než socialistickou společnost, zvláště, chceme-li se dobrat marxistického a leninského poznání a hodnocení a oddělit tak ono pověstné „zrno“ od „plev“ (jak se s oblibou v dobách stalinismu zdůrazňovalo) – tedy v tomto případě marxismus a leninismus od nánosů stalinismu, neostalinismu a pragmatismu.

Proč jako na kapitalismus? Protože v rozporu se stalinistickým a neostalinistickým tvrzením o „nerozborné jednotě KSČ a pracujícího lidu“ či „jednotě“ vůbec „první socialismus“ nebyl prost **vnitřních rozporů**, a protože marxistického hodnocení podstaty kterékoliv společnosti (prvobytně pospolné, feudální, kapitalistické, socialistické i kterékoliv jiné) lze docílit jen přes odhalování jejích vnitřních rozporů, tak jako tak vždy vládnoucí mocí přehlíženými, zakrývanými a tudíž neřešenými nebo řešenými špatně (nemarxisticky), čili v takovém případě vždy postupně narůstajícími a dříve nebo později nějak nesystémově (tedy

většinou násilně) eskalujícími. A odlišit se tak od hodnocení stalinského a neostalinského, nemajícího zájem na odhalení slabin ve své podstatě pragmaticky, tudíž revizionisticky či oportunisticky formované státní moci.

Zatímco jedinou šancí socialismu přežít je odhalovat včas své vnitřní rozpory a včas je také řešit ku prospěchu všech, přežití kapitalismu je založeno na opaku: na opakovaném vyvolávání rozporů v zájmu hesla „rozděl a panuj“. K tomu všemu je např. třeba (pod falešným heslem nápravy křivd) vyvolávat nacionalisticky nebo nábožensky motivované vášně a rozpory (místo jejich oboustranně prospěšného řešení), aby zfanatizované davy nepoznaly, že za vyvoláváním těchto rozporů stojí někdo třetí, který z konfliktu, a to bez ohledu na to, kdo v něm bude zdánlivým vítězem (tzv. nositelem pokroku), bude mít stěžejní kapitálový prospěch.

Všimněme si, že s rozpory je tomu tak i mezi lidmi, v rodinách a kolektivech: lidé, kteří dokážou žít v přirozené jednotě, založené na včasném předcházení rozporům či na jejich společném odhalování, správném pojmenování a řešení v zájmu všech zúčastněných, dokážou dlouhodobě žít společně, tedy ve své podstatě socialisticky či komunisticky (od latinského communis = společný). Lidé vyhledávající rozpory s cílem neřešit je touto cestou, ale využít je k útokům na druhé a ve svůj vlastní prospěch, čili na úkor druhých, žít v harmonicky vyváženém vztahu žít dlouho nedokážou, a tak jako tak jsou dříve nebo později „sami sebou nuceni“ se egoisticky (kapitalisticky) nad ostatní povyšovat, nebo se individualisticky od ostatních separovat. Naděje české společnosti tedy spočívá nejen ve všestranné a přesné informovanosti, vzájemné pracovní, existenční a sociální provázanosti i morální vyspělosti občanů, ale i v tom, že lidé schopní žít v těsných sociálních vztazích (rodinných, pracovních i zájmových), a to přátelsky na základě přirozené jednoty a společně pojmenovávat a řešit vzniklé rozpory a problémy k oboustranné spokojenosti, dokážou také citlivěji, rychleji a správněji zaznamenat a zneutralizovat pokusy o eskalaci rozporů ze strany těch, kteří nejsou ochotni přispět k jejich řešení v zájmu poctivě pracující většiny národa.

Odhalovat rozpory a navrhovat jejich řešení není politicky populární. Poprvé proto, že rozpory odhalují slabiny společnosti a jsou vnímány jako nedostatek. Podruhé proto, že odhalování rozporů vnáší do společnosti neklid v podobě sporů, jak tyto rozpory vyřešit a odstranit. Jestliže kdykoliv v minulosti dominovala politická snaha těmto rozporům předejít násilím, ignorací nebo falešným proklamováním stranické jednoty či jednoty ze strany státní moci, pak o to více je dnes jasné, že v budoucnosti se na transparentnosti odhalování a včasném řešení těchto rozporů budou muset podílet doslova všichni občané, a to na všech úrovních a ve všech sférách moci, jak jinak než vybaveni rovnoprávným, čili samosprávným přístupem jak k této moci (k rozhodování o státních a veřejných záležitostech), tak i k informacím, tolik potřebným ke společnému a odpovědnému rozhodování.

Klíč k budoucnosti pochází z minulosti

Pochopit správně Únor 1948 a vše, co se v jeho průběhu stalo a co poté v lidově demokratickém a posléze socialistickém Československu následovalo, znamená bystře vnímat současnost, **vždy vinou egoistické a krátkozraké pravice neomylně směřující ke střetnutí „kdo z koho“**. Je to totiž vždy tato pravice, která pod stálou a velice urputnou snahou získat co nejvíce peněz, majetku, moci, výhod a privilegií a ještě urputnější snahou si toto vše uchránit na úkor pracující většiny národa nejenže je hluchá k potřebám této většiny, nejenže není ani za žádných okolností ochotná od svého kořistění ve svůj prospěch ustoupit, ale není ochotná uznat svou morální pokleslost a své lži ani po vlastní porážce.

Pochopit správně Únor 1948 ovšem znamená pochopit i **relativní, v žádném případě však ne absolutní sílu a moudrost pracujícího lidu**, vždy dost dlouho voděného pravicí za nos, a stejně tak mistrnost komunistů jednak téměř vždy s podporou pracujícího lidu jakoby

zázračně a náhle vítězících nad krátkozrakou a jen o své prebendy se starající pravicí, jednak zároveň (zejména v českých dějinách) pod vlivem uspokojení z takových změn nedomýšlejících následky svých kroků pro vzdálenější budoucnost.

Dalo by se to obecněji vyjádřit i takto: s tou měrou, s jakou jsou na každého pracujícího člověka (tedy člověka, pro něhož je zaměstnanecký poměr jediným zdrojem příjmů a obživy) schopné dolehnout důsledky pravicového egoismu, s takovou měrou nezbývá nic jiného než se vracet k minulosti a hledat v ní odpovědi – jednak na otázku, proč se tak znovu děje, jednak na otázku, co proti tomu dělat. A pak zcela prostě uskutečnit to, co se dříve osvědčilo a zároveň udělat jinak to, co by při zopakování mohlo vést k pádu levicově orientovaného systému.

Opatrnosti není nazbyt tím spíše, že zatímco pravice v touze po co nejrychlejším zbohatnutí a po co nejrychlejším uchopení moci mívá přímočarý tah na branku a tomu pragmaticky podřizuje vše (státní převrat, antikomunismus, dehonestující lži o levicových záměrech), levice se teprve následně dostává k moci **až po dlouhodobém a trpělivém boji zahrnujícím i trpělivé rozkrývání pravicových podvodů, manipulací a lží, s tím související trpělivé získávání podpory pracujícího lidu dosud ulpívajícího ve zvycích, předsudcích a iluzích minulosti**, tedy v konečném důsledku po nemalých obětech, tedy teprve až po pracném vmanévrování pravice do její vlastní slepé uličky zvané egoismus, který spolehlivě způsobuje, že teprve v krizových chvílích přestává být pravice jednotná a jedinci, z nichž se skládá, začínají v zájmu záchrany sebe samých dělat taktické i strategické chyby.

Po vítězství levice ovšem nastává čas jiného účtování: geniálnost komunistických vůdců končí v okamžiku, kdy si neuvědomí, že vítězství nad pravicí nezáleželo ani tak na jejich geniálnosti a neméně geniálním využití k vítězství neomylně směřujících třídních a společenských antagonismů, ale především na podpoře pracujícího lidu, kterému má tudíž být po drahocenném vítězství konečně umožněno uplatnit vlastní hlas a vlastní moc. Neboť jen pracujícímu lidu jako skutečnému tvůrci hodnot má být umožněno vládnout a konečně uskutečňovat představy o svém každodenním životě a jeho smyslu, nikoliv ústavou posvěcené „vedoucí síle“. Neboť naštve-li se pracující lid (jak to, byť dovedně manipulován svými skrytými nepřáteli, projevil v listopadu 1989), nejsou náhle tzv. vedoucí síle platné ani ústava, ani jakékoliv represivní prostředky. Neboť „hlas lidu“ je vždy hlasem „božím“, tedy hlasem, který (lhostejno, zda je lid uvědomělý nebo ne, nebo právě s ohledem na to) tak jako tak (pasivitou a naivností na jedné straně, aktivitou a uvědomělostí na straně druhé) vždy rozhodne, kdo má být u moci. A tak buď kladně, nebo negativně také moduluje výsledky případné revoluce, lhostejno, zda v duchu představ a mínění komunistických funkcionářů, nebo proti tomuto duchu. Věčná hanba KSČ, že si to neuvědomila dříve, než došlo k Listopadu 1989. Díky však KSČ za to, že si to v tento moment uvědomila alespoň do té míry, že svým konáním neporušila ústavu a neuchýlila se jako celek k otevřenému fyzickému, čili masivnímu násilí. A to ani v Únoru 1948, ani v Listopadu 1989.

Úlohou komunistů by tedy napříště nemělo být vést pracující lid, jakoby to bylo stádo nemyslícího skotu, ale neustále tomuto lidu **předkládat k úvaze a řešení ty otázky, bez jejichž zodpovězení a vyřešení nemá pracující člověk šanci vládnout si sám, udržet si efektivně tuto moc a trvale ji užívat ve svůj prospěch**. Tedy, bez jejichž zodpovězení a vyřešení ani nemá šanci své zájmy uchránit a svou moc zachovat před hordami pravičáků, vždy a kdykoliv připravených ho v touze po vlastní moci, majetku a privilegiích podvést a uchvátit moc – tzv. demokratickou – jen pro sebe.

Teprve podíváme-li se pod tímto úhlem nazírání na Únor 1948, uvidíme, co je třeba ve 21. století vidět: poprvé, velkou naději na budoucnost, kterou únorová revoluce tím způsobem, jak byla provedena, pro všechny pracující znamenala; podruhé určité zklamání, které tato revoluce přinesla, **když dostatečně nevyužila svého potencionálu k opravdové vládě pracujících**; potřetí pád únorových záměrů v listopadu 1989, když ani po 41 letech se

Komunistická strana Československa nedokázala poučit ze svých chyb a svůj mocenský a funkcionářský aparát „snížit“ na úroveň užitečného pomocníka skutečné samovlády (tedy samosprávy) pracujícího lidu.

Jakkoliv však pravice nikdy nepřestane komunisty (v řadě případů neoprávněně) kritizovat a jakkoliv je nutné chyby KSČ kritizovat (zejména z levicových pozic, jak tomu ještě bude i v této studii), nelze nikdy zapomenout, že bez **jakékoliv** existence KSČ (a spolu s ní i Sovětského svazu a jeho politiky) by **nikdy** ze strany pravice nebyla realizována pokroková poválečná opatření – ta opatření, bez nichž by ani nebylo zcela zjevných úspěchů, které prospěly valné většině pracujících občanů Československa v letech 1948 – 1989.

OPTIMÁLNÍ PODMÍNKY A SPRÁVNÉ PŘEDPOKLADY

V únoru 1948 to nebylo ještě ani 27 let od okamžiku, kdy byla založena Komunistická strana Československa. Tedy pouhých 27 let existence (a to pronásledované a potlačované existence) stačilo komunistům k tomu, aby se stali vedoucí silou ve společnosti. Toto historicky krátké období však bylo vykoupeno neobyčejným utrpením jejích členů: poprvé v podmínkách neustálé existenční nejistoty, bídy a nezaměstnanosti a policejní persekuce za meziválečné republiky, podruhé smrtí více jak 25 000 **charakterově nejlepších** komunistů padlých v domácím protifašistickém odboji (těch komunistů, kterých by bylo naléhavě třeba při formulování a probojovávání toho nejlepšího socialismu) a utrpením přes 60 000 komunistů prošlých nacistickými věznicemi.[1])

Nebýt svého vzniku, nemohla by KSČ působit ve smyslu a ve prospěch vítězství únorové revoluce. Nebýt vlastního ideového a sociálního programu, vytvořeného ve prospěch všech existenčně ponižovaných, zejména pak nezaměstnaných, průmyslového proletariátu a venkovské námezdní chudiny, nemohla by si získat důvěru poctivě pracujících. Ostatně, proč ne – vždyť vznikla z jejich řad. Nebýt svých padlých členů, nemohla by si KSČ vydobýt tak velkou autoritu mezi obyvatelstvem Československa a tak realizovat i své vítězství už tři roky po osvobození. K tomu ovšem valnou měrou přispěl fakt její stranické spřízněnosti s Komunistickou stranou Sovětského svazu, který osvobodil převážnou část Československa z fašistického područí za cenu 139 918 padlých sovětských vojáků.[2]) To bylo příliš mnoho životů a lidských osudů, než aby se daly brát jako pouhopouhá čísla! Obrovská radost z osvobození a úcta ke všem obětem, které padly za tuto svobodu, výrazně zkrátily cestu KSČ k Únoru 1948. A samozřejmě také vynikající program KSČ orientovaný na přerůstání národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou, který KSČ vnutila buržoazním stranám exilové vlády ještě v průběhu války.

Ten by ovšem byl těžko uskutečnitelný vůbec a zejména v tak krátkém časovém sledu od osvobození, kdyby k tomu KSČ neměla příhodné historické podmínky, z nichž si většinu vydobyla a zabezpečila díky svému vlastnímu nezlomnému, vytrvalému a maximálně efektivnímu přesvědčení a směřování. Které to byly?

Výčet základních podmínek

Za prvé: vytvoření **Národní fronty** jako válečné a osvobozenecké **koalice politických stran**, která využívajíc svého nejširšího vlivu na obyvatelstvo neumožnila opětovné ustavení vesměs těch buržoazních stran, které se zdiskreditovaly spoluprací s německými a maďarskými fašisty, a přijetí tzv. Košického vládního programu první vlády Národní fronty vycházejícího z požadavků KSČ.

Za druhé: existence **národních výborů** jako **nových orgánů územní správy a samosprávy**.

Za třetí: existence první poválečné **vlády s paritním zastoupením komunistů** (což by v předválečných podmínkách nebylo možné), vyplývajícím nejen z jejich silné úlohy v domácím a zahraničních odboji, ale i (z toho vyplývající) silné vyjednávací pozice KSČ ještě v době války na území SSSR, těžící především z vítězného postupu Rudé armády na západ (což nemohla emigrantská vláda spolu s Edvardem Benešem opomenout), tak i ze silné účasti komunistů ve Slovenském národním povstání, taktéž podporovaném Sovětským svazem).

Za čtvrté: **vítězství KSČ v parlamentních volbách** v roce 1946, které umožnilo vznik vlády se silným zastoupením komunistů.

Za páté: **potrestání fašistů a zrádců**, kolaborujících s fašisty **a zabavení jejich majetku státem** (do něhož patřilo také vlastnictví firem, tedy výrobních prostředků).

Za šesté: **znárodnění klíčového průmyslu** (na úroveň přesahující polovinu hospodářství ve státě).

Za sedmé: **vytvoření závodních rad** v průmyslových podnicích a dohled pracujících skrze tyto závodní rady na vlastní zájmy na pracovištích i na chod továren.

Za osmé: **schopnost vedení KSČ** rychle organizovat své řady a agitačně využívat svých členů v takovýchto podnicích.

Za deváté: z toho všeho vyplývající **prosazení Budovatelského programu** Národní fronty Čechů a Slováků, **dvouletého hospodářského plánu** poválečné obnovy a závazku vypracovat **novou ústavu**. Tím, že se buržoazní strany zavázaly k plnění těchto bodů pro ně nevýhodných, mohly být účinně komunistickou stranou (zejména v letech 1947 až 1948) po právu obviňovány z jejich neplnění či sabotáže.

Za desáté: nutné a zákonité **rozštěpení Československé strany sociálně demokratické** na dva tábory - pravicový podporující pravici a levicový, inklinující ke KSČ, což vedlo k oslabení politického postavení této strany v Únoru 1948, k emigraci pravicového křídla a následnému spojení levicové většiny s KSČ.

Za jedenácté: **vytváření nové armády**, založená na demokratické a pokrokové protifašistické tradici boje ve prospěch lidu a národa, tedy na jedné straně s minimem vojáků buržoazního pučistického ražení, na straně druhé s převahou vojáků bojujících na sovětské frontě.

Za dvanácté: vytvoření Sboru národní **bezpečnosti jako jednotné státní organizace**, a to z popudu KSČ na zasedání košické vlády 17. 4. 1945, jehož důsledkem bylo např. zrušení k pravici inklinujícího četnictva.

Za třinácté: postupný vznik **mnoha masových organizací** s celostátní působností a celostátním vedením, který umožnil: a) mobilizovat masy obyvatelstva ve prospěch jeho zájmů, b) uplatňovat při jejich organizační výstavbě odshora dolů zásady demokratického centralismu nahrávajícího politickým zájmům a vlivu KSČ v těchto organizacích skrze výrazné až většinové zastoupení členů a funkcionářů na všech úrovních jejich výstavby, a c) vstup těchto organizací do Národní fronty, v níž také sehrávala dominantní úlohu KSČ, a to opět jak zastoupením svých čelných funkcionářů (např. Antonín Zápotocký byl předsedou Ústřední rady odborů), tak určováním či spoluurčováním programu Národní fronty, tak i organizací její program podporujících.

Původ Národní fronty

Všechny státoprávní, politické, společenské a ekonomické změny, jejichž dosažení si KSČ vytýčila **už v průběhu domácího i zahraničního protifašistického odboje**, by tedy nebylo možno úspěšně odstartovat a posléze (zejména po osvobození Československa) postupně uskutečňovat bez politických dohod a osvobozenecké koalice protifašistických stran zvaných **Národní fronta Čechů a Slováků**, jejíž začátky lze klást do jednání prezidenta

Edvarda Beneše s exilovými představiteli KSČ v Moskvě ve dnech 13. až 23. 12. 1943 o podobě a vnitřním uspořádání Československa po jeho osvobození.

Kdo znal, jakým brutálním způsobem se francouzská reakce v roce 1871 vypořádala s dělnickými obránci Pařížské komuny, když nechala zastřelit přes 25 000 povstalců a tak vytvořila nepřekonatelnou propast mezi buržoazií a proletariátem, a věděl, s jakým despektem a odstupem proti sobě za tzv. první republiky (1918 až 1938) vystupovali pravičáci a komunisté, těžko mohl uvěřit možnosti takových jednání. Kdo si však pamatoval, jak KSČ při volbách prezidenta 18. 12. 1935 podpořila kandidaturu Edvarda Beneše proti kandidátu zjevné pravice a jak vyzývala (prostřednictvím Klementa Gottwalda) do posledních okamžiků k obraně Československa (lhostejno, zda buržoazního, ale byť omezeně demokratického) proti fašistickému Německu, musel tato jednání uvítat, přinejmenším však pochopit jako objektivní nutnost. Taková jednání ovšem neumožnila jen válečná situace, nutící všechny protifašistické síly (lhostejno, zda z buržoazního či komunistického tábora) se spojit k porážce fašistického Německa, ale v rámci komunistického hnutí už před II. světovou válkou Komunistickou internacionálou přijatá **taktika a politika lidové fronty** sjednocující boj komunistických stran a všech pokrokových občanů nekomunistického smýšlení proti fašismu.

Odtud, tedy z myšlenky lidové fronty proti fašismu (jako nejhorší podoby kapitalismu) se zrodila i myšlenka válečné Národní fronty jako koalice a svazku všech politických stran (a posléze i společenských organizací) vedoucích národ v boji proti fašismu a za národní osvobození. Přičemž **lpění** na existenci Národní fronty i po osvobození výrazným způsobem dopomohlo KSČ k získání výkonné moci, aby se další **jednostranné** lpění na této instituci i po Únoru 1948 stalo výraznou překážkou dalších nezbytných změn zejména ve státoprávní oblasti. Právě v její existenci je nutné vidět jak poválečné, tak i poúnorové odlišení Sovětského svazu (jako systému původně dělnických sovětů, vzniklých spontánně a ze strany ruských bolševiků neplánovaně už v roce 1905) od tzv. lidově-demokratických států (k nimž se od Února 1948 připojilo i Československo), v nichž zůstala státní moc organizovaná nikoliv na základě sovětů (závodních rad pracujících), ale na základě koalice politických stran, nejprve ochotných (či poměry donucených) spolupracovat s komunistickou stranou (před Únorem 1948) a posléze (po Únoru 1948) i uznávat její faktickou moc.

I přesto, že tedy tzv. lidové demokracie znamenaly odklon od Marxova a Leninova modelu proletářského státu, nechtějí tzv. demokraté (tedy buržoazní demokraté) dodnes vidět, že nejen pracující lidé (ale i někteří členové a představitelé buržoazních stran) viděli v Národní frontě po osvobození **především** mocenskou a organizační záruku **národní jednoty** a rychlého postupu vpřed, neboť měli příliš v živé paměti, jak právě nejednotnost, rozháranost politických stran a pravicový egoismus (zejména agrárníků a národních demokratů, zčásti i živnostníků) byly příčinou zrady národních zájmů a s tím spojené ztráty československé samostatnosti v letech 1938 a 1939.

Národní fronta byla zvána národní, neboť měla sjednocovat všechny příslušníky národa k pozitivnímu poválečnému cíli: **k obnově a poválečné výstavbě republiky**. Proto každý, kdo chtěl stát mimo ni, byl vnímán jako potencionální zrádce či rozvratník, přesně ve smyslu výše popsané předválečné a válečné zkušenosti.

Vrátíme-li se k období let 1943 až 1945 (tedy od zmíněných Benešových rozhovorů s KSČ v Moskvě až po přijetí tzv. Košického vládního programu na prvním zasedání první vlády Národní fronty Čechů a Slováků na osvobozeném území v Košicích dne 5. 4. 1945), uvědomíme si, jak se tehdy mohli zástupci buržoazních stran radovat jak z onoho ideového ústupku KSČ ve smyslu své neústupnosti vůči buržoazii, tak i z poměrně lehce získaných míst ve vládě vytvořené na území osvobozené Rudou armádou. V první vládě totiž zasedli tři národní socialisté, tři lidovci, tři sociální demokraté (z nichž Zdeněk Fierlinger se stal předsedou vlády), tři nestraníci, pět pravicových slovenských demokratů a osm komunistů (čtyři čeští a čtyři slovenští). Ve skutečnosti se ovšem mohla radovat především KSČ, a to

nejen z onoho nadlimitního počtu ministrů (což vzniklo tím, že v důsledku, jakou hráli slovenští komunisté ve Slovenském národním povstání, bylo Komunistické straně Slovenska přiznáno ve vládě tolik míst jako její protiváze – slovenské Demokratické straně), ale i z jiných věcí: např. z toho, že vlivem prezidenta Beneše nebylo v Národní frontě přiznáno před válkou velmi silné (nicméně s Hitlerem spolupracující) agrární straně, ale nejvíce z toho, že Košický vládní program vycházel především z jejích požadavků na poválečné změny. To nebylo dáno jen vahou a autoritou Sovětského svazu i KSČ jako významné složky domácího i zahraničního odboje, ale především téměř absolutní koncepční nepřipraveností buržoazních stran k jednání s KSČ.

Zatímco představitelé a ministři buržoazních stran si opravdu mohli myslet, že v poválečném Československu získají více, než bylo dohodnuto v Košicích, skuteční pravičáci už tehdy pochopili, že je zle. Nepokrytě to např. vyjádřil Pavel Tigrid v rozhovoru se Zdeňkem Mlynářem ve Svědectví č. 58 z roku 1979 [3]):

„Příliš mnoho se stalo – mnichovský diktát, kapitulace, vývoj doma za války, vstup SSSR na mezinárodní scénu jako velmocenský činitel, Jalta, prosovětská euforie nejen v Praze, ale také v londýnské nekomunistické emigraci. (…) V Londýně, jednoho jarního dne roku 1945 … jsme dostali k nahlédnutí … text vládního programu pro osvobozenou republiku, zvaného košický, ač byl sjednán a upečen v Moskvě. My nekomunisté jsme se zhrozili: byla to na první pohled platforma k postupné likvidaci parlamentní demokracie a demokracie vůbec. Bylo nám jasné, co znamenají jednotné odbory, jednotná organizace mládeže, »lidová« armáda, národní výbory …, co jiného než nástroje k uchvácení totální a výlučné moci komunisty, jimž ostatně už byla svěřena klíčová ministerstva.“

Projekt národních výborů

Také na vytvoření národních výborů prezident Beneš představitelé londýnské exilové vlády přistoupili s nadějí, že půjde jen o dočasný (vynucený) krok. Stalo se tak poté, kdy (kvůli vítěznému postupu Rudé armády) zkrachovaly naděje na možné osvobození Československa ze západu za symbolické účasti československých zahraničních jednotek, což by následně umožnilo v ČSR znovu zavést typické orgány buržoazní, tj. dvojkolejné správy: tedy samosprávy místní (a jistěže postupně i volené), ovšem vždy v rozhodujících otázkách podřízené správě státní (shora jmenované). Projekt národních výborů byl naproti tomu **projektem marxistickým**, i když zpočátku (v letech 1945 až 1948) **nedůsledně pojatým**, a to z nutnosti vyhovět i zájmům buržoazních politických stran.

Poválečné národní výbory se oproti předválečné státní správě staly pokrokovými především myšlenkou **kolektivního rozhodování** na všech stupních územní správy a samosprávy, tedy odstraněním autoritativních a centrální výkonnou mocí jmenovaných státních úředníků, zejména od roku 1927 vybavených pravomocemi na úkor zdola volených územních samospráv. Dále myšlenkou **důsledného spojení a propojení státní výkonné a občanské zastupitelské moci v jednotících orgánech** (plénech, radách a komisích národních výborů) na všech stupních územní správy, a to podle jednotného a zájmy občanů i státu sjednocujícího organizačního vzoru. Třetím rysem bylo **zlidovění** takovéhoto typu místních a územních správ a samospráv (tzv. lidospráv) spočívající v tom, že do plén, rad a komisí národních výborů se skrze návrhy jednotlivých složek Národní fronty (nejen politických stran, ale i společenských organizací) mohli dostat zástupci lidu. Čtvrtým (z hlediska demokracie záporným) rysem se stala **jednostranná závislost** všech stupňů národních výborů na centrální výkonné moci.

K tomu, aby mohlo jít o ryze **marxistický koncept**, musely by být jednotlivé stupně národních výborů jakožto organizačních propojení zastupitelské a výkonné moci podřízeny stejně koncipovanému nejvyššímu státnímu orgánu. Takový ovšem neexistoval a ani po

Únoru 1948 nebyl vytvořen. K tomu, aby mohlo jít **i o leninský koncept**, musely by být jednotlivé stupně národních výborů jako jednotících orgánů územní správy a samosprávy vybudovány na **všech zásadách demokratického centralismu**: na kolektivnosti rozhodování, na podřízení menšiny většině, na volitelnosti zdola, na odpovědnosti všech zvolených orgánů občanům a na závaznosti rozhodnutí vyšších orgánů pro nižší orgány a jejich voliče. Kdo by však očekával, že se KSČ po svém politickém vítězství v Únoru 1948 zasadí o to, aby všechny tyto zásady uvedla v život, mýlil by se: národní výbory mohly být voleny občany až v roce 1954 (a to pouze na základě jednotné kandidátky Národní fronty), zůstaly i nadále podřízeny centrální výkonné moci a odpovědnost národních výborů vůči občanům byla i nadále oslabena povinností řídit se nejen zákony, ale i všemi pokyny centrální výkonné moci.

Odhlédneme-li od výše uvedených nedůsledností, představovaly národní výbory pro KSČ i pro občany velký krok vpřed. Vždyť to, co by KSČ musela vahou vlastní moci a vlastních rozhodnutí uskutečnit buď před Únorem 1948 (aby vůbec socialistickou revoluci, zejména ve státní správě, zdárně realizovala) nebo těsně po revoluci (aby ji udržela a mocensky ve státní správě upevnila), zavedl sám buržoazní prezident z titulu svého úřadu už za války! Jak? Dne 16. 4. 1944 vydala Státní rada československá v Londýně prohlášení k vytvoření národních výborů, které budou organizovat boj proti nepříteli a na osvobozeném území uskutečňovat prozatímní veřejnou správu. Dne 14. 12. 1944 následovalo vydání Ústavního dekretu prezidenta republiky č. 18 Úředního věstníku československého, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, který nařizoval ustavovat národní výbory jako prozatímní orgány veřejné správy ve všech jejích oborech a zároveň jako orgány státní správy. Dalším ústupkem ve prospěch KSČ (už těsně po osvobození) byla vládní nařízení č. 4/1945 Sb. z 5. 5. 1945, o volbě a pravomoci národních výborů, a č. 44/1945 Sb. ze 7. 8. 1945, kterým se měnilo vládní nařízení č. 4/1945 Sb. a na jehož základě se národní výbory staly orgány zastupitelské a veřejné správy, které v obvodu své působnosti (čili v obvodu působnosti bývalých obecních úřadů) spravovaly všechny veřejné záležitosti, pokud nebyly spravovány jiným veřejným orgánem.

Co to fakticky pro KSČ znamenalo? V první fázi to, že nebyla uznána obecní a městská zastupitelstva z doby okupace a musela po vytvoření národních výborů ukončit svou činnost a předat jim tak místní a územní pravomoci. Poprvé proto, že v nich mohly být osoby kolaborující s okupanty (příslušníci předválečných a kolaborantských stran, nestraníci). Podruhé proto, že od 12. 6. 1938 do nich neproběhly volby, takže šlo o představitele územní správy buď přesluhující staré volební období, nebo za okupace přímo dosazené německými úřady. V druhé fázi to, že národní výbory mohly vytvářet (pochopitelně bez voleb) jen osoby národně spolehlivé, protifašisticky aktivní, např. též odbojáři vracející se z koncentračních táborů a věznic.

V prvních, tzv. **revolučních** národních výborech se mohli sejít všichni, kdož měli o práci v národním výboru zájem. Pochopitelně mezi takovými nechyběli ani komunisté, zejména odbojáři vracející se z nacistických koncentračních táborů a věznic a téměř okamžitě zakládající místní organizace KSČ, schopné hned jednat se všemi povstalými složkami v obcích. Všeobecný souhlas občanů s takto vytvářenými národními výbory byl dán tím, že lidem, kteří byli ochotni v nich pracovat a které do nich delegovaly jednotlivé složky Národní fronty, bylo členství potvrzeno aklamací na veřejných shromážděních či schůzích.

V II. polovině roku 1945 vystřídaly tzv. revoluční národní výbory národní výbory tzv. **reorganizované**, a to reorganizované na základě paritního zastoupení politických stran Národní fronty v daném místě. To mohlo znamenat jak snížení počtu komunistů v národních výborech, tak i rozšíření jejich zastoupení, pokud v nich ještě zastoupeni nebyli. Každopádně však vnitřním rozdělením národních výborů na pléna a rady byla posílena marxistická (sovětská) představa o výkonu lidové moci.

Od voleb do Ústavodárného národního shromáždění až do dubna 1948 existovaly v československých městech a vesnicích tzv. **obnovené** národní výbory, tzn. obnovené na základě výsledků těchto voleb tak, jak tyto volby dopadly v jednotlivých místech. A pokud v nich zvítězila KSČ (což bylo charakteristické pro většinu obcí v Čechách a na Moravě), získali v takových národních výborech většinu mandátů komunisté (a pochopitelně si je udrželi až do Února 1948). Tajemství vzestupu moci a vlivu komunistů v orgánech místní a územní správy, navíc v orgánech nahrávajících svou výstavbou socialistickému principu demokratického centralismu, je tak odhaleno. Jakkoliv se pravice mohla utěšovat dočasností národních výborů (z toho důvodu postupně přetvářených jen na základě vyhlášek, nikoliv zákonů), nedokázala je svým oslabeným politickým vlivem zlikvidovat. Bylo to také dáno větší lidovostí národních výborů oproti místním a územním orgánům za předmnichovské republiky: především vlivem KSČ a sociální demokracie v nich bylo více zastoupeno dělníků, malorolníků a pracující a pokrokové inteligence. Ve městech došlo (i na základě absence národně demokratické strany) k oslabení vlivu konzervativní a nacionalistické inteligence, na vesnicích došlo (ze stejného důvodu) k oslabení tradičního vlivu velkostatkářů a sedláků (agrárnického živlu).

Co zarazí současníka především? Zřejmě to, že až do roku 1948 (a jak už bylo vzpomenuto dokonce až do roku 1954) nevznikaly národní výbory na základě přímých voleb do nich samých. Čili v Ústavodárném národním shromáždění (vzniklém v roce 1946) nebyl až do Února 1948 schválen žádný zákon o přímých volbách do národních výborů. Nebylo tedy politické síly (ani zájmu), která by dokázala přímé občanské volby do národních výborů prosadit. Slábnoucí pravici záleželo na zachování alespoň těch pozic, které dosud v národních výborech měla a mohla se oprávněně bát vítězství KSČ v dalších volbách. Avšak ani pro KSČ nebylo výhodné tlačit na pilu, neboť i se započtením poslanců za Komunistickou stranu Slovenska (KSS) byla v Ústavodárném národním shromáždění nejsilnější politickou složkou (i s KSS měla 114 ze tří set poslanců), ale případnou jednotnou vůlí ostatních (tedy buržoazních) stran mohla být přehlasována. (Povaha pravicového egoismu ale tomu chtěla, že této „obávané“ pravice nikdy dlouhodobě nedosáhla.) Bylo to ostatně podmíněno i historicky: odkládaná data voleb do obecních zastupitelstev za předmnichovské republiky (1919, 1923, 1927, 1931, 1938) svědčila o tom, že v Československu nebylo obvyklé na volební výměnu místních a územních samospráv příliš pospíchat. (Jak také jinak, když těžiště moci bylo zejména buržoazními stranami spatřováno v centrálních institucích v Praze, nikoliv na podceňovaném venkově.)

Povolební situace

Pro KSČ se tak i v tomto ohledu staly důležitými výsledky prvních poválečných parlamentních voleb, které se uskutečnily 26. 5. 1946 jako **volby do Ústavodárného národního shromáždění**. V českých zemích získala KSČ 40,17 %, národní socialisté 23,66%, lidová strana 20,23% a sociální demokracie 15,39% hlasů. Na Slovensku získala Demokratická strana 61,43%, Komunistická strana Slovenska 30,48%, Strana slobody 4,2%, Strana práce 3, 11%. Jelikož bylo Československo v roce 1945 obnoveno jako unitární stát (k čemuž přispěla jak doznívající buržoazní tradice Masarykova jednotného čechoslovakismu, tak oprávněná obava celostátního vedení KSČ ve slabost Komunistické strany Slovenska, která by případně mohla vést k jinému politickému vývoji na Slovensku a tím i k novému ohrožení celistvosti Československa (a komunistického vlivu na celém jeho území), stala se (i přes 2. místo na Slovensku) KSČ politickým vítězem pro celé území Československa.

Mimochodem: tajemství unitárního Československa se skrytou asymetrickou autonomií Slovenska (vybaveného Slovenskou národní radou a sborem pověřenců) je tak touto nedůvěrou k opakovanému osamostatnění Slovenska, překonanou federalizací až v roce

1968 a v důsledku tohoto zpožděného národního vyrovnání i oním obávaným osamostatněním Slovenska od 1. 1. 1993) poodhaleno. Proč asymetrickou autonomií Slovenska? Jak jinak než v důsledku rozpuštění České národní rady, která se sice stala trnem v oku vládě Národní fronty (nejen KSČ) kvůli tomu, že jako jediná z dohodových protifašistických sil v Evropě kapitulovala za květnového povstání v roce 1945 před německou brannou mocí, ale která (v souladu s touto záminkou) byla ve skutečnosti rozpuštěna proto, že se s její existencí nepočítalo už v rámci moskevských a košických dohod.

Ale zpět k volbám: proč nebyly uskutečněny další volby do Února 1948? Na to je jednoduchá odpověď: nemohly proběhnout do doby, kdy Ústavodárné shromáždění přijme novou ústavu, v níž bude určen nový nejvyšší zákonodárný sbor Československé republiky a uvedeny podmínky jeho vzniku (jak jinak, než na základě voleb do něj). Pravicové strany nespokojené s komunistickými ústavními návrhy potřebovaly mocenskou změnu k prosazení svých ústavních představ, a tak vypracování a přijetí nové ústavy, která by příliš nadbíhala lidově demokratickému (tedy do značné míry socialistickému) modelu státu, oddalovaly. Na jedné straně sice mohly k roztržce využít své většiny v Ústavodárném národním shromáždění, na straně druhé však k tomuto kroku měly svázané ruce dohodami a nutnou spoluprací v rámci Národní fronty. Uniknout z této pasti mohly podle dosud platné ústavy z roku 1920 jen dvojím způsobem: buď počkat na řádný termín nových voleb a do té doby na svou stranu získat většinu voličů (tj. za 6 let, čili do roku 1952), nebo demisí svých ministrů, kterou by prezident republiky nepřijal, vyvolat vládní krizi a dosáhnout tak jmenování úřednické vlády fungující do vyhlášení nových voleb, popř. realizace předčasných voleb pokud možno ještě před přijetím nové ústavy, ve kterých by komunisté nezvítězili a tím by poté byla přijata ústava vyhovující pravici (popř. by po odložení tohoto bodu by mohla zůstat v platnosti buržoazní ústava z roku 1920), podle níž by se státoprávní, politické a v důsledku toho i hospodářské a sociální poměry mohly dokonce vrátit do předválečných kolejí. Pozoruhodné ovšem je, že buržoazní prezident nakonec jejich demisi přijal. Proč? Nepředbíhejme…

Vedení KSČ je v této souvislosti neustále pravicí obviňováno, že vládní krizi vyřešilo „převratem“, tedy uchvácením vládní a státní moci, neboť v průběhu nástupu pravice k útoku proti KSČ v roce 1947 prý ztrácela podporu obyvatelstva a bála se předčasných voleb. To jsou ovšem jen nesmysly, uvážíme-li nejen masovou podporu Gottwaldově vládě v okamžiku vyřešení této vládní krize, ale i to, že vládní krizi urychlily a vyvolaly pravicové strany, které naopak sabotovaly a oddalovaly Budovatelský program Národní fronty, jehož postupná, i když velmi těžká realizace měla trvalou podporu pracujících, takže se naopak dalo očekávat, že KSČ získá od voličů znovu podporu – lhostejno, zda jako poděkování za to, co pro pracující dosud učinila, nebo jako podporu pro to, aby byla schopna program svých změn dokončit. Odpovídaly tomu i praktické kroky KSČ: na zasedání KSČ konaném ve dnech 22. a 23. 1. 1947 bylo přijato rozhodnutí získat v příštích parlamentních volbách absolutní převahy, a to pod heslem Za většinu národa.

Jestliže prvním nejdůležitějším výsledkem celostátních voleb v roce 1946 bylo volební vítězství KSČ, druhým bylo volební vítězství Demokratické strany na Slovensku – a teprve 2. místo KSS. To naznačovalo, že by na Slovensku v dalších volbách komunistická strana nemusela zvítězit, resp. že by její výsledek na Slovensku (v důsledku demagogického působení Demokratické strany) mohl být ještě horší. Avšak dříve, než se KSČ mohla obávat jiného politického vývoje na Slovensku než v českých zemích, chytila se Demokratická strana do vlastní pasti díky těm, kterými se nechala podporovat. Dne 16. 9. 1947 slovenské pověřenectvo vnitra oznámilo, že v Žilině bylo odhaleno rozsáhlé spiknutí proti republice, organizované skupinou bývalých luďáků nazývajících se Slovenský akční výbor – a to se sítí po celém Slovensku. Smůlou Demokratické strany jako strany naopak oficiálně protifašistické, tedy povinné ctít koalici protifašistické Národní fronty však bylo to, že ve vedení této skupiny byli zjištěni členové a funkcionáři Demokratické strany, kteří byli před

rokem 1945 funkcionáři Slovenské lidové strany. Za hlavní osobu celého spiknutí byl označen tajemník náměstka předsedy vlády Jána Ursínyho Otto Obuch. Někteří ze zatčených činitelů byli ve styku s fašistickými emigranty. Dne 16. 10. 1947 byli Ústavodárným národním shromážděním (v němž měli většinu nekomunisté!) vydáni k trestnímu stíhání generální tajemník Demokratické strany a poslanci Ján Kempný a Miloš Bugár.

Spory o bezpečnost a rizika politické destabilizace

Celé odhalení bylo dobrou prací Sboru národní bezpečnosti, v níž měla KSČ nikoliv nepodstatný vliv, což je dodnes terčem zlosti ze strany pravice. Pravice vůbec nemohla přenést přes srdce, že od samého počátku, tedy od 5. 4. 1945 byl ministrem vnitra komunista Václav Nosek. To pochopitelně vedlo k tomu, že velitelské funkce v SNB byly zčásti a postupně obsazovány komunisty, což byla – ve srovnání s předmnichovskou republikou, kdy byla naopak KSČ policií a četnictvem pronásledována – naprosto bezprecedentní situace. Mělo to velký význam při boji proti wehrwolfům, banderovcům, i při odhalování šmelinářů i jiných hospodářských (protistátních) deliktů.

Spory vyvolávala i zpravodajská služba, také zcela pod vlivem komunistů. Proto pravicové strany požadovaly (ovšem neúspěšně), aby byla vyjmuta z kompetence ministra vnitra přímo pod pravomoc předsednictva vlády. Buržoazní demokracie tedy měla být pouze buržoazní a jen pro buržoazii: to, co bylo pravici v minulosti povoleno, najednou nemělo být dovoleno komunistům. Pravici tak v poválečné situaci nezbylo, než zpochybňovat výsledky práce SNB pod vedením komunistů a komunisty obviňovat z jeho zneužívání. Avšak z příkladu slovenské Demokratické strany je vidět, že opravdu nebylo přijatelné, aby ti, kteří se podíleli za války na vyvražďování slovenského a židovského obyvatelstva, se znovu – na úkor slovenských partyzánů bojujících v SNP za pokrokové a jednotné Československo – dostávali k moci. Ani pracující na Slovensku si to nepřáli. Dokazovaly to jak masově podávané žádosti o důkladnou očistu veřejného a politického života, tak i jiné akce (např. 30. 10. 1947 celoslovenský sjezd závodních rad v Bratislavě či 6. 11. 1947 jednohodinová stávka pro zavedení pořádku s účastí 300 000 zaměstnanců). Na II. sjezdu Demokratické strany konaném ve dnech 24. až 25. 1. 1948 se navíc ukázalo, že tato strana není homogenním prvkem; projevily se v ní rozpory mezi katolíky a agrárníky a mezi katolíky a evangelíky. To jí však nebránilo v pokusech vyvázat se ze systému Národní fronty. Destabilizace na Slovensku tak nahrávala i možné destabilizaci v Praze (vyhrocení vládní krize), k čemuž nakonec stejně tato strana přispěla tím, že 20. 2. 1948 oznámila demisi svých členů ve vládě. Tím byla situace pro KSČ nebezpečnější, nicméně – z důvodů, které budou ještě zmíněny – prezident ani jejich demisi nepřijal.

Znárodňování jako základ k podlomení moci kapitálu

Z výše uvedeného je patrné celkové mocenské oslabení buržoazních stran, historicky vyplývající z kapitulantství národního kapitálu před kapitálem německým a jím financovaným německým fašismem už v dobách Háchova Česko-Slovenska i ze zrady kapitálu britského a francouzského ze dnů Mnichovské zrady. Pouhý návrat těchto stran do poválečného Československa nemohl lidem, kteří chtěli žít jinak než před válkou, stačit. Kapitál jako vydržovatele buržoazních stran v důsledku výše uvedeného oslabilo zejména rozsáhlé **znárodnění** – poprvé majetku **Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů**, podruhé však **znárodnění dolů, klíčového průmyslu, akciových bank, soukromých pojišťoven a potravinářského průmyslu** na základě dekretů, které prezident Beneš podepsal už 24. 10. 1945. Prvním dekretem (č. 100/1945 Sb.) byly v plném rozsahu znárodněny doly, hutě, energetické zdroje, zbrojní průmysl a některé další obory. Důležité bylo to, že u dalších

odvětví byl jako základní měřítko znárodnění minimální určen počet zaměstnanců. U těžkého a spotřebního průmyslu 500 zaměstnanců, např. u textilního 400 zaměstnanců, u dřevařských a papírenských závodů 300 zaměstnanců, např. u pil, výroby stavebních hmot, tiskáren i jiných 200 a 150 zaměstnanců. Dekretem č. 101/1945 Sb. byla znárodněna část potravinářského průmyslu, nicméně v rukou kapitalistů zůstalo 85% objemu výroby tohoto odvětví. Celkově se jednalo o více než 3000 závodů, činících sice jen 16,4% jejich celkového počtu, v nichž ovšem v březnu 1947 pracovalo 61,2% všech zaměstnanců veškerého průmyslu a s výrobní kapacitou téměř dvou třetin veškerého československého průmyslového potenciálu. Zároveň se znárodněním průmyslu byly na základě dalších dvou prezidentských dekretů (č. 102 a 103/1945 Sb.) znárodněny akciové obchodní banky a pojišťovny (14 velkých bank se 300 pobočkami a přes 600 menších peněžních ústavů).

Takovýmto znárodněním byly zlikvidovány zejména pozice velkoburžoazie a zahraničního kapitálu, a to ještě před socialistickou revolucí! Která komunistická strana mohla snít o tom, že se jí to tak brzo a tak bezbolestně podaří? Že už má tak výrazně usnadněnu socializaci ještě před převzetím státní moci, resp. že má tímto krokem převzetí státní moci takto usnadněnu? Mohlo být argumentováno tím, že stále ještě šlo **o státně kapitalistické vlastnictví**. Ale plnění Budovatelského programu a dvouletého indikativního (tedy jen rámcovými čísly stanoveného) hospodářského plánu obnovy a výstavby národního hospodářství, které začalo 3. 1. 1947, stále více připomínalo centrálně řízenou jednotnou ekonomiku a zejména pro komunisty se stalo důležitou prověrkou jejich schopností řídit hospodářské záležitosti v celonárodním měřítku. Tak se i drobný soukromý majetek dostal do vleku nové hospodářské politiky. Bylo možné tento plán odmítnout, když byl jednoznačně v zájmu celého národa? Vždyť jeho cílem bylo dosáhnout úplné obnovení válkou zničeného hospodářství a zvýšení průmyslové výroby o 10% proti předválečné úrovni.

I přesto, že na zasedání Národní fronty ve dnech 15. – 18. 3. 1947 bylo dohodnuto, že v průběhu plnění tohoto plánu nebudou politické strany prosazovat další znárodnění, KSČ si našla cestu k dalšímu svému působení, tentokrát na venkově: dne 4. 4. 1947 komunistický ministr zemědělství Július Ďuriš vyhlásil v Hradci Králové na schůzi okresního sdružení Jednotného svazu českých zemědělců tzv. Hradecký program, spočívající v dokončení **konfiskace půdy**, v revizi pozemkové reformy, v prosazení nové **pozemkové reformy** s parcelací půdy nad 50 ha, v zavedení jednotné zemědělské daně, národního pojištění rolníků, zemědělského úvěru, demokratizaci stávajících (většinou strojních) družstev, v urychlené mechanizaci – tedy ve výrazné pomoci drobným rolníkům. Následně, už v průběhu června a července 1947 požadovalo v parlamentu přijetí zemědělských zákonů, realizujících tento program KSČ, na 107 deputací rolníků z různých okresů Čech a Moravy.

O závodních a podnikových radách

Jak je z výše uvedeného patrné, KSČ v průběhu let 1945 až 1948 nezanedbala žádný z kroků, které – pokud jsou důsledně uskutečněny – vždy vedou k vítězství socialistické revoluce. A československá buržoazie, zřejmě dosti neznalá marxismu a leninismu, jejich postupné realizaci nedokázala úspěšně čelit. Ovšem rozhodující silou, o kterou se mohla KSČ v těch nejkritičtějších chvílích opřít, byli **dělníci**! Jak prosté slovo! O tolik prostší, o kolik sprostěji zní v uších každého podnikatele, který zpravidla věnuje svému zaměstnanci plnou pozornost teprve tehdy, když mu předkládá výpověď pro nadbytečnost nebo z „reorganizačních důvodů“. A kterému je kdykoliv připraven snížit mzdu, když vinou své manažerské zaslepenosti dostane svou firmu do potíží – aniž by uvažoval o snížení příjmů sobě či o jiných „geniálních“ ekonomických opatřeních a aniž by si lámal hlavu nad tím, co jeho chování může znamenat pro společnost a stát.

Když prezident Beneš 24. 10. 1945 podepisoval dekrety o znárodnění, podepsal ještě jeden: ***dekret č. 104 o závodních a podnikových radách***, do jejichž pravomoci patřila kontrola a účast na řízení podniků jak znárodněných, tak soukromých! Pochopit revolučnost a obrovský historický dosah tohoto opatření znamená znovu si přečíst (v nezkráceném znění) ***pravomoci, kterými byly závodní rady vybaveny***:

Podle paragrafu 20 byly závodní rady povolány[4]): „(1) hájiti a povzbuzovati hospodářské, sociální, zdravotní a kulturní zájmy zaměstnanců v závodě; (2) dohlížeti, zda hospodářská činnost závodu (podniku) je vykonávána v souhlasu s obecným zájmem hospodářským a podle ustanovení o hospodaření vydaných; (3) dohlížeti, zda hospodářská činnost závodu (podniku) je vykonávána tak, aby při zachování zřetelů obecného prospěchu hospodářského a platných předpisů o hospodaření byly spravedlivě uspokojovány hospodářské, sociální, zdravotní a kulturní zájmy zaměstnanců závodu (podniku); (4) účastniti se v závodech (podnicích) na správě závodu (podniku) návrhy a radou za tím účelem, aby bylo dosaženo k obecnému prospěchu hospodářskému co největší hospodárnosti a výkonu a (5) spolupůsobiti podle předpisů o tom vydaných při výkonu hospodářské a sociálně-politické veřejné správy“.

I když dosah těchto možností byl striktně omezen hned úvodními ustanoveními (paragraf 2), že „vedení závodu náleží správě závodu a ona jest výlučně odpovědnou za podnikání a jeho úspěch“ a že „závodnímu zastupitelstvu nepřísluší zasahovati do správy a provozu samostatnými nařízeními“, bylo zároveň stanoveno, aby na závodech a podnicích, skládajících se z více závodů bylo vytvořeno *„zájmové zastupitelstvo“* zaměstnanců (paragraf 1), které mělo nejen možnost jednat se správou závodu či s vedením podniku ve vybraných otázkách, ale které tak mohlo ve prospěch zaměstnanců mnohé v závodě dozorovat a ovlivňovat.

V oblasti **pracovních a sociálních (tedy odborových) zájmů** zaměstnanců byly závodní rady (podle paragrafu 22) oprávněny „(1) účastniti se na hromadné úpravy pracovních podmínek v mezích platných předpisů, (2) účastniti se na úpravě pracovních poměrů jednotlivých zaměstnanců, (3) spolupůsobiti při zařazování zaměstnanců na pracovní místa, (4) spolurozhodovati o přijímání zaměstnanců s hlediska mravní způsobilosti a státní spolehlivosti, (5) spolurozhodovati o propuštění zaměstnanců, (6) zakládati a spravovati zařízení k blahu zaměstnanců určená a (7) dozírati na sociálně-politickou a sociálně-zdravotní ochranu zaměstnanců v závodě“.

V oblasti **dohledu na hospodářskou činnost** závodu (podniku) – paragraf 23 – náležela závodním radám tato práva: „(1) účastniti se sdělání obchodního a výrobního plánu, jeho rozvrhu a provádění, a to tak, že činí připomínky nebo navrhuje změny zásadní povahy a dozírá nad tím, zda obchodní a výrobní plán závodu je v souladu s hospodářským plánem celostátním; (2) dohlížeti na provádění obchodního a výrobního plánu včetně investičního programu a (3) dohlížeti na provoz a správu závodu (podniku) po stránce technické, správní a hospodářské.“ V okamžiku, kdy závodní rada dospěla k závěru, že „zamýšlená opatření nebo daný stav není v souladu s předpisy uvedenými v § 20, č. 2 a 3“, mohla předložit správě závodu potřebné návrhy a v případě, že by se nesetkaly s úspěchem, mohla dokonce „navrhnouti u příslušného orgánu veřejné správy, aby byla zjednána náprava.“

V oblasti **účasti na správě závodu** (podle paragrafu 26) mohla závodní rada správě závodu navrhovat opatření, „způsobilá prospěti hospodárnosti a výkonnosti závodu. K těmto opatřením patří zejména zdokonalení provozu, technického zařízení závodu a zařízení bezpečnostních a zdravotních. (2) Správa závodu jest povinna zkoumati návrhy závodní rady, jednati o nich se závodní radou a při provádění jednotlivých opatření přihlížeti k připomínkám závodní rady. Pokud možno bez průtahu, nejpozději však do dvou měsíců ode dne podání písemného návrhu, jest správa závodu povinna sděliti písemně závodní radě, co bylo nebo

bude zařízeno na základě návrhu nebo z jakého důvodu není možno nebo vhodno jej provésti.“

Aby závodní rada mohla vykonávat své pravomoci ve všech třech výše uvedených oblastech, byla správa závodu podle paragrafu 27 povinna „a) slyšeti závodní radu o všech zamýšlených hospodářských opatřeních, která vybočují z mezí obyčejného hospodaření; b) sdělovati závodní radě vyžádaná vysvětlení, podávati ve schůzích závodní rady zprávy o hospodářském, obchodním, výrobním a technickém stavu závodu, o jeho výkonnosti a záměrech pro další dobu, a to alespoň jednou za půl roku; při tom nemusí správa závodu sdělovati výrobních tajemství; c) dáti nahlédnouti zmocněnému členu závodní rady do obchodních knih a jiných písemností, týkajících se závodu, podati k nim potřebná vysvětlení a poskytnouti mu možnost, aby si pořídil výpisy a d) předložiti závodní radě opis účetní uzávěrky za předešlý obchodní rok, a to účet rozvažný, pokud se týče také účet ztráty a zisku, a to nejpozději do 14 dnů po sestavení bilance.“ Správa závodu byla také povinna (paragraf 23) „1. předem projednati se závodní radou všechny všeobecné otázky, týkající se zaměstnanců závodu, jakož i důležité otázky, týkající se jednotlivých zaměstnanců; 2. doručiti závodní radě opisy pracovních smluv a řádů, jakož i všechny další jejich změny; 3. dáti zmocněnému členu závodní rady nahlédnouti do mzdových a platových listin vedených závodem, do mzdových knih a jiných výkazů, do závodních písemností, týkajících se činnosti zaměstnanců v závodě, jakož i do jiných písemností závodu, významných pro činnost závodní rady podle § 22 a umožniti mu, aby si pořídil výpisy; 4. vyrozuměti neprodleně závodní radu o příchodu dozorčího orgánu ve věcech sociální a zdravotní ochrany zaměstnanců, jakož i o komisionelním řízení v těchto věcech.“

Dále byla závodní rada vybavena pravomocí účastnit se „se svými zástupci úředních komisionelních jednání, jakož i jiných úředních jednání, konaných v závodě, pokud svým předmětem se dotýkají působnosti závodní rady podle § 20, č. 2 až 4. Správa závodu jest povinna vyrozuměti včas závodní radu o příchodu dohlédajících orgánů do závodu a o všech komisionelních jednáních a jiných úředních jednáních v závodě.

(3) Jsou-li k tomu závažné důvody, může závodní rada žádati, aby byla na účet závodu provedena příslušným veřejným orgánem odborná revise. (4) Závodní rada účastní se svými zástupci všech jednání a schůzí orgánů správy závodu. Správa závodu je povinna vyrozuměti včas závodní radu o všech jednáních a schůzích těchto orgánů. Bližší předpisy, zejména pokud jde o závody zbrojní výroby, stanoví vláda nařízením.“

Nejlepšího postavení docílily závodní rady v národních podnicích. Do konce roku 1947 bylo z 3348 závodů (technických jednotek) podléhajících znárodnění vytvořeno 321 národních podniků.[5]) „Podle statutů národních podniků přijatých v lednu 1946 stál v čele podniku ředitel volený představenstvem, v němž třetinu tvořili vedoucí funkcionáři podniku, třetinu odborníci mimo podnik a **třetinu volili zaměstnanci z vlastních řad**.“ [6]) I když „jmenování a odvolávání ředitelů národních podniků a jejich náměstků bylo v kompetenci nadřízeného orgánu – představenstva generálního ředitelství“ [7]), mohlo být toto jmenování či odvolání na základě dekretu č. 100/1945 Sb. realizováno „až po slyšení Ústřední rady odborů, příslušných zájmových organizací průmyslu a podle povahy průmyslového odvětví i jiných odborných organizací a institucí“.

Odcitovat všechna výše uvedená ustanovení je důležité, aby si zejména současní čtenáři (a zejména zaměstnanci současných firem) mohli v celém rozsahu uvědomit, jaká práva měli pracující ještě před Únorem 1948 a do jakého marasmu bezpráví se propadli po listopadu 1989.

Dodejme to nejdůležitější, že totiž závodní a podnikové rady byly **zaměstnanci volené**, a to **na dva roky v závodech s dvaceti a více zaměstnanci** (v provozech s třemi až devatenácti zaměstnanci byli místo rad voleni důvěrníci). Podle paragrafu 7 se členové závodní rady volili **přímou a tajnou volbou na základě kandidátní listiny, kterou navrhla**

jednotná odborová organizace. Kandidáty určila na své členské schůzi její závodní organizace. Závodní rada byla zvolena, hlasovaly-li pro kandidátní listinu nejméně 4/5 členů osazenstva na volbě zúčastněných. Volby do závodních rad proběhly na jaře 1947. V prvním kole bylo zvoleno 74% těchto orgánů (8 204 závodních rad), v druhém 17% (více než 1800 závodních rad). Náhradní orgány tak musely být jmenovány jen v devíti procentech závodů.
Z výše uvedeného je patrné, že navrhovat složení orgánů mohli jen odboráři, ale volit je mohli všichni zaměstnanci (i odborářsky neorganizovaní). Zaměstnanci si tak mohli do rad zvolit spoluzaměstnance, jimž důvěřovali, též podle stanovisek (samozřejmě, že i stranických), které zastávali. KSČ tak mohla mezi pracujícími nerušeně upevňovat svůj vliv. Je ovšem škoda, že význam závodních rad viděla především v tomto, nikoliv v budoucím možném řešení, že by se tyto rady měly stát **skutečnými orgány diktatury proletariátu**. Zřejmě nechtěla riskovat, že by se tyto orgány mohly v budoucnosti postavit i proti ní a jejím rozhodnutím.

Z výše uvedených výčtů je patrné, že k tomu, aby kterákoliv síla mohla ve státě uskutečnit revoluci, je potřebné, aby k tomu měla podmínky – jednak ty, které se naskytnou historickým vývojem, jednak ty, které si v rámci tohoto vývoje dokáže vytvořit a zabezpečit ona sama. Přičemž základní nezbytnou podmínkou k tomu (a tím i k přechodu do fáze revoluce) je nahromadění dostatečné míry společenských rozporů a nezvládaných (neřešených, neodstraněných) společenských problémů – jak jinak než nezvládaných a neodstraněných vinou neznalosti, hlouposti, předsudků a egoismu VLÁDNOUCÍCH STRUKTUR (lhostejno, zda před Únorem 1948 nebo před Listopadem 1989).

AŽ NA DORAZ – VYNIKAJÍCÍ TAKTIKA KSČ

Vědomi si dostatečné důraznosti a síly KSČ ve společenském a politickém systému před Únorem 1948, zaměřme se nyní přímo na události února 1948 a události z nich vycházející a na ně navazující. Umožní to pochopit, proč vedení KSČ postupovalo zvoleným způsobem, i co bylo už v roce 1948 prohospodařeno.

Jakkoli mělo vedení KSČ na své straně ty výhody, které byly výše popsány, zápas o definitivní směřování do budoucnosti nebyl ani na začátku roku 1948 dořešen. Pravice ráda (jak jinak než podle svého způsobu uvažování) tento zápas úmyslně zdůrazňuje jako boj o moc ve státě, jakoby sama nevěděla nejlépe, že právě otázka, kdo má skutečnou moc ve státě, rozhoduje o jeho směřování. Stále četnější politické konflikty v průběhu a zejména ke konci roku 1948 utvrzovaly vedení KSČ nejen v tom, že spolupráce politických stran na bázi Národní fronty je stále více ohrožována a znejišťována, ale že se také blíží okamžik, kdy tento zápas bude nutné rozhodnout nikoliv ve prospěch návratu politických poměrů do minulosti, **ale ve prospěch nového modelu lidově demokratického zřízení a jeho právního zabezpečení novou ústavou**.

Vpřed za splnění budovatelského programu

Na zasedání ÚV KSČ 28. 11. 1947 Klement Gottwald (jakožto jeho předseda) mimo jiné prohlásil [8]):

„Pozorujeme-li procesy, které probíhají v různých stranách, pak nemůžeme nevidět, že poměry v Národní frontě v dnešním jejím stavu jsou nedobré. Je to proto, že příliš mnoho zpátečnických vlivů působí na politiku některých stran. Nedobré poměry v Národní frontě mají přirozeně vliv na poměry ve vládě, která je ve své dělnosti brzděna. Mnoho z toho, co obsahuje budovatelský program této vlády, nebylo dosud splněno, ač dávno splněno býti mělo. Nebylo to splněno proto, poněvadž některé vládní strany kladly tomu odpor. Nechtěly,

aby vládním programem předvídaná opatření byla provedena. Pro odpor druhých značná část vládního programu zůstala nevyplněna. Národně socialistické vedení od svých stoupenců dokonce žádalo, aby nebylo posuzováno podle toho, co udělalo, nýbrž čemu zabránilo. Brzdí tedy vědomě. Mohli bychom býti značně dále ve výstavbě republiky, kdyby tomu tak nebylo. Nebudeme váhati říci lidu pravdu, kde vězí příčina těžkosti a kdo je vinen. Je na čase, aby se všichni poctiví lidé, bez rozdílu stran semkli k zápasu na vymýcení zpátečnických vlivů, které působí do řad Národní fronty, rozkládají ji zevnitř a podlamují její schopnost ku práci. Národní fronta - stokrát ano! Národní fronta, jakožto svazek dělníků, rolníků, živnostníků a inteligence, jakožto svazek pracujícího lidu měst i venkova. A do tohoto svazku ochránci šmelinářů, obdivovatelé Kramáře a Švehly a napodobitelé stříbrňáckého šejdrismu zajisté nepatří. Jaký je plán reakce? Ačkoli se navenek vykládá, že u nás nikdo nepomýšlí o zvrácení znárodněného hospodářství, víme, že reakce o zvrat usiluje, že chce návrat k předmnichovským poměrům. Chce zneužívat vyživovacích obtíží v součinnosti s reakcí zahraniční i k podkopání lidově demokratického režimu. Reakce rozlezlá na všech stranách se bude snažit ještě více ochromovati činnost vlády, parlamentu a ostatních lidových orgánů, aby v určitém okamžiku mohla vládu a parlament učinit úplně práce neschopnými. Chtěla by vyvolat ve vhodný okamžik vládní krisi a učinit pokus o utvoření úřednické vlády. Politicky vzato, takový krok by byla nutno hodnotit jako pokus o reakční puč, jako pokus o reakční státní převrat. Na něj by bylo nutno dáti patřičnou, pro reakci zdrcující odpověď: Opakováni roku 1920 s Tusarem a Černým by bylo pro reakci ideální. Dnes však píšeme rok 1948. A pokus o reprisu r. 1920 by pro reakci byl smrtelně riskantní. Leč do kouta zahnaná reakce je schopna jíti na hazard, zejména, má-li příkaz zvenčí. Proto musíme býti ve střehu. Plán reakce je tedy plánem rozvratu, chaosu, nepořádku, plánem kontrarevolučních pučů, plánem návratu k předmnichovským poměrům s milionem nezaměstnaných, se žebračenkami, se střílením do dělníků, s Petschky, Weimanny a Preissy. Co naproti tomu chce komunistická strana? Chceme získat většinu národa proto, abychom mohli překonat všechny stávající obtíže, abychom zabezpečili další a trvalý rozmach našeho hospodářství a zaručili další klidný vývoj a rozvoj republiky. Náš plán je tedy plán positivní, budovatelský. Je to plán k překonání obtíží vzniklých nám neúrodou, plán zabezpečení výživy našeho lidu. Je to plán zabezpečení klidného vývoje republiky, zabezpečení její existence zevnitř i zvenčí a dalšího postupu na cestě k socialismu. Pro prosazení tohoto plánu musíme zmobilisovat a zmobilizujeme většinu národa."

A jak to Gottwald řekl, tak se i poté - v únoru 1948 - stalo. Neboť vše z toho, co předpokládal, že pravice udělá, také pravice hodlala uskutečnit. Sama vlezla do pasti, kterou připravovala pro KSČ i pracující. Proto nemohlo být síly, která by v revolučních dnech oddělila KSČ od pracujících, kteří měli příležitost se přesvědčit o tom, že KSČ jim o úmyslech pravice **nelhala**. Jelikož v daném kurzu pravice pokračovala, nebylo pro Gottwalda (jakožto předsedu vlády) zatěžko ve svém novoročním poselství oznámit národu ve zkrácené formě to, co pronesl na zmíněném zasedání. Nezbývalo **než přitvrdit na plnění programu vlády a zároveň aktivizovat komunisty a pracující na závodech**. Už 7. 1. vláda schválila prováděcí nařízení k revizi pozemkové reformy, na jehož základě se vyvlastňovala orná půda nad 150 ha a veškerá půda nad 250 ha. Vedení národně socialistické strany se hned den poté rozhodlo podpořit názor svého předsedy Petra Zenkla na předběžné vypsání voleb. S tímtéž počítala i strana lidová, obě inspirovány příklady vytlačení komunistů z vlád Francie a Itálie. Následovala konference ideových a výchovných pracovníků KSČ, na němž byla objasněna linie KSČ k dosažení socialismu. Dne 17. 1. 1948 se předsednictvo ÚV KSČ usneslo rozvinout ve straně akci Třicet miliónů dobrovolných pracovních hodin ve prospěch republiky jako dar k 30. výročí jejího vzniku. KSČ se během ledna podařilo získat 44 161 nových členů.

Během ledna 1948 přicházely Ústřední radě odborů a ministerstvu zemědělství stovky rezolucí ze závodů a vesnic, žádajících realizaci dalšího znárodňování i rychlé uskutečnění

nové pozemkové **reformy** a zemědělských zákonů. Dne 9. 2. na to zareagovalo předsednictvo ÚV KSČ požadavkem na znárodnění všech průmyslových závodů nad 50 zaměstnanců, na znárodnění zahraničního obchodu a domácího velkoobchodu a na urychlené provedení nové pozemkové reformy. Protože se 10. 2. rozhodli ministři buržoazních stran i pravicoví sociální demokraté mařit projednávání otázek, vnášených do jednání vlády komunisty, prezídium Ústřední rady odborů (vedené komunistou Antonínem Zápotockým) se 12. 2. rozhodlo svolat na 22. únor do Prahy **sjezd závodních rad a odborových skupin**. Tentýž den reakce v zemědělském výboru ÚNS odmítla jednat o vládním návrhu o nové pozemkové reformě, spočívající v parcelaci půdy nad 50 hektarů. Právě na to 16. 2. zareagovala konference předsedů okresních rolnických komisí usnesením svolat na 28. a 29. února do Prahy celostátní **sjezd rolnických komisí**. Obě akce jasně ukázaly jednotu proletariátu a rolnictva pod vedením KSČ – přesně jako z učebnice marxismu-leninismu. Tedy i ukázkový nástup pracujících do socialistické revoluce.

Zpět cestou kabinetních obstrukcí

Pravice proti aktivizaci pracujících občanů zareagovala po svém – **kabinetní obstrukcí**, neschopna vůbec pochopit, že když má nějaká politická síla masovou podporu občanů, těžko se jí může postavit jakýmkoliv nicotným krokem. K tomu dala hned následujícího dne (tedy 17. 2.) příležitost 133. schůze vlády v okamžiku, kdy se měl národně socialistický ministr spravedlnosti Prokop Drtina vyjádřit ke stavu objasňování tzv. krčmaňského případu, v němž bylo několik komunistů z Olomoucka zcela nelogicky a absurdně obviněno z přípravy atentátu na nekomunistické ministry Petra Zenkla, Prokopa Drtinu a Jana Masaryka v září 1947. Nelogicky a absurdně proto, že stačí se zeptat, proč by to komunisté dělali a co by tím získali (kromě veřejného odsouzení) za situace, kdy měli zajištěnu podporu pracující veřejnosti. Ve své zprávě Prokop Drtina obvinil KSČ ze zneužívání Sboru národní bezpečnosti, která podle něho (a tudíž v zájmu KSČ) provedla vyšetřování liknavě, tedy tak, aby obžalovaní nemohli být usvědčeni. Své obvinění vznesl i přesto, že se na zasedání vlády pro nemoc nedostavil komunistický ministr vnitra Václav Nosek, který byl jediný kompetentní se k tomu vyjádřit. To přítomní ministři akceptovali do té míry, že svou většinou odmítli žádost o vytvoření komise, která by se měla stížností na práci SNB zabývat. Po tomto neúspěchu a opět v rozporu s Noskovou nepřítomností zaútočil Drtina proti komunistům podruhé: na základě ústní informace národně socialistického poslance Oty Hory oznámil, že zemský velitel SNB nařídil přemístění osmi obvodních velitelů SNB bez vědomí vlády a že se jedná o velitele, kteří pochopitelně (z titulu své funkce) mají v rukou klíče od zbraní a střeliva (tyto klíče „pochopitelně“ chtěli mít v rukou pravičáci, podle nichž levice nemá mít na takové hračky právo). Jak jinak, v úřední řeči šlo o něco jiného: „Počátkem ledna 1948 dal ministr vnitra, soudruh Václav Nosek, přeložit osm důstojníků SNB, příslušníků národně socialistické strany a Zenklova směru, z bezpečnostní služby do Fondu národní obnovy. To byl úřad, který prováděl převod drobnějšího znárodněného majetku po zrádcích a kolaborantech do rukou českých a slovenských lidí. Těchto osm důstojníků SNB bylo usvědčeno, že neplní své povinnosti a porušují služební přísahu. Jejich převod z výkonu služby v SNB do služeb jiného státního úřadu nebyl vlastně vůbec žádným trestem. Nebyli zbaveni chleba, šli úřadovat, existenci měli, a to dokonce velmi slušnou.“ [9])

Ačkoliv výše uvedeným požadavkem ministr spravedlnosti ignoroval skutečnost, že zcela protiústavně zasahuje do kompetencí nepřítomného ministra vnitra, vláda na návrh národně socialistického náměstka předsedy vlády Petra Zenkla většinou nekomunistických ministrů přijala usnesení, že (za prvé) ministr vnitra zastaví výkon rozkazu zemského velitele a že (za druhé) se předsednictvo vlády bude zabývat stížnostmi na Bezpečnost a podá o tom

vládě zprávu do 24. února 1948. Pokud by tedy pravicoví ministři měli v rukou konkrétní, tudíž nezvratné a usvědčující důkazy ve věci tzv. krčmaňské aféry (skutečný pachatel nebyl zjištěn dodnes [10]) a pokud by tuto aféru i přemístění oněch osmi příslušníků SNB nebrali jen jako záminku, jistě by setrvali ve svých funkcích až do 24. 2., aby si počkali na senzační „odhalení podlosti“ KSČ.

To však neučinili. **Už 16. 2.** se totiž národní socialisté na poradě svého vedení rozhodli pohrozit demisí svých ministrů a vyvolat tak vládní krizi. Den nato na další schůzi vlády, která měla přesně stanovený program, požadovali národně socialističtí ministři prvořadé projednání personálních otázek Sboru národní bezpečnosti. Na svou stranu pochopitelně získali i ministry za stranu lidovou a demokratickou. Klement Gottwald však využil své pravomoci předsedy vlády a jednání v 11:55 přerušil, aby se mohl vypravit na Pražský hrad a informovat prezidenta, že hrozí vytvoření úřednické vlády. Poté, kdy ho prezident ujistil, že bude jmenovat pouze takovou vládu, v níž budou zástupci politických stran, se Gottwald vrátil do Strakovy akademie, kde se mezitím pravicoví ministři dohodli na dalším společném postupu včetně možné demise, a v 15:50 obnovil jednání vlády. Když se však další jednání zvrhlo ve vzájemné osobní osočování, Gottwald opět využil své pravomoci a v 16:20 schůzi vlády ukončil s tím, že novou, mimořádnou, svolává na 20. 2., kde už ministr vnitra přítomen bude. Předsednictvo ÚV KSČ poté vydalo stanovisko, poukazující na nebezpečí úřednické vlády. Následovaly schůze KSČ a ROH a 18. 2. byly na závodních schůzích zvoleni delegáti na celostátní sjezd závodních rad.

Boj o budoucí charakter státu i společnosti

Vyhrocená situace zaujala i zahraničí: Dne 19. 2. (jak symbolické) přicestovali do Prahy i dva geopolitičtí rivalové: velvyslanec USA Lawrence Steinhardt (který přerušil dovolenou, resp. léčebný pobyt) a náměstek ministra zahraničních věcí Sovětského svazu Valerian Alexandrovič Zorin. Musíme si uvědomit, že v ovzduší studené války, zahájené protikomunistickým projevem Winstona Churchilla na Westminsterské koleji univerzity v americkém Fultonu už 5. 3. 1946 a zpočátku hrozící kdykoliv přejít do otevřené III. světové války) šlo oběma stranám o mnohé. Valerian Zorin tehdy přiletěl za Gottwaldem se Stalinovým poselstvím, aby **neoddaloval rozhodující střetnutí o moc**. [11]) To bylo plně v souladu jak se zájmy Sovětského svazu a všemi uzavřenými smlouvami o spolupráci mezi Československem a Sovětským svazem, tak i se zásadami proletářského internacionalismu i marxismu a leninismu.

Gottwaldovi k tomu ovšem dopomohli sami národně socialističtí, lidovečtí a demokratičtí ministři, kteří, usvědčujíc sami sebe před celou veřejností z toho, že v případě krčmaňské aféry a přeložených příslušníků SNB jim šlo jen o záminku k vyvolání vládní roztržky, se 20. 2. mimořádné schůze vlády odmítli zúčastnit, a to i přesto, že tentokráte byl Václav Nosek opravdu připraven přednést svou zprávu a odpovědět jim na jejich výtky. Ze společné tajné porady pouze vzkázali, že se jednání vlády nezúčastní, dokud Václav Nosek nezruší odvolání oněch osmi důstojníků SNB. Šlo však opět jen o formální nátlak, neboť aniž by vyčkali věcí příštích, ještě v průběhu téhož dne podali tito ministři prezidentu Benešovi demisi, a to za situace, kdy sice (prostřednictvím sociálně-demokratického ministra Václava Majera) o tom byli sociální demokraté (jako strana působící na vážkách vládního konfliktu) informováni, ale kdy nebyli pravicí smluvně donuceni ke společnému postupu. O svém zamýšleném postupu ovšem stihli informovat nestranického ministra zahraničí Jana Masaryka, který ji však odmítl. A naopak neinformovali dalšího nestraníka ve vládě, ministra národní obrany Ludvíka Svobodu, s jehož demisí pro jeho zásadové postoje v duchu Národní fronty ani nepočítali. Taktéž sociální demokraté (nerozhodní a tradičně rozdělení na pravicové a levicové křídlo) přijali stanovisko, že nepodají demisi ani se nepřipojí ke komunistům.

Autoři publikace Vítězný Únor 1948 z roku 2008 správně poukázali na to, že pravičáci „ve svých plánech kalkulovali s tím, že po podzimním sjezdu sociální demokracie v Brně, kde se dostal do čela strany místo dosavadního předsedy Zdeňka Fierlingera Bohumil Laušman, půjde tato strana pod Laušmanovým vedením s nimi otevřeně proti lidu a státu. Kromě těchto kalkulací měli reakcionáři také přímý slib ministra Václava Majera, který je ujišťoval, že prý soc.dem. ministři určitě podají demisi také. Ovšem Václav Majer zapomněl, že již jsou ve straně v pohybu levé proudy dělnických a pokrokových členů, které nesouhlasily s pravicovou politikou vedení soc. dem. strany a přály si upřímnou spolupráci s komunisty.“ [12]) Jakkoliv lze ministru výživy Václavu Majerovi vyčítat jeho pravicovou orientaci, nelze mu ovšem vytknout stranickou disciplínu: s demisí souhlasil, ale sám se k demisi nepřipojil.

Prezident republiky tedy dostal dopisy **jen o demisi ministrů tří stran**, a to celkem od dvanácti. Na rozval Gottwaldovy vlády to bylo ovšem málo, neboť podle dosud platné ústavy „vláda rozhoduje ve sboru, který je schopen usnášeti se, je-li přítomna **mimo** předsedu nebo jeho náměstka (zástupce) nadpoloviční většina ministrů.“ [13])

Už na schůzi pravicových ministrů konané 17. 2. v kanceláři lidoveckého náměstka předsedy vlády Jana Šrámka bezprostředně poté, kdy Gottwald ukončil jednání vlády, dospěli přítomní k přesvědčení, že podání demise „by vyvolalo vládní krizi, rozpuštění Ústavodárného národního shromáždění a následné vypsání předčasných voleb“ [14]). Tudíž jak správně uvedl ve své práci Češi a Slováci ve 20. století Jan Rychlík, „nekomunističtí politici věřili, že buď Gottwald nebude moci bez podpory jejich stran sestavit novou vládu a potom za setrvání v kabinetu budou žádat politické koncese, nebo vláda padne jako celek a budou vypsány předčasné volby, ve kterých komunisté utrpí porážku“[15]).

Gottwald se pochopitelně nespokojil s tím, že nadpoloviční část vlády zůstala usnášeníschopná. Věděl, že pokud Beneš demisi 12 členů vlády přijme, bude na něm žádat její doplnění novými ministry, schopnými s ním spolupracovat, též akceptovatelnými ze strany Beneše. Netlačit na pilu a zachovat i v tuto chvíli formu Národní fronty a buržoazní zásady tvorby vládní moci znamenalo neobsadit všechny uvolněné funkce komunisty, ale hledat nové tváře ve všech dosavadních politických stranách. Ke spolupráci a ochotě být v Gottwaldově vládě byli získáni levicoví sociální demokraté Evžen Erban, Zdeněk Fierlinger, Ludmila Jankovcová (dosavadní ministryně průmyslu, vůbec první žena v československé vládě) a Bohumil Laušman, lidovci levicového či lidového ražení Alois Petr a Josef Plojhar, národní socialisté Alois Neuman (stoupenec spolupráce s KSČ) a Emanuel Šlechta (orientovaný doleva), Vavro Šrobár ze slovenské Strany svobody a slovenský demokrat Ján Ševčík, který svůj vstup do Gottwaldovy vlády ani nezkonzultoval se svými straníky. To dokazuje jedno: **KSČ nebyla v izolaci** ani po linii stranické, ani vládní.

Prezident – poslední zbytečná naděje, tudíž i zbytečná překážka

Gottwald si také uvědomil, že ústava z roku 1920 dávala prezidentovi poměrně široké možnosti k řešení vzniklé vládní krize: za prvé: možnost „jmenovat a propouštět ministry a stanovit jejich počet“ (par. 64, odst. 1, písm. 7), za druhé: možnost „předsedu a členy vlády (ministry) jmenovat a propouštět“ (par. 70, odst. 1), a konečně za třetí i výsadu, že „není odpověden z výkonu svého úřadu“ (par. 66) [16]). Beneš se tak mohl vzepřít: nemusel přijmout demisi reakčních ministrů a i v případě jejího přijetí nemusel přijmout Gottwaldův návrh na doplnění a rekonstrukci vlády stávající.

Tak samo buržoazní právo, vzešlé z tradic práva feudálního, s oním pro sebe tolik typickým důrazem na rozdělení moci zákonodárné a výkonné, na preferenci moci výkonné před mocí zastupitelskou a v jejím rámci na posvátné úctě k privilegiím a pravomocem prezidenta jakožto náhražce za panovníka, vložilo do rukou buržoazně smýšlejícího jedince poslední pojistku a tím i neúměrnou odpovědnost zachránit řád, z něhož vycházelo. Jistě tak

uvažovali i buržoazní politici, příliš navyklí na tyto obvyklé hrátky mezi politickými stranami, vládou a prezidentem, do nichž bylo tradičně znemožněno lidu se míchat. Dopustili se však osudného omylu – stejných výsad bylo přece možno užít i opačně: k pohřbení této diktatury kapitálu (čili tomu, čemu se říká buržoazní demokracie), pochopitelně „jen a pouze“ s odvolávkou na jednotnou vůli lidu, podpořenou i ochotou většiny poslanců se za Gottwaldem doplněnou vládu postavit.

Úspěšně předpovědět, jak se Beneš zachová, znamenalo správně vyluštit trojčlenku, sestávající z kombinace či zkřížení následujících tří mouder: za prvé, že „starého psa novým kouskům nenaučíš“, upozorňující na to, že žádný (i sebelepší) politik není schopen přestoupit svůj stín. Za druhé z onoho Demokritova dialektického moudra (zdánlivě stojící proti moudru prvnímu), že „nevstoupíš dvakrát do stejné řeky“ (i když zvolíš tentýž způsob, jaký jsi kdysi zvolil). A konečně za třetí, že „kdo uteče, ten vyhraje“. První moudro naznačilo, že Beneš sice zůstane až do poslední chvíle věrný buržoazní demokracii, ale že se při tlaku na svou osobu zachová stejně, jako se při obdobném tlaku na svou osobu zachoval dříve. Jak zareagoval prezident Beneš na zradu (čili morální a politické selhání) svých západních přátel, na tlak lidu i Gottwalda osobně požadujícího obranu země s využitím spojenectví Sovětského svazu i na svou vlastní odpovědnost v září a říjnu 1938? Jak jinak než řešením, ve kterém ho omezila jeho až fanatická víra v buržoazní demokracii: poprvé podvolením se Mnichovskému diktátu, podruhé vzdáním se úřadu prezidenta, potřetí útěkem k těm, kteří ho zradili (aby byl jimi znovu uznán za prezidenta a pokusil se napravit to, k čemu se pro své úzce buržoazní myšlení ve dnech mnichovské krize neodhodlal). Jak tedy mohl zareagovat na únorovou vládní krizi s obdobnými symptomy, jakými se **pro něho a jeho prezidentský úřad** vyznačovala krize mnichovská? Tedy opět s vyhrocenou nespolehlivostí těch, s nimiž byl ideově spřízněn (tedy ministrů hloupě, zbrkle a předčasně podávajících demisi), opět doprovázenou tlakem lidových mas i Gottwaldem samotným, jakož i hrozbou opětovného zpřetrhání přátelských vztahů se Sovětským svazem, stejně tak znovu se opakujícím extrémním zatížením vlastního světonázoru vlastní odpovědností? Samozřejmě, že obdobně jako v časech mnichovské krize: striktním jednáním podle omezujících možností buržoazní demokracie: nutností přijmout demisi reakčních ministrů a posléze (opět) prezidentskou abdikací (vyjadřujíc tak opět stejným způsobem jako v roce 1938 svůj nesouhlas s novými poměry, na jejichž ustavení se podílel) a útěkem - jak jinak než opět do soukromí s možnou nadějí na další „soukromý boj“, ke kterému však (na rozdíl od Mnichova) už nemocnému Benešovi nezbývalo tolik potřebných sil i času (zemřel 3. 9. 1948), kterých by nutně potřeboval k tomu, aby mohl „vstoupit podruhé do téže řeky.“

Ale buďme spravedliví: nelze nevidět, že se Beneš z Mnichova i z následného vývoje druhé světové války také poučil: za prvé v tom, že na Západ nelze při řešení vnitropolitických problémů účinně spoléhat; za druhé, že ignorace požadavků pracujících i spojenectví se Sovětským svazem se Československu už jednou (tedy v roce 1938) nevyplatila; za třetí, že správným užitím prezidentských pravomocí je třeba zabránit dalším zbytečným konfliktům a tím i dalším zbytečným obětem na životech.

A tak donutit prezidenta Beneše k přijetí demise pravicových ministrů a doplnění vlády novými ministry navrženými Gottwaldem znamenalo ukázat mu jednak **nezpochybnitelnou vůli většiny pracujících** (stojících odhodlaně za Gottwaldovo vládou a za jejím programem veřejně vyhlašovaných sociálních, ekonomických a vlastnických přeměn), jednak **hrozící nebezpečí vnitropolitického konfliktu**, který by se mohl vypuknout v případě, že by tlaku lidu neustoupil, a s obojím související **sílu spojenectví Československa se Sovětským svazem** a z ní vyplývající jasnou podporu Gottwaldově vládě ze strany Sovětského svazu (jistěže nikoliv náhodou 20. 2. přijelo „do Rakouska dalších 18 tisíc sovětských vojáků a zaujalo postavení kolem československých hranic“ [17]). A souhrou těchto **tlaků** mu tak nedovolit zneužití jeho dosti neomezených pravomocí, ovšem nakonec

přece jen dosti omezených jeho osamělostí, odpovědností, a tím i jeho specifickými životními zkušenostmi. Osamělostí proto, že ho v jeho klíčovém rozhodnutí nechali pravicoví ministři a představitelé pravicových stran bez potřebné podpory a samotného. Odpovědností proto, že šlo o prezidenta, který se vždy snažil zabránit vzniku ozbrojeného konfliktu a ztrátám na životech (viz jeho postoj v době Mnichovskému diktátu v roce 1938). Tedy i nabytými traumatickými životními zkušenostmi odpovědného politika a diplomata, schopného dát ve vážných situacích přednost před svými osobními touhami i politickými názory rozumu a většinové potřebě národa. Kdo o tom pochybuje, může si např. přečíst jeho velmi zajímavou a v některých úvahách i podnětnou práci Demokracie dnes a zítra (zajímavou a podnětnou v tom smyslu, že **už** sice byla schopna, co se týče budoucnosti, dohlédnout za hranice tradičně pojímané buržoazní demokracie, nicméně **ještě** nebyla schopna její podstatu překonat.

Vyústění únorové krize jako počátek socialistické revoluce

Už v průběhu 20. 2. přišlo na Ústřední radu odborů přes tisíc rezolucí na podporu vlády. Přijaté rezoluce vyslovovaly souhlas s řešením vládní krize podle návrhu Klementa Gottwalda. I přesto se v noci konaly na závodech, ve městech a na vesnicích schůze KSČ, které odsoudily snahu o politický zvrat, přijaly rezoluce na podporu Gottwaldovy vlády a začaly se připravovat na manifestace. [18]) Další aktiv funkcionářů KSČ, uskutečněný ve vysočanském Lidovém domě, potvrdil připravenost KSČ stát v čele všeho pracujícího lidu.

„Na sobotu 21. února byl svolán tábor lidu na Staroměstské náměstí v Praze. I v ostatních městech a místech po celé republice byly svolány veliké, masové projevy. Ačkoli té noci málokdo z funkcionářů a členů KSČ zamhouřil oko, ráno již s rozedněním byli komunisté všude na svých místech. V časných ranních hodinách naměřili meteorologové na území republiky od 18° do 23°C mrazu. Na pražských seřadištích se formovaly obrovské průvody, směřující z předměstí do středu Prahy. Mráz, nevyspání, únavu jako by nikdo necítil, nikdo toho nedbal. Každý věděl, že jde a půjde o všechno, že prožíváme chvíle nejvážnější, chvíle rozhodující pro přítomnost i dalekou budoucnost.“ [19])

Z toho, co tehdy řekl Gottwald mrznoucím pracujícím na Staroměstském náměstí, bylo nejdůležitější to, co mělo být učiněno: „Stojíme nyní před závažným úkolem, jak rychle a pro lid a pro republiku prospěšně řešit nastalou vládní krisi. Chceme tuto krisi řešit ústavně, demokraticky a parlamentárně, na základě široké Národní fronty, představující všechny vrstvy pracujících ve městech i na venkově. Navrhujeme, aby za odstoupivší ministry byla vláda doplněna novými lidmi, kteří zůstali věrni původnímu duchu Národní fronty, jak se tato vytvářela ve společném boji proti cizáckým vetřelcům a ve vítězné revoluci. Věříme, že takových dobrých českých a slovenských mužů a žen je dostatek ve všech politických stranách a ve všech národních organisacích. Vždyť ministři, kteří fakticky opustili myšlenku a program Národní fronty a svým samovolným postupem vyvolali vládní krisi, jednali vlastně za zády vlastních stran, rozhodovali v úzkých konventiklech bez dotázání vlastního členstva. Tím více je nutno, aby poctivé členstvo těchto stran se ozvalo nyní a pomohlo v zápase za doplnění vlády Národní fronty lidmi, hodnými jeho důvěry. Takto doplněná vláda Národní fronty, opírající se o důvěru pokrokových a demokratických sil ve všech politických stranách a všenárodních organisacích, by převzala úkol splnit budovatelský program vlády, obzvláště pokud běží o uskutečnění nové ústavy, zákona o národním pojištění, o nové pozemkové reformě, o daňových úlevách zemědělcům a živnostníkům, a aby provedla svobodné a demokratické volby ve lhůtě stanovené zákonem. K tomu cíli by doplněná vláda předstoupila před Ústavodárné Národní shromáždění, požádala o jeho důvěru a podporu v plnění programu, který byl Ústavodárným Národním shromážděním samým schválen po volbách 1946“. [20])

Důležité bylo to, že lidové manifestace proběhly i ve všech krajských městech, též s poslechem Gottwaldova projevu vysílaného rozhlasem. V Bratislavě se konala manifestace pod heslem Slovensko za Gottwaldovu vládu bez reakčních ministrů. Ze Staroměstského náměstí byla k prezidentu republiky vyslána padesátičlenná delegace z pražských, kladenských a plzeňských závodů, která požadovala přijetí demise a jmenování nových ministrů ve smyslu lidových požadavků. To tlumočila prezidentu skupina pěti zástupců v čele s kovákem Bedřichem Kozelkou.

Téměř současně byly na Gottwaldovu výzvu zakládány krajské, okresní a místní **akční výbory** Národní fronty, které přebíraly organizaci Národní fronty bez těch, kteří s Gottwaldovým řešením vládní krize nesouhlasili.

Ve stejný den vydala KSČ výzvu, aby dělnické strážní oddíly na závodech byly zesíleny a přeměněny v pohotovostní oddíly. Jejich počet dosáhl trojnásobku původně vytvořených strážních oddílů. Na základě těchto oddílů začaly od 22. 2. vznikat dle pokynů KSČ **lidové milice** jako součást závodních organizací KSČ, přičemž v Praze byl vytvořen jejich hlavní štáb, který začal spolupracovat s velitelstvími a pohotovostními útvary Sboru národní bezpečnosti. Uvážíme-li, že v českých zemích dosáhl tehdy počet příslušníků lidových milic 15 až 18 tisíc a že v samotné Praze bylo 6500 milicionářů [21]), pak lze konstatovat, že to bylo zcela směšné číslo, jehož význam byl přeceňován nejen historiky socialismu, ale v opačném vyznění je přeceňován i současnými historiky buržoazními. Obranu socialistické revoluce na Slovensku si vzal na starost z pověření ÚV KSS Svaz slovenských partyzánů, který do pohotovosti zmobilizoval přes 5000 svých příslušníků. [21]) Všechna tato opatření nutno chápat jako **preventivní**, pro případ, že by se bývala reakce pokusila o násilný zvrat událostí. Poté, kdy ministr národní obrany Ludvík Svoboda (nestraník) vystoupil s prohlášením, že armáda jde s lidem, to ovšem bylo stále méně pravděpodobné.

Pravičáci ze sebe rádi dodnes dělají hloupoučké prosťáčky, když se donekonečna pozastavují nad ozbrojováním dělníků jako nad čímsi nepřípustném, nelegálním, nedemokratickém či zbytečném. Jako by nevěděli nic o Pařížské komuně, o tom, jak kapitalisté vždy byli připraveni a schopni prostřednictvím represivních složek buržoazního státu (armády, policie atd.) proti dělníkům tvrdě až bestiálně zasáhnout, jako by nevěděli, že Lenin považoval ozbrojení dělníků proti reakci za klíčové. Možnost a nutnost ozbrojení dělnické třídy (speciálně) a lidu (obecně) však **není v přímé úměře** chuti levice použít proti svým pravicovým oponentům ozbrojené násilí. **Primární úsilí musí být vždy orientováno na přednostní využití pokojného vývoje revoluce**, kterou už vůdce socialistické revoluce v Rusku Vladimír Iljič Lenin označil za „neobyčejně cennou“ s tím dodatkem, že „pokojná cesta je možná ne proto, že by se vládnoucí třídy dobrovolně vzdaly moci, ale proto, že revoluční třídy představují reálnou sílu dostatečně velkou, aby přinutila buržoazii vzdát se ozbrojeného odporu“. Lenin také opakovaně zdůraznil, že tento „nejméně bolestivý přechod k socialismu je možný jen tehdy, je-li veškerá chudina beze zbytku zorganizována (sověty) a podporuje-li takovou organizaci hlavní mocenská složka státu (proletariát)“ [22])

Průběh sjezdu závodních rad

Nejdůležitější byl sjezd závodních rad svolaný Ústřední radou odborů a uskutečněný v pražském Průmyslovém paláci **22. 2.** za účasti 8030 delegátů závodních rad a odborových skupin z celého Československa. Šlo o nejreprezentativnější shromáždění zaměstnanců, jaké kdy Československo zažilo. Tento sjezd měl **klíčový** význam pro úspěch KSČ v únoru 1948.

Příznačné je, že se proti sjezdu postavili národní socialisté s poukazem, že je pololegální, protože k takové společné aktivitě (vlastnímu sjezdu) nemají závodní rady ze zákona kompetenci. Čili: zaprvé: zástupci pracujících občanů, na nichž vždy záleží prosperita

státu, se nikdy nemohou sejít, aby řešili své společné problémy a problémy státu, který svou prací vytvářejí (přestože v paragrafu 1 ústavy z roku 1920 bylo výslovně uvedeno: „Lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice Československé“. [23])

Za druhé: je snad známo, že by kdy ve světě vítězila **jakákoliv** revoluce dodržováním zákonů moci, kterou chce svrhnout? (Krvavé buržoazní revoluce jsou toho jasným příkladem.)

Za třetí: je možné vzdorovat vůli lidu, když je to vždy vůle současně nejzákladnější i nejvyšší? (Kdoví: možná, že si prezident Beneš tuto otázku položil, jisté však je, že na ni nakonec 25. 2. našel správnou odpověď.)

Hlavní referát na sjezdu přednesl předseda ÚRO Antonín Zápotocký, s pozdravným projevem vystoupil Klement Gottwald. Zajímavé informace v tomto smyslu o sjezdu oživil internetový server Týden.cz [24]): „Hlavní projev předsedy Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého trval 74 minut a zmocněnci dělníků jeho proslov 132krát přerušili nadšeným potleskem. Řeč předsedy vlády Klementa Gottwalda trvala 21 minut, dav zatleskal 45krát.“ To samo o sobě svědčí o nikým nedirigované jednotě a bouřlivé reakci delegátů. Do jisté míry to bylo také dáno tím, že zde byli přítomni dělníci různé stranické příslušnosti i nestraníci. Tato živelnost se projevila i tím, že i v tak velké jednotě se nebáli vystoupit jednotlivci s odlišnými názory. Např. na požadavek dalšího znárodňování závodů s počtem nad 50 zaměstnanců reagovalo několik řečníků, „že zestátňování továren »je v přímém rozporu s dřívějšími politickými proklamacemi, že znárodňování skončilo«" [25]). Antonín Zápotocký prý na to reagoval slovy o tom, že „soukromí podnikatelé vehnali situaci do slepé uličky. Nemá-li se vydat všanc všechno, co se učinilo od revoluce, musí být vyřazen soukromý úsek až do velikosti živnostenských podniků“ [26]). Generální tajemník ÚRO Evžen Erban to ovšem předtím vyjádřil jasněji: že totiž majitelé továren, jichž se dosud znárodnění nedotklo, naprosto zklamali naděje, že se stanou činorodou složkou plánovaného hospodářství (to m. j. souviselo s tím, že se nepodařilo splnit několik ukazatelů dvouletky.) „Několik delegátů pak v obavách varovalo, aby za několik let nedošlo třeba ke znárodňování holičů, přičemž požádali sjezd, aby zajistil záruky všem živnostem.“ [27]) Drtivé většině delegátů se však tehdejší další znárodňování líbilo, jednoznačně bylo chápáno jako zlepšení situace dělníka jak na pracovišti, tak v osobním životě. Gottwald, který ve svém projevu vyjádřil přesvědčení, že sjezd „vysloví spravedlivý soud“, také zdůraznil poválečná „sociálně prospěšná opatření“, která byla uhrazena „s kapes milionářů“, což sjezd odměnil bouřlivým potleskem. [28])

Na sjezdu tedy bylo vidět to, **co se současnému pracujícímu člověku snaží pravicová propaganda zatajit a nepřiznat**: že totiž nepříznivá hospodářská a sociální situace **vždy** přichází vinou egoistické chamtivosti soukromých vlastníků výrobních prostředků, neochotných své podnikání podřídit státnímu plánování a celospolečenským zájmům, a že tedy třídní přesvědčení dělníků, opravdu ostře zaměřené proti svým vykořisťovatelům vyplynulo jak z poznání vlastního mizerného postavení, tak i z poznání potřeb celé společnosti. Dělníci zkrátka už nikdy nechtěli zažít praxi předmnichovské republiky.

Zcela zjevným problémem byla ovšem **omezenost jejich myšlení, redukující jejich požadavky jen na sociální opatření a zlepšení vlastní životní situace bez hlubší znalosti prací Marxe a Lenina** a s tím souvisejícího hlubšího zamyšlení nad vlastními historickými možnostmi, **nad realizací vlastní moci (tak aby moc KSČ nebyla zneužita)**, nad důsledky vlastního myšlení a konání v budoucnosti. Vyplynul z toho jednoduchý závěr, který ovládá zaměstnance v našem státě doposud: my něco žádáme od jiných (tedy od podnikatelů, vlády, KSČ atd.), ale vůbec nás nenapadne, že bychom si to mohli zařídit sami (vlastním podílem na moci nebo dokonce vytvořením vlastního systému moci). Tak i historický sjezd závodních rad vystavil KSČ bianco šek, což představitelé KSČ pochopili tak, že sice rezoluce sjezdu (které

ostatně navrhovali oni) rámcově splní, ale v budoucnosti si už budou vládnout sami, bez tohoto mandátu.

Rezoluce účastníků sjezdu (10 hlasů proti) samozřejmě vyjádřila většinový názor účastníků, když žádala připojení všech konfiskátů k národním podnikům, znárodnění všech závodů nad 50 zaměstnanců, urychlené uzákonění nové ústavy, provedení úpravy platů veřejných zaměstnanců podle požadavků ÚRO a bezodkladné schválení zákona o národním pojištění, též provedení nové pozemkové reformy a samozřejmě přijetí demise ministrů strany národně socialistické, lidové a slovenských demokratů a doplnění vlády novými ministry. Sjezd vyslovil důvěru politice KSČ a Gottwaldovi a požadoval očištění Národní fronty od zpátečnických živlů, takže vlastně souhlasil se zakládáním akčních výborů Národní fronty, které z výborů organizací všech stupňů ve státě začaly odstraňovat nepohodlné osoby. Na podporu sjezdu byla vyhlášena na 24. 2. od 12. do 13. hodiny jednohodinová generální stávka (zredukovaná na železnici a v dopravě na pět minut). [29]) Zatímco sjezd byl zahájen státní hymnou a Písní práce, ukončen byl Internacionálou.

Další veřejné akce

Z akcí **23. 2.** je možné připomenout např. poradu představitelů politických stran a masových organizací v Obecním domě v Praze, která zvolila přípravný výbor pro utvoření ústředního akčního výboru Národní fronty. [30]) Ten den dorazila z Brna do Prahy kolona 33 aut, doprovázená příslušníky SNB, která pro vyzbrojení lidových milicí přivezla 10 000 pušek a 2000 samopalů. Tyto zbraně zajistilo ministerstvo vnitra pro pražské milicionáře v brněnské zbrojovce den předtím. Náboje byly do Prahy dovezeny z Vlašimi. [31]) Maximální snahou všech bylo, aby k vyřešení vládní krize došlo bez násilností a zbytečných ztrát na životech, což se nakonec podařilo.

Dne **24. 2.** proběhla již zmíněná **generální stávka**, které se zúčastnilo přes 2,5 miliónu občanů. Stávkokazů bylo napočítáno pouze 1494 a rozšířilo se zakládání akčních výborů. Tak např. se ustavil akční výbor lidové strany, který převzal tiskové podniky Lidové demokracie a zastavil týdeníky této strany Vývoj a Obzory. Akční výbor v národně socialistické tiskárně Melantrich ustavil výbor, který převzal podnik a propustil reakční redaktory. Pracující papíren z Větřní odmítli dodávat papír na noviny národně socialistické strany. [32]) Následujícího dne byl ustaven ústřední akční výbor Národní fronty pod předsednictvím Antonína Zápotockého.

Všechny tyto akce ukázaly **dvojí tvář nově se hlásících poměrů**: za prvé: jak se stávají nicotnými zájmy ve vedení politických stran, vezmou-li pracující věc do vlastních rukou. Za druhé: jak lze ovšem všeobecného nadšení využít i k pronásledování občanů, kteří nespáchali jiný čin (natož trestný), než ten, že měli jiný názor než většina. Prozatím byla ovšem většina vyslyšena v tom nejzákladnějším: odpoledne dne **25. 2. 1948** se pracující shromáždili na Václavském náměstí a očekávali zprávu o jednání Klementa Gottwalda s Edvardem Benešem. Účast na této manifestaci dosáhla 250 000 osob. V 16 hodin byla manifestace zahájena a vyvrcholila příjezdem Gottwalda, který nadšeným pracujícím oznámil, že prezident demisi pravicových ministrů přijal a jmenoval novou vládu dle jeho návrhu. V nové, pětadvacetičlenné vládě zasedlo 11 českých a slovenských komunistů, čtyři sociální demokraté, dva lidovci, dva národní socialisté, jeden zástupce Strany svobody, jeden slovenský demokrat a dva nestraníci. Vládní krize tak byla nakonec vyřešena pokojnou cestou a při zachování parlamentních zvyklostí, vepsaných do ústavy z roku 1920.

Pravice si dodnes stěžuje na údajnou nelegálnost lidových milicí, akčních výborů Národní fronty a sjezdu závodních rad s naivním poukazem na to, že to byly instituce, které tato ústava neznala. Aniž bychom mohli pominout celou řadu skutečností, na kterých se pravice podílela, aniž by to ústava z roku 1920 znala (např. na válečné existenci opětně nezvoleného prezidenta, na jeho dekretech teprve zpětně zařazených mezi zákony, na smlouvě

o odtržení Zakarpatské Ukrajiny či doúnorové existenci Národní fronty), je takovýmto kritikům možné připomenout i současný (opět buržoazní) výklad pojetí všech zákonů. Za prvé totiž zásadu, že co občanovi není výslovně zakázáno, je mu povoleno (lidové milice, akční výbory NF i sjezd závodních rad tedy podle tohoto pojetí nebyly ničím jiným než kolektivním vyjádřením svobodné vůle občana sdružovat se tím způsobem, který není ústavou zakázán). Za druhé ovšem i zásadu, že co není zákonem daným institucím výslovně dovoleno, je jim zakázáno (neboť zmíněné organizační formy nebyly výslovně zákonem jmenovány a nejednalo se tudíž o státní orgány ve smyslu výše uvedené ústavy).

Nelze jít donekonečna proti potřebám, zájmům a vůli pracujících

Ať už byly bezprostřednější i vzdálenější následky Února 1948 jakékoliv, z výše popsaných veřejných aktivit je jasné, že konečné rozhodnutí **o podobě nové vlády** nezáleželo jen na Benešovi, ale především na **nezlomné** vůli do té doby pravicí opomíjených dělníků a rolníků!!! Gottwald nezaváhal: ještě 20. 2., po projednání situace a postupu na předsednictvu ÚV KSČ, odjel k prezidentovi, aby mu sdělil stanovisko ÚV KSČ k řešení vzniklé vládní krize, kterým nebylo nic jiného, než návrh na přijetí demise reakčních ministrů a následné doplnění vlády podle návrhu KSČ. Zbývalo zmobilizovat pracující, „aby to vyšlo“. Ve stanovisku ÚV KSČ z téhož dne stálo, že seskupení reakce se stalo protilidovým, protidemokratickým a protisocialistickým blokem s cílem zvrátit lidově demokratické zřízení. Prohlášení zdůraznilo, že vláda Klementa Gottwalda jako celek pracuje dál a demisi nepodala. Pracující byli vyzváni, aby se semkli v Národní frontě k opoře vlády.

To je velké poučení i pro budoucnost: že totiž **bez veřejného vystoupení a vlastní organizační struktury pevně a neoblomně sledující stanovený cíl nemohou pracující dosáhnout změny buržoazního práva ve vlastní prospěch**. Dále poučení o tom, kolik úsilí **vůbec** musí být ze strany levice vynaloženo, aby ji pravice byla „schopna“ brát v úvahu a pustit k moci, kterou (stejně jako své vlastnictví) považuje za své „svaté“ právo. Nicméně i poučení, že buržoazní právo (právo založené na existenci parlamentní demokracie) může být nejen velkou překážkou autentické moci pracujících, ale při odhalení jeho reálně existujících slabin, čili slabin daných jednak historickou, čili vývojovou omezeností parlamentní demokracie, jednak egoistickou zaslepeností mocných, i hrobařem sebe samého a počátkem tak pokrokovější (vývojově dokonalejší) demokracie samosprávné.

Z výše uvedených hledisek lze každý proces, kterým se pracující občané hlásí o svůj nikdy nezpochybnitelný podíl na moci a kterým si ho také úspěšně vydobudou, nazvat **revolucí**. I Únor 1948 byl revolucí, protože bez masové podpory statisíců bezejmenných lidí jak na veřejných manifestacích, tak i bez jejich aktivní činnosti v odborech, závodních radách, rolnických komisích a organizacích Národní fronty by nebylo možné mocenské (a s tím úzce spjaté hospodářské a sociální) cíle KSČ uskutečnit. Naopak: jednostranně uskutečněný akt hrstky vzbouřenců bez následné podpory pracujících nelze jinak hodnotit než jako převrat či puč. Je velice nápadné, že čím více pravicoví autoři spojují únorové události roku 1948 se slovy převrat či puč, tím úporněji zamlčují nebo bagatelizují jak masové akce na podporu KSČ (které ovšem skutečně proběhly), tak i svou vlastní tendenci k přípravě na vojenský puč, která byla ve vypjatých dnech vládní krize také zaznamenána.

Dny poté: důsledky činností akčních výborů Národní fronty

Porovnáme-li sjezd závodních rad s akcemi akčních výborů Národní fronty, musí nás na první pohled zaujmout zřetelný organizační rozdíl. Zatímco sjezd závodních rad byl sjezdem závodních rad existujících na nejnižším organizačním stupni a tak si i sobě rovných, jednotlivé akční výbory NF postupně vytvořily hierarchickou strukturu od místních přes

okresní a krajské až po ústřední. Zpočátku tak bylo dobře, protože pokud se u místních akčních výborů projevila nějaká neopodstatněná zvůle (odvolaní si mohli stěžovat), byl tu vytvořen vyšší aparát, který to mohl posoudit a lecčemus zabránit. Mohlo však jít i o opačný proces: že totiž vždy vyšší akční výbor se mohl vměšovat do záležitostí nižšího a činit na jeho členy demagogický a mocenský nátlak. Tak na úrovni politických stran a masových organizací začal nenápadně fungovat demokratický centralismus a Národní fronta jako převodová páka (prostřednictvím členů KSČ) komunistické strany, jak to pak bylo typické až do 7. 2.1990, kdy se (jak symbolické, opět v únoru, 42 let poté) Národní fronta rozpadla.

Dalším podstatným **rozdílem mezi závodními radami a akčními výbory Národní fronty** pak byl ten, že kromě odborově organizovaných zaměstnanců a zaměstnanců-členů závodních organizací KSČ nemohl na závodní rady mít **nikdo** žádný přímý vliv – nebyly tedy pod jakoukoliv direktivou, fungovaly jen ze zákona a jejich základním atributem byly volby závodního výboru **všemi zaměstnanci zdola**. Naproti tomu akční výbory NF nevznikaly volbou zdola ale delegováním zástupců složek Národní fronty (resp. akčních výborů v těchto složkách ustanovených), činných v příslušném místě či instituci a dohodou (či dohodami) o jejich složení (jistěže s převahou členů KSČ), přičemž postupně (díky onomu hierarchickému napojení místních akčních výborů na okresní a krajské až po ÚAV NF a přes tyto struktury na KSČ) převládla v organizaci Národní fronty praxe navrhování členů či ovlivňování složení nižších výborů výbory vyššími (včetně kolektivních orgánů KSČ), tedy **shora**. Nejprve nepřímo (oběžníky), posléze polopřímo (navrhováním složení) shora. To ovšem mělo nezanedbatelný sociálně-politický (a tím i třídní) dopad: zatímco závodní rady byly **ryze dělnické** (převládal v nich ryze praktický dělnický živel s ryzími dělnickými požadavky), **popř. zaměstnanecké** (na úřadech, školách apod.), akční výbory (kromě místních, působících v rámci celé obce) byly často vytvářeny i v prostředí dosti nedělnickém (v politických stranách a společenských organizacích, na úřadech, v národních výborech, na vysokých školách, ve vydavatelstvích, ministerstvech i parlamentu), kde strach o funkci či pracovní místo mohl úzce souviset s kariérou nebo její ztrátou a mohl se tak v „zájmu“ KSČ zvrhnout v nečistou hru.

Povšimněme si rozdílu mezi skutečným, třídním nepřátelstvím dělníků vůči svým zaměstnavatelům, a obdobou tohoto nepřátelství vůči „sobě rovným“ přes akční výbory: zatímco dělníkovo osobní nepřátelství vůči **vykořisťování** konkrétním kapitalistou bylo přefiltrováno (zmírněno) celospolečenským opatřením (znárodněním), nepřátelství člena akčního výboru (lhostejno, zda osobní, stranické či ideologické) namířené proti konkrétní osobě bylo možno těžko nějak objektivně posoudit či mírnit, takže nemohlo „lidově demokratickému“ režimu do budoucna prospět ničím menším než zahořklostí postiženého z nespravedlnosti a ničím větším než zbytečně vyprovokovanou nenávistí postiženého (ve většině případů nikoli bývalého kapitalisty) nejen vůči příslušným aktivistům Národní fronty, ale i vůči socialismu jako takovému.

S výše uvedeným souvisel problém rozhodnosti či direktivnosti akčních výborů, které mohly nařizovat odpovědným řídícím pracovníkům, co mají dělat se svými podřízenými, popř. určovat zaměstnancům, jak se mají chovat, nebo je vylučovat ze zaměstnání. Odvolání nepohodlných lidí tak nemělo být výsledkem konkrétní nespokojenosti řadových zaměstnanců se svými nadřízenými (nebo nespokojené veřejnosti s lidmi, dosud zastávajícími veřejné funkce), ale jednání zástupců politických stran a organizací působících v Národní frontě. Tedy kromě KSČ a ostatních „obrozených“ stran i společenských celonárodních organizací (ROH, JSČZ, Svazu bojovníků za svobodu, Svazu české mládeže, SČSP, Sokola, hasičů, družstev) a případně dalších místních složek, mnohdy už tehdy prostoupených členy KSČ. Aniž by to oficiálně bylo zakrýváno (např. ve směrnicích pro utváření akčních výborů, podle nichž např. velikost MAV neměla překročit 12 osob), šlo o politická rozhodnutí. Z funkce nebo pracovního místa tak mohl být odvolán i odborník, sice odborně ctěný, nicméně pro své

reakční (protikomunistické) názory komunisty a jim poklonkujícími horlivci odmítaný. Viděno očima Lenina tak v jednáních akčních výborů chyběl prvek jím tolik prosazovaného citlivého přístupu, spolupráce, převýchovy a využití odborných schopností takových lidí pro potřeby nového režimu. Nepříjemným důsledkem pak bylo to, že odvolaný získal punc reakčníka (bez ohledu, zda jím skutečně byl) a osoby nespolehlivé k výkonu státního zaměstnání. Svou zkratkovitostí byl takový postup jen **pochybným zjednodušením politické práce KSČ** a jejích funkcionářů.

Třetím problémem (ovšemže nejmenším ve srovnání s předchozími) byla délka trvání místních akčních výborů – byly zrušeny až v roce 1954. Do té doby stály mocensky nad místními národními výbory a zejména po kádrové linii si v obcích dělaly, co chtěly. Pokud se do nich dostali rozumní lidé, dokázaly úspěšně krýt sebe i své občany před nepříjemnými důsledky oběžníků z okresních akčních výborů Národní fronty. S vaničkou však nelze vylévat i dítě: v mnoha místech místní akční výbory opravdu upevnily lidovou moc a byly dobrými pomocníky národním výborům i místním organizacím při rozvoji obcí.

Čtvrtým problémem, spíše zbytečným a tudíž vzbuzujícím jisté pousmání, se stal zákon č. 213 z 21. 7. 1948 o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, který **retroaktivně** (tedy způsobem porušujícím právní zvyklosti a v rozporu s požadavkem legitimního očekávání a právní jistoty) v paragrafu 1 stanovil [33]):

„(1) Opatření akčních výborů nebo opatření učiněná na jejich návrh nebo na jejich místě, k nimž došlo v době od 20. února 1948 do dne začátku účinnosti tohoto zákona a která směřovala k ochraně nebo k zabezpečení lidově demokratického zřízení nebo k očistě veřejného života, jsou po právu, a to i v těch případech, kdy by jinak nebyla v souladu s příslušnými předpisy.

(2) Uzná-li Ústřední akční výbor Národní fronty, že nešlo o opatření podle odstavce 1 nebo že v jednotlivých případech nutno odstraniti nesrovnalosti vzniklé při provádění těchto opatření, je povolaný úřad nebo orgán oprávněn učiniti na návrh Ústředního akčního výboru Národní fronty opatření nutná k revisi.“

Nejen z tohoto důvodu nenechává současná pravicová historiografie na akčních výborech Národní fronty nit suchou. Nečiní to však z důvodů, které jsou objasněny v této práci. Jedná tak především proto, jak tyto akční výbory postihly buržoazní politiky a inteligenci. Naproti tomu o závodních radách mlčí, ty ji nezajímají. Proč asi? Protože tzv. demokraty osud dělníků nikdy vážně nezajímal. A to ani v dobách tzv. reálného socialismu („pochopitelně“ s čestnou výjimkou kapitalistů či šlechticů zaměstnaných v dělnických profesích).

„Historik Karel Kaplan uvádí, že z rozhodnutí akčních výborů bylo propuštěno ze zaměstnání 28 000 osob a mnoho dalších na příkaz vedoucích institucí. Ve znárodněném průmyslu z 600 ředitelů a jejich náměstků postihla ztráta funkce 294 osob, armádu muselo opustit 28% důstojníků, Bezpečnost 3000 osob, úřednická místa 11 000 pracovníků, vysoké školy více než 500 profesorů a docentů a vyloučeno bylo 18% studentů (zčásti i pro neplnění studijních povinností). Čistky v odborech a závodních radách se dotkly přibližně 20 000 funkcionářů. Počet členů národních výborů se zmenšil o 75 000.“ [34])

Jak vidno, vyakčňování se nevyhnulo ani lidosprávy. Po národních výborech revolučních, reorganizovaných a obnovených tak „lidospráva“ poznala v průběhu pouhých tří let od osvobození i čtvrtý typ NV **obrozených**. Jakkoliv všechny personální změny v nich provedené se i tentokrát vešly do znění stále platné vyhlášky ministra vnitra č. 150/1947 Úředního listu, kterou byly vydány směrnice o zániku členství v národním výboru a o odvolání členů národních výborů, jednalo se tentokrát o návrhy místních akčních výborů formálně potvrzené okresními národními výbory, na jejichž základě tak byly z rad, plén, náhradníků a komisí místních národních výborů odvoláni nepohodlní lidé. Cesty ke změnám uvnitř MNV v rámci poúnorových událostí 1948 usnadnily také vyhlášky ministra vnitra (č.

314 z 27. 2. 1948 o přechodné úpravě doplňování národních výborů a č. 334 z 2. 3. 1948 o opatřeních k zajištění správy u národních výborů).

Je třeba si uvědomit, že výše uvedeným aktem se vlastně formálně v národních výborech nic nezměnilo. Dosud neexistoval zákon o volbách do národních výborů (pravice nechtěla volby připustit, aby to neposílilo pozice KSČ, KSČ si tím ponechala zadní vrátka k tomu, co v únoru a po únoru 1948 v národních výborech realizovala) a tak odvolání, jmenování a odvolávání členů národních výborů (tak jako před Únorem 1948) zůstalo v kompetenci Národní fronty. A nutno zdůraznit, že až do konce roku 1989, neboť do národních výborů mohli být od roku 1954 zvoleni **vždy** jen kandidáti uvedení na jednotných kandidátkách Národní fronty. Národní výbory jako třetí pilíř „lidové moci" tak vlastně splynul s pilířem druhým (čili s Národní frontou jako převodovou mocenskou pákou KSČ), zatímco pilíř první (závodní rady) byl zdeformován a následně zrušen. Není tedy divu, že následně (byť úporně) budovaný socialismus začal nenápadně (ale přece) ztrácet na stabilitě.

Ovšem jakkoliv přísně bychom chtěli výše popsané postupy a výše uvedené počty lidí, propuštěných ze svých funkcí, úřadů a zaměstnání odsoudit, musíme si zároveň uvědomit, že **tímto způsobem KSČ postihla v zaměstnání daleko méně osob, než polistopadový režim**, který vytvořil armádu více než půl miliónu nezaměstnaných a značné části pracujících úplně převrátil život tím, že je donutil hledat si zaměstnání neodpovídající původnímu vzdělání, praxi a výši výdělku (tedy i dosažené životní úrovni)!!!

Podstatně nejhorším proviněním akčních výborů bylo to, že tím, že zasáhly do vedení národních podniků, narušily vůli a pravomoci závodních rad, tedy že tím, že udělaly čistky i v závodních radách, se povýšily nad ně.

Geniálně zjednodušené vyřešení diktatury KSČ (nikoliv ovšem dělnické třídy!) prostřednictvím akčních výborů Národní fronty (pouze formálně navazující na politické tradice před Únorem 1948 a maskující tuto diktaturu závojem tzv. lidové demokracie) se tak ovšem stalo i určitým symptomem její vnitřní politické a morální slabosti (sovětští komunisté takovou mocenskou berličku nepotřebovali), vedoucí mezi občany k postupnému chápání a oddělování „nás" (občanů) od „těch nahoře u moci" (stranických a státních funkcionářů), a tak i symptomem geniálně jednoduchého skoncování s tzv. reálným socialismem v Listopadu 1989, ostatně zcela v intencích onoho známého rčení, že státní režim zaniká tím způsobem, jakým byl stvořen.

Revoluce, je-li realizována ústavně a nenásilně, má jako řešení nahromaděných společenských problémů vždy SVRCHOVANOU přednost před nezvládnutou evolucí, jejíž nezvládnutelnost se vždy projeví právě oním nahromaděním evolučně nezvládaných (tj. evolucí neodstraněných) společenských problémů.

SÍLA, KTERÁ ROZHODLA A MĚLA NÁROK SE CHOPIT MOCI

Vyjdeme-li ze známého Leninova poznatku, že „**politika je koncentrovaným výrazem ekonomiky**" [35]), pak výsledky únorové i poúnorové politiky KSČ nelze hodnotit jinak, než jako výraz té skutečnosti, že v otázce dosažené **vyspělosti** ekonomiky (tedy tím pádem i dosažené vyspělosti výrobních sil a výrobních vztahů, čili i samotné vyspělosti dělnické třídy i KSČ jako jejího předvoje) se poválečné Československo nacházelo **někde** na poloviční historické cestě mezi státy méně průmyslově a zemědělsky vyspělými (státy zemědělsko-průmyslovými) a státy průmyslově nejvyspělejšími. A že tak ani dobová úroveň ideologického a politického myšlení KSČ nedosáhla té vyspělosti, které by bývalo třeba k tomu, aby se lépe, než se tak ve skutečnosti stalo, vypořádala s faktem, že realizovala

socialistickou revoluci v průmyslově vyspělejší zemi, než jakou bylo v době vítězství socialistické revoluce Leninovo Rusko.

Protože se Československo roku 1948 nenacházelo v situaci sovětského Ruska, hospodářsky rozvráceného první světovou válkou a následně i válkou občanskou a intervenční, nemuselo se upínat **jen a pouze** na centrální řízení socialistické výstavby, tedy takovým způsobem, jako v Sovětském svazu. Protože však zároveň nepatřilo mezi státy nejvyspělejší (USA, Velkou Británii), **nemohlo si současně dovolit** nejít cestou centralizovaného budování socialismu jakožto jediného možného způsobu, jak realizovat růst celého národního hospodářství do té míry, aby bylo schopno dalšímu růstu kapitalistických ekonomik čelit, a současně pro své občany zajistit to, čeho kapitalismus nebyl nikdy schopen: čili trvalou zaměstnanost a jistoty trvalého a všem dostupného bezplatného sociálního zabezpečení.

Dát zelenou tomuto centralizovanému způsobu rozvoje výrobních sil tedy nemuselo automaticky znamenat zbavit dělnickou třídu toho stupně politické, hospodářské a zájmové organizovanosti (tedy toho stupně **jejích vlastních vztahů k výrobním prostředkům**), jakého v letech 1945 až 1948 prostřednictvím závodních a podnikových rad dosáhla. A to i přesto, že tato dělnická třída ani v nejrevolučnějších únorových dnech nedokázala překročit rámec své tradiční odborové organizovanosti a tím pádem dospět k přesvědčení o nutnosti zabezpečení své diktatury prostřednictvím **politických (a tím pádem i státoprávních) orgánů vlastní moci**.

Nelze to hodnotit jinak, než že tímto postojem zůstala v zajetí svých úzce pojatých představ, návyků a předsudků o nutnosti každodenního zaměstnaneckého a sociálního přežití, které si přinesla z období předválečné republiky i protektorátu, a že tak hluboce zaostala za ruskou dělnickou třídou, která dokázala k obraně svých zájmů zakládat své rady (čili sověty) a posléze – pod vedením ruských komunistů – z těchto rad (sovětů) učinit základy nové státní (čili sovětské) moci. A jakkoliv lze hodnotit pozitivně, že KSČ byla na realizaci socialistické revoluce v únoru 1948 připravena a že se dokázala postavit do čela boje za její vítězství i za další budování socialismu, nelze si nevšimnout, že v otázce **respektování a zabezpečení státní moci pro dělnickou třídu** selhala, neboť diktaturu proletariátu ztotožnila s vlastní mocí a zalekla se hledání takových forem moci, které by diktaturu proletariátu (s ohledem na dosaženou úroveň výrobních sil i výrobních vztahů, tedy i na dosaženou úroveň zaměstnanecké organizovanosti) zabezpečily lépe. Tak se KSČ tím, že zcela konkrétní otázku politické a ekonomické moci dělnické třídy (v širším slova smyslu) i otázku zachování a rozvoje již dosažených vztahů ve výrobě (v užším slova smyslu) **neučinila základem svého programu a postupu vpřed**, dopustila jedné z prvních svých chyb při budování socialismu. Vždyť právě proto, že na svém IX. sjezdu v roce 1949 vytýčila pro celou společnost náročné hospodářské cíle (umocněné nutností jejich plánování a řízení z jednoho centra), tím spíše neměla právo opomenout stejně tak nutné náročné rozvíjení výrobních a společenských vztahů, těmto úkolům odpovídajících. Politika ÚV KSČ se tak poměrně rychle stala nejen koncentrovaným výrazem ekonomiky v kladném smyslu (ve smyslu jejích úspěchů), ale i koncentrovaným výrazem jejích neúspěchů, vyplývajících především z postupného rozvolňování sepětí či svazku KSČ s dělníky a ostatními pracujícími jak ve výrobě, tak i při budování státu.

Těžko posoudit, zda jenom omezeností ideové úrovně vedení KSČ (jistěže negativně ovlivněné i tím, že dalo více na stanoviska Josifa Vissarionoviče Stalina než Marxe a Lenina), nebo i něčím jiným (mocensky a subjektivně negativnějším) lze vysvětlit, že KSČ nevzala v potaz následující Leninova slova [36]): „Každá demokracie, jako každá politická nadstavba vůbec (nevyhnutelná, dokud není dokončeno odstranění tříd a dokud se nevytvořila beztřídní společnost), slouží konec konců výrobě a je také určována výrobními vztahy v dané

společnosti“. Tedy: čím jsou výrobní vztahy shledány pokročilejšími, tím pokročilejší demokracii si vyžadují i v politickém a státoprávním smyslu.

Historicky nedoceněný význam závodních rad

Ve svém skvělém projevu na historickém sjezdu závodních rad Antonín Zápotocký zdůraznil toto: „My, příslušníci Revolučního odborového hnutí řídíme se jednou zásadou: nevyhýbat se pohodlnicky řešení ani těch nejtěžších a nejožehavějších otázek a problémů, nejít cestou líbivé, licitační a demagogické politiky, mluvit otevřeně o svých cílech a úmyslech, předkládat je k rozhodnutí a rozhodnutí důsledně plnit. Nepletichaříme, nepomlouváme po straně, mluvíme otevřeně. Rozhodujeme a jednáme.“ [37])

Ano: v tom zpočátku spočíval a měl i nadále spočívat smysl existence závodních rad a jejich sjezdů. Komunistická strana i po Únoru 1948 měla zůstat v poloze toho, kdo formuluje celospolečenské problémy a návrhy, jak je řešit a jak jít dál, v jakém rozsahu a jakým tempem, a kdo své plány a návrhy předkládá k posouzení (po svém sjezdu) k definitivnímu celospolečensky závaznému rozhodnutí na sjezdu závodních rad – nejvyššímu orgánu diktatury proletariátu v Československu! Avšak i ze Zápotockého slov bylo už tehdy možno vycítit **neopakovatelnost daného sjezdu** (nikoliv princip, jímž by se KSČ hodlala řídit a sama sebe omezovat v budoucnosti): „Dnešní sjezd nemá proto žádný jiný účel než uvážit naši dnešní politickou i hospodářskou situaci a rozhodnout o taktickém postupu, který nastoupíme, abychom vyřešili ožehavé problémy po rozřešení volající“. [38])

Kolik nespravedlností a chyb i hořkostí z toho povstalých by bývali mohli být pracující našeho k socialismu spějícího státu ušetřeni, kdyby se býval mohl konat opakovaně a pravidelně (nejlépe vždy po každém následujícím sjezdu KSČ) i celostátní sjezd závodních rad, který se tak mohl stát opravdovým všelidovým (konečně skutečně lidově demokratickým) „filtem“ ryze stranických a kabinetních zájmů! Závodní rady (v místech) a jejich zákonem stanovené sjezdy (okresní, krajské, celostátní) by tak bývaly mohly plnit funkci „hlídacího psa“ – nikoliv buržoazní demokracie (jak by si to zřejmě přáli pravičáci), ale skutečné diktatury proletariátu – tedy i jakýchkoliv záměrů a jakékoliv politiky KSČ; být silou, na jejímž souhlasu by záleželo uskutečňování cílů a programu KSČ, které by musela KSČ a její funkcionáři skládat účty ze své práce, na níž by záležela ústavou nezaručená schopnost KSČ přesvědčit masy o správnosti svých záměrů, cílů a politiky, v jejichž reakcích a postojích by KSČ nepostrádala zpětnou vazbu, čili vztah k pracujícím, podle níž by musela korigovat jak rozpory mezi vlastními slovy a činy (obecně), tak i mocenské choutky svých funkcionářů a byrokratičnost svého aparátu (konkrétně).

Lze se oprávněně domnívat, že při velké autoritě a aktivitě komunistů (členů závodních organizací KSČ) přímo na závodech, by většina takovýchto komunistů byla i nestraníky volena do závodních rad, čímž by si i v období výstavby socialismu KSČ i v závodních radách zachovala rozhodující vliv a mohla tak politiku závodních rad nadále ovlivňovat i celostátně. Pak by teprve organizace KSČ na závodech a v podnicích dosáhly skutečného opodstatnění: jejich členové by totiž museli nepřetržitě působit mezi ostatními politicky neorganizovanými pracujícími takovým způsobem, aby si i nadále udrželi jejich respekt a důvěru a byli tak i nadále do závodních rad voleni. Ostatně právě na to přišli kubánští komunisté v roce 1992, když sami sobě zakázali řídit volby a kandidovat do nich a postoupili toto právo všem občanům.

Všechny ty nabubřelé řeči komunistických funkcionářů o nezbytnosti vedoucí úlohy KSČ a o neotřesitelné důvěře pracujících v politiku KSČ tak mohly být po právu konfrontovány s reálnou skutečností, přičemž právě tito funkcionáři by si museli dát velký pozor, aby naopak oni dostáli jak vedoucí úloze KSČ (nezpronevěřili se marxismu a leninismu), tak skutečné důvěře lidu.

To by však bylo možné jen potud, pokud by závodní rady, jejich pravomoci, sjezdy a volby byly pojaty do **nové ústavy** – a protože se tak nestalo, podepsala si slavná dělnická třída v Československu na slavném sjezdu závodních rad 22. 2. 1948 ortel, neboť neexistencí takového návrhu a požadavku a v bezmezné víře v poctivost KSČ (vycházející ovšem z dosavadních pozitivních zkušeností) tehdy přistoupila na ústavu, která nejenže nebyla zárukou její skutečné moci (či alespoň ústavně zakotvené kontroly KSČ), ale hrubým a nevratným způsobem popřela i samotné závěry Marxe (zcela) i Lenina (částečně).

Proč? Protože neměla být ústavou neodstraňující buržoazní princip dělby moci mezi mocí zákonodárnou (parlamentu) a výkonnou (vlády a prezidenta), ale ústavou povyšující závodní rady a jejich sjezdy na **státní orgány**, lhostejno, zda podřízené nebo ústící (obdobně jako národní výbory jakožto orgány moci územní a občanské) v jediný nejvyšší orgán státní moci, slučující po vzoru Pařížské komuny a ruského VÚVV nejvyšší moc zákonodárnou a výkonnou. Však to také Lenin vyjádřil jasně, že nelze sloučit diktaturu buržoazie (spočívající na parlamentarismu a onom organizačním oddělení nejvyšší moci zákonodárné a výkonné) s diktaturou proletariátu (tedy s dělnickými radami), neboť takové sloučení není ničím jiným, než „geniálně šosáckou myšlenkou“ [39]) snažící se smířit kapitalismus a socialismus, nemarxistickým a hluboce protidělnickým řešením, tedy řešením i neúspěšným, jak to ostatně prokázaly jak neúspěšné pokusy menševiků v Rusku před říjnovou revolucí v roce 1917, tak i tzv. nezávislých (na marxismu nezávislých, ale na buržoazní ideologii závislých) německých sociálních demokratů v roce 1919.

Jak se zbavit politického vlivu závodních rad jejich začleněním do odborů

A jak se tedy zachoval Gottwald a pod jeho vedením celá KSČ v roce 1948? Místo aby závodní rady povýšil na orgány státní a hospodářské moci pracujících a zlikvidoval parlamentarismus (čemuž bude věnována speciální pozornost v následující kapitole), učinil s tichým souhlasem Stalina přesný **opak**: zachoval parlamentarismus (a pro sebe funkci prezidenta) a závodní rady potlačil do role poslušné součásti odborů, čili tzv. Revolučního odborového hnutí.

Nezbývá tedy než si uvědomit, že Únor 1948 **nebyl úplnou socialistickou revolucí** v tomto přesně vymezeném smyslu slova, neboť (byť „jen“) formální strukturu nejvyšší buržoazní moci ponechal v platnosti, zatímco závodních rad jako nezbytného nástroje každodenního stmelování politického a zájmového svazku mezi komunisty a politicky neorganizovanými dělníky (právě v tom smyslu, jak to požadoval i od sovětských komunistů Lenin) se neuváženě zbavil. Zajisté, že nezrušit stávající státní orgány, ale naopak je urychleně využít k upevnění vlastní moci a nezdržovat se přitom nepohodlnou kritikou dělníků nebo dohadováním s nimi, bylo pro československé komunisty lákavé a pro okamžité budování socialismu výhodné, nikoliv však prozíravé jak pro udržení jejich dlouhodobého vlivu mezi politicky neorganizovanými dělníky, tak i pro trvalé zachování socialismu.

Avšak pohlédněme i na Sovětský svaz, který nám měl být vzorem a náhle – šlo-li o moc KSČ – nám vzorem nemohl být. Jak jinak, když i tam díky Stalinovi a jeho příznivcům byl původně leninský systém proletářské moci hrubě zdeformován, což zajisté bylo pohodlnou pobídkou i pro vedení KSČ, aby nic ve smyslu toho, co by KSČ nutilo k větší **mocenské** odpovědnosti před dělníky, neudělalo.

Vždyť původním základem státní moci v sovětském Rusku nebylo nic jiného, než sověty (čili rady) dělnických a rolnických zástupců a jejich sjezdy, volící nejvyšší státní orgány! Vždyť historickým poučením pro tento systém nemohlo být nic jiného než nehierarchicky fungující kluby dělníků kontrolující jimi zvolenou Pařížskou komunu v roce 1871! Vždyť československým ekvivalentem k tomu nemělo být nic jiného, než závodní rady (ve městech) a rolnické komise (na venkově)! Koho z československých komunistů první

poloviny 50. let (tolik nekriticky obdivujících Stalina) by ovšem mohlo napadnout, že na VIII. sjezdu VKS(b) v roce 1919 byla do jeho Programu zařazena také tato Leninova věta [40]): „Sovětská ústava sbližuje státní aparát s masami také tím, že volební jednotkou a základní buňkou státu není už územní jednotka, nýbrž výrobní jednotka (závod, továrna).“

Tedy že se Československo mělo po Únoru 1948 změnit v republiku sovětů či republiku rad? Jistěže nemohlo, jak vidno nikoliv ovšem pro vnitropolitickou neuskutečnitelnost takového modelu vládnutí, ale pro možný odpor samotného Sovětského svazu, když (ještě před II. světovou válkou) tamější komunistická strana sjezdy sovětů zrušila, převedla je na územní princip (jako sověty volených zástupců) a otevřenou volbu delegátů nahradila tristními volbami poslanců s jediným kandidátem, obvykle opět navrhovaným jí samotnou.

Že to začalo zapáchat tolik Marxem i Leninem kritizovaným buržoazním parlamentarismem, když vše vyústilo v opětné oddělení moci zákonodárné od výkonné, nakonec nikoho v roce 1948 nezajímalo, dokonce ani to, že jsme byli a měli zůstat státem „lidově demokratickým“, ačkoliv tento termín Marx a Lenin neznali a ačkoliv příliš zaváněl něčím dosti velmi neurčitým mezi kapitalismem a socialismem. Dokonce nikoho nezajímalo ani to, že tento „lidově demokratický“ systém zůstal ústavně zcela vzdálen i tomu, co si Gottwald mohl pamatovat z krátké existence republik rad po I. světové válce, kdy jedině rada (nikoliv parlament) byl nejvyšším orgánem takových republik, jak jinak, sestaveným z delegátů (zástupců) rad nižších. Dokonce (do třetice) ani nikoho nezajímalo, že Gottwaldova tzv. československá cesta k socialismu (viz jeho projevy do Února 1948) s likvidací parlamentarismu (opět v rozporu s marxismem i leninismem) vůbec nepočítala. Stejně tak jako se nikdo nepozastavil nad tím, že Leninův požadavek ve „více důvěry v sílu dělnické třídy“ [41]), si Gottwald zúžil na požadavek sobě pohodlnější: „více důvěřujte straně, soudruzi!“

Připustíme-li však, že už kvůli „zvyklostem“ Sovětského svazu a ostatních lidově demokratických států takový (tedy komunový či sovětský) systém moci nebylo možné po II. světové válce zavést (jakkoliv se o to do jisté míry, svým specifickým způsobem a s částečným úspěchem i přes odpor Stalina pokusila Jugoslávie), nemůžeme souhlasit nejen s tím, že závodním radám nebyla přiznána kontrolní a korekční funkce vůči politické vůli a moci KSČ i ostatních (jakýchkoliv) politických stran, lhostejno, zda v rámci „odumírající“ Národní fronty či bez ní, ale ani s tím, jak bylo v následujícím období (tedy do roku 1959) se závodními radami naloženo.

Jak vyplývá z tisku č. 1064 Ústavodárného národního shromáždění, pokusil se kdosi v tomto shromáždění už 5. 3. 1948 zlikvidovat dosavadní **autonomii závodních rad** vůči Ústřední radě odborů návrhem zákona, podle kterého pod průhlednou argumentací, že „až na zcela nepatrnou část jsou všichni zaměstnanci ve všech oborech hospodářské i jiné činnosti stejně jako zaměstnanci ve veřejné správě odborově organisováni v Revolučním odborovém hnutí“ a že podle prováděcího nařízení č. 216/1946 Sb. byl dán „ Revolučnímu odborovému hnutí rozhodující vliv na ustavení závodního zastupitelstva a pravomoc ve věci řízení a usměrňování činnosti závodního zastupitelstva“, mělo „míti Revoluční odborové hnutí právo samo orgány zájmového zastoupení zaměstnanců v závodě buď jako celek této funkce zbaviti, anebo zbaviti členství v tomto orgánu jednotlivé osoby.“ [42]) Tento chystaný odporný podraz na relativní samostatnost závodních rad **vůči odborům** a hrubé vměšování do jejich volitelnosti **zdola** všemi zaměstnanci (i neodboráři), ovšem už za situace, kdy kandidátku k volbě mohla předkládat jen odborová organizace, však přece jen jako zákon nebyl schválen a zřejmě ani nebyl předložen ke schválení. Očividně ovšem nebylo třeba. Namísto jednorázové a přímé likvidace byla raději zvolena **taktičtější a méně nápadnější cesta likvidace nepřímé a postupné**:

Poprvé v tom, že sjezd závodních rad už nikdy ÚRO ani nikým jiným nebyl svolán (jakoby tím KSČ nakonec dala za pravdu buržoazním kritikům, že sjezd závodních rad, nestanovený výslovně zákonem, by byl pololegální).

Podruhé v tom, že Ústřední radou odborů bylo původně tajné hlasování při volbách do závodních rad změněno na veřejné na výročních členských schůzích ROH.

Potřetí v tom, že už na II. všeodborovém sjezdu konaném ve dnech 11. až 15. 12. 1949, tedy – jak jinak – až po IX. sjezdu KSČ, bylo schváleno slučování závodních rad a závodních odborových skupin do jednotných orgánů.

Počtvrté v tom, že usnesením III. všeodborového sjezdu, konaného ve dnech 19. až 22. 5. 1955, závodní rady poklesly na pouhé organizační složky ROH.

Popáté v tom, že usnesením IV. všeodborového sjezdu, konaného ve dnech 13. až 17. 5. 1959 byly závodní rady nahrazeny závodními výbory ROH.

Pošesté v tom, že nahrazením závodních rad závodními výbory ROH, a to na základě zákona č. 37/1959 Sb., o postavení závodních výborů závodních organizací ROH, původní Benešův dekret i na něj navazující provádějící vládní nařízení pozbyly účinnosti, a to 21. červencem 1959.

Veřejná obhajoba takových postupných a nenápadných změn ani nebyla potřeba. Děla se totiž pod pláštíkem rozhodnutí delegátů všeodborových sjezdů (zastupujících kolem 91 % všech dělníků a zaměstnanců organizovaných v ROH), na základě platnosti demokratického centralismu, ideového zdůvodnění „nezbytné“ politické podřízenosti odborů komunistické straně i faktu, že rozhodující částí delegátů těchto sjezdů byli členové KSČ, svázaní stranickou disciplínou. Nebylo tedy síly, která by platnost Benešova zákona v původní podobě zajistila. Navíc: všichni, kteří nesouhlasili s rušením závodních rad, se mohli vystavit reálnému nebezpečí, že budou označeni za nositele levičáckých a syndikalistických názorů (tj. názorů stojících nalevo od KSČ nebo upřednostňujících odborářské hnutí před vedoucí úlohou KSČ). Nikoliv ovšem neoprávněně za situace, kdy už byly závodní rady opravdu pevnou součástí ROH, ROH pevnou součástí Národní fronty a Národní fronta převodovou pákou jednotné politiky KSČ.

Tak v Československu definitivně skončila diktatura proletariátu, aby o rok později byla Ústavním zákonem č. 100/1960 Sb., tj. Ústavou Československé socialistické republiky schválené Národním shromážděním 11. července 1960, nahrazena (článkem 4) tzv. **vedoucí úlohou** (de facto mocenskou diktaturou) **KSČ**. Pěkně naplánováno a provedeno, že?

Srazit závodní rady (a jejich celostátní sjezd) z role základního a současně vrcholného reprezentanta politické vůle pracujících (tím spíše i z možné role ústavou vyjmenovaných a zaručených mocenských orgánů pracujících) nejprve na úroveň pouhé součásti odborového hnutí a posléze být připraven obvinit zastánce těchto orgánů z nadřazování odborových (tj. ryze sociálních a pracovních) zájmů nad zájmy komunistické strany jakožto jediné vůdčí síly dělnické třídy a jediného možného vykladače jeho potřeb a zájmů – to tedy byla ona vítězná taktika KSČ, která ji nenápadně (už tehdy) postavila do mocenské pozice proti pracujícím a plnou parou vpřed vedla nejprve k roku 1968 (a po opakovaném neúspěšném řešení tohoto mocenského dilematu) do opravdu „vítězného konce“ v listopadu 1989. Jistěže KSČ chtěla být pro své pracující doživotní matkou, stále je vodící za ručičku, bez možnosti jejich vlastní autonomie. Tak tomu však není ani v lidském životě (děti odcházejí a osamostatňují se, aby se k rodičům posléze vraceli a oplatili jim ve stáří péči, kterou jim rodiče v dětství věnovali). Je jasné, že takovýto „mateřsky protektorský“ vztah nemohl natrvalo přežít ani v rámci celé společnosti.

Přitom KSČ si právním zdegenerováním závodních rad na poslušné orgány ROH zadělala na problémy už bezprostředně poté, kdy se tak stalo. Uvědomíme-li si, že závodní rady byly nejen hospodářskými a sociálními orgány (čímž se ovšem opravdu kryly s odbory), ale i zájmovými orgány pracujících, musela KSČ už těsně před Gottwaldovým úmrtím v roce

1953 řešit nepříjemnou otázku, jak do národních podniků vrátit politiku jako protiváhu ekonomismu (čili jednostranného zaměření závodních organizací KSČ na techniku, ekonomiku a řízení těchto podniků), čímž se sama strana vměšovala do toho, co Lenin vyžadoval jako odborné řízení podniku jednou osobou (viz dále).

Čili: jak „dosáhnout zpolitizování závodních organizací KSČ, aby nebyly pouhým prostředkem k působení na dělníky jako na pracovní sílu, ale pevnostmi revoluce, jako dříve“ [43])? Podle profesora Ivana Hrůzy to mělo být z rozhodnutí ÚV KSČ vyřešeno převodem části členů KSČ z místních (tedy územních) organizací KSČ důsledně do závodů (podle místa zaměstnání). Tím ovšem začaly zmírat místní organizace KSČ, zatímco posílení členské základny na závodech „kupodivu“ nevedlo ke kýženému záměru. Po Gottwaldově smrti tak „došlo k vývoji přesně opačným směrem“ [44]) a postupně „docházelo k stále hrubší vulgární ekonomizaci závodních organizací“ [45]), což dokonce v roce 1964 vyústilo k ignoraci nástupu pravice do kultury ze strany aktivu uvolněných předsedů závodních organizací strany. [46]) KSČ tak tehdy osvědčila dvojí slabost: vnitrostranickou (když sami předsedové závodních organizací KSČ nepochopili, že mají zastupovat třídní a politické zájmy dělnické třídy, z níž vzešli nebo v jejímž prostředí pracovali) – ale i ideově-strategickou, když si sice činila starosti s pravicovými názory, které zazněly např. v roce 1967 na sjezdu spisovatelů (jimž byl sjezd umožněn), ale naopak sjezd dělníků (v systému, pro který měl být dělník vším) nesvolala. (Ani nemohla, neboť organizační základnu v podobě závodních rad sama zrušila.) Sama si tak začala řezat pomyslnou větev pod sebou.

Taktéž samotné dělnické třídě tak byla vykopnuta moc z rukou a ta se pak KSČ za to odměnila tím, že nejenže zůstala apatická vůči působení pravice (resp. antikomunismu), ale že v mnohém byla touto pravicí ovlivněna (zejména znovuoživením ještě nezapomenutých předsudků a iluzí o „dokonalosti“ kapitalismu a buržoazní demokracie).

Jestliže bylo klasiky marxismu a leninismu neustále zdůrazňováno, že po dobu výstavby socialismu, a to až do likvidace společenských tříd, je nutná vedoucí úloha komunistické strany jakožto předvoje (nejuvědomělejší části) dělnické třídy, nikdy nebylo řečeno, že tuto vedoucí úlohu musí mít komunistická strana posvěcenu v ústavě, a naopak při každé příležitosti bylo zdůrazňováno, že **formou diktatury proletariátu** se musí stát sověty čili rady pracujících jakožto orgány **státní** (a tím pádem i hospodářské) moci dělnické třídy. Samozřejmě nikoliv na úkor vedoucí úlohy komunistické strany, ale naopak skrze většinové zastoupení jejích členů v těchto dělnických orgánech, zabezpečované silou jejích myšlenek, návrhů a přirozené autority komunistů mezi ostatními pracujícími.

Židle o čtyřech nohách: řízení, kontrola, spolurozhodování, odbory

Dosáhnout, aby politika byla koncentrovaným výrazem ekonomiky v celém svém rozsahu (tedy kladně, v socialistickém slova smyslu), tedy aby dosažený stupeň politické demokracie co nejlépe sloužil rozvoji socialistické ekonomiky a současně aby dosahovaná úroveň ekonomiky (výrobních sil a výrobních vztahů) vytvářela co nejlepší podmínky k dalšímu rozvoji socialistické politiky a politické demokracie znamenalo rovnoměrně, průběžně a dlouhodobě přizpůsobovat podobu politických vztahů dosahované úrovni výrobních vztahů a dosahovanou úrovní politické demokracie zpětně působit na rozvoj demokracie ve výrobních vztazích – pochopitelně v obou směrech působení vždy s ohledem na dosahovaný (tedy reálný) stupeň výrobních sil.

Když v Rusku v říjnu 1917 došlo k celoplošnému zestátnění výrobních prostředků, dostala se automaticky tímto způsobem dosažená úroveň výrobních vztahů dosti dopředu před reálnou úroveň dosti nevyvinutých a následnou občanskou a intervenční válkou dále rozvrácených výrobních sil. Nedosti na tom: až do IX. sjezdu Komunistické strany Ruska (bolševiků), který se uskutečnil ve dnech 29. 3. až 5. 4. 1920, převládala praxe **kolektivního**

řízení státních podniků jejich zaměstnanci. Vzhledem k tomu, že sověty dělnických, rolnických a vojenských zástupců získaly v sovětském Rusku politickou (tedy státní) a ekonomickou moc, bylo to přirozené, ale s ohledem na nízký stupeň výrobních sil a kvůli neschopnosti dělnických kolektivů tento nízký stupeň rozvoje hospodářství překonat se kolektivní řízení výroby dělníky stalo neefektivním. Ovšem právě proto, že sověty dělnických, rolnických a vojenských zástupců získaly politickou moc a i mezi komunisty se rozšířil zdánlivě revoluční názor, že kolektivní řízení dělníky (jakoby v protiváze ke kapitalistické praxi) je „dělnické“, zatímco řízení odborníky je „nedělnické“, nebylo lehké se proti této neefektivní praxi postavit. Odvahu postavit se proti většině měl ale Lenin, neboť zjistil, že v kolektivním schůzování se ztratila operativnost každodenního řízení, osobní odpovědnost za plnění schválených úkolů a respekt dělníků k odborníkům. Na IX. sjezdu KSR(b) proto prosadil zásadu **každodenního řízení výroby jednou osobou**. Tato zásada také lépe vyhověla centralizovanému plánování a řízení státních podniků (čili výrobních prostředků ve státním vlastnictví), a to tím více, čím více bylo nutno na základě tohoto přísně centralizovaného řízení, kolektivní disciplíny (uskutečňované v rámci demokratického centralismu) a osobní odpovědnosti ředitelů závodů překonat hospodářskou zaostalost (a tím i silně pokulhávající úroveň výrobních sil za úrovní výrobních vztahů).

Stejně tak jako se Lenin postavil proti řízení podniků jejich zaměstnanci, postavil se i **proti řízení podniků odbory**, a to jak odborovými radami, které by místo sovětů a komunistické strany získaly moc nad národohospodářskými radami (řídícími jednotlivá odvětví v jednotlivých oblastech RSFSR) a popřely by tak jak vedoucí úlohu komunistické strany i státní moc sovětů jako formy diktatury proletariátu, tak i odborově organizovanými „sjezdy výrobců“, a to s poukazem, že takové sjezdy výrobců (jako těch, kteří nezávisle na komunistické straně a odborech řídí svoji výrobu) by bylo možno organizovat (s odkazem na Marxe) až po setření všech třídních rozdílů za socialismu, tedy (v konečné fázi) rozdílů mezi třídami dělníků a rolníků.

Ačkoliv na IX. sjezdu zvítězila Leninova skupina, neboť bylo uznáno, že „řešení otázky řízení musí být podřízeno zájmům výroby“ [47]), že „každá řídící práce vyžaduje speciální vlastnosti“ [48]), že „je to věc schopností, věc šikovnosti“ [49]), přičemž speciálně v této otázce se dělníci „ještě od buržoazie dost nenaučili“ [50]), Lenin se nikdy nebránil tomu, aby odborníci a osoby, pověřené řízením, mohli být **kolektivně dělníky kontrolováni, a to jak shora** (prostřednictvím kolektivních orgánů dělnicko-rolnické inspekce)**, tak i zdola**: „Čím rozhodněji musíme dnes prosazovat neúprosně tvrdou moc, diktaturu jednotlivců při určitých pracovních procesech, při určitých aspektech čistě výkonných funkcí, tím rozmanitější musí být formy a metody kontroly zdola…“ [51]) Stejně tak na zasedání komunistické frakce ve Všeruské ústřední radě odborů 15. 3. 1920 prohlásil „schvalte tedy teze, v nichž bude řečeno: postavte k odborníkovi komisaře, komisi apod.“ [52]) a v tomtéž duchu nezpochybnil ani možnost, uvedenou v tezích Úkoly odborů od Michaila Pavloviče Tomského, aby i „odbory a jejich orgány“ měly možnost „osobně odpovědné vedoucí kontrolovat“ [53]).

Jakkoliv tedy Lenin připustil možnost kolektivní kontroly řídícího pracovníka jak ze strany pracovního kolektivu, tak ze strany odborů, odmítl zasahování do výkonu jeho pravomocí a do jeho odpovědnosti za každodenní řízení výroby či jiného chodu instituce, jak to bylo ostatně **respektováno i dekretem čs. prezidenta o závodních radách**. A to i přes odpor československých pravičáků a podnikatelů, kteří by ovšem bývali uvítali jen ten oktrojovaný typ závodních a revírních rad v hornictví v závodech od dvaceti zaměstnanců (zákon z 25. 2. 1920) a závodních výborů v závodech od třiceti zaměstnanců (zákon z 12. 8. 1921), jehož účelem v předválečném Československu nebylo nic jiného než „tlumit rozpory mezi zaměstnavateli a dělnictvem“ [54]), a to záměrně minimalizovaným právem zaměstnanců zvolit si své zástupce pro účast na jednáních správních a dozorčích rad, ovšemže bez nároku v těchto radách cokoliv ovlivnit hlasováním (čili bez práva hlasovacího, jen s minimálním

právem být informován o činnosti firmy), ostatně tedy tak, jak to bylo znovu zavedeno do zákoníků práce po roce 1990.

Když pomineme to, že závodní rady byly od počátku podřízeny odborům a že do jejich pravomocí patřily i pravomoci odborové, byly od počátku své existence vybaveny i pravomocemi, s nimiž Lenin v reálných poměrech ekonomicky zaostalého Ruska, v nichž k tomu, aby se výrobní vztahy ocitly před výrobními silami, stačilo **pouhé zestátnění výrobních prostředků**, nepočítal: totiž pravomocemi **dohledu na hospodářskou činnost** závodu a pravomocemi **účasti na správě závodu,** čili pravomocemi **rámcového spolurozhodování o výrobě a výrobních prostředcích. Tedy pravomocemi na jedné straně nevylučujícími kolektivní kontrolu a každodenní řízení závodu jednou osobou a jí pověřenými odborníky, ale zároveň pravomocemi vylučujícími každodenní kolektivní řízení závodu.**

Z toho vyplývá, že se československé závodní rady (a to už ve své zárodečné podobě) nijak nepostavily a neprovinily proti Leninovým zásadám a nemohl tedy existovat žádný ideologický důvod, aby byly zrušeny. Ba naopak: právě tímto způsobem vymezení svých pravomocí se mohly stát jak Leninem předpokládanou novou dynamickou formou vztahů a sepětí komunistické strany s politicky neorganizovanými dělníky, tak i doplněním a rozvinutím jeho zásad v nových historických podmínkách průmyslově rozvinuté země. Poprvé ve smyslu možného zdokonalení řízení a kontroly výroby za situace odlišné od sovětského Ruska – čili za situace souběžného **souladu** úrovní výrobních sil a výrobních vztahů, podruhé ve smyslu realizované spoluúčasti pracujících nejen na moci politické, ale i moci ekonomické. Jako by tedy československým projektem závodních rad bylo konkrétně odpovězeno na Leninova slova, že „strana není v zásadě proti jakémukoliv rozšíření práv bezpartijních dělníků, ale stačí trochu popřemýšlet, abychom pochopili, jakou cestou při tom můžeme postupovat a jakou nikoli“ [55]) a že „je třeba naučit se spojovat bouřlivý schůzovní demokratismus mas pracujících, hučící jako jarní příval vod vylévající se ze všech břehů, s železnou kázní při práci, s bezpodmínečným podřízením se při práci vůli jedné osoby…“ [56]).

V rozporu s tím však byly závodní rady zrušeny, a tak ona židle diktatury proletariátu, jejíž pevnost měla spočívat na čtyřech nohách odpovědnosti za řízení jednou osobou, kolektivně organizované a prováděné kontroly, hájení práv pracujících odbory a rámcovém spolurozhodování zaměstnanců o výrobě a výrobních prostředcích, byla zbavena své čtvrté nohy (tedy možnosti spolurozhodování zaměstnanců o výrobě a výrobních prostředcích) a místo ní byla podepřena zkrácenou, tudíž vrtkavou (čili mimo oblast výrobních vztahů stojící) podpěrou v podobě sice politických a společenských (nikoliv ovšem výrobních) aktivit pracujících ve společenských organizacích Národní fronty.

Proč se závodní rady nestaly základem politické a ekonomické moci pracujících?

Mít politickou moc znamenalo vybavit závodní rady a jejich sjezdy (popř. jiné jejich vrcholné orgány) pravomocemi státních, zdola volených orgánů, jakými byly jak dělnické kluby v době Pařížské komuny, tak i sověty dělnických a rolnických zástupců v revolučním Rusku. A to i přesto, že se tyto sověty jako shromáždění zástupců z jednotlivých továren příliš rychle staly shromážděními zástupců pracujících z jednotlivých pracovišť určitého územního (městského, místního, volostního) obvodu, aby se přijetím nové sovětské ústavy v roce 1936 staly sověty lidových zástupců jednotlivých územních celků. Sověty se tak ze závodních orgánů staly územními orgány, čímž byla **autentická politická moc pracujících** jak na pracovištích, tak i v sovětském státě **oslabena**, a to hned trojím způsobem:

poprvé tím, že na pracovištích byla nahrazena **politickou mocí odborů**, které se ovšem nesměly míchat do řízení závodů a politicky byly odpovědné více než pracujícím na závodech komunistické straně;

podruhé tím, že bezprostřední zájmy pracujících na závodech byly nahrazeny **územními zájmy občanů**;

a potřetí tím, že do územních sovětů bylo možno volit **jen jednoho navrženého kandidáta**.

Připravit tak závodní rady po Únoru 1948 **po vzoru Sovětského svazu** o politickou moc (a to tak, že byly přetvořeny na ryze odborové orgány) tedy znamenalo nezachovat se leninsky, ale stalinsky (čili podle údajně „osvědčené" praxe Sovětského svazu).

Mít ekonomickou moc znamenalo ponechat závodním radám nejen v jednotlivých závodech a podnicích právo **rámcově** zasahovat do volby ředitelů, složení podnikového vedení a opět jen **rámcově** (např. jednou za rok) spolurozhodnout o ekonomických otázkách, ale rozšířit toto právo i na rámcovou kontrolu podnikům nadřízených ekonomických (řídících) orgánů (generálních ředitelství či VHJ – neboli výrobně hospodářských jednotek). Umožnit toto závodním radám vůbec neznamenalo popřít Leninův princip odpovědnosti za řízení podniku či resortu jednou osobou, ani popřít roli odborů, které si i poté mohly v závodech podržet svůj díl politické odpovědnosti, spočívající jak v boji (a to na všech úrovních) za sociální a pracovní práva pracujících, tak „především" za probojovávání politické linie KSČ.

Jestliže Lenin zdůraznil, že řešení otázky či podoby **řízení** výroby a ekonomiky „musí být podřízeno zájmům výroby", řekl tím současně dvojí:

Za prvé, že prvořadým kritériem, podle kterého má být rozhodnuto o **způsobu řízení**, je efektivita výroby pro celou společnost – a že se tudíž může společnost v budoucnosti dostat do stádia, kdy řízení jednou osobou může být doplněno různými způsoby rozhodování kolektivního (viz např. management, představenstva a dozorčí rady ve firmách současného kapitalismu).

Za druhé, že v podmínkách, ve kterých řídil sovětský stát, to opravdu muselo být prostřednictvím **centralizovaného řízení** a odpovědnosti jednotlivců za svěřené úseky výroby a hospodaření, a to nejen kvůli oněm Leninem zdůrazněným zkušenostem odkoukaným od tehdejších kapitalistů, ale především kvůli co nejrychlejšímu a nejefektivnějšímu rozvoji socialistické výstavby a ekonomiky, který byl potřebný zejména ve třech navzájem propojených případech: za prvé: chtěl-li socialistický stát **rychle překonat vlastní zaostalost**; za druhé: chtěl-li (zejména rychlým rozvojem zbrojní výroby a armády) **odvrátit nebezpečí válečného konfliktu (vnucovaného mu zvenčí imperialismem)**; za třetí: chtěl-li v historicky relativně krátké době ekonomicky a sociálně **dohnat či dokonce předehnat kapitalismus**, a to především v otázce neustále se zvyšující **produktivity práce**. To ovšem nebyla jen situace sovětského Ruska a Sovětského svazu, ale bohužel i poválečného Československa:

„V listopadu 1949 se konalo zasedání Informačního byra komunistických a dělnických stran, jehož účastníci deklarovali, že imperialismus přistoupil k otevřené přípravě války. Očekávalo se vypuknutí války kolem roku 1953. Z toho byl vyvozen závěr, že socialistické státy musí zintenzivnit úsilí o hospodářskou nezávislost, vystupňovat tempo industrializace a věnovat zvýšenou pozornost vyzbrojování svých armád." [57]) „Enormně stouply požadavky armády na dodávky z průmyslu. (…) Ze strategických důvodů ustrnula s ohledem na nebezpečí vojenského konfliktu hospodářská výstavba v okresech při hranici s Bavorskem a Rakouskem" [58]) – **tolik k diskusi o zanedbání pohraničí za socialismu**. „Úkoly ve vyzbrojování jednotlivých zemí sovětského bloku byly konkretizovány v lednu 1951 na poradě u J. V. Stalina." [59]) Následně „v únoru 1951 schválilo předsednictvo ÚV KSČ zbrojní tříletku – Plán maximální zbrojní výroby v letech 1951 - 1953" [60]). Ten se stal hlavní příčinou úpravy úkolů I. pětiletky – těch úkolů, které pak vyvolaly **disproporce ve vývoji národního hospodářství**. Po tomto kroku mimo jiné následovala 17. 4. 1951 smlouva o licenci na výrobu sovětských nadzvukových stíhaček MiG-15, kterou osobně posvětil Stalin. Československo se tak stalo jedinou lidově demokratickou zemí, které byla tato výroba svěřena. Po výrobě 625 kusů vrtulové stíhačky Avia S-199 tak následovala výroba licenční

řady MiGů (MiG 15, MiG-19S a MiG-21F). Jen MiGů-15 bylo u nás vyrobeno 3500, z toho 2000 do zahraničí. S výrobou MiGů byl spojen výcvik několika tisíc pilotů a výstavba nových vojenských letišť. Výsledek se dostavil téměř okamžitě: „po sestřelení dvou bojových letounů USA v letech 1953 – 1954 skončily demonstrativní přelety amerických letadel nad čs. územím“ [61]). Samozřejmě se rozvíjela i výroba zbraní československého původu. Šlo o to „vyzbrojit čs. armádu tak, aby do konce roku 1953 byla připravena na vedení aktivní obrany“ [62]). V důsledku nových úkolů se investice na vojenské účely zvýšily v roce 1952 oproti roku 1950 2,4 krát a „obdobně vzrostly výdaje na obranu. Podíl zbraní na strojírenské produkci se v letech 1950-53 vyšplhal ze 4 na 27%.“ [63])

Čtenáře, který by chtěl tehdejší nebezpečí války ze strany Západu zlehčovat a označit ho za „zbytečné malování čerta na zeď“, stačí upozornit na dva faktory:

Poprvé: NATO, čili Severoatlantická aliance byla založena v roce 1949, tedy daleko dříve než Varšavská smlouva (1955). Podruhé: vojenské výdaje kapitalistických zemí vždy převyšovaly výdaje zemí socialistických. Zatímco horečné zbrojení v letech 1951 až 1960 si vyžádalo ze strany SSSR 28,1 mld. USD, USA vydaly na zbrojení 43,8 mld. USD, Velká Británie 4,3 mld. USD, Francie 3,3 mld. USD a Itálie 0,9 mld. USD. [64])

Nešlo však jen o obranné úkoly: „Jako průmyslově nejvyspělejší země sovětského bloku bylo Československo pověřováno předimenzovanými výrobními úkoly: na jedné straně se čs. průmysl významně podílel na industrializaci ostatních, ekonomicky méně vyspělých členských zemí RVHP, na druhé straně se překotně rozšiřovala zbrojní výroba.“ [65]) Je třeba zdůraznit, že se tak stalo v podmínkách centrálně plánovaného a řízeného národního hospodářství během I. pětiletky (tedy do onoho „armagedonského“ roku 1953), **kdy Československo dosáhlo vůbec nejrychlejšího růstu svého hospodářství**.

Mají tedy pravdu ti, kteří tvrdí, že centralizované plánování (tehdy ještě československého, nikoliv sovětského typu) a řízení závodů a podniků shora jmenovanými řediteli bylo v tehdejších podmínkách nejlepším řešením? Samozřejmě, že pravdu mají (a to i bez ohledu na disproporce, které to následně vyvolalo a jejichž nepříjemným vyvrcholením byla tzv. měnová reforma v roce 1953). Jestliže právě z tohoto důvodu byly závodní rady v tomto období odstaveny od svých pravomocí (spoluúčasti na řízení závodů), aby „se do řízení výroby nepletly“ nebo nečinily centrální politice KSČ „zbytečné“ potíže, lze to krátkodobě pochopit, ovšem se třemi poznámkami:

Za prvé, že nikým nekontrolované vedení KSČ právě **z důvodu své absolutní moci** celý stát a dělnickou třídu dostalo do potíží, když kvůli disproporcím ve vývoji národního hospodářství muselo přistoupit k nepopulární měnové (ve skutečnosti finanční) reformě, která kromě bývalých kapitalistů a spekulantů poškodila i dělníky a vedla k jejich veřejným protestům.

Za druhé, že tomu **mohlo být jen do roku 1956**, kdy se sešel XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS), který na základě rozpadu kolonialismu, ofenzívy socialismu a převahy mírumilovných států v OSN „vyvodil, že války již nejsou osudově nevyhnutelné“ [66]), popř. jen do té doby, dokud nebyla v Československu dobudována materiálně-technická základna socialismu (tedy do konce II. pětiletky, do roku 1960).

Za třetí, že mimo strategické (zbrojní) podniky nemusely být závodní rady zrušeny vůbec. Nepřímým důkazem, že závodní rady (lhostejno, zda v rámci svých předúnorových kompetencí nebo s případnými širšími pravomocemi porevolučními) mohly v národních podnicích existovat i při centrálním plánování a řízení národního hospodářství, byla **spotřební a výrobní družstva**, která se stala velmi potřebnou a neocenitelnou náhradou rušených soukromých živností. Po vydání zákona č. 53/1954 Sb. byl zaveden takový model výrobních družstev, který následně mohl posloužit jako **vzor a předobraz budoucích** (za celou dobu trvání tzv. reálného socialismu bohužel nikdy nerealizovaných) **zaměstnaneckých samospráv v národních podnicích nebo v podnicích se samosprávným vlastnictvím**:

poprvé tím, že družstevníci s nízkou podílovou (kapitálovou) účastí měli vůči družstvu současně pracovní vztah [67]);

podruhé tím, že „odměny dostaly charakter mzdy zvyšované o podíly jednotlivců z 20% čistého zisku družstva“ [68])

a potřetí tím, že v roce 1957 vznikla samostatná Správa nemocenského pojištění členů výrobních družstev.

Podobně mohl být stanoven podíl z čistého zisku i pro zaměstnance národních podniků, což mohl být současně začátek cesty k převedení těchto podniků do bezpodílového samosprávného vlastnictví svých zaměstnanců, v jehož rámci by podnik mohl působit jako samostatná právnická osoba (podobně jako před Únorem 1948) a samospráva jeho zaměstnanců jako faktor ovlivňující plán a výrobu podniku v rámci mantinelů pevně a konkrétně stanovovaných státem.

Bohužel ani výše popsaný pokrok v organizaci výrobních družstev nebyl zpočátku samozřejmostí: „V červenci 1952 zasáhlo do činnosti výrobních družstev usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ, na jehož základě byla část družstevních provozoven znárodněna. Byl vydán příkaz k »odstranění kapitalistických živlů« z družstev a upřesněno zaměření jejich činnosti. Po této delimitaci působilo v roce 1953 v ČSR 692 výrobních družstev s 67 932 pracovníky, z toho na Slovensku 147 družstev s 8686 pracovníky.“ [69]) Další rozvoj výrobních družstev však nebylo možno zastavit ani v letech nejtužší centralizace. I při jejich slučování (v letech 1954 až 1964 ze 708 na 419) vzrostla jejich členská základna z 89 na 132 tisíc. [70])

Nelze tedy nevidět, že se vedení KSČ po celou dobu tzv. reálného socialismu nechtělo s pracujícími (obecně) a dělníky (speciálně) dělit o moc (čili institucionalizovat autentické orgány pracujících), když nejenže neumožnilo znovuvytvoření závodních rad jako orgánů ekonomické moci zaměstnanců přímo na jejich pracovištích, ale i jako orgánů politických. A že k tomu falešným výkladem zneužilo i Lenina, když ekonomickou praxi jeho doby povýšilo na ideologický postulát platný pro celé období socialismu (minimálně do jeho ekonomického vítězství nad kapitalismem). Možná, že by se tomu dalo i zatleskat, kdyby se to ovšem (zcela zákonitě) nedostalo dalším vývojem do rozporu s jedním ze stěžejních zákonů socialismu – nutné rovnováhy výrobních sil a výrobních prostředků.

Neexistencí autentických, tj. zdola utvářených (jak jinak než zdola volených) POLITICKÝCH orgánů dělnické třídy byla popřena autenticita dělnické třídy, která z ní dělala hybnou sílu revoluce a tudíž i veškerého revolučního (i porevolučního) přetváření celé společnosti a s níž Marx a Lenin počítali jako s nutností na základě historického poznání (dělnické kluby v době Pařížské komuny, dělnické sověty v sovětském Rusku, rady dělníků v republikách rad).

GOTTWALD, STALIN A RENEGÁT KAUTSKY

Po celou dobu trvání socialismu v Československu se nás socialističtí historikové a ideologové pokoušeli (a mnohé naše spoluobčany bohužel bezúspěšně) přesvědčit, že Únor 1948 znamenal počátek hlubokých celospolečenských změn. A byla by to ostatně celá pravda, kdyby ovšem právě v té nejdůležitější oblasti – **oblasti mocenské a státoprávní** – skutečně došlo ke změnám **nejpodstatnějším**. Ke škodě trvalé existence socialismu však právě v této pro osud socialismu nejdůležitější oblasti téměř k žádným podstatným změnám nedošlo. A tak se nabízí tato otázka: Byl snad Klement Gottwald ve svém usilování ovlivněn pražským rodákem, renegátem (čili odpadlíkem) od Marxe Karlem Kautskym více než Leninem? Cožpak právě vůči němu by nemohla být vznesena stejná historická výtka, jakou 10. 11. 1918 Lenin adresoval Kautskymu, když napsal [71]): „Kautsky nemůže nevědět, že výraz »diktatura

proletariátu« je jen historicky konkrétnějším a vědecky přesnějším výkladem úkolu proletariátu »rozbít buržoazní státní mechanismus«.“

V předmluvě ke Komunistickému manifestu z 24. 6. 1872 Karel Marx a Bedřich Engels napsali [72]), že Pařížská „komuna podala zejména důkaz, že dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinérii a uvést ji do chodu pro své vlastní účely“. Lenin k tomu ve své práci Stát a revoluce poznamenal [73]): „Marxova myšlenka spočívá v přesvědčení, že dělnická třída musí »hotovou státní mašinérii« rozbít, rozmetat, a ne se omezit jen na to, že se jí sama zmocní.“ Ve svých Přípravných materiálech ke knize Stát a revoluce (Marxismus a stát) to doprovodil touto poznámkou [74]): „revoluce proletariátu nemůže »prostě« převzít »hotovou« státní mašinérii, revoluce musí tento hotový mechanismus rozbít a nahradit jej novým“. Konečně v další části Státu a revoluce Lenin tuto myšlenku rozvedl takto [75]): "Rozbít tuto mašinérii, rozmetat ji je skutečným zájmem »lidu«, jeho většiny, dělníků i většiny rolníků, je »předběžnou podmínkou« svobodného svazku chudých rolníků s proletáři, bez něhož je demokracie nestabilní a socialistická přeměna nemožná."

Revize Marxe a Lenina v československých podmínkách

Pročteme-li si pozorně všechna tato tvrzení a srovnáme-li je s tím, jak Gottwald a spolu s ním celá KSČ naložila v roce 1948 s dědictvím buržoazní Československé republiky, nezbývá nám nic jiného než zůstat v němém úžasu nad mírou revizionismu a oportunismu, kterého se tehdy Gottwald se svými spolubojovníky dopustil, když namísto toho, aby **mocenskou mašinérii takového státu rozbil, rozmetal**, nechal se klidně v duchu těch „nejpokrokovějších“ tradic (čili tradic předválečného, masarykovského) buržoazního státu zvolit prvním „dělnickým“ prezidentem. Je dostatečně známo, že moc zatemňuje mysl a dělá se svými „oběťmi“ opravdové divy. Jakoby všichni dělničtí vůdcové, pro které byla před válkou účast ve státních orgánech zakázaným ovocem, náhle brali získané funkce jako spravedlivé odčinění této diskriminace a přestali státní systém posuzovat z odborného marxistického hlediska!

Jistěže zavládlo plno radosti, nadšení a dojetí, že „konečně“ máme svého dělnického prezidenta. Nicméně tento dělnický prezident se ani neodvážil navrhnout **zrušení prezidentského úřadu jako typického orgánu buržoazní státní moci**, ačkoliv se našli funkcionáři KSČ a další vlivní komunisté (jako např. Marie Švermová), kteří navrhovali úřad prezidenta zrušit a nahradit kolektivním vedením země a kteří oprávněně vyslovili svůj nesouhlas se zvolením Gottwalda za prezidenta s přesvědčením, že ztratí vliv na dění v KSČ. [76]) Jakkoli byla současně Gottwaldovi ponechána funkce předsedy KSČ (kterou zastával i v době, kdy byl předsedou vlády), nelze nevidět, že od 5. 1. 1945 byl generálním tajemníkem KSČ Rudolf Slánský, který tak měl (soustředěn jen na tuto funkci) daleko větší prostor každodenně ovlivňovat dění v KSČ a tak vytvářet (též jako zástupce KSČ ve stalinském Informačním byru komunistických stran) ty předpoklady a ty **stranické a státní struktury, které bezprostředně po Únoru 1948 vedly k nezákonným soudním procesům**.

Lze tedy předpokládat, že ústavním zrušením funkce prezidenta republiky by Gottwald jednak neztratil dohled nad KSČ a vzhledem ke svým zkušenostem (i iluzím o demokracii) by se jistě dokázal lépe vyrovnat s otázkou hledání vnitřního nepřítele ve vlastních řadách než horlivý Slánský (pokud by ovšem taková otázka v jeho přítomnosti byla vůbec nastolena), jednak by na sebe nemohl uvalit obrovské **břemeno prezidentské amnestie** (která v politických procesech sehrála konečnou a negativní roli), jelikož by byla spolu se zrušením prezidentské funkce tato původně feudální výsada buď zrušena, nebo převedena na zdola volený (tedy veřejnosti více odpovědný a veřejností více sledovaný) kolektivní orgán.

Poučení, které (jak jinak než opožděně) po popravě Slánského následovalo, muselo respektovat ústavu a namísto Marxova čistého řešení přineslo mocenské trauma, vlekoucí se

s komunistickými představiteli až do „vítězného konce“ v Listopadu 1989, a to v podobě notoricky známé (a oproti Marxovu řešení **nedokonalé**) **kumulace nejvyšších stranických a státních funkcí do rukou jedné osoby**.

Tím, že tato kumulace byla „objevena“ „jen“ jako prostředek zamezení možného rozkolu ve straně a společnosti, tedy možnosti, kdy by dva straničtí funkcionáři stáli (mocensky) proti sobě a tím tento rozkol způsobili, bylo sice takovým kolizím zabráněno a KSČ se tak mohla navenek pyšnit **ostentativně manifestovanou jednotou** jak uvnitř strany tak navenek jako jednotou KSČ a „všeho pracujícího lidu“, ale zároveň tak byly násilně potlačeny přirozené dialektické procesy (jednoty a boje protikladů, akce a reakce, přeměny kvantity v kvalitu, negace negace atd.), které by se ve své přirozené podobě (tedy včas a ve společensky snesitelné míře) jistě projevily v nejvyšším zastupitelském orgánu, voleném zdola a **organicky slučujícím veškerou zákonodárnou a výkonnou moc**. Namísto toho se skryté procesy pod tímto umělým mocenským příkrovem hromadily, aby pak vybuchly navenek v podobě událostí let 1968 až 1969 (viz dále). Přitom šlo o navenek manifestovanou **jednotu ryze výkonné moci** (prvního tajemníka KSČ a prezidenta republiky), zatímco moc zákonodárná se naopak stala poslušnou realizátorkou výkonných záměrů v zákonodárné oblasti (poslušného schvalování předsednictvem KSČ a vládou navrhovaných zákonů i např. poslušné volby prezidenta, včetně toho nesocialistického – Václava Havla).

Tolik jenom k jednomu faktickému důsledku toho, že po Únoru 1948 **nebyla nastartována revize celé státní mašinérie buržoazního Československa** a její přeměna tak, aby opravdu sloužila dělnické třídě, zajistila jí nutný podíl na vlastnictví, správě a řízení výrobních prostředků, na správě a řízení směrem k dělnické samosprávě budovaného státního zřízení a tím i nezbytnou kontrolu i nad takovými jevy, jako byly nezákonné procesy a zneužívání politické moci v 50. letech 20. století.

Falešná a zbytečná, čili slepá cesta tzv. specifické cesty k socialismu

Je možné výše uvedené vyvracet protiargumentem, že to bylo **ve vypjatém období studené války** a že to nebylo možné? Nikoliv.

Za prvé: ani v nejvypjatějším období studené války nepotřebovala mít KSČ svou vedoucí úlohu zajištěnu zakotvením v ústavě (k tomu došlo až přijetím socialistické ústavy v roce 1960).

Za druhé: daleko razantnější překonání mašinérie buržoazního státu se kupodivu zdařilo v oblastech přímého válečného ohrožení (Kuba, KLDR), aniž by to bylo na úkor jiných úkolů a aniž by to stát nějakým způsobem rozvrátilo. Tedy opak je pravdou: situace relativního bezpečí pod ochranou Sovětského svazu (v letech 1948 až 1949) zabránila československým komunistickým představitelům byť jen v úvahách o nutnosti takových státoprávních změn, pochopitelně tím spíše, že by tím mohli (ovšem jen do jisté míry!) riskovat obdobnou ideologicko-státní roztržku se Stalinovým Sovětským svazem, jaké se nevyhnula Jugoslávie.

Jestliže dnes řada autorů zdůrazňuje, že to bylo v důsledku sledování **„specifické“ tzv. československé cesty k socialismu**, ať už viděné jako šmeralovského „nevylučování jednoty kontinuity a diskontinuity“ [77]) – tedy přesněji vyjádřeno i jako možného zachování politické plurality po socialistické revoluci (což ovšem nevylučoval Lenin ani v sovětském Rusku, dokud se menševici a eseři v podmínkách občanské války nepostavili proti usnesením a dekretům sovětů) či jako „úspěšného pokusu o specifickou socialistickou cestu národů Československa bez nastolení »diktatury proletariátu« sovětského typu“ [77]), pak je třeba zdůraznit, že tzv. specifická československá cesta k socialismu nebyla jen pokusem oportunistickým a z toho důvodu těžko realizovatelným v celém svém rozsahu (lhostejno, zda s ním Stalin sympatizoval či nikoliv), ale **především** nesprávným. Nikoliv však z toho

důvodu, že by nevyhověla sovětskému typu „diktatury proletariátu“, která se sama (jak ještě prokážeme) **odklonila** od poznatků a závěrů Marxe a Lenina, ale proto, že by sama o sobě nebyla diktaturou proletariátu, a to ani onoho specifického čs. typu. Vyjádřeno jednodušeji: obhájci tzv. specifické čs. cesty k socialismu se mýlí, domnívají-li se, že by bývala pro Československo lepším řešením, než ta, která byla zvolena se souhlasem Sovětského svazu, neboť při jejím nezvládnutí (tak jak to ukázal později rok 1968) by mohlo dojít k návratu ke kapitalismu (plné obnově parlamentní, tudíž buržoazní demokracie) ještě dříve než po roce 1989. Čímž však není řečeno, že zvolená cesta byla správná – a zároveň tím není řečeno, že byla správná ta cesta, kterou se sám o sobě ubíral Sovětský svaz. Správné marxistické a leninské řešení mělo být jiné.

V rozporu s tím se dodnes vyzdvihuje zejména „potřebná“ návaznost na předválečné demokratické Československo, na jeho pokrokové tradice a ty zákony, které i po Únoru 1948 „mohly“ zůstat v platnosti. Což ovšem není nic jiného, než opět jen odkaz na osvědčenou buržoazní mašinérii čili **projev pozůstatku buržoazního myšlení** v socialistickém státě (které bylo ovšem natolik silné, že tento stát přečkalo). Sám Gottwald byl zamilován do této cesty. Ve své knize Paměti a úvahy o tom podal Lubomír Štrougal toto svědectví [78]): „Před volbami i po volbách v letech 1946-1947 vedoucí činitelé KSČ, zvláště předseda Klement Gottwald, vyhlašovali: Jdeme a půjdeme československou cestou. Známé jsou jeho v té době opakované výroky: půjdeme demokratickou cestou, krok za krokem k nové, lidově demokratické společnosti…“, přičemž „to netrvalo dlouho, neboť československá cesta jako základní strategie KSČ se v závěru roku 1947 a začátkem roku 1948 přestala vyhlašovat.“ Pochopitelně, ukázala se nesmyslem. A to nejen s ohledem na absenci důsledného rozbití mechanismu buržoazního státu, ale i s ohledem na absenci zásadové a důsledné opozice vůči „pokrokovým tradicím buržoazní demokracie“; Lenin ne nadarmo zdůraznil, že „pro liberála je přirozené mluvit o »demokracii« obecně“, nicméně „marxista nikdy nezapomene položit otázku »pro kterou třídu«?“ [79])

Nesmyslem se ovšem stalo i přebírání stalinských „zkušeností“ mocenské výstavby Sovětského svazu (ve skutečnosti odkloněných od základních poznatků Marxe a Lenina). Tak se stalo, že z tohoto **dobového mixu** pozůstatků buržoazní demokracie a stalinismu vytvořená mocenská mašinérie lidově demokratického a posléze socialistického Československa se nemohla stát ani vítaným vzorem pro nově vznikající rozvojové státy se socialistickou orientací, ani se nezavděčila nepřátelské propagandě kapitalistických zemí, pro které (i přes institucionální podobnost s jejich mocenskými orgány) zůstala tak jako tak „komunistickou diktaturou“, „totalitou“ či „krvavým rudým režimem“.

Jak se Stalin odklonil od Marxe i Lenina

Nicméně vzdor tomu (a zároveň: právě proto) byla tato iluze stejně potichu realizována ve své karikaturní podobě - přijetím Ústavy 9. května 1948, v níž zůstalo zachováno to, před čím varoval Lenin v řadě svých prací: oddělení nejvyšší výkonné moci (vlády a prezidenta) od nejvyšší moci zákonodárné (parlamentu). V souvislosti s tím je třeba položit si dvě otázky:

Za prvé: **Jak je možné, že to Československu prošlo u Stalina?**

Za druhé: **Jak to tedy mělo být realizováno v praxi?**

Na první otázku lze odpovědět velmi jednoduše: protože **také** za vlády Stalina byl započat dlouhodobý a velmi **nenápadný proces postupného oddělování moci výkonné od zákonodárné**. Jakkoli se Lenin mocně snažil o opak, zejména prostřednictvím sovětů a rozpuštěním ruského ústavodárného shromáždění, už za jeho života se do státního systému sovětského Ruska vloudila mikroskopická trhlinka ne jednoho, ale hned **dvou centrálních orgánů, pracujících na bázi sloučení zákonodárné a výkonné moci** – Všeruského

ústředního výkonného výboru sovětů (VÚVV) a Rady lidových komisařů (RLK). V ústavě SSSR z roku 1924 byly zákonodárné pravomoci RLK omezeny na zákonné iniciativy vůči VÚVV (jako u vlády vůči parlamentu). [80]) Za Stalina, v tolik opěvované ústavě z roku 1936 se jediným nejvyšším zákonodárným orgánem státu stal Nejvyšší sovět SSSR a současně nejvyšším výkonným, správním a nařizovacím orgánem státu se stala Rada lidových komisařů (už v postavení vlády) [81]), v roce 1946 přejmenovaná na Radu ministrů SSSR, a to „konečně" v souladu s pojmenováním „obecně přijímaným v mezinárodní praxi" [82]). (!!!) Zpronevěra Marxe a Lenina a současně tendence k obnovení parlamentní demokracie (k oddělení moci výkonné od zákonodárné) tak postupně nabyla konkrétních rysů. Prezídium Nejvyššího sovětu si sice jako kolektivní orgán ještě dlouho po válce podrželo i výkonné pravomoci, ale pouze ty, které jsou v kapitalistických státech spojeny s výkonem individuální funkce prezidenta. Ani po Stalinově smrti nedošlo k potřebné nápravě, takže jak nejvyšší sovět, tak i ostatní sověty definitivně ztratily na své proletářské (leninské) výlučnosti a mohly se tak stát vhodnými místy pro zánik socialismu i Sovětského svazu. Proto nepřekvapí, že 15. 3. 1990 se Michail Sergejevič Gorbačov stal prvním a zcela příznačně i posledním sovětským prezidentem. Spolu s tímto **přechodem na kapitalistický státoprávní systém** (spojeným se vznikem protisocialistických politických stran) bylo už jen otázkou času, kdy dojde k zániku socialismu. O to se způsobem, jak využil své prezidentské pravomoci, postaral nejen Gorbačov, ale nakonec i jeho ruský nástupce Boris Nikolajevič Jelcin, který jako prezident vzešlý z přímé volby, mohl (díky nesmírným osobním pravomocím, potvrzeným tímto způsobem volby) vyvolat konflikt s Nejvyšším sovětem Ruské federace, jeho budovu dát rozstřílet tanky Tamaňské divize, usmrtit řadu poslanců a poté sověty v celé zemi zrušit. Tak bylo dílo zrady klasiků, kteří důsledně respektovali dialektiku a zákony společenského vývoje, dokonáno.

Z výše uvedeného je patrné, že v nezrušení buržoazních státních institucí v Československu nemohl Stalin – pro své renegátství vůči Leninovi – vidět zásadní problém. Na chybě, na které skončil Sovětský svaz, tak musel skončit i socialismus v ČSSR v roce 1989. Přesně podle pravidel, běžných pro kapitalistické státy tak musela být tehdejší vláda doplněna zástupci OF a jmenována prezidentem Gustávem Husákem, přičemž další prezident Václav Havel, ač přísahal na ČSSR, mohl republiku v rozporu s touto přísahou (jak jinak než přísahou formální, jakými jsou ostatně všechny přísahy) a jak jinak než na základě dělby moci typické pro kapitalistické státy dovést ke kapitalismu. Jistěže by to v systému nedílné zákonodárné a výkonné moci vycházející z bezprostřední moci a autority pracujících nebylo možné. Tak jsme se polovičatostí (nutnými, ale neprovedenými změnami ve státoprávní oblasti, lhostejno, v kterém okamžiku let 1948 až 1989) **oprávněně vrátili do lůna kapitalismu**.

Přitom stačilo tak „málo": v průběhu let 1945 až 1948 připravit (byť neveřejně) **druhou variantu ústavy**, ústavy připravené **pro případ vítězství socialistické revoluce a plně vycházející z odkazu klasiků**. Tedy ústavy obsahující spojení nejvyšší zákonodárné a výkonné moci do centrálního orgánu (dejme tomu pojmenovaného Národní rada, Nejvyšší občanská rada, Rada občanů Československé republiky, Státní rada atp.), zohledňující zrušení prezidentské funkce a zvýrazňující význam závodních rad a jejich sjezdů. O datu přijetí takové ústavy lze jen spekulovat: uvážíme-li však, že prezident Edvard Beneš, než aby Ústavu 9. května musel podepsat, raději abdikoval, a že by jistěže tak učinil i v případě této revoluční ústavy – pak mohla být klidně přijata ve stejný čas. V každém případě je jisté, že ústava v navrhované podobě **měla být přijata dotud, dokud měla KSČ zajištěnu autentickou masovou podporu pracujících**. V takové situaci měla právo takový text ústavy navrhnout a pracujícím předložit právě ona. Jakými orgány pracujících měla být posouzena? Zajisté těmi jedinými autentickými, které dělnická třída u nás v Únoru 1948 měla - závodními radami (popř. též rolnickými komisemi). Kdy a kde měla být pracujícími projednána a alespoň

aklamativně (tedy manifestačně a demonstrativně na truc poražené buržoazii) schválena? Zcela určitě **na celostátním sjezdu závodních rad** (lhostejno, zda onoho 22. 2. 1948 nebo později), který by pro takový krok v nově vzniklých poměrech měl (jako vrcholný orgán československé dělnické třídy, která právě zvítězila a přejímá státní moc) daleko větší mandát než vyakčněné, svým původem hluboce buržoazní ústavodárné či národní shromáždění! Neboť nacházela-li se tu (ve smyslu Leninových závěrů) nově objevená moc demokratičtější, tedy na vyšší vývojové úrovni než moc překonávaná, mohlo být na ústavodárné shromáždění pohlíženo (tak jako na něj bylo pohlíženo všemi politickými silami i před Únorem 1948) jako na **moc dočasnou**, limitující svou existenci právě jen nutností přijmout novou ústavu. Přičemž takovýto akt měl proběhnout i tehdy, když by sami dělníci otázce autentického převzetí státní moci nepřisoudili rozhodující význam. Neboť mělo jít o onu nejen symbolickou, ale především hluboce psychologickou záležitost, že tomu, kdo tuto moc získal, by musela být v Listopadu 1989 zase odebrána. Pak by ovšem platilo, že **moc by v Listopadu 1989 nebyla odebrána KSČ, ale že by ji museli pracující odebrat sami sobě**. To není slovíčkaření, to je hluboký smysl oné myšlenky, že státy se rozvíjejí a zanikají s tou ideou, na jejímž základě vznikly. **Samu dělnickou třídu bylo potřeba namočit do ústavodárných změn**. Teprve pak by totiž dělnická třída vzala tyto změny za své, jako svou moc, a bránila by je. Místo toho Gottwald zvolil úplný opak: snažil se Beneše udržet co nejdéle ve funkci prezidenta po Únoru 1948, aby tak dodal poúnorovým změnám co největší zdání kontinuity; neměl nic proti návrhu Ústavy 9. května, kterou Beneš odmítl podepsat, a ač sám dělnického původu, nezasazoval se o další posílení role závodních rad. Takto ovšem krátce po Únoru 1948 (ne-li přímo v jeho průběhu, tedy po prvním a zároveň posledním historickém sjezdu závodních rad) vznikla ona nepatřičná situace „my a oni“ - my jsme dělníci a oni (komunisté, komunističtí funkcionáři) jsou ti, kteří se o své vůli rozhodli, že budou pro nás něco dělat. (A tudíž běda, jestli to budou dělat špatně - tak se „třeba“ znovu vrátíme ke kapitalismu.) Čili opět: na jakých principech „stát dělníků“ v Československu v Únoru 1948 vznikl, na takových také v Listopadu 1989 zanikl. Jinými slovy: **Bez Února 1948 by nebyl ani Listopad 1989**.

Tolik oslavovanou Ústavou 9. května z roku 1948 byla ponechána v platnosti drtivá většina „osvědčených“ mechanismů buržoazní moci (Národní shromáždění, vláda a další úřady) včetně jejich tradičního rozdělení na moc zákonodárnou a výkonnou (zrušení senátu v tom nemohlo hrát významnou roli). A tak KSČ stačilo „prostě“ v Únoru 1948 za podpory dělnické třídy zvítězit a poté (doslova a do písmene) napochodovat do připravených buržoazních funkcí a bez jakékoliv jejich podstatné změny z nich pomocí Národní fronty a jejích akčních výborů **pouze** vyštípat reakcionářské živly.

Jestliže Lenin napsal, že [83]) „revoluce proletariátu nemůže »prostě« převzít »hotovou« státní mašinérii" a že "revoluce musí tento hotový mechanismus rozbít a nahradit novým", pak jaký výsledek mohla mít revoluce v Únoru 1948, když toto nerealizovala? Zajisté je možné se bránit tvrzením, že v poválečném Československu (více lidově demokratickém než buržoazním, ale přece jen stále buržoazním), trvajícím mezi léty 1945 až 1948, bylo zavedeno mnoho mocenských institucí, odlišných od těch ryze buržoazních, předválečných, jako např. **jednotný Sbor národní bezpečnosti** (namísto bývalé policie a četnictva), **národní výbory** (rušící buržoazní dvojkolejnost územní správy a zavádějící sjednocující lidosprávu), **závodní rady**, **rolnické komise**, **Národní fronta** atd. Zajisté je ovšem možné tomu i oponovat, že v **centru moci zůstalo téměř vše při starém** (podle ústavy z roku 1920) a že i výše vyjmenované instituce a organizace měly ještě ve svém vnitřním mechanismu zakódovány znaky, které volaly nejen po svém využití v roce 1948, ale především po změně v souvislosti s novými poúnorovými poměry.

Však to také Lenin ve Státu a revoluci rozvedl zcela jasně [84]): „Zastupitelské orgány zůstávají, ale neexistuje tu už parlamentarismus jako zvláštní systém, jako rozdělení činnosti mezi zákonodárné a výkonné složky, jako privilegované postavení poslanců. Bez

zastupitelských orgánů si nedovedeme demokracii, dokonce ani proletářskou demokracii představit, ale bez parlamentarismu si ji představit dovedeme a musíme, není-li pro nás kritika buržoazní společnosti jen prázdnou frází, je-li naše snaha svrhnout nadvládu buržoazie míněna vážně a upřímně, není-li to jen »volební« fráze k získání dělnických hlasů ...“

Ano, zastupitelské orgány po Únoru 1948 zůstaly, ale až do roku 1954 tak, aby se do nich nevolilo a aby všechna místa v nich byla obsazována z vůle KSČ (kryta pláštíkem Národní fronty), nikoliv z autentické vůle lidu či dělnické třídy! KSČ tak hluboce dělnické třídě „důvěřovala“, že jí ani neumožnila volit (a od roku 1954 jen pod jednotnou kandidátkou, schvalovanou KSČ!) Jakoby ani Lenin ve své práci Proletářská revoluce a renegát Kautsky nezdůraznil, „že otázka zbavení vykořisťovatelů volebního práva je čistě ruskou otázkou, a ne obecnou otázkou diktatury proletariátu“ [85]), neboť „to není nezbytný znak logického pojmu diktatury, není to obsaženo jako nezbytná podmínka v historickém a třídním pojmu diktatury.“ [86]) Stejně jako to, že „nezbytným znakem, nezbytnou podmínkou diktatury je násilné potlačení vykořisťovatelů **jako třídy**“ [87]) – **nikoliv tedy jako jednotlivých občanů** zbavených možnosti prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků vykořisťovat ostatní spoluobčany! Ostatně jak Lenin uvedl už ve Státu a revoluci [87]): „spojení zákonodárných a výkonných funkcí = přechod k odbourání státu v tom smyslu, že státní záležitosti nebude spravovat zvláštní orgán, nýbrž **všichni členové státu**“. Čili všichni členové státu (občané státu), nikoliv jen komunisté.

Praktické důsledky revize, falše a zrady

Jistěže Národní shromáždění obsadili i dělníci a jistěže se změnilo ze sboru parlamentního na **sbor pracovní, nikoliv však v orgán zároveň zastupitelský a zároveň výkonný!** A tak ona pracovitost Národního shromáždění nebyla ani tak odvozena od toho, že se v něm - na rozdíl od buržoazního parlamentu, který Lenin nazval **žvanírnou** (protože se v něm díky nekonečným slovním exhibicím poslanců a obstrukcím politických klubů prakticky nepracovalo) - jednalo věcně (bohužel ovšem až s příliš jednomyslným schvalováním návrhů zákonů připravovaných jinde), ale především od toho, že poslanci nevykonávali svou zastupitelskou funkci na plný úvazek, ale ve srovnání s dnešní dobou **téměř zadarmo** a současně se svým občanským zaměstnáním (ani oni nebyli zbaveni socialistické povinnosti pracovat!). To ovšem byly úpravy nikoliv neužitečné, nicméně jen kosmetické ve srovnání s tím, co na zkušenosti Pařížské komuny objevil a požadoval Marx – tedy sloučení zákonodárných i výkonných funkcí do téhož zastupitelského orgánu, resp. **do organizace veškeré moci jím přímo řízené!** Jak pak by tedy bez uvedení této poučky v život (i přes výše uvedené změny odlišující socialistické shromáždění od buržoazního parlamentu) mohla z takového shromáždění vzniknout skutečně autentická vláda dělnické třídy (resp. všech námezdně pracujících), o které píše Marx v následujícím úryvku [88])?

„Rozmanitost výkladů, jež Komuna vyvolala, a rozmanitost zájmů, které vyjadřovala, jsou důkazem toho, že to byla politická forma nanejvýš pružná, zatímco všechny dřívější formy vlády byly svou podstatou formami utlačovatelskými. Její tajemství spočívalo právě v tom, že byla svou podstatou vládou dělnické třídy, výsledkem boje třídy výrobců proti třídě přivlastňovatelů, byla konečně objevenou politickou formou umožňující ekonomické osvobození práce“.

Zatímco v oblasti přírodních věd je obvyklé, že každý objev je nejen ceněn a **nezapomenut**, ale že na něj naopak musí další odborníci a výzkumníci **navázat**, aby došli k dalším poznatkům, jak vidno, v návaznosti na společenské a politické objevy to zřejmě platit nemusí – a tak v realizaci praktické politiky se lze „s úspěchem“ (a proti zájmům pracujících) vracet i zpět…

Pochopitelně, že si i klasikové marxismu-leninismu uvědomili, že při organizaci proletářského státu není možné se spoléhat jen na centrální orgán, ale i na orgány provinční a místní, jemu podřízené. Ale i v tom měli jasno, že musí jít povahou a vnitřním mechanismem o orgány **identické**. Např. Lenin k tomu ve svých Přípravných materiálech ke knize Stát a revoluce poznamenal [89]): „Úkol proletářské revoluce: »Rozbít«, zničit tuto mašinérii, nahradit ji **co nejúplnější samosprávou** dole (v originále: samoupravněnijem vnizu - pozn. J. F.) a **přímou** vládou ozbrojeného proletariátu, jeho diktaturou, nahoře. Čím spojit, semknout samosprávné organizace? Ničím, říkají anarchisté. Byrokracií a vojenskou kastou, říká (a uskutečňuje) buržoazie. Svazkem, organizací ozbrojených dělníků (»sověty dělnických zástupců«), říká marxismus."

Zajisté československým národním výborům všech stupňů nelze upírat onu samosprávnost a onen vzájemný svazek (propojenost). Byly však opravdu samosprávou úplnou a byly to organizace dělníků (po ruském příkladu „sověty dělnických zástupců"?) Na rozdíl od nástinu národní organizace, která měla následovat ve Francii po vítězství Pařížské komuny, jim ovšem chyběl akcent na s**amosprávný centralismus (tedy centralismus volený a budovaný zdola, vybavený zavazujícím mandátem voličů a odvolatelností)**. Na rozdíl od sovětského Ruska to nebyly místní (územní) organizace dělníků, které by vysílaly své delegáty na celostátní sjezdy, ale územní orgány osvědčených představitelů lidu, **dosazených Národní frontou a řízené výkonnou mocí**! (nejprve ministerstvem vnitra, později vládou!), navíc až do roku 1954 nevolené (a posléze volené jen prostřednictvím jednotné kandidátky Národní fronty, tedy bez výběru z více kandidátů!) Kdo se tehdy, po Únoru 1948 chtěl a mohl ptát dělníků na závodech, zda jim vyhovuje tehdejší ústava a složení Národního shromáždění a národních výborů? Mohl se snad tehdy najít vůbec někdo, kdo by si troufl požadovat volby dříve než v roce 1954? Zajisté mohl: sjezd závodních rad, popř. závodní rady jednotlivě a ve své většině! Tedy nikoliv jednolitá (v sovětském Rusku frakcí násilně zbavená) komunistická strana, ale dělnická komuna, resp. soustava dělnických komun (sovětů), čili samospráva na všech úrovních a ve všech sférách společnosti měla být už tehdy tím hlavním mocenským faktorem v nové společnosti!

Podívejme se, jaké zrady na marxismu (a tím i na faktické reálnosti socialismu) – jistěže ovšem i neúcty k pracujícím občanům a jejím právům – se dopustila KSČ, když kromě výše uvedeného za celou dobu své vlády nedokázala uvést v život základní a zásadní opatření z neuskutečněného programu Pařížské komuny (ostatně programu, který si vzal za svůj Marx tím, že jej zahrnul do své Občanské války ve Francii a který, aniž by ho kritizoval, naopak vyzdvihl): „Venkovské obce každého okresu měly své společné záležitosti spravovat prostřednictvím shromáždění delegátů v okresním městě a tato okresní shromáždění měla pak opět vysílat své delegáty do národního zastupitelstva v Paříži; delegáti měli být kdykoli odvolatelní a měl je přísně zavazovat mandat impératif (přesná instrukce) jejich voličů." [90])

Co si myslet o komunistickém hnutí zvlášť (a lidstvu vůbec), když dosud nedokázalo realizovat projekt tak jasný a zřejmý?

Ani u nás nic z toho nebylo do Listopadu 1989 realizováno! Jestliže jsme se už seznámili se základním státoprávním požadavkem, že totiž nejvyšší zastupitelský orgán státu měl v sobě slučovat nejvyšší zákonodárnou a výkonnou moc, pak pokud by to bylo v Československu realizováno, měly být národní výbory všech stupňů (jako zastupitelské orgány sami o sobě slučující oba typy moci) podřízeny nikoliv ministerstvu vnitra a vládě (jakožto orgánům shora jmenovaným a nikým nevoleným), ale právě tomuto orgánu, slučujícím v sobě výhody nejvyšší občanské vůle (volby) i odbornosti!

Ba dokonce při neexistenci tohoto orgánu měly být podřízeny nejvyššímu orgánu zastupitelskému (kterým bylo Národní shromáždění), nikoliv vládě (jakkoliv i to by bylo – vůči ideji Komuny – řešením neúplným).

A samozřejmě měly být od počátku voleny, a to z více kandidátů a měla existovat reálná možnost zdola zvolené zástupce odvolávat!

A samozřejmě tím, že by nejvyšší zastupitelský orgán byl jediným nejvyšším státním orgánem, měly by mu být podřízeny i jiné orgány a instituce, dosud podřízené vládě (tedy výlučně moci výkonné) – např. soudy a prokuratura (státní zastupitelství).

Kdo byl více ve vleku Kautskyho – Gottwald nebo Stalin?

Jak tedy pod tíhou všeho výše uvedeného zhodnotit vše, co ve státoprávní a mocenské oblasti přišlo po Únoru 1948? Jak jinak, než opět Leninovými slovy [91]): „To je naprostý debakl marxismu! Všechny Marxovy a Engelsovy poučky a teorie z let 1852-1891 jsou zapomenuty a překrouceny (...). Ani slovo o boji proti »pověrečné víře ve stát«, o tom, že proletariát vytváří nikoliv parlamentní, nýbrž »pracovní, výkonné i zákonodárné« zastupitelské sbory.“ Výsledkem byl vznik kočkopsa zvaného „lidová demokracie“ – **eklektického naroubování stalinských principů a postupů na formálně buržoazní systém**, dobového, tedy oportunistického smíření s daným stavem (tedy realizace toho, co Lenin tak hluboce nesnášel a odmítal.)

Tudíž je jisté, že Ústava 9. května ve své historické podobě vůbec neměla být přijata. A pokud přece jen musela být z jakýchkoliv důvodů přijata, pak neměla znamenat „maximum možného“ ale jen „minimum nutného“ na velmi krátké období. Jak už bylo uvedeno: odhaluje se tím velká chyba, kterou udělalo vedení KSČ před Únorem 1948 (zcela jistě vyplývající z již zmíněných iluzí o možné – oportunistické - československé cestě): totiž absence dvou návrhů ústavy: na jedné straně návrhu **minimálního**, známého veřejnosti a předkládaného k jednání ostatním stranám Národní fronty až do realizace socialistické revoluce (popř. až do Benešovy abdikace), na straně druhé do té doby návrhu neveřejného a nezveřejněného, tedy **maximálního**, připraveného ke zveřejnění a přijetí až v nových společenských podmínkách po revoluci.

A odhaluje se tím ještě jedna pravda: **velká nevědomost** dělníků (v užším smyslu) či všech pracujících občanů (v širším smyslu) **o tom, jak by měla vypadat organizace státu tak, aby jim vyhovovala**. Po odvrhnutí **karikatury diktatury proletariátu** v listopadu 1989 je tedy jejím potomkům zřejmě souzeno dovrávorat svoje životy **v karikatuře polistopadové parlamentní demokracie**, určované politickými stranami vydržovanými kapitálem.

Tímto **celkovým historickým tápáním** je ovšem vinna i předlistopadová KSČ, která karikaturu diktatury proletariátu (karikaturu proto, že skutečnou formou diktatury proletariátu měly být dělnické organizace povýšené na státní orgány, nikoliv jen moc KSČ) zavedla a propásla tak historickou příležitost k realizaci Marxových závěrů o Pařížské komuně. Je totiž zřejmé, že pokud by KSČ měla připraveno více alternativ vývoje, mohla s revolučnější (tedy komunovou) variantou ústavy buržoazii v Únoru 1948 zaskočit ještě více. Záporného stanoviska lidu (obecně) a sjezdu závodních rad 22. 2. 1948 (konkrétně) se obávat nemusela – v atmosféře, která zavládla, by bylo tehdy nadšenými lidmi komunistické straně schváleno cokoliv.

Poučený, marxismu opravdu znalý státník tehdy mohl národu říci třeba toto: Aby se už **nikdy** nemohlo opakovat vykořisťování pracujícího lidu kapitálem, tedy aby už **nikdy** nebylo možné bez vůle pracujících svrhnout diktaturu proletariátu a tím socialistickou moc, bude **bezpodmínečně** nutno, aby se pracující lid sám chopil své moci a aby tedy za tímto účelem byla zcela a zásadním způsobem přebudována stávající mocenská struktura naší republiky, a to takto:

Za prvé: aby po **zrušení úřadu a funkce prezidenta** byly jeho pravomoci převedeny na občany zvolené a občany kdykoliv odvolatelné zástupce, k výkonu těchto pravomocí se nacházející a určené v nejvyšším zastupitelském sboru státu.

Za druhé: aby nejvyšší zastupitelský orgán byl obdařen nejen zákonodárnými, ale i výkonnými pravomocemi dosud příslušejícími vládě republiky, tudíž, aby za tím účelem bylo Národní shromáždění přejmenováno na Národní radu, aby zastupiteli této Národní rady a z řad zastupitelů byli zvoleni pověřenci pro vedení jednotlivých (dosud existujících) ministerstev a aby z těchto pověřenců byla namísto rozpuštěné vlády vytvořena **výkonná komise Národní rady**, vždy a za všech okolností závislá v přijímání a výkonu svých rozhodnutí jak na činnosti a rozhodnutích Národní rady, tak i na vůli (odvolatelností jednotlivých pověřenců ze svých zastupitelských funkcí) voličů.

Za třetí: aby výkonem části pravomocí zrušené funkce prezidenta republiky (kromě zrušených povinností vůči vládě) bylo pověřeno Národní radou zvolené **předsednictvo (předseda) Národní rady**, řídící stát mezi jednotlivými zasedáními Národní rady.

Za čtvrté: aby všechny další vrcholné instituce (národní výbory, nejvyšší kontrolní orgány, obrana republiky) byly svedeny pod pravomoc Národní rady jakožto **nejvyššího zastupitelského** orgánu.

A konečně za páté: aby tak bylo učiněno **především** proto, aby všichni představitelé zastupitelské a výkonné moci mohli být **kdykoliv odvoláni těmi, kteří je zvolili** (tedy, projeví-li většina voličů takovou vůli v průběhu řádného volebního období).

Jistěže (tak jako v případě Jugoslávie) by se mohl Gottwald setkat s nepříznivou reakcí Stalina, nepříjemně zaskočeného tím, že se Gottwald projevil „leninštěji“ než on sám. Ale jistě by nemohlo jít o reakci zásadnějšího nepřátelství: poprvé proto, že by Stalin mohl Gottwaldovi jen velmi těžko vytýkat „leninské“ řešení (tím by jen upozornil na své utajené renegátství); za druhé proto, že by pro tuto „malichernost“ zajisté nechtěl ztratit Československo jako důležitého spojence v nastalé studené válce (přece jen si musíme uvědomit, že po Jugoslávii, Bulharsku a Rumunsku se Československo 9. 5. 1948 stalo teprve čtvrtým lidově demokratickým státem východní Evropy); za třetí proto, že by Gottwald jistě nezasáhl proti stoupencům stalinizovaného sovětského systému tak tvrdě jako Josip Broz Tito v Jugoslávii (vězněním), neboť se nikdy netajil přátelstvím ke Stalinovi a Sovětskému svazu; za čtvrté proto, že by pravděpodobně mnohé podstatné bylo i za těchto okolností vykonáno (tak jak opravdu zejména v 50. letech 20. století bylo v ČSR vykonáno) po vzoru Sovětského svazu.

Gottwald se tím, že tak neučinil, aniž by to možná sám o sobě tušil (to záleží, do jaké hloubky znal práce Marxe a Lenina a jak dokázal být k sobě sebekritický), změnil (takřka přes noc) z velkého revolucionáře a vůdce na renegáta typu Kautského, stále více ovšem trpícího pod dogmatickým (zdánlivě ryze marxisticko-leninským) diktátem Stalina.

Všem kritikům, odmítajícím, že by výše uvedené marxistické a leninské změny ve státoprávní oblasti bylo možné zavést už v roce 1948, nechť je určeno znění článku 32 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústavy Československé republiky (čili tzv. Ústavy 9. května) [92]): „Každý občan je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku“. Proč? Protože povinnost pracovat nikdy nebyla obvyklou součástí buržoazního práva, když nezbytnost pracovat a uživit rodinu vyplynula ze závislosti námezdně pracujících na kapitalistech, jakožto vlastníků kapitálu a výrobních prostředků. Pokud tedy tvůrci Ústavy 9. května dokázali do této ústavy zakomponovat tento článek (jakožto i jiné články týkající se ryze sociálních a kolektivních socialistických práv občanů, které také nebyly běžnou součástí buržoazních ústav) už v roce 1948, co jim tedy (kromě vůle tehdejšího vedení KSČ) mělo bránit ve vypracování výše popsaných nutných změn ve státoprávní a mocenské oblasti? Ustanovení o povinnosti pracovat se tak naopak dostalo do **rozporu** s touto oblastí: právě „zvítězivší“ dělnické třídě bylo totiž nesmlouvavě dáno na vědomí: vládnout si (prostřednictvím svých autentických orgánů budovaných zdola) nesmíte, ale pracovat pro socialismus musíte!

Správné a nesprávné pojetí demokratického centralismu

Mnozí pamětníci mohou namítnout, že všechny výše uvedené kroky ve státoprávní oblasti nebylo možno uskutečnit nikoliv pro neznalost Marxe a Lenina, ale proto, že by byly popřením jednoho z uhelných kamenů organizační funkčnosti a úspěšné existence socialismu, totiž **demokratického centralismu**. **Opak je ovšem pravdou!** Tím, že po Únoru 1948 nebyl z vrcholných orgánů státu odstraněn buržoazní princip organizačně oddělené dělby zákonodárné a výkonné moci, došlo **k výraznému oslabení účinnosti** demokratického centralismu **ve „prospěch“** sice dílčích, ale v rámci vývoje socialismu stále zřetelněji se projevujících **negativ**.

Poprvé v tom, že v organizačně oddělených institucích vrcholné moci prezidenta, vlády a parlamentu nebylo možné s ohledem na pravomoci těchto institucí přetrvávajících z buržoazního období uplatnit naplno nebo zcela všechny zásady demokratického centralismu, čímž zůstal demokratický centralismus těmto pravomocím **podřízen**.

Podruhé v tom, že kvůli specifickým pravomocím prezidenta, vlády a parlamentu a absenci jejich sloučení do jediného centra státní moci nebylo možné demokratický centralismus **použít ve vztazích** mezi prezidentem, vládou a parlamentem.

Potřetí v tom, že celý organizační systém územní a hospodářské organizace státu (v rámci jednotlivých stupňů národních výborů a hospodářských rezortů) byl jednostranně (jak už bylo dříve vzpomenuto) **podřízen výkonné moci**!

Abychom si mohli dokázat, jak významně byly oslabeny jinak nesporné **přednosti** demokratického centralismu pro organizační výstavbu socialistického státu, pro jeho rozvoj a rozvoj tzv. socialistické demokracie tím, že níže postavené instituce byly po **celou dobu trvání** tzv. reálného socialismu **jednostranně** podřízeny výkonné moci (vládě) jako nezlikvidovaného pozůstatku mocenské mašinérie buržoazního státu, stačí si uvést **jednotlivé zásady** demokratického centralismu **ve správném pořadí**:

Zásada první: kolektivnost rozhodování (a to ve všech kolektivech a na všech stupních organizační výstavby komunistické strany a státu).

Zásada druhá: menšina (v rámci kteréhokoliv kolektivu) se podřizuje rozhodnutí většiny.

Zásada třetí: volitelnost (lhostejno, zda přímá či nepřímá) všech centrálních, řídících a nadřízených orgánů **zdola** (tedy podle zásady první a druhé kolektivem a jeho většinovým rozhodnutím).

Zásada čtvrtá: odpovědnost všech centrálních, řídících a nadřízených orgánů voličům.

Zásada pátá: závaznost rozhodnutí zvoleného centra pro voliče a jemu podřízené orgány.

Jakkoliv byla existence Pařížské komuny zejména z důvodu zjevné převahy nepřítele velmi krátká (březen až květen 1971), jasně prokázala nezměrnou odvahu a sebeobětování bojujících komunardů nejen své věci, ale s tím i bezprostředně související jejich oddanost a důvěru ke Komuně (jako jejich nejvyššímu orgánu moci), důsledně vystupující ve prospěch jejich požadavků. Tedy i prokázala, že pátou zásadu demokratického centralismu jsou pracující schopni **plně** respektovat jen potud, pokud je centrum schopno dostát první až čtvrté zásadě. Jestliže Lenin zdůraznil pátou zásadu demokratického centralismu (tedy nutnost plnění úkolů stanovených mocí soustředěnou v rukou úzkého vedení revoluce, resp. revoluční strany všemi členy této strany, popř. občany) jako zcela nezbytnou podmínku jak k úspěšnému provedení socialistické revoluce, tak k budování socialismu, nikdy nepopřel nutnou nezbytnost realizace první až čtvrté zásady k realizaci zásady páté. Naopak: jakkoliv vždycky zdůrazňoval nezbytnost železné stranické disciplíny, spočívající v přesném a úplném plnění kolektivně přijímaných usnesení (nejvíce pak usnesení sjezdů, konferencí a z nich

vycházejících usnesení centra) komunistické strany, stejně tak jako obdobně přijímaných usnesení a rozhodnutí sovětů a dalších orgánů místní sovětské moci, připouštěl (jak kvůli zachování zájmu a iniciativy všech lidí o dané úkoly, tak i z důvodu respektování místních odlišností a problémů z nich vyplývajících) **určitou míru autonomie**, tedy místní iniciativy při jejich řešení. [93])

Za Stalina však **pořadí důležitosti jednotlivých zásad demokratického centralismu bylo změněno**: hlavní důraz (jakoby v návaznosti na Lenina) byl položen na zásadu pátou, zatímco realizace ostatních zásad byla připuštěna jen potud a jen do takové míry, aby neohrozila suverenitu (resp. svévoli) centrálního rozhodování. Tak postupně z praxe komunistické strany vymizela důležitost kolektivního rozhodování (tím více, čím více byl kolektivní orgán blíže centru), která přerostla až v okázalý nezájem centra (politického byra komunistické strany, výkonného ústředí sovětů) svolávat ke všem časově důležitým otázkám **zdola delegované sjezdy a konference**. Menšina byla stále více zatlačována **do role opozice**, kterou je třeba umlčet nebo likvidovat jako „vnitřního nepřítele“, takže ji postupně (na základě strachu) vystřídala stoprocentní „většina“ jednohlasně souhlasící téměř se vším, co jí bylo centrem předloženo k „rozhodnutí“. Autentická volitelnost centrálních orgánů zdola byla omezena prodloužením volebního období, prosazením **volby jediného kandidáta** (popř. jednoho kandidáta navrženého nadřízeným orgánem) a tak i reálným **znesnadněním** jeho **odvolatelnosti**. Konečně zásada čtvrtá (odpovědnost všech centrálních, řídících a nadřízených orgánů voličům) byla oslabena jak „opatřeními“ předešlými, tak **zobecněním** této **odpovědnosti** vůči všem masám v duchu programu a pravidel stanovovaných v centru. Tak byla v rámci demokratického centralismu **oslabena demokracie ve prospěch centra**, demokratický centralismus byl centralizován a stal se tak daleko více centralismem než demokracií.

Dodnes jsou obdivovatelé Stalina přesvědčeni, že díky mocenské neotřesitelnosti zásady páté (která se za Stalina stala zásadou základní, čili první) zvítězil Sovětský svaz tak kolosálně nad německým fašismem a zapomínají na to, že nejen na základě této zásady, ale i **důsledného kolektivního rozhodování** za života Lenina stejně tak přesvědčivě zvítězilo sovětské Rusko nad domácími nepřáteli i interventy v letech 1917 až 1922.

Je třeba si velmi přesně uvědomit, že v té negativní podobě, v jaké byl demokratický centralismus realizován za Stalina v Sovětském svazu, zasáhl i Československo v 50. létech 20. století: a to především **naroubováním** všech organizací budovaných na zásadách demokratického centralismu (KSČ, NF, národních výborů a hospodářských organizací) **téměř výhradně** jen na výkonnou moc (politické byro KSČ, ministerstva, vládu) nebo (v případě společenských organizací) na Národní frontu a přes ni na KSČ. Dokažme si to na příkladu extrémní stalinské podoby národních výborů (obrozených a nově reorganizovaných) z let 1948 až 1953 jako **státních** (nikoliv samosprávných) **orgánů** (podle Ústavy 9. května), spravujících **výhradně zestátněný majetek**, **doplňovaných bez voleb** příslušnými akčními výbory Národní fronty (tedy kandidáty schvalovanými KSČ a navrhovanými členy, resp. výbory společenských organizací, nikoliv všemi občany).

Dalším neuralgickým problémem správného (tudíž principiálního, vyváženého) uplatnění demokratického centralismu v československých podmínkách se stalo špatné zabezpečení **vymahatelnosti** jeho čtvrté zásady: **odpovědnosti centra občanům**. K tomu, aby se mohla stát vymahatelnost této odpovědnosti reálnou, bylo zcela nutně třeba dosáhnout potřebné **informovatelnosti** (čili schopnosti včas a pravdivě informovat občany o činnosti nadřízených složek i schopnosti občana být včas a pravdivě informován), **kontrolovatelnosti** (čili možnosti a schopnosti občanů vyšší složky moci a centra účinně kontrolovat), **kritizovatelnosti** (čili možnosti a schopnosti občanů bez strachu a zábran kritizovat nadřízené složky i funkcionáře a objektivně prověřovat oprávněnost této kritiky) a **odvolatelnosti** (čili schopnosti občanů odvolat nadřízené složky moci nebo chybující odpovědné jedince).

Zatímco v nejnižších patrech státní, hospodářské, společenské i stranické moci mohly úspěšné realizovatelnosti těchto postupů dopomoci nejrůznější **veřejné schůze** (tedy pro občany organizované schůze lidosprávy, Národní fronty a KSČ), stejně tak jako nejrůznější občanské aktivy, komise, subkomise, agitační dvojice či trojice, sbory důvěrníků a uliční výbory (v 50. letech), orgány místní lidové kontroly a spotřebitelské rady (v 60. letech) a sbory pro občanské záležitosti a občanské výbory (od 60. let), od horních pater politiky i veřejné a státní správy zůstávali řadoví občané poměrně „úspěšně" izolováni.

Po smrti Stalina došlo postupně ke **zrovnoprávňování** všech zásad demokratického centralismu. Tím však došlo **pouze** k formálnímu vyrovnání důležitosti centrálních rozhodnutí s důležitostí místních rozhodnutí a místních aktivit členů KSČ a občanů v základních článcích stranické a státní moci a k upevnění této formální vyrovnanosti s důrazem na důležitost kolektivních rozhodnutí na všech stupních stranické, státní a společenské moci zejména v období tzv. normalizace (v 70. a 80. letech 20. století). Zdálo se to být definitivním a ideálním (vědeckým) vyřešením modelu demokratického centralismu, ale nebylo to tak, neboť takovéto neměnné (nedialektické) řešení dlouhodobě zafixovalo mocensky nadiktované (tedy vynucené) příměří mezi občany a centrem a prostřednictvím vnitřního zdokonalování tohoto systému (stejně tak jako předtím centralizovaného systému stalinského) významným způsobem zabránilo včasné sebereflexi KSČ (a tím i její další demokratizaci a obrodě). Jak jinak, když nebylo ani podpořeno postupným systémovým prohlubováním odpovědnosti nadřízených složek (a mocenského centra) vůči občanům, tedy ani možností **zcela reálné odvolatelnosti** vedoucích činitelů ze strany občanů.

Co tedy mělo být adekvátní reakcí na stalinismus a posléze na neostalinismus? Nikoliv zrušení demokratického centralismu, ale jeho převedení do původní přirozené podoby, kdy ještě jednoznačně pokrokovým rysem a motorem jeho efektivního uplatnění ve prospěch co nejširší základny občanů s nejrůznějšími názory (nicméně občanů aktivních ve vlastním životě i vůči centru moci) byl **důraz na správné pořadí důležitosti jeho zásad**: od zásady první, určující zásadu druhou, od obou zásad vymezujících zásadu třetí až po všechny čtyři zásady **teprve** dávající autentický mandát centrální moci k uplatnění zásady páté.

Co mohlo (a mělo být) zákonitým (tedy historickým) vyústěním tohoto procesu? Zcela jistě **přeměna demokratického centralismu na centralismus samosprávný**, který by udělením práva všem dosavadním složkám státní moci samosprávně disponovat vlastním (tedy samosprávným) majetkem jednak oslabil závislost jednotlivých stupňů samospráv na direktivní (výkonné) státní moci jen do polohy povinného dodržování zákonů (jakožto aktů nejvyšší zastupitelské a zákonodárné samosprávné moci), jednak vyústil v **nový obsah** oněch pěti zásad: ve smyslu svobodného přístupu k informacím, ve smyslu kolektivního rozhodování o všem, co je povoleno zákony a vyhláškami, ve smyslu možnosti menšiny buď opakovaně získávat většinu pro své záměry nebo vystoupit ze samosprávy a založit si samosprávu svou, ve smyslu kolektivní kontrolovatelnosti nadřízených složek, ve smyslu kolektivního určování vlastních zásad volitelnosti a odvolatelnosti centra a nadřízených složek a ve smyslu již vzpomenuté povinnosti řídit se centrem jen v rozsahu zákonů jím schválených.

Historické důsledky nesprávných přístupů k demokratickému centralismu

Ale vraťme se znovu do 50. let 20. století: jaký byl důsledek nesystémového naroubování stalinského pojetí demokratického centralismu na výkonnou moc neodstraněného buržoazního (tzv. lidově-demokratického) státu? Katastrofální! Kdo si ho dokázal osvojit, dokázal se v soustavě státních a stranických orgánů velmi dobře orientovat, zpravidla ke svému vlastnímu prospěchu. Kdo však úřady a sekretariáty obcházel s neznalostí nebo dokonce s odporem k novému systému (a z toho i vyplývajícího nového stylu)

úřadování, řízení, rozhodování i hospodaření, nemusel uspět a jeho srdce mohlo ztvrdnout záští „k novému režimu“ (lhostejno, patřil-li k poraženým třídám nebo k vítězné třídě dělnické) ještě dříve, než by v něm byla rozžehnuta víra v cestě ke komunismu.

Není tedy divu, že rozpor mezi obojím mohly překlenout (nikoliv **odstranit!**) jen **kontrolní orgány, u kterých mohl občan uplatnit svou stížnost**. (Ne náhodou Lenin kladl na dělnickou kontrolu mimořádný důraz.) Ve větší míře to však bylo možné až přijetím zákona České národní rady č. 116/1971 Sb. z 12. 10. 1971, o výborech a komisích lidové kontroly. [94]) Ale co se stalo? Místo toho, aby občan prostřednictvím těchto kontrolních orgánů získal důvěru v centrální moc (včetně vedoucí úlohy KSČ), rozpad systému pokračoval, až vyústil v jeho likvidaci na konci roku 1989. Proč? Protože nastavit správně pojetí a fungování demokratického centralismu mělo být důležitějším úkolem než jeho nahrazování systémy lidových a státních kontrol a inspekcí. Znamenalo to tedy vzdát se Leninových slov o důležitosti dělnicko-rolnické kontroly a inspekce? Nikoliv: zdárným vyřešením demokratického centralismu a jeho systémovým doplněním zaměstnaneckými a občanskými kontrolami zdola **teprve** mělo dojít k **synergickému** (navzájem se podporujícímu a tak se urychlujícímu) vývoji k autentické (tedy samosprávné) moci zaměstnanců a občanů v socialistickém státě! Však také Leninovo pojetí kontroly (jak bylo ukázáno v předchozí kapitole) plně korespondovalo s jeho pojetím demokratického centralismu, takže **kontrolu zdola** bylo možno organizovat jak organizačně oddělenou od existujících orgánů hospodářské a státní moci, tak i jako součást jejich systému.

Místo toho, aby po Listopadu 1989 byly zásady demokratického centralismu a kontroly uvedeny do organizačního (tj. vyváženého a kodifikovaného) souladu a jejich obsah (aniž by byl měněn jejich základní smysl) uzpůsoben novým společenským potřebám (tedy do podoby centralismu občansky samosprávného), byl demokratický centralismus ústavně zrušen. Není proto divu, že současná záměrná absence původního pojetí demokratického (resp. samosprávného) centralismu a kontrolních občanských orgánů způsobuje, že v polistopadovém vývoji kapitalistického Česka nemá nespokojený či postižený občan zaručeno žádné jisté dovolání (jistěže kromě soudů, které ovšem kvůli značným finančním výdajům zvýhodňují kvalitní právní ochranou bohatší občany).

Jakkoliv byl dříve demokratický centralismus mocným a vysoce účinným prostředkem **kolektivizace jednání i myšlení** na všech úrovních řízení společnosti i **centralizovaného budování socialistické ekonomiky**, náležitě nevybaven přímými nebo zdola volenými kontrolními občanskými mechanismy (tak jak to obsahoval náčrt společenského uspořádání po vítězství Pařížské komuny) znevýhodňoval oproti těmto výhodám a moci státu člověka politicky a společensky neangažovaného, domáhajícího se veřejného uznání svých ryze individuálních či soukromých požadavků. A nejen jeho. Po stranické linii i řadového člena KSČ. Je totiž smutnou skutečností, že (zejména v 50. letech) čím byl stranický orgán v hierarchické výstavbě strany postaven výše, tím více se v něm uplatňoval centralismus na úkor demokracie. Politické byro ÚV KSČ, které stálo nejvýše, tak mnohdy jednalo svévolně a za zády pléna ÚV KSČ. Řadoví členové tak byli zcela vyloučeni z účasti na tvorbě a kontrole politiky stranického vedení. Např. v roce 1956 „byla vyhlášena zásada, že členové ÚV KSČ, KV KSČ atd. se neodpovídají všem členům strany, ale jen orgánu, v němž zasedají…“ [95])

Naproti tomu, dokázal-li jednotlivec (zejména na základě svého pozitivního vztahu k socialismu) využít demokratického centralismu a všech kontrolních mechanismů v něm působících ve prospěch svých požadavků, mohl uspět jistěže lépe a efektivněji než za časů polistopadové tzv. demokracie, sice pyšnící se obhajobou individuálních a individualistických práv (nastavených ovšem ve prospěch majetnějších a schopnějších čehokoliv), a to i přesto, že byl demokratickým centralismem spíše stalinským, než leninským.

Nelze však nevidět, že zejména za Stalina (a Gottwalda) byl původní smysl demokratického centralismu (jako dialektického propojení demokracie s centrálním řízením)

vyjádřený heslem „svoboda v diskusi, jednota v akci“ změněn na stranicky a státně monolitní pod heslem „jednota v akci i v myšlení“ (a běda tomu, kdo vybočí z řady a projeví odlišný názor – důsledky: viz následující kapitola). Už víme, že tato aplikace demokratického centralismu do československých podmínek neměla nic společného s původním chápáním a významem demokratického centralismu – proto nezbývá než opět odcitovat Lenina [96]): „Pařížská komuna podala skvělý příklad, jak spojovat iniciativu, samostatnost, svobodu hnutí a bojovnou energii lidu s dobrovolným, nešablonovitým centralismem.“ (!!) Tedy: když s dobrovolným a nešablonovitým, tak také kdykoliv odvolatelným, resp. měněným zdola – čili: **centralismem samosprávným**.

O správném pojetí centralismu, unitarismu, federalismu a autonomismu

Absence nejvyšší zastupitelské moci jakožto sloučení nejvyšší moci zákonodárné a výkonné do jednoho organizačního centra a nesprávné (od vůle řadových členů KSČ a občanů neodvíjené) nastavení demokratického centralismu nebyly jedinými chybami mocenské konstrukce „lidově-demokratického“ a posléze „reálně-socialistického“ státu.

Tou třetí bylo nesprávné pochopení Marxových závěrů o socialistickém centralismu a buržoazním federalismu a Leninových závěrů o politickém federalismu a autonomismu ve vztazích mezi národy. [97])

Na příkladu Pařížské komuny (jako orgánu centrální moci dělnické třídy v národnostně poměrně unitární Francii) Marx vyvodil škodlivost dělení národnostně celistvého (unitárního) státu podle principů buržoazního (tedy ryze regionálního) **federalismu** na jednotlivé, navzájem izolované územní celky oslabující tak nutně centrální a celkovou moc dělnické třídy (a tím pochopitelně i revoluční strany) a pochopitelně jako protiváhu k tomuto buržoaznímu federalismu zformuloval proletářský **centralismus**.

Totéž uznal i Lenin, který se ovšem musel proletářsky a socialisticky vypořádat s mnohonárodnostním složením Ruské říše, v níž se zájmy menších národů utlačovaných většinovým ruským národem musely nutně (ale jen zdánlivě) křížit s jednotícím zájmem dělnické třídy všech národů porazit své i cizí vykořisťovatele. Na základě **proletářského internacionalismu** (jako solidarity a jednoty dělnické třídy všech národů) tak odvodil zásadu nutného respektování práv všech národů na bázi jejich rovnoprávné spolupráce, a to buď mezi politicky samostatnými národními (unitárními) státy, nebo v rámci společného státu, vytvořeného a fungujícího na bázi formálně **rovnoprávné politické federace všech národů** (jejíž formálnost bude teprve postupně překonána reálným vyrovnáním stávajících hospodářských a sociálních rozdílů mezi všemi národy a jejich dělnickými třídami). Touto koncepcí se však dostal do rozporu se **sociálně nacionalistickým pojetím Stalinovým**, přiznávajícím méně početným národům **pouze autonomii** v rámci většinového národa ruského a tím neoprávněně přisuzujícím ruské dělnické třídě většinovou vůli, resp. nadřazenost nad pracujícími méně početných národů. Proti **národní autonomii** se Lenin nestavěl jen v jediném případě: když vyšla z vlastní iniciativy řádně zvolených zástupců malého národa (avšak i v tomto případě měl malý národ právo na změnu tohoto stanoviska, a to jak ve smyslu dosažení federalizace, tak plné státní samostatnosti).

Zatímco Leninovo **principiální pojetí** umožňovalo realizaci Marxova modelu demokratického centralismu jak v rámci jednotlivých národů jako federálních částí velkého nadnárodního státu, tak v rámci jeho centrální moci, utvořené a udržované společnou vůlí dělnické třídy všech těchto národů (a tak umožnilo z prosté federace národů utvořit **svaz** jakožto federaci budovanou zdola nahoru na zásadách demokratického centralismu), Stalinovo jednoduché (svou podstatou buržoazně primitivní, čili mocensky nespravedlivé) pojetí nutilo pohlížet i na mnohonárodnostní stát jako na stát uměle **unitární**, svou centralizací narušující nebo vysloveně popírající politická, hospodářská a sociální práva

menších národů, jimž místo federalizace byla nabídnuta pouze autonomie. Proto je nutné si povšimnout, že zdrojem ozbrojených konfliktů se při rozpadu a následném zániku Sovětského svazu 26. 12. 1991 nestaly osamostatňující se svazové (federativní) republiky, ale útvary autonomní, a že jedinou cestou k jejich úspěšnému vyřešení mohlo být jen jejich osamostatnění nebo federalizace (což např. bylo poměrně uspokojivě, leč opět na buržoazním základě, vyřešeno v rámci Ruské federace).

Pokud tedy byl Lenin propagátorem autonomie, pak jen jisté **správní autonomie** místních orgánů dělnické moci v rámci demokratického centralismu, a to nikoliv s prvotním zřetelem národnostní odlišnosti, ale odlišnosti kulturní, správní a výrobní (viz existence Donské republiky jako bolševické republiky formálně respektující specifické tradice osídlení a organizace donských kozáků).

Proč takovýto výklad v historii věnované socialistickému Československu? Protože i v poválečném formování vztahů mezi Čechy a Slováky zprvu převládlo buržoazní (masarykovské) pojetí jednotného československého národa, které tak dojemně přešlo jak v neopodstatněné obviňování některých slovenských komunistů z tzv. buržoazního nacionalismu (které ovšem s odstrašujícím úspěchem přispělo k utlumení případných slovenských státoprávních snah a požadavků), tak i v nesprávné unitární pojetí Československa se skrytou (omezenou) autonomií slovenského národa (asymetricky – tedy autonomisticky - proti neexistující České národní radě reprezentovaného Slovenskou národní radou), které bylo překonáno a napraveno (jako konkrétní a dobový **výraz destalinizace**) až federací ČSR a SSR v roce 1968.

Protože hlas lidu je „hlasem božím“ – tedy hlasem, který vždy (lhostejno, zda v kladném či záporném smyslu vývoje) rozhodne, jak jít dál, nemůže mu historicky odolat žádná síla (ani komunistická strana), byť by se sebevíce snažila a stavěla na hlavu. Což budiž poučením pro komunistickou stranu, že tu není proto, aby vládla proti vůli lidu, ale proto, aby vždy vycházela z jeho zájmů a potřeb a působila (lhostejno, v jaké politické poloze) vždy v jeho prospěch. Z toho ovšem nevyplývá jen to, že MOC VE STÁTĚ (jak tu nejvyšší, tak i tu na všech jiných úrovních společnosti) musí držet lid (nikoliv komunistická strana), ale i to, že tato moc, aby byla mocí jednolitou, NEDĚLITELNOU (nedělící ji mezi lid a komunistickou stranu, popř. mezi lid a kapitál), musí takovou být i organizačně: nedělící moc zvlášť do orgánů zákonodárných a zvlášť do orgánů výkonných, ale naopak ZASTUPITELSKY JI SLUČUJÍCÍ do orgánu jediného.

ODPORNÉ PROCESY A KONTRAPRODUKTIVNÍ ROZSUDKY

Není divu, že bezprostředně poté, kdy českoslovenští straničtí a státní činitelé odmítli **upevnit a zabezpečit** centrální státní moc svorníkem nejvyšší zákonodárné a výkonné moci lidu a učinit tak pracující legitimní součástí této moci (tzn. poskytnout jim tomu odpovídající kolektivní práva), došlo k nesystémovým pokusům **o nahrazení** tohoto chybějícího přirozeného mocenského svorníku a těchto kolektivních práv pracujících **zvýšenou aktivitou, agresivitou až zvůlí represivních složek** výkonné státní moci, zcela zákonitě vedoucích (po nezabezpečení dostatečné míry kolektivních práv) i k porušování dosavadních práv individuálních.

A tak tím způsobem, jak byly tyto složky represivní státní moci utvořeny, dovybaveny vlastními pravomocemi a zcela konkrétně využívány a zneužívány bez možnosti jakékoliv kontroly pracujícími zdola, zcela zákonitě a „spolehlivě“ vedly nejen k porušování ústavy, zákonů a individuálních práv občanů, nejen k nekontrolovatelnosti činnosti a oprávněnosti postupů ze strany nejvyšších orgánů KSČ a výkonné moci státu, ale tím pádem i

k nepopularitě a podkopání té moci, kterou měly chránit a zabezpečovat způsobem přirozeným, tedy i občansky transparentním. A tak se také negativními lidskými a tím i politickými důsledky svého působení postavily proti samotné KSČ a dalšímu zdárnému vývoji a existenci socialismu. Že na tom měli hlavní vinu právě ti straničtí a státní představitelé, kteří v této kritické době zcela **nekriticky** a **zbaběle** podlehli negativnímu (tedy přeexponovanému represivnímu) vlivu **stalinismu**, není ani třeba zvlášť zdůrazňovat.

Je možné vidět, že jako první (i když zprvu nikoliv fatálně) na to doplatil sám Gottwald, a to tím, že od zvolení prezidentem musel neustále (a pochopitelně že neúspěšně) čelit následkům toho, že se sám nezasadil o zrušení této buržoazní funkce a o její nahrazení kolektivním vedením státu. Poprvé se tak stalo v červnu 1948 v průvodu sokolů na XI. všesokolský slet na Staroměstské náměstí, v němž při defilé před Gottwaldem stojícím na tribuně vpravo část pochodujících sokolů odmítla uposlechnout povel starosty Československé obce sokolské Josefa Truhláře stojícího vedle Gottwalda „vpravo hleď!“ a naopak na povel z průvodu „vlevo hleď“ tak odmítla vzdát prezidentovi hold a bezprostředně poté začala provolávat „ať žije prezident Beneš!“. Stejné nebo podobné projevy byly zaznamenány i v jiných průvodech i při některých cvičení na Strahově a byly naplánovány i na Benešův pohřeb v září. [98])

Přestože se tyto projevy nejen jako projevy neúcty k prezidentovi, ale i odporu k novému zřízení setkaly s odsouzením jak mezi členy bývalých dělnických tělocvičných jednot, tak i mezi dělníky, ukázaly nejen přetrvávající odpor maloměšťáků a národně socialisticky orientované inteligence k tomu, že do jimi nekriticky idealizované funkce prezidenta jako symbolu první (tudíž kapitalistické) republiky byl zvolen komunista, ale i to, že proti takovému odporu k takto realizovanému využívání buržoazních složek nejvyšší státní moci ve prospěch socialismu nemá právě konstituovaný lidově-demokratický režim jiné prostředky než **jen prostředky bezpečnostní a represivní**. A tak opět přišly ke slovu akční výbory Národní fronty, které na podzim roku 1948 vyloučily ze sokolských jednot na 11 000 členů, a přes nesouhlas Gottwalda, který se stále nechtěl smířit s porážkou své iluze o využití nejlepších buržoazních demokratických tradic ve prospěch socialismu, dalo ÚV KSČ pod vlivem Slánského přednost návrhům na nové zákony, tuto represi v dostatečné míře umožňující. Konkrétně se jednalo o zákon č. 232/1948, na ochranu lidově demokratické republiky [99]) a zákon č. 231/1948 Sb., o státním soudu [100]) (přijatými Národním shromážděním 6. 10. 1948), zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce [101]) (přijatým Národním shromážděním 25. 10. 1948 a zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví [102]) (přijatým Národním shromážděním 22. 12. 1948. [103])

Na těchto zákonech nebylo **nic neobvyklého do té míry, do jaké ve svých jednotlivých paragrafech navazovaly na dosavadní buržoazní zákonodárství a využívaly ho ve prospěch socialismu**. Vždyť **v tomto smyslu zákon na ochranu lidově demokratické republiky** z roku 1948 nebyl ničím jiným než reakcí na obdobný prvorepublikový zákon na ochranu republiky (zákon č. 50/1923 Sb.) i jeho ideově-mocenským a právním pokračováním. Tedy zákon, který byl před válkou buržoazním státem bez jakýchkoliv skrupulí používán k persekucím proti KSČ a dělnickému hnutí. Obdobné to bylo i se zákonem č. 247/1948 Sb., **o táborech nucených prací**, který v původním smyslu svých paragrafů navázal jak na zákony č. 89/1885 a 90/1885 ř. z., o donucovacích pracovnách pro nezaměstnané a o robotárnách pro propuštěné trestance, tak i na zákon č. 102/1929 Sb., o donucovacích pracovnách a policejním dozoru, kterým byly zavedeny nucené pracovní kolonie jako druh donucovacích pracoven. Přičemž se lze zmínit i o vládním nařízení č. 72/1939 Sb. z 2. 3. 1939, o kárných pracovních táborech, stejně tak jako o prezidentském dekretu č. 76/1945 Sb., o všeobecné pracovní povinnosti občanů ve prospěch státu a společnosti. Bylo by tedy dobré, kdyby si dnešní pravičáci, štítící se manuální práce a mající k jejímu vynucování odpor jako k údajnému

zločinnému výmyslu komunismu, přistoupili z hlediska lepší znalosti dobových kvalit vlastního, tedy buržoazního práva.

Závažnou **ideově-politickou chybou** se však stalo to, že rozsahem a obsahem některých svých paragrafů získalo lidově-demokratické, resp. socialistické zákonodárství **represivnější rozsah a charakter než bývalé, popř. i soudobé zákonodárství kapitalistické, čímž teprve se dostalo do rozporu s marxistickým, resp. leninským pojetím práva, a to cestou jeho popření stalinismem. Parafrázováno ve smyslu Leninových slov tak buržoazní právo nebylo překonáno, ale posíleno!**

Vytvořily se tím předpoklady i k represivnějšímu pojetí výkonu státní i veřejné bezpečnosti a tím bohužel i **k brutalizaci** vyšetřovacích metod, a to i ve smyslu porušování nově přijatých a přijímaných zákonů, nařízení a předpisů. Jedním z prvních kroků tímto směrem bylo vytvoření tzv. **bezpečnostních pětek** na základě usnesení bezpečnostní komise ÚV KSČ z **2. 2. 1949**, složených na krajské a centrální úrovni z tajemníka KSČ, bezpečnostního tajemníka KSČ, bezpečnostního referenta národního výboru, velitele SNB a velitele Státní bezpečnosti, které až do roku 1951 kontrolovaly práci bezpečnostních orgánů a rámcově organizovaly procesy a jejichž nepřijatelnost vyplynula z přímého ovlivňování a dirigování shora jmenované výkonné moci (SNB a StB) stranickými orgány. Hlavním motorem brutalizace vyšetřovacích metod a překračování zákonů se postupně stalo oddělení F, které vzniklo z iniciativy Slánského a Karla Švába při oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze v roce 1946 a bylo původně určeno k očištění bezpečnostního aparátu od kolaborantů. [104])

Jednou z prvních obětí **falešných obvinění** se stal generál Heliodor Píka, který byl odsouzen za to, že „koncem roku 1940 v Istambulu, od roku 1941 do konce roku 1945 v Moskvě, na jaře 1946 v Londýně a konečně v období 1945 - 1948 v Praze, vyzradil exponentům britské Imteligence Service skutečnosti, opatření a předměty, jež měly zůstat utajeny pro obranu republiky“ [105]), přičemž závažnost takovýchto informací pro obranyschopnost ČSR, které měly být Píkou v cizině vyzrazeny, potvrdili přizvaní soudní znalci. [106]) Dne 28. 1. 1949 byl Píka odsouzen k trestu smrti, 21. 6. téhož roku v Plzni na Borech popraven a v roce 1968 posmrtně rehabilitován.

V importovaných osidlech brutality a špionománie

Do náručí Stalina naše představitele (neschopné samostatného marxistického či leninského úsudku a **teprve** z toho vyplývající **absence** vlastního řádně zdůvodněného a odvážného postupu) **ovšem** nevehnal jen strach z něho a z jeho metod, ale také strach z toho, že i druhá – imperialistická strana – se vydala cestou podobných metod, které nejenže svědčily **ve prospěch Stalinovy teorie o zostřování třídního boje**, ale také o dostatečné schopnosti Američanů a NATO přeměnit válku studenou (ideologickou a diverzní) ve válku horkou, tedy otevřenou, třetí světovou, a to prakticky bezprostředně poté, kdy si svět slíbil, že rozpoutání takové války už nikdy nesmí dovolit. Avšak právě proto, že „bylo po válce a svět chtěl už konečně svobodně žít“, **„byl ochoten přistoupit na lecjaké myšlenky“** [107]).

A tak už 18. 9. 1947 vznikla v USA na základě Zákona o národní bezpečnosti Ústřední zpravodajská služba (CIA), jejímž úkolem se stalo „provádět po celém světě operace ve prospěch USA“ [108]), a to zejména formou **špionáže a destabilizace politických režimů**. Zároveň přímo v USA se stal aktivním Výbor pro vyšetřování neamerické činnosti, který začal pronásledovat americké komunisty, podezírat americké občany ze sympatií ke komunismu a k Sovětskému svazu a odhalovat sovětské agenty na americkém území. Tak také tento výbor „zveřejnil 16. října 1948 v deníku The New York Herald Tribune rozsáhlé svědectví, podle něhož na americkém ministerstvu zahraničí působily dvě skupiny sovětských agentů, a jednu z nich vedl Noel Field.“ [109]) Tento angloamerický levicový intelektuál a

antifašista, který se dvakrát vyhnul možnosti stát se sovětským agentem a místo toho pomáhal uprchlým španělským interbrigadistům a německým komunistům dostat se do exilu a v roce 1947 se stal dopisovatelem amerických novin ve východní Evropě, se tak nemohl vrátit domů a pokusil se získat další povolení k pobytu v Polsku a v Československu. Jeho problémem (a problémem mnohých, kteří se s ním dostali do styku) se však nestalo jen jeho pro Stalina „podezřelé“ odmítnutí stát se sovětským agentem, ale i jeho skutečná zpravodajská činnost pro Allena Wellse Dullese (zakladatele CIA a ředitele CIA v letech 1953 až 1961) jakožto šéfa místní švýcarské odbočky OSS (Úřadu strategických služeb, předchůdce CIA) v Bernu v letech 1942 až 1945, a to o situaci v Německu a v jím okupovaných zemích. Na tom vybudoval Dulles svůj vpravdě ďábelský nápad a plán postupně podsouvat východoevropským rozvědkám indicie, nasvědčující tomu, že Field je opravdu jeho agentem i nadále a tím i organizátorem rozsáhlé podzemní špionážní sítě v celé východní Evropě a tak prostřednictvím dřívějších Fieldových kontaktů s východoevropskými komunisty, z nichž se mnozí stali po válce vysokými bezpečnostními nebo politickými činiteli ve svých zemích, je kompromitovat, nechat je odhalit jako „agenty imperialismu a zrádce socialismu“, tak je nechat zlikvidovat a vnést tak zmatek, rozpory a znechucení jak do jednotlivých lidově-demokratických zemí, tak i mezi jejich mocenské složky, což by mohlo urychlit vnitřní rozklad těchto zemí, kontrarevoluce v nich a tak i zánik socialismu hned v jeho počátcích. Potřeboval k tomu obětovat nic netušícího Fielda, a tak si s ním i vyřídit své osobní účty, vyplývající z toho, že mu Field kdysi zkazil akci směřující k jednostranné kapitulaci německých vojsk v severní Itálii a tím i příležitost k jeho kariérnímu postupu.

Vzhledem k tomu, že se Field v době tohoto záměru nacházel v Polsku, potřeboval Dulles někoho odtud, kdo by Fielda označil za západního agenta. K této roli se údajně už v roce 1948 přihlásil Polák židovského původu pplk. Józef Światło (v překladu „světlo“!, vlastním jménem Izak Fleischfarb), který jako zástupce 10. (nejdůležitějšího) oddělení MBP (ministerstva lidové bezpečnosti) označil Fielda za západního agenta a na pokyn Lavrentije Pavloviče Beriji, člena politického byra ÚV KSSS a místopředsedy rady ministrů SSSR ovládajícího bezpečnost (resp. samotného Stalina) začal zatýkat a vyšetřovat všechny polské občany, kteří se dostali do styku s Fieldem. Ať už přes Stalina nebo prostřednictvím Światłových žádostí o další vyšetřování se zatýkání a vyšetřování těch, kteří **přišli s Fieldem do styku, přesunulo do dalších zemí, zejména Maďarska a Československa,** do něhož byl Field nalákán z Paříže poté, když mu bylo uděleno povolení k pobytu, o něž si po svém odjezdu z Polska zažádal.

To se stalo osudným zejména třem obviněným v pozdějším procesu se Slánským a jeho skupinou: Bedřichu Geminderovi, vedoucímu mezinárodního oddělení ÚV KSČ, který byl osloven, aby Fieldovi bylo uděleno povolení k pobytu, Rudolfu Margoliovi jako jednomu z těch, který se u něho za Fielda přimluvil a zřejmě i Karlu Švábovi, vedoucímu evidenčního (ve skutečnosti zpravodajského) oddělení ÚV KSČ, který dal Fielda sledovat a který Státní bezpečnosti nařídil, aby ho vyslechla a sledovala všechny, s nimiž se Field stýkal. „Field byl vyslechnut 19. listopadu 1948. Téhož dne sepsal velitel československé rozvědky Věnceslav Wehle zprávu o Fieldově známosti s Dullesem. Jako důkaz uváděl Fieldův dopis Dullesovi, který obsahoval údaje o síle odboje a politických poměrech v zemích okupovaných nacisty.“ [110]) Protože údajně „vyšetřovatelé StB nechtěli být prostředníkem mezi Fieldem a sovětskými zpravodajci“, „k jeho žádosti o povolení k pobytu dali kladné stanovisko“ [111]). Tak se postupně československá Státní bezpečnost dostala do podezření, že ve svých šetřeních je buď liknavá, nebo příliš „měkká“.

Pokračovalo to tím, že „23. ledna 1949 se v Praze objevil plukovník maďarské bezpečnosti a žádal Státní bezpečnost o pomoc při zatčení Fielda. Velitel StB Jindřich Veselý to však odmítl s tím, že k tomu nemá pádné důvody“ [112]). Nedosti na tom: 4. 4. 1949 napsal generální tajemník Maďarské strany pracujících Mátyás Rákosi dopis Gottwaldovi, že „»z

Československa je často posílán vojenský materiál do Jugoslávie mnohdy jakoby s určením pro Izrael« a že Maďarsko odepřelo dát souhlas k přepravě více jak 100 leteckých motorů do Jugoslávie, která maďarské vládě zaslala v této souvislosti protestní nótu, a zadrželo 76 třítunových nákladních automobilů na pohraniční stanici“ [113]). Byla tím vyjádřena Československu nelibost hned ve dvou směrech: ohledně pokračujících styků s Jugoslávií jakožto státem, který se dostal do roztržky se Stalinem, i s Izraelem, který se jednostranně zorientoval na sionistické organizace v USA a na USA, čímž se také stal nepřítelem SSSR. Ale zároveň se také ukázalo, a to dodatečným šetřením těchto zásilek rozebraných stíhaček typu Spitfire a součástek k nim patřícím a skutečně určených pro Izrael přepravou přes Jugoslávii, že existují rozpory ve vykazovaném množství. [114])

Po hlášení maďarské vojenské kontrarozvědky v čele s Gézou Reveszem, že se „měla část maďarských komunistů v čele s Tiborem Szönyiem, šéfem stranického oddělení ÚV pro práci s kádry, v emigraci ve Švýcarsku setkat s Noelem Fieldem a také s představitelem americké rozvědky v Evropě A. Dullesem“ [115]) se v Maďarsku rozběhlo zatýkání a 9. 5. 1949 proto přišel Gottwaldovi z Maďarska radiogram s novou žádostí o Fieldovo zatčení. Gottwald k tomu dal souhlas a Field byl 11. 5. zatčen a předán maďarské bezpečnosti. Ze spojení s ním byl v Maďarsku na základě výslechů obviněn také ministr zahraničních věcí (a původně i člen politického byra Maďarské dělnické strany) László Rajk, který se jako interbrigadista ze Západu s Fieldem a s řadou jugoslávských komunistů dříve setkal a který současně prokázal osobní neopatrnost ve snaze zmírnit napjaté maďarsko-jugoslávské vztahy poté, když se autoritativní Rákosi přidal na stranu Stalina, a to i v duchu vůči Jugoslávii vyjádřeného nepřátelského postoje ze strany Informačního byra komunistických stran, zcela Stalinem ovládnutého.

Dříve než byl Rajk 30. 5. zatčen, uskutečnil se v Praze ve dnech 24. až 29. 5. **IX. sjezd KSČ, na kterém byla Gottwaldem vytýčena generální linie desetiletého budování materiálně technické základny socialismu** a na kterém byl za účasti 2346 delegátů, zastupujících více než 2 300 000 členů KSČ znovu potvrzen ve funkci předsedy ÚV KSČ (zatímco Slánský byl sjezdem opět zvolen do funkce generálního tajemníka).

Na tomto sjezdu se jako hosté setkali delegát MDS Mihály Farkas (otec výslechy provádějícího Vladimíra Farkase), náměstek náčelníka maďarské tajné policie Jenő Szűcs a generálplukovník MGB SSSR Fedor Bělkin. Konkrétním výsledkem schůzky byla Szűcsova žádost Švábovi na zatčení manželů Pavlíkových – ředitele Čedoku JUDr. Gejzy Pavlíka a jeho ženy, a to proto, že na základě Fieldovy výpovědi Szűcs Pavlíka obvinil z trockismu. [116]) Po zatčení a převezení do Maďarska se Pavlík po krutém zacházení a výsleších 31. 5. doznal, že byl Fieldovým agentem, dodával mu informace a zastával trockistické myšlenky, a v červnu byl donucen k doznání, že existovala i nepřátelská činnost v ČSR, nicméně následně se zoufalou nadějí na návrat všechna svá obvinění odvolal a byl spolu se svou ženou 30. 6. převezen zpět do Prahy v naději, že při jeho výsleších bude naše Státní bezpečnost úspěšnější. Tento předpoklad se nesplnil a tak Gottwald dostal od Rákosiho seznam asi 60 podezřelých Čechoslováků, na jehož základě začalo další zatýkání a vyšetřování. [117]) Vyšetřování u nás údajně také požadoval Światło, a to přes polského prezidenta Bolesława Bieruta i Rákosiho. [118]) Nátlak na nemocného Gottwalda vystupňoval 3. 9. právě Rákosi, který ho ve svém dopise informoval o brzkém zahájení procesu s Rajkem a dalšími obviněnými a o tom, že při procesu bude jmenováno mnoho lidí z ČSR ve vysokých stranických a státních funkcích. V Rákosiho seznamu byl uveden ministr zahraničí Clementis, jeho náměstek Artur London, ministr vnitra Nosek, tajemník Otto Šling, náměstek zahraničního obchodu Eugen Löbl a dokonce i přednosta národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky Ludvík Frejka. [119]) (*Steven 96-97*)

Bylo jasné, že Gottwald nebude moci dopis i závažná obvinění nechat bez odpovědi, a tak se po nezdaru dalších vyšetřování a se Slánským za zády dopustil další porevoluční

chyby: vyhověl nátlaku z maďarské a sovětské strany a **pozval do Prahy sovětské bezpečnostní poradce**, tolik obávané i tolik úspěšné v boji s kontrarevolucí.

Prvními byli Makarov a Lichačov, které Stalin poslal do Prahy **23. 9. 1949**. O podstatě jejich působení si ovšem od začátku nebylo třeba činit iluze, a to tím spíše, že se Michail Timofejevič Lichačov vyjádřil v tomto smyslu: „Stalin mě poslal, abych organizoval procesy, a já nemohu ztrácet čas. Přijel jsem do Československa nikoli proto, abych diskutoval, ale abych stínal hlavy. Utnu tisíce hlav, jinak setnou hlavu mně.“ [120]) Lichačov se ovšem zmýlil, stejně tak jako všichni, kteří uvěřili iluzi, že „čerta lze vymítat ďáblem“: vždyť právě z důvodu svých nezákonností byl následně 19. 12. 1954 (tedy až po smrti Stalina) z rozhodnutí vojenského kolegia Nejvyššího soudu SSSR zastřelen. [121])

Úkolem sovětských poradců bylo „naučit“ a přimět naše bezpečnostní orgány **používat sovětské vyšetřovací metody a dohlédnout na organizaci politických procesů**. Výslechy **zbrutalizovali**, tzn., že do nich zavedli hrubý fyzický a psychický nátlak doprovázený vyhrožováním, pořizováním výslechových protokolů, tzv. formulirovkou (systémem otázek, na které se vyžadovaly jednoznačné odpovědi „ano“ či „ne“), učením výpovědí zpaměti či nasazováním konfidentů (jakožto spoluvězňů) do vyšetřovacích cel a dalších úkladů s jediným cílem: vynutit z obžalovaného **doznání**, které bylo od dob sovětského právníka a prokurátora Andreje Januarjeviče Vyšinského považováno za **směrodatnější** než jiné (zejména nepřímé) důkazy, a kterým tak „vymlácením doznání“ z obviněného vyšetřující orgány usnadňovaly práci sobě i soudům, neboť by jinak musely další (zejména přímé důkazy) o jeho vině získat a prokázat, nebo ho – pro nedostatek důkazů propustit.

Tím ovšem bylo sovětské právo od těch dob protileninsky postaveno na hlavu i ve smyslu původně pokrokového poznatku sovětské kriminalistiky o tom, že pro viníka i pro společnost je z morálního, psychologického i hmotného hlediska nejlepší, když se k trestnému činu dozná ještě dříve, než by z něj byl usvědčen jinými důkazy, za což má být odměněn polehčující okolností, čili i mírnějším trestem. A užitím násilí tak bylo obráceno do opaku tohoto smyslu: do snahy vynutit z něj přiznání i za cenu přestoupení zákona a předpisů a tak jeho neochotu se přiznat (zatvrzelost) zlomit a zároveň naopak exemplárně potrestat, čili se vlastně touto oklikou vrátit zpět k podstatě středověkého útrpného práva, rovněž nesmyslně vydávajícího doznání následkem užití tortury za určující a směrodatné; nesmyslně nejen z hlediska humánního, ale i formálně logického, neboť takovým způsobem lze z člověka vynutit nejen pravdu ale i lež, a to nikoliv ve prospěch spravedlnosti a práva, ale momentálních reakčních nebo oportunistických záměrů.

Vzhledem ke zjevné neschopnosti Československa podílet se na procesu s Rajkem a Fieldem byla jejich pozornost obrácena na domácí odpůrce socialismu. Tak bylo postupně zatčeno, odsouzeno a uvězněno mnoho lidí a taktéž zorganizován další velký politický a nezákonný proces s tzv. **vedením záškodnického centra proti republice,** v jehož rámci byli **v červnu 1950** odsouzeni k trestu smrti JUDr. Milada Horáková (úřednice a bývalá poslankyně Československé strany národně socialistické), Jan Buchal (štábní strážmistr SNB), Záviš Kalandra (novinář) a JUDr. Oldřich Pecl (bývalý majitel dolů a právník). Další účastníci tohoto procesu byli odsouzeni k doživotí či mnohaletým trestům odnětí svobody.

Na Makarova a Lichačova navázala další skupina poradců působících přímo na ministerstvu spravedlnosti (Vladimír Bojarskij, Boris Jesikov, Alexej Besčasnov, Georgij Gromov, Grigorij Morozov, Ivan Černov a další). [122]) V souvislosti s jejich přítomností v ČSR je dosud historií zanedbáno jméno plk. Osvalda Závodského, který se stal velitelem Státní bezpečnosti v září 1950 poté, kdy se její dosavadní velitel Veselý pokusil o sebevraždu, a který s jejich přítomností nesouhlasil, prohrál v tomto ohledu boj s komisí stranické kontroly, která s poradci spolupracovala, 23. 11. 1951 byl zatčen, 19. 3. 1954 popraven a 29. 5. 1963 rehabilitován. [123])

Už 6. 10. 1950 byl na nátlak Bojarského zatčen vedoucí tajemník KV KSČ v Brně Otto Šling za to, že jednomu důstojníkovi československé tajné služby 17. 4. 1939 nabídl blíže nespecifikovanou službu. [124]) Aniž by bylo ověřováno jakou, byl Šling obviněn z uskutečněné špionáže a donucen k přiznání. V tomto okamžiku se osobní chyby dopustil Slánský, který, přestože Šlinga znal osobně, jeho zatčení nezabránil; po jeho výsleších totiž vedlo podezření vyšetřovatelů k němu. V roce 1950 byla (mimo jiných) také zatčena Marie Švermová, vdova po hrdinovi ze Slovenského národního povstání Janu Švermovi a členka ÚV KSČ, a to opět na základě Światłovy zprávy o jejím styku s Fieldem. Tím byla obnovena pozornost na ty, kteří už byli podezíráni v roce 1949. V následném tzv. **procesu s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského** byli **v listopadu 1952** odsouzeni k smrti Rudolf Slánský (místopředseda vlády, židovského původu, zatčen 23. 11. 1951), JUDr. Vladimír Clementis (bývalý ministr zahraničních věcí, zatčen 28. 1.1951), JUDr. Otto Fischl (velvyslanec v NDR, židovského původu, zatčen 30. 6. 1951), Josef Frank (bývalý vedoucí tajemník ÚV KSČ, člen ÚV KSČ a poslanec Národního shromáždění, zatčen 23. 5. 1952), Ludvík Frejka (bývalý přednosta národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky, židovského původu, zatčen 31. 1. 1952), Bedřich Geminder (ředitel zahraničního vysílání Československého rozhlasu, nositel Leninova řádu, židovského původu, zatčen 24. 11. 1951), JUDr. Rudolf Margolius (bývalý náměstek ministra zahraničních věcí, židovského původu, zatčen 10. 1.1952), gen. Bedřich Reicin (bývalý náměstek ministra národní obrany, židovského původu, zatčen 8. 2. 1951), André Simone (redaktor Rudého práva, židovského původu, zatčen 9. 6. 1952), Otto Šling (bývalý vedoucí tajemník KV KSČ v Brně, židovského původu, zatčen 6. 10.1950) a Karel Šváb (bývalý náměstek ministra národní bezpečnosti, zatčen 16. 2. 1951), přičemž Evžen Löbl (bývalý náměstek ministra zahraničního obchodu, židovského původu, který byl ve vazbě už od 24. 9. 1949), Artur London (židovského původu, zatčen 29. 1. 1951) aVavro Hajdů (židovského původu, zatčen 2. 4. 1951) - oba posledně jmenovaní jakožto bývalí náměstci ministra zahraničních věcí - byli odsouzeni na doživotí.

Příznačné bylo, že mezi popravenými se ocitli i ti, **kteří systém represí pomáhali uvádět v život** (Reicin, Šváb, ale i Slánský, který např. v květnu 1950 vyzval Komunistickou stranu Slovenska k boji s tzv. buržoazním nacionalismem ve vlastních řadách) a že na tragickém konci Clementise a Slánského opět zapracovala CIA. U Clementise tím, že ho po čas jeho pobytu v USA (jakožto zástupce ČSR v OSN) – spolu s britskou SIS – kontaktovala, nabídla mu roli agenta (což odmítl) a postarala se, aby v amerických novinách vycházely jeho smyšlené výroky proti Gottwaldovi a Sovětskému svazu. U Slánského tím, že Státní bezpečnosti podvrhla nepravdivé informace o jeho ze strany CIA organizovaném a chystaném útěku do Mnichova, na základě nichž bylo urychleno jeho zatčení.

Poprava všech odsouzených k smrti byla vykonána 3. 12. 1952, a to i přesto, že KSČ (z níž ovšem byli předtím všichni vyloučeni) zůstali skrze své přesvědčení věrni až do konce. Stalin zemřel 5. 3. 1953. Gottwald zemřel po návratu z jeho pohřbu 14. 3. 1953. Berija byl popraven 23. 12. 1953. Dva dny předtím Światło - tedy ten, který byl skutečným agentem CIA, zradil lidové Polsko, byl hostem Rajkova procesu v Maďarsku, podílel se na zatčení významného polského komunisty Władysława Gomułky 2. 8. 1951 a významnou měrou na nezákonnostech a smrti nevinných a vodil tak Beriju a Stalina až do konce za nos – uprchl do západního Německa, aby pak Polákům v polském vysílání radia Free Europe objasnil, co se dělo, a spokojeně si užil života v USA. Na základě jeho údajů a nového vyšetřování bylo propuštěno mnoho uvězněných. V Polsku např. vedle Gomułky, který nikdy nepodlehl vyšetřováním a nikdy se nedoznal k tomu, z čeho byl obviňován, také Hermann Field (bratr Noela Fiela), v Maďarsku také Noel Field a jeho žena Hertha, kteří se jednak z důvodu svého nezlomného levicového přesvědčení, jednak z odporu k USA, které je využily ke špinavé hře, rozhodli v Maďarsku žít i poté. Ve dnech 14. až 26. 2. 1956 se v Moskvě uskutečnil XX.

sjezd KSSS, na kterém Nikita Sergejevič Chrusčov (zvolený do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS 14. 9. 1953) na základě do té doby známých šetření a poznatků podal kritiku tzv. Stalinova kultu osobnosti a některých jeho důsledků.

Také u nás byl po smrti Stalina nastartován proces náprav předcházejícího období (1948 – 1953), spočívající především ve změnách v činnosti orgánů činných v trestním řízení, v potrestání **některých** vyšetřovatelů a funkcionářů odpovědných za zjištěné nejkřiklavější nezákonnosti, ve zmírnění některých trestů, v částečné reformě trestního práva hmotného (přijetím zákonů č. 63/1956, č. 24/1957 a č. 68/1957 Sb.) a především ve **zdokonalení (precizování)** trestního práva procesního přijetím zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním, a zákona č. 65/1956 Sb., o prokuratuře. Těmito zákony byla stanovena povinnost prokurátora „stíhat všechny trestné činy, pokud se o nich doví“, povinnost dodržovat presumpci neviny, povinnost shromažďovat „nejen okolnosti, svědčící proti obviněnému, ale zároveň i okolnosti svědčící pro obviněného“, povinnost i přes doznání obviněného „přezkoumat a všemi dosažitelnými důkazy ověřit všechny okolnosti případu“ a plné právo obviněného na obhajobu. [125]) Nově byli stanoveni vyšetřovatelé prokuratury a vnitra, navazujících tak historicky na práci vyšetřujícího soudce. Ke zmírnění trestů za porušení socialistických zákonů však došlo až po vyhlášení Československé socialistické republiky, a to přesně po schválení nového trestního zákona (č. 140/1961 Sb.) a zákona o trestním řízení soudním (č. 141/1961 Sb.), které oba nabyly účinnosti 1. 2. 1962.

Za nejznámějšími politickými procesy tak ještě v té době zůstaly skryty další procesy **vedené údajně z politických důvodů v letech 1948 až 1960**.

Odsouzené z té doby je možno rozdělit do tří skupin: poprvé na ty, kteří byli odsouzeni za prokazatelně úmyslné porušení zákonů a nařízení lidově-demokratického zřízení; podruhé na ty, kteří byli odsouzeni v důsledku vykonstruovaných obvinění, tedy za činy, kterých se ve skutečnosti nedopustili; potřetí na ty, s nimiž (ať už patřili do skupiny první nebo druhé) nebylo při vyšetřování, výsleších, soudním přelíčení a výkonu trestu zacházeno jak v souladu s tehdy platnou ústavou a platnými zákony, nařízeními a směrnicemi, tak i s ustanoveními Všeobecné deklarace lidských práv OSN. A to u všech těchto skupin bez ohledu na to, zda mělo jít o činy (zločiny, přečiny, trestné činy) tehdy či kdykoliv později označené za **politické či kriminální**, resp. politické či kriminální povahy (neboť nezákonně a nelidsky lze postupovat proti komukoliv).

O tom, že se v letech 1962 až 1989 mělo v jednotlivých případech a při rehabilitacích důsledně postupovat právě tímto způsobem, svědčí skutečnost, že Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS uvedl, že se Stalin dopustil nejen „porušování socialistické zákonnosti“, ale i „hrubého porušování leninských zásad“ [126]) – čili **i leninských zásad v oblasti tvorby práva**. Je však jasné, že stejně tak zásadovým způsobem by musely ke své trestně-právní minulosti a porušování lidských práv přistoupit **všechny státy na světě** (stačí si např. připomenout v této době zcela běžné porušování lidských práv černošského obyvatelstva v USA nebo v koloniích kapitalistických států). Kterému státu na světě se nejen povede uvést veškeré své zákonodárství do souladu s mezinárodními závazky o dodržování lidských práv, ale i důsledné rehabilitace všech, kteří byli v jejich rozporu pronásledováni a odsouzeni v rozporu s výše vzpomenutou deklarací (tedy od roku 1948), popř. v rozporu s vlastními zákony od té doby, kdy byly kodifikovány?

Se Stalinem proti Leninovi, a to i v pojetí práva a násilí

Jakkoli by se mohlo z předcházejícího výkladu zdát, že prvotní příčinou nezákonných procesů ve **všech lidově-demokratických zemích** bylo vybičované nepřátelství vůči nim ze strany USA a dalších imperialistických zemí, nebylo tomu tak. Toto nepřátelství k jejich realizaci sice významně přispělo, ale stalinské procesy probíhaly v Sovětském svazu už před

II. světovou válkou, tedy v období, když byl Stalin u moci jako **generální tajemník** komunistické strany (1922 až 1953). Tedy ve funkci, která jako **„pouhé“ každodenní** vedení pracovních záležitostí strany (stranického sekretariátu) měla být podřízena kolektivním rozhodnutím stranických orgánů a která takovou i byla dotud, dokud v nich (právě jejím prostřednictvím) nezískal Stalin rozhodující vliv.

Prvotní příčinu nezákonností je tedy nutné vidět **v odklonu** Stalina a jeho obdivovatelů **od Leninova pojetí práva a násilí**, na jehož počátku stálo chybné vytvoření funkce generálního tajemníka ÚV KSR(b), vybavené takovými vnitrostranickými pravomocemi a možnostmi, kterými Lenin nedisponoval a dále tak násobícími Stalinův vliv na politické kolektivní vedení strany, jehož byl sám členem a umožňujícími mu tímto způsobem jednak využívat a zneužívat jen jemu dostupné informace z každodenní administrativní činnosti proti autoritě ostatních členů kolektivních orgánů, jednak se (i tímto způsobem) stát nadřazeným ostatním komunistům ve státních orgánech bez tomu odpovídající ústavní a zákonné odpovědnosti. Je totiž třeba si povšimnout, že v letech 1923 až 1941 Stalin nevykonával žádné státní funkce, zatímco Lenin byl od samého počátku revoluce předsedou rady lidových komisařů a výkonu této funkce musel v době ohrožení sovětského Ruska věnovat tolik úsilí a pozornosti, že si nemohl budovat autoritu v kolektivním vedení strany jinak než svými přirozenými (resp. mimořádnými) teoretickými, argumentačními, agitátorskými a organizačními schopnostmi, aniž by vůbec mohl pomyslet na funkci stranického tajemníka (každodenního řízení strany).

Základem Leninova pojetí práva a násilí byla jeho slova o tom, že „ve své první fázi, na svém prvním stupni, komunismus nemůže být ještě ekonomicky zralý a úplně prost tradic nebo stop kapitalismu“, tedy že i v této fázi v něm **musí být zachován „úzký obzor buržoazního práva“**. [127])

Poprvé v tom smyslu, že v tomto I. stupni komunismu (čili socialismu) bude buržoazní právo takovéhoto „buržoazního státu bez buržoazie“ [128]) tentokrát **používáno v zájmu diktatury proletariátu a výstavby socialismu proti odpůrcům socialismu** (**stejně tak**, jako dříve bylo buržoazií používáno za kapitalismu proti odpůrcům kapitálu).

Podruhé v tom smyslu, že „v první fázi komunistické společnosti (které se obvykle říká socialismus)“ **je buržoazní právo překonáno „jen ve vztahu k výrobním prostředkům“**, tzn. v tom smyslu, že zatímco buržoazní právo „je prohlašuje za soukromé vlastnictví jednotlivců, socialismus je přeměňuje ve **společné** vlastnictví“ [129]).

Z obojího jasně vyplynulo následující:

Poprvé, že **jediným podstatným**, čím se má socialistické právo v občansko-právní a trestně-právní oblasti odlišit od práva buržoazního, je to, že **umožňuje vyvlastnění** (zestátnění, zespolečenštění) **výrobních prostředků**, dosud se nacházejících v soukromém vlastnictví, a to v daleko větším rozsahu (a tím pádem i s tím spojeného **možného užití represivnějších** prostředků a postupů) než v podmínkách existujícího práva buržoazního.

Podruhé, že takovéto socialistickým státem převzaté buržoazní právo **nesmí být** proti skutečným i vyvlastněným příslušníkům vykořisťovatelských tříd a odpůrcům socialismu **ve všech ostatních jeho částech použito represivněji,** než jak je to obvyklé v kapitalistických státech.

Potřetí, že vzhledem k tomu, že buržoazní právo je v socialistickém státě zachováno a prvotně překonáno **jen** právem státu (diktatury proletariátu) na zestátnění, popř. určení míry různých forem vlastnictví, musí být v socialistickém státě zachováno i jeho klasické dualistické rozdělení na právo veřejné (státní) a soukromé (občanské, individuální) a že překonáno v oblasti této duality může být **jen v otázce vztahu k výrobním prostředkům**, tedy **v přednostním právu socialistického státu** (diktatury proletariátu) rozvíjet socialistické hospodářství (tedy hospodářství založené na společném vlastnictví výrobních prostředků) **na**

úkor rozvoje individuálních majetkových a hospodářských zájmů, nikoliv ovšem na úkor zákonem zaručených individuálních občanských práv.

A konečně počtvrté, že buržoazní právo jako právo používané „státem bez buržoazie“ (tedy socialistickým státem) má **být vůči všem svým občanům právem pokrokovějším a spravedlivějším**, než jakým bylo za Leninova života v buržoazních státech, tedy i za všech okolností **i méně brutálním**.

Jedním z prvních dokladů výše uvedeného Leninova přístupu k právu a násilí bylo např. to, že zatímco Svinhufvudova buržoazní vláda ve Finsku nechala **popravit nebo zavraždit** 7370 dělníků povstalých proti ní a dalších asi 13 500 nechala v zajateckých táborech zemřít hlady nebo na španělskou chřipku, Lenin neusiloval o popravy či jiné přísné potrestání odzbrojených odpůrců sovětské moci (pokud zjevně a jednotlivě nebyli usvědčeni ze zločinů proti lidskosti, zejména vůči civilnímu obyvatelstvu, a z úmyslného ohrožení života celých skupin obyvatelstva), ale o jejich **zařazení do pracovního poměru** a služby (vědecké, úřednické, vojenské) ve prospěch sovětského Ruska. [130])

Druhým dokladem tohoto přístupu byl Leninův **odpor k existenci trestu smrti v době míru**, čímž se hodlal radikálně rozejít s tehdejší běžnou praxí buržoazního práva. Stejně tak byl motivován i jeho odpor ke zbytečným ztrátám na životech v důsledku ozbrojeného odporu vůči sovětské moci. Je to např. zřejmé z jeho telegramu ze 3. 6. 1920: „Je nezbytné co nejrychleji a s nelítostnou rozhodností přikročit k odzbrojení buržoazie a rolníků, jakož i nespolehlivých živlů.“ [131])

Třetím dokladem tohoto přístupu je četnými písemnými prameny doložený Leninův odpor k porušování sovětských zákonů, a to kýmkoliv a zcela konkrétně také jak v oblasti vyšetřování, trestání a věznění jakožto vyšetřování, trestání a věznění **neoprávněného**, tak i **ochrany soukromí a soukromého majetku nevýrobní povahy!** [132]) Bylo to zcela logické: nepřekročit hranice buržoazního práva, ale učinit ho v podmínkách socialistického státu spravedlivějším a snesitelnějším, znamenalo **nečinit jej nespravedlivějším a brutálnějším**, ale naopak **lidštějším**. A to ze tří důvodů:

Poprvé proto, že nemůže být založeno na brutalitě, jestliže má být logickým, tedy spravedlivým výsledkem boje proti dosavadní míře vykořisťování.

Podruhé proto, že brutalita není totéž co represe: zatímco represe znamená užití násilí a donucování (tedy zahrnuje **jen tu rozsáhlost opatření, která jsou nezbytná k překonání odporu** vykořisťovatelských tříd a nepřátel socialismu), brutalita znamená použití **nepřiměřeného (tudíž ničím neodůvodnitelného) násilí vůči komukoliv**, tudíž násilí odporujícího lidskosti, čili násilí nepřípustného.

Potřetí proto, že už ze samotné povahy historického materialismu (čili dialektického historického vývoje směřujícího přes všechny výkyvy a peripetie od poměrů méně lidských k poměrům lidštějším) nelze brutalitě vůbec a represi dlouhodobě přitakat, neboť jejich uplatněním (či následkem jejich uplatnění) dojde (dříve nebo později) jak ke zvrácení tohoto pozitivního vývoje, tak i k sílící (a tím stále hůře odstranitelné) **tendenci se tím vymknout** nejen zásadovosti a logice marxismu, ale vůbec jakékoliv zásadovosti a logice **lidství,** a to ve prospěch zvrácené „zásadovosti a logice zla“, zpravidla s pomocí centrální státní moci „neomylně“ směřující ke zdůvodnění a systematickému užití **organizovaného zločinu** proti všem zásadám lidství, na čemž v minulosti postavily svou moc církev (inkvizice), fašismus, vojenské junty, Rudí Khmerové pod vedením Pol Pota a Ieng Saryho v Kambodži, etničtí „čističi“ ve Rwandě nebo v Jugoslávii či brutální fanatičtí islamisté. Tedy ve prospěch užití takového násilí, v jehož **bezvýchodné pasti** se dříve či později musí ocitnout všichni jeho původci, a to buď jako oběti sebe samotných, vlastního zla, nebo jako jeho pachatelé a zločinci poté, kdy jsou v rámci neúprosné dialektiky vývoje a boje za lepší budoucnost jako původci zla odhaleni, překonáni a potrestáni.

Jak ještě bude prokázáno a dokázáno, Stalin a jeho právníci výše uvedené Leninovy zásady (které lze vysledovat na mnoha dokumentech z Leninova období) zdeformovali a obrátili na ruby. A tak prvním pochybením i československého lidově-demokratického režimu bylo to, že **ani v oblasti občansko-právní a trestně-právní** nebyl důsledně marxistickým a leninským (ale o to důsledněji stalinským). Pokud by takovým byl, vyšel by jak v oblasti ideologie a právní teorie (obecně), tak i v oblasti trestního práva hmotného i procesního (speciálně) důsledně z teorie (i praxe) Marxe a Lenina. Nestalo se tak.

Dnes už je zřejmé, že výsledkem a důsledkem těchto represivních opatření (někdy **represivnějších** v řadě oblastí trestního práva hmotného i procesního než v obdobných ustanoveních i praxi **soudobého** práva buržoazního) musely být především **nezákonné politické procesy**: poprvé nezákonné ve smyslu zneužívání a porušování platných československých zákonů a ústavy a podruhé ve smyslu nedodržení řady ustanovení Všeobecné deklarace lidských práv, sice přijaté Valným shromážděním OSN 10. 12. 1948, nicméně ještě ve své době právně nezávazné a mezinárodně právně nevymahatelné. Použitými vyšetřovacími, soudními a vězeňskými praktikami se tak Československo dostalo do rozporu jak se svou vlastní ústavou a některými zákony z ní vycházejícími, tak i s mezinárodně odmítnutým „podrobováním krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu“ (čl. 5 deklarace), ochranou proti činům porušujícím základní práva, potřebou zajištění **nezávislého** a nestranného soudu, nedodržením nebo obcházením presumpce neviny, právem občana beztrestně opustit svou zemi a znovu se do ní vrátit, individuálního práva na svobodu přesvědčení a projevu, na právo „vyhledávat, příjímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice“ (čl. 19) a na svobodu „**pokojného** shromažďování a sdružování“ (čl. 20). [133])

Jak by se vlastně **musel** k Chartě OSN a k Všeobecné deklaraci lidských práv zachovat Lenin, kdyby ještě žil a nechtěl jít proti vlastním zásadám? Za prvé tak, že by zajisté využil ohromné poválečné autority Sovětského svazu (vyplývající z jeho vítězství nad německým fašismem), aby se do Charty OSN (čili do mezinárodního práva) pokusil prosadit zcela konkrétně **mezinárodně uznané právo každého státu na vlastní přístup k vlastnictví výrobních prostředků** (které by tak muselo být zcela konkrétně zmíněno jako součást „vnitřní pravomoci kteréhokoliv státu“, zmíněné v čl. 7, bodu 7 Charty OSN [134]). Za druhé tak, že by poté mohl s klidným svědomím podepsat i dodržovat Všeobecnou deklaraci lidských práv za předpokladu, že by v jejím článku 17 bylo právo každého občana „vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými“ bylo buď zúženo na právo vlastnit majetek kromě majetku výrobních prostředků nebo kromě majetku neoprávněného získávaného vykořisťováním (nebo dokonce zaměstnáváním) cizí pracovní síly, nebo naopak rozšířeno na právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými kolektivně, tudíž i ve formě celospolečenského (čili i státního) vlastnictví.

Takový postup ovšem Stalin (navzdory triumfu svých geopolitických záměrů na konferencích v Teheránu, na Jaltě a v Postupimi) dlouhodobě zanedbal a tak nemohl těžit ani z mezinárodně (byť ještě ve své době nutně jen formálně) uznané a v dalších dokumentech udržované rovnováhy a rovnoprávnosti mezi oběma společenskými systémy, ani z postupného rozvoje a rostoucích předností socialistického práva proti právu buržoaznímu, jednak nejen schopného doložit respektování práv individuálních, ale i kvalitnější dodržování a rozvíjení práv kolektivních, sociálních, pracovních a kulturních (čl. 21 až 27 Všeobecné deklarace) než v zemích kapitalistických a feudálních.

Odpovědí jistě **po právu nedůvěřivého** Stalina na poválečné, rychle obnovené nepřátelství kapitalistických států nebylo ovšem prosté užití leninské teorie o třídním boji (míněného jako ideologického, politického a ozbrojeného boje proti ozbrojené třídě vykořisťovatelů v podmínkách otevřené občanské nebo mezistátní války), ale zformulování údajně zdokonalené (údajně dobové situaci více vyhovující) teorie **zostřeného třídního boje**

v ovzduší studené války, čili třídního boje uplatňovaného **v době míru**, tudíž v praxi dovedeného ad absurdum – tedy až k paranoickému hledání nepřítele „ve vlastních řadách“, a to nikoliv jen a výhradně na základě dokázaných faktů, ale pouhopouhého podezírání a smyšlených (rádoby logických) fabulací a konstrukcí, tedy se zcela zjevným úmyslem fyzicky zlikvidovat (nebo alespoň psychicky zlomit, údajně převychovat) kteréhokoliv člověka podezřelého z ideologických, národnostních a politických důvodů, dokonce momentálně politickému režimu jakkoli nepohodlného. „Jaksi“ se zapomnělo, že „teoreticky“ ani prakticky dopracovat se k takovému postupu nebyl Lenin schopen ani v těch nejtragičtějších okamžicích sovětského státu, charakterizovaných jeho vlastní poznámkou: „Jsme žebráci. Hladoví, zubožení žebráci.“ [135])

Pak jednoznačnou a prvotní vinu na nezákonnostech mají ti, kteří v československém prostředí **aktivně a nekompromisně** prosazovali teorii i praxi **hledání nepřátel ve vlastních řadách**.

Proč nebylo možno ze strany pracujících (popř. řadových členů KSČ) tomuto zvrácenému pojetí třídního boje učinit přítrž?

Poprvé proto, že i toto zvrácené pojetí třídního boje v ovzduší studené války jakoby **chránilo většinu pracujících** (a celý stát a jeho mírový rozvoj) před válkou (a to tím, že bez milosti likvidovalo každého „vnitřního“ nepřítele, a vnějšího tak svou manifestovanou tvrdostí odrazovalo od fatálního přímého ozbrojeného útoku.

Podruhé proto, že **neexistovaly orgány pracujících volené zdola**. Tak se stalo, že z neschopnosti dělnické třídy (v rámci KSČ, mimo KSČ i proti KSČ) uhájit svá politická práva (a zabránit tak nástupu stalinismu) vyplynula i její neschopnost v rámci již instalovaného stalinismu **organizovaným způsobem uhájit i svá individuální práva**. Jako příklad lze uvést živelný, izolovaný a tudíž neúčinný odpor dělníků proti tzv. měnové (ve skutečnosti finanční) reformě v roce 1953.

Potřetí **pro centralizaci demokratického centralismu**, zužující demokracii jen na kolektivní rozhodování nejvyšších stranických orgánů a zároveň tím přespříliš centralizující (zvýrazňující) jejich odpovědnost za osud pracujících i cesty k socialismu.

Počtvrté **pro masivní propagandu žurnalistů proti obviněným**, která měla za následek, že místo, aby občané obvinění a tresty odmítli, ještě se formou petic ze závodů **přísného potrestání obviněných dožadovali** (když např. byla herečka Jiřina Štěpničková obviněna z velezrady za chystaný útěk do zahraničí, někteří její kolegové z divadla na Vinohradech za to pro ni požadovali trest smrti. [136])).

Popáté **pro tolerování a živení tzv. kultu osobnosti**. Z chování revolučních vůdců po převzetí moci, resp. s tím spojenými prvními okamžiky jejího zneužívání, by mělo být (obecně, nicméně jednou provždy) vyvozeno toto poučení: místo oslav jejich zásluh a výjimečnosti by bezprostředně po revolučním uchopení moci měla následovat **důsledná veřejná (tedy občanská) kontrola jejich další činnosti**. Neboť jejich chování se s převzetím moci (doslova přes noc) rázem mění: v čem ještě včera tak výrazně vynikali, v tom náhle jako „uživatelé“ moci propadají. V čem si před revolucí získali důvěru mas, v tom jsou náhle nadáni schopností ji zneužívat. Naopak: v čem si byli jako oponenti starého režimu jisti, náhle jako by jako tvůrci nového režimu byli bezbranní. Chytrý čtenář zajisté pochopí, že to platí jak pro Únor 1948, tak i pro Listopad 1989, ostatně (až na vzácné výjimky) obecně v celých dosavadních dějinách.

I když nekritické oslavování Stalina a z toho vyplývající jeho kult osobnosti v poválečném Československu vyplýval z grandiózního vítězství Sovětského svazu nad fašistickým Německem a osvobození převážné části Československa Rudou armádou za cenu mnoha obětí, neopravňoval nejen k opomenutí Leninových zásad a jeho skromnosti, ale ani k ignoraci zásadního odporu zakladatelů marxismu **k oslavování vůdčích osobností**. Marx na toto téma kdysi napsal: „z odporu vůči jakémukoliv kultu osobnosti jsem za časů

internacionály nikdy nedopustil, aby všechny ty chvalozpěvy na mé zásluhy, kterými mě otravovali z různých zemí, pronikly na veřejnost, a nikdy jsem na ně také neodpovídal, leda sem tam výtkami. Když jsem s Engelsem vstupoval poprvé do tajného komunistického spolku, stalo se tak jen pod podmínkou, že ze stanov bude odstraněno všechno, co podporuje pověrečné uctívání autorit“. [137]) A Engels ho později doplnil: „Marx i já jsme vždy byli proti všem veřejným demonstracím ve vztahu k jednotlivým osobám, s výjimkou pouze těch případů, kdy to mělo nějaký podstatný cíl; a nejvíce ze všeho jsme byli proti takovým demonstracím, které by se za našeho života týkaly nás osobně.“ [138])

Zbytečné tresty smrti, ale i zbytečné vraždy nevinných z obou stran

Druhým pochybením lidově-demokratického režimu bylo to, že „nové“ právo neodlišil od buržoazního práva tím, že by pro dobu a stav míru **zrušil trest smrti**.

První příklad a impuls k takovému jednání poskytli v místních volbách řádně zvolení členové Pařížské komuny, kteří se ani jako řídící kolektiv ani jako jednotlivci nesnížili k nabádání občanů k zabíjení jejich **neozbrojených nebo odzbrojených odpůrců**, byť by to bylo v podmínkách občanské války, doprovázené ze strany buržoazního vojska (ba i buržoazie v civilu) neslýchanými krutostmi. Právě členové Pařížské komuny to byli, kteří se úzkostlivě vyhýbali násilí na neozbrojených a odzbrojených nepřátelích a do posledních chvil své vlády se snažili zabránit rozzlobeným Pařížanům v živelných popravách rukojmí. Jestliže Marx (a po něm i Lenin) kritizovali Komunu za malou rozhodnost v boji s třídním nepřítelem, nebyly v tom výzvy k fyzické likvidaci neozbrojených civilistů a odzbrojených nepřátel, ale bylo v tom konstatování a zdůraznění faktu, že Komuna včas a rozhodně nezakročila proti buržoazní vládě a jejím ozbrojeným složkám (vládu nezajala a nechala ji prchnout do Versailles, ozbrojené složky jí nepřátelské včas nezadržela a neodzbrojila) a že se i tím dopustila osudných taktických a strategických chyb v otevřeném (tedy ozbrojeném) boji s nepřítelem.

Jakkoliv se Lenin na základě informací o buržoazním teroru (nejméně 25 000 popravených komunardů, 45 000 uvězněných a tisíce dalších odsouzených na nucené práce a do vyhnanství) nechal ve svém referátu předneseném na mezinárodním shromáždění v Ženevě dne 18. 3. 1908 unést k prohlášení (kterého naproti němu nikdy Marx nepoužil), že „bývají chvíle, kdy zájmy proletariátu vyžadují, aby nepřátelé byli **nemilosrdně vyhlazeni v otevřených srážkách**“ [139]), mínil tím opravdu **jen** otevřené srážky (čili fyzický boj), neboť již den po vítězství Říjnové revoluce (tedy 26. 10. 1917) byl II. všeruským sjezdem sovětů **trest smrti zrušen**! Čímž bylo dáno příslušníkům buržoazie (i stoupencům již dříve svrženého cara a monarchie) jasně na vědomí, že jim smrt v míru nehrozí, stanou-li se **řádnými pracujícími a občany** nově vzniklého sovětského státu, tedy především otevřeně nebojujícími proti němu. A bylo tomu tak skutečně do 21. 6. 1918, kdy byl trest smrti znovu obnoven v reakci na to, že proti sovětskému Rusku byla zahájena **ozbrojená intervence cizích států**, která podnítila i vznik občanské války a bělogvardějského a kolčakovského teroru. I přesto byl v průběhu cizí intervence a občanské války učiněn pokus o opětné zrušení trestu smrti, a to 17. 1. 1920 („když Rudá armáda dobyla Rostov a bylo dosaženo hlavního vítězství nad Děnikinem“ [140])), který z důvodu dalších vražd a bojů ovšem vydržel jen do 4. 5. téhož roku. Podstatné je zjištění, že ani za Stalina (tedy po vítězství nad posledními cizími interventy a obnovení míru 25. 10. 1922), ani po jeho smrti v roce 1953 už trest smrti nebyl v Sovětském svazu zrušen a že k jeho zrušení (jistěže i pod tímto vlivem) nedošlo ani v lidově demokratickém Československu, vzdor tomu, že v případě obou států šlo **o dobu míru**, kdy tedy mělo i v trestním právu dojít k **návratu** k Marxovým a Leninovým zásadám. Přičemž poukazy na to, že v té době byl trest smrti běžný ve většině států světa a v mnohých existuje i dnes, by sice mohly být na základě „přežívání buržoazního práva v socialistických zemích“

brány v potaz, ale jsou v podstatě irelevantní především s ohledem na dvě věci: za prvé: že proletářský stát měl být (podle původní Leninovy koncepce) pokrokovější, kvalitnější a tím i spravedlivější než buržoazní – a za druhé: že pokud by v Československu byl po roce 1948 zrušen trest smrti, jistě by to – s ohledem na jeho mocný státní aparát - k jeho pádu nepřispělo, zatímco opak vedl ke zbytečným lidským tragédiím a oprávněné kritice režimu, která (po náležitém zesílení a ideologickém zneužití) nakonec opravdu vedla nejen k jeho pádu, ale i pádu socialismu jako takového.

Lze tedy dát Lenina i v tomto směru do ostrého kontrastu vůči Stalinovi a jeho nekritickým obdivovatelům v poválečném Československu? Samozřejmě, že ano, neboť Lenin zdůrazňoval nutnost potlačit odpor vykořisťovatelských tříd, dokud tyto třídy vedly ozbrojený odpor, nikoliv už v okamžiku, kdy tento odpor byl potlačen, sovětská moc konsolidována a zavládl mír. Když byl na jeho pokyn v lednu 1920 znovu zrušen trest smrti, na zasedání VÚVV 2. 2. 1920 prohlásil: „Teror nám vnutil terorismus Dohody, když světovládné mocnosti se na nás vrhly se svými hordami, nezastavujíce se před ničím.“ [141]) Po oznámení konce mimořádných opatření a odvolání trestu smrti pak uvedl: „Říkáme, že používání násilí vyplývá z nutnosti potlačit vykořisťovatele, potlačit statkáře a kapitalisty; jakmile s tím budeme hotovi, upustíme od všech výjimečných opatření. Dokázali jsme to činy.“ [142]) „Násilí je namístě vůči těm, kteří hodlají obnovit svou moc. Tím se ale také význam násilí vyčerpává a dál už působí jen vliv a příklad.“ [143]) Tento postoj zcela přirozeně a logicky vyplynul ze širší Leninovy snahy definovat **meze a pojetí levicového násilí** jakožto násilí vynuceného a dočasného, na rozdíl od násilí pravicového, ze své sobecké a sadistické podstaty patologicky nesnášenlivého a krutého vůči jakémukoliv omezování egoismu, jehož pragmatickému a historicky omezenému účinku znovu podlehl i Stalin a všichni ti vyšetřovatelé a věznitelé, kteří buď ze strachu o sebe samé, z touhy po pomstě, po dosažení kariéry a výhod nebo z nízkého důvodu „seberealizace“ vlastní surovosti a sadismu zneužili socialistických cílů a idejí.

Naléhavě je třeba si uvědomit, že Československo od osvobození v roce 1945 (na rozdíl od sovětského Ruska) nezažilo válku, že tedy z levicového hlediska nemělo právo po celý čas své mírové existence uplatnit trest smrti (což samozřejmě nebránilo kodifikaci trestu smrti na jeho území s okamžitou účinností pro dobu války), možná ovšem s výjimkou trestu smrti za **jednoznačně prokázané úmyslné vraždy** ze strany ozbrojených agentů-chodců, vysílaných na naše území ze Západu do roku 1951. Represivně tak bylo možné z politických (resp. humánních) důvodů zakročit jen proti agentům se zbraní v ruce, neštítících se vraždit nevinné občany.

Podle Seznamu **popravených pro politické trestné činy** v období od 25. 2. 1948, uveřejněného na internetovém serveru Česká politika na základě podkladů ÚDV, bylo **ze 234 popravených** obviněno 38 z vraždy, 5 z nedokonané vraždy, 15 z pokusu vraždy, 1 ze spolčení vraždy, 7 z pomoci k vraždě, 1 ze spoluviny na vraždě, 6 z návodu k vraždě, 1 ze sjednané vraždy, 1 z účasti na vraždě, 214 z velezrady, 11 z vojenské zrady, 122 z vyzvědačství, 1 z úkladů, 1 ze zneužití služební moci, 1 z přípravy úkladů, 9 ze sabotáže, 8 ze zběhnutí, 1 z porušení par. 1 a 2 zákona č. 231/48 Sb., 1 z úkladů proti státu, 5 z loupeže, 1 z veřejného násilí, 1 z trestného činu proti míru, 1 z odložení dítěte, 1 ze zpronevěry, 1 ze spiknutí, 3 z rozkrádání, 1 z vydírání a 1 ze spolčení k útoku na ústavní činitele. [144]) Mělo tedy jít celkem o 459 trestných činů, z čehož vyplývá, že většina popravených (celkem 179) byla obviněna ze spáchání více trestných činů (dvou a více). Je zřejmé, že Ústav pro studium totalitních režimů oproti tomuto výčtu „pokročil“ dále, když na svém webu uvedl [145]):

„Naskýtá se **otázka**, ke kolika politicky motivovaným popravám v Československu v letech 1948–1989 vlastně došlo. Zde je nutné upozornit, že seznam obětí není prozatím konečný, byť se již zřejmě nebude nijak dramaticky měnit. Navíc je jeho výsledná podoba

poznamenána i metodikou výběru. V některých případech je totiž **poněkud obtížné oddělovat trestné činy kriminální a politické povahy**…“

Pak se tedy naskýtá i otázka, proč antikomunisté po listopadu 1989 tolik stáli **o odsouzení** všech podle nich politických paragrafů, když nebyli ochotni se sjednotit na tom, zda sprosté vraždy komunistů a občanů socialistického státu ze strany antikomunistů byly **páchány z politických důvodů** či důvodů jiných.

Ale nechme dál promluvit Ústav pro studium totalitních režimů [146]): „Etický problém pak nastává se zařazením popravených komunistických funkcionářů, kteří – ač se nakonec sami stali obětí teroru – byli jeho aktivními spolutvůrci a nesou za smrt mnoha zavražděných přímou odpovědnost.“ Etický problém to sice je, nikoliv však právní, neboť takové funkcionáře lze zcela jasně zařadit jak mezi **neoprávněně** odsouzené (a v důsledku toho oprávněně rehabilitované), tak i mezi ty, kteří by i po letech zcela **oprávněně** mohli být za svou odpovědnost i za své zločiny (resp. trestné činy a přečiny) **odsouzeni**.

A konečně do třetice [147]): „Nelze nezmínit též odsouzené v obnoveném retribučním soudnictví, kteří by zřejmě popraveni nebyli, pokud by se komunisté nechopili moci a toto retribuční soudnictví opět nezavedli. Tito lidé však byli odsouzeni za činy spáchané během druhé světové války.“ (Oprava: nikoliv za „činy“, ale za **zločiny** fašistické okupace, domácí zrady, zrady na povstání a kolaborace. [148]))

V čem tedy potom spatřovat údajnou vinu socialistického práva? V tom, že aktivovalo buržoazní právo (zatímco mělo postupovat socialističtěji, tudíž humánněji) a vlastizrádce a kolaboranty z doby fašistické okupace dalo popravit? Anebo v tom, že je tedy nemělo nechat popravit a tím si vysloužit výtku, že je kolaboranty s fašismem krylo, resp. k nim přistoupilo mírněji než k méně závažným porušením zákona v době výstavby socialismu?

A tak sám Ústav pro studium totalitních režimů „raději“ učinil tento závěr [149]): „Není tedy překvapující, že se objevují různé údaje týkající se počtu popravených z politických důvodů. Můžeme se tak mimo jiné setkat s číslem 248 nebo také s číslem 262, respektive 227, přičemž oba tyto seznamy zahrnují ty, kteří byli odsouzeni za naprosto smyšlené trestné činy, i ty, kteří byli odsouzeni za skutečný protikomunistický odboj. Odlišení obou skupin je i v tomto případě komplikované, rozsudky udávají nejčastěji trestný čin velezrady, vojenské zrady, špionáže, sabotáže, vyzvědačství, návodu k vraždě, pokusu o vraždu atd. Ani jedno z výše uvedených čísel v sobě nezahrnuje popravené na základě retribučních zákonů. Za posledního popraveného z politických důvodů je nejčastěji považován Vladivoj Tomek, jehož život byl ukončen v Praze na Pankráci dne 17. 11. 1960.“

K těm, kteří byli v letech 1948 až 1960 obviněni z vraždy: s ohledem na platnost a znění zákonů č. 198/1993 Sb. a 405/2000 Sb., kterými **je zakázáno popírat, zpochybňovat, schvalovat nebo ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti** (Sb. 115/2000), nelze zatím učinit nic jiného, než uvažovat o dvou krajnostech: buď je nutno na každé zabití kteréhokoliv člověka na území Československa v letech 1948 až1989 **jasně motivované protikomunisticky** pohlížet jako na možné (správné) a tudíž beztrestné, nebo je nutno dospět ke zjištění, že trestný čin vraždy, z něhož byli popravení obviněni, popravení nespáchali. Je-li opravdu tento úsudek možný, pak je stejně tak opodstatněné tvrdit, že polistopadový režim dávný princip kolektivní viny (obecně) a kolektivní viny komunistů (speciálně) vystřídal nově zavedeným principem **kolektivní neviny všech antikomunistů** v letech 1948 až 1989 za vše, co jimi bylo – včetně vražd nevinných občanů - v tomto období spácháno, a to i s „případným“ nárokem – jak o tom svědčí případ bratrů Mašínů – na možné státní vyznamenání.

Nelze ovšem nevidět, že se proti takové krajní interpretaci vražd spáchaných na území Československa v letech 1948 až 1989 postavil sám zákon, a to zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, který **trestní čin vraždy (spáchaný z jakýchkoli pohnutek, tedy včetně politických) nezařadil mezi rehabilitované činy**. A tak všichni lidé, popravení a zavraždění

za socialismu z politických důvodů byli v 90. letech 20. století plně rehabilitováni, ovšem s výjimkou tzv. **zbytkových trestů**, např. vraždy, zavlečení do ciziny či nenastoupení vojenské služby [150]) Není proto divu, že z tohoto pojetí antikomunistické a pravicové „spravedlnosti" ovšem zároveň vyplynulo, že cizí špionážní centrály (tedy cizí státní orgány, cizí státy) měly právo **i v době míru** k nám posílat ozbrojené agenty (aniž by takové činy bylo možné klasifikovat jako nepřátelství vůči Československu či jako vměšování do vnitřních záležitostí cizího státu), ale zároveň, že tito agenti **neměli právo vraždit naše občany** a československé orgány neměly právo je (pokud někoho nezavraždili nebo se nedopustili ryze kriminálních činů) stíhat.

K tomu jistě netřeba dalšího komentáře – i laik si pravděpodobně uvědomí, jak se to srovnává nejen s historickou pravdou a objektivností, ale i s mezinárodním právem. Přitom stačilo po Listopadu 1989 jediné: znovu otevřít procesy z 50. let 20. století k novým soudním posouzením, a to **případ od případu**. A teprve poté řádně dokončit rehabilitace (in decreto) a případy předat historikům k objektivnímu zařazení do historie. Je ovšem třeba pochopit, že by takovýto postup byl časově zdlouhavý a tudíž by **politicky včas** neumožnil antikomunistické propagandě absolutní negaci socialismu, kterou tak nutně potřebovala zejména v době, kdy se k moci drala pravice s cílem jakýmikoliv prostředky (tedy především za cenu rozkradení státního majetku) u nás prosadit obnovu kapitalismu. A že by tudíž nebylo možno označit „komunismus" (resp. státní režim z let 1948 až 1989) jako **zločinný v celém jeho rozsahu**.

Proto ani nepřekvapí, že se zpravidla v souvislosti s prezentací zločinů proti lidskosti nebere v úvahu, že ozbrojenými uprchlíky, převaděči, západními agenty a členy ilegálních skupin bylo zabito 70 pohraničníků [151]), nejméně 148 příslušníků Sboru národní bezpečnosti (konkrétně v letech 1949 až 1959) a **dosud** (!) blíže neurčený počet neozbrojených civilistů (včetně funkcionářů lidosprávy, JZD a KSČ) [152]), tedy vesměs lidí, kteří se ničím občansky neprovinili a žádný zákon neporušili. A že tudíž mezi oněmi 38 obviněnými z vraždy „z politických důvodů" mohli být i ti, kteří někoho z výše uvedených občanů zabili. Ale protože 38 popravených z důvodu vraždy se nerovná číslu nejméně 218 padlých při obraně socialismu, lze usuzovat nejen na to, že se ne vždy socialistické soudy řídily primitivním pravidlem „oko za oko, zub za zub", ale i na to, že tyto vraždy neměly jen kriminální důvod, ale naopak i velmi silný politický podtext.

To ovšem může znamenat nejen to, že tzv. třetí (tedy tzv. protikomunistický) odboj se v některých konkrétních případech nevyhnul užití **nečistých, ryze kriminálních prostředků**, ale vzhledem k tomu, že se jeho terčem nestali vysocí bezpečnostní a političtí představitelé KSČ a státu, ale jen bezbranní civilisté, nižší funkcionáři a jednotliví příslušníci SNB, ho lze v takových **zcela konkrétních případech** zhodnotit jen jako **pustě teroristický** (nikoliv tedy programově buržoazně osvobozenecký), a tím pádem i jako morálně a fakticky selhávající a zcela zákonitě a oprávněně právě z tohoto důvodu neúspěšný (obyvatelstvo se mu zpoza státních hranic nepodařilo přimět k masovému vystoupení a svržení „nenáviděného" režimu).

Zároveň by to tedy mělo svědčit o tom, že ti, kteří byli v 50. letech 20. století obviněni z vražd, **museli opravdu vraždit, když za tyto činy nebyli rehabilitováni** - pisateli těchto řádků se totiž nepodařilo zjistit, že by někdo využil soudní cesty k znovuobnovení konkrétních případů a tak i k prokázání, že dotyční byli z trestného činu vraždy obviněni neoprávněně. Naopak: na české Wikipedii byla umístěna informace o tom, že „po rehabil. řízeních v 90. letech zůstalo zbytkových trestů cca 50 000" [153]) (!!!), čili údajně ještě 50 000 trestů nadále nerehabilitovaných, ryze **kriminálních, spáchaných lidmi jinak rehabilitovanými**, tedy oficiálně uznanými za ty, kteří z politických důvodů vystupovali proti KSČ a socialismu!!! Co tedy říci o morální bezúhonnosti ne všech, ale řady takovýchto odpůrců KSČ a socialismu?

Zbytečné popření dualismu práva veřejného a soukromého

Třetím pochybením práva lidově-demokratického Československa bylo to, že ochranu státu a státního (kolektivního) vlastnictví výrobních prostředků **nenadřadilo jen** ochraně soukromého vlastnictví výrobních prostředků, ale **všem oblastem individuálního práva**.

Přičemž nadřadit ochranu státu a státního (kolektivního) vlastnictví výrobních prostředků **jen** na úkor soukromého vlastnictví těchto prostředků **mělo být jedinou, tudíž o to účinnější a spravedlivější historickou reakcí na buržoazní nespravedlnost**, spočívající v tom, že v důsledku nesprávné akcentace buržoazního práva na nedotknutelnost a ochranu soukromého vlastnictví výrobních prostředků muselo, musí a i v budoucnosti bude muset v kapitalistických státech docházet **nejen ke klasickému vykořisťování námezdní pracovní síly** (formou nezaplacení části její práce a nadpráce a tím i existenčního připoutání námezdní pracovní síly ke kapitálu), ale prostřednictvím **neustálého upřednostňování** tohoto tzv. nezcizitelného práva na soukromé vlastnictví **na úkor realizace jiných práv individuálních i kolektivních** nebo dokonce s cíleným zaměřením kapitalisty a moci kapitalistického státu prostřednictvím ochrany soukromého vlastnictví výrobních prostředků **potlačova**t ostatní práva nejen zaměstnanců, ale všech občanů. A to **vše** pod **stále zřejmějším** vlivem stále agresivnější falešné pravicové propagandy, snažící se pracujícím všemožně vnutit přesvědčení o nezcizitelnosti tohoto práva za situace, kdy **už je historicky zcela zjevně dokázáno**, že žádné právo člověka na cokoliv nebylo nikdy od počátků existence lidské společnosti (ani od Boha) dáno samozřejmě a že tedy cokoliv, co **chtěl za své právo považovat**, si musel (ať už jako individualista či člen širší společnosti) postupně (tedy historicky) vybojovat a že v tomto nekončícím boji za neustálé rozšiřování a precizování škály individuálních (a tím i kolektivních) práv bude muset i nadále pokračovat, než zcela neomylně zjistí, že teprve **dostatečným rozšířením svého práva účasti na všech věcech veřejných** (tedy dostatečným rozšířením kolektivních práv a současně i svých individuálních pravomocí v kolektivní účasti na jejich vymáhání) teprve dokáže kolektivně a politicky efektivně potlačit a ekonomicky překonat **individualistické** (ve své podstatě ryze **sobecké**) právo **jen některých** na soukromé vlastnictví výrobních prostředků, které je dosud **hlavní limitující překážkou** k realizaci těch jeho individuálních i kolektivních zájmů, která jsou mu doposud „úspěšně“ (ale z jeho hlediska nelogicky) upírána.

A tak nadřadit **mylně** veškeré státní (veřejné) právo veškerému právu občanskému (individuálnímu) znamenalo z československého práva po roce 1948 odstranit klasický **dualismus práva veřejného a soukromého**, který **ještě** uznával Lenin, když „po konci občanské války nařídil připravit nové kodexy, které byly intelektuálně ovlivněny tehdy novými německými kodifikacemi práva trestního a občanského“ [154]), nikoliv ovšem už Stalin, který naopak zdůrazňoval nutnost posilování role a (tím i „logicky“) práv státu a komunistické strany (opět jen „logicky“) na úkor **práv individuálních**. To vyústilo nejen v právní dominanci práv státu nad právy individuálními, ale prostřednictvím této dominance ke Stalinově **volné aplikaci práva** vycházející z přesvědčení, že v právu se vše dá zdůvodnit „zájmy dělnické třídy“. Nelze při tom nepřipomenout, že v carském vyhnanství byl Stalin vystaven takovému utrpení a strádání na pokraji života a smrti jako málokdo z ruských revolucionářů, což se nutně muselo odrazit na jeho nízkém respektu k buržoaznímu právu **v celém jeho rozsahu**.

V „lidově-demokratickém“ Československu se to (i pod vlivem kultu jeho osobnosti) projevilo jak výrobou mnoha nových **objektivně potřebných** paragrafů na ochranu státu a kolektivních práv jednotlivců (jednostranně ovšem po roce 1989 označených jako politické), tak bohužel (na straně druhé) i v **záměrném** (centrální moci vyhovujícím, ale objektivně nepotřebném) potlačení individuálních práv včetně nedostatečné ochrany jedince při vyšetřování, soudních procesech i výkonu trestu.

U nás na počátku tohoto „trendu“ stanul nestor československé právní vědy Viktor Knapp (nar. 1913, zemř. 1996, prof. JUDr. PhDr. Dr.h.c. a DrSc., od roku 1964 **přednášející na několika západních univerzitách**), který v roce 1950 (v časopise Právník, č. 2, str. 98) napsal: „Máme-li porozuměti theoreticky tomuto novému právu a máme-li je správně aplikovat, musíme nezbytně i pro naši praxi odhoditi brýle mámení právního dualismu a při řešení každé otázky si musíme uvědomovati, že podobně jako státní moc v naší lidově demokratické republice je jediná a jednotná, tak i naše lidově demokratické právo je jediná, a to na zákon povýšená vůle vládnoucí dělnické třídy a všeho pracujícího lidu, určená materiálními životními podmínkami naší společnosti“. [155]) Což byla trojí iluze: poprvé v tom, že státní moc nebyla jediná a jednotná (neboť v sobě nesloučila moc zákonodárnou i výkonnou), podruhé v tom, že v důsledku toho skutečnou moc neměla dělnická třída (když naopak skutečnou moc, **nedostatečně kontrolovanou ze strany dělnické třídy**, měla KSČ), a potřetí v tom, že tato jednotnost práva (lhostejno, zda skutečná či iluzorní) si nevyžadovala dualitu práva veřejného a soukromého, resp. že byla reálně schopná (při odstranění této specifikace) udržet kolektivní a individuální práva **v rovnováze**.

Knapp tak přímo odmítl svého kolegu Alfréda Dresslera, který ještě rok předtím (v časopise Právník č. 1, str. 13) tvrdil: „Nový typ práva, který chceme budovat, ovšem předem žádá, abychom si uvědomili podmíněnost rozdílu mezi veřejným a soukromým právem (…) Je samozřejmé, že také právníci v lidové demokracii navazují na právní normy vytvořené dosavadním vývojem, a proto z praktických důvodů uznávají do jisté míry rozdílnost mezi veřejným a soukromým právem, lépe řečeno, jsou si vědomi toho, že občanské právo je zvláštní větev práva, která se liší od ostatních oborů práva a že tvoří celek svého druhu.“ [156]) Dressler ještě vyšel z leninského pojetí práva, přesněji ze sovětského právního teoretika Michaila Solomonoviče Strogoviče, „jenž dualistickou koncepci primárně nezavrhoval a pouze označil buržoazní nauku za nezpůsobilou najít »pravou podstatu« takového dělení“ s tím, že „takový úkol čeká na marxistickou právní vědu“ [157]).

Přestože tímto postojem a vysvětlením byl stalinista Knapp „zaskočen“ [158]), svá stanoviska nepřehodnotil, ale „podepřel“ stejným postojem ministra Alexeje Čepičky (znalého stalinismu, ale neznalého teorie práva) při jeho vystoupení na IX. sjezdu KSČ v roce 1949 [159]). To mu ale nezabránilo v tom, aby v roce 1990 tvrdil, že opuštění dualismu veřejného a soukromého práva v letech 1949 až 1950 bylo prý motivováno jedinou větou z Leninova dopisu lidovému komisaři Kurskému, která zněla: „My nic »soukromého« neuznáváme, pro nás je všechno v hospodářské oblasti veřejnoprávní.“ [160]) Knappovo dodatečné zdůvodnění bylo ovšem falešné – i z textu samotné věty je totiž patrné, že nic soukromého nebylo uznáváno jen v hospodářské oblasti (a tím nebylo uznáváno soukromé vlastnictví výrobních prostředků vůbec), což (obojí) nevylučovalo i nadále v ostatních oblastech od sebe odlišovat právo veřejné a právo individuální (osobní, občanské), přirozeně ovšem zbavené práva na soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Tento výklad a nikoliv výklad Knappův potvrzuje nejen výše citovaná věta (Knappem lživě označená za jedinou), ale jak celý text Leninova dopisu lidovému komisaři spravedlnosti Dmitriji Ivanoviči Kurskému z 22. 2. 1922 (v němž je tato věta obsažena) [161]), tak i celá řada dalších dochovaných dokumentů, nejjasněji však pokyny pro práci na hospodářském úseku, schválené IX. všeruským sjezdem sovětů 28. 12. 1921 [162]), nebo Leninův dopis politickému byru ÚV KSR(b) z 22. 2. 1922. [163]) Leninovi tedy nešlo o omezování **individuálních či osobních práv pracujících**, ale pouze o to, aby proletářský stát „měl možnost kontrolovat (důsledně kontrolovat) všechny soukromé podniky bez výjimky a právo rušit všechny smlouvy a soukromé úmluvy, pokud jsou v rozporu jak se zákonem, tak i se zájmy pracujících dělnických a rolnických mas“ [164]). Čili o **možné státní omezování podnikatelských záměrů soukromníků**, jimž v období tzv. NEPu (nové ekonomické politiky) bylo dočasně povoleno podnikat, nikoliv však formou porušování platných sovětských zákonů a proti zájmům státu.

Jakkoliv Lenin už v době své nemoci, kdy neměl sílu se osobně a detailně zabývat chystanými právními úpravami, radil nechat **otázku socialistické právní teorie** otevřenu (tedy v takovém stavu, aby se mohla vyvíjet v souladu s historicky se měnícími zájmy dělnické třídy), Stalinův právní teoretik Vyšinskij si ji pospíšil uzavřít tím, že ji ve formě „volné aplikace práva“ nechal **jednostranně otevřenu jen ve prospěch** jakéhokoliv možného výkladu sovětských zákonů vedením **komunistické strany**, resp. ve prospěch jakéhokoliv Stalinova a vlastního výkladu, a tak i Stalinovy teorie o zostřování třídního boje.

Zároveň tím Vyšinskij „zabil dvě mouchy jednou ranou“, když si tím – na úkor mnoha nevinných obětí – usnadnil i pozdější vlastní roli **prokurátora** ve prospěch vlastních (a Stalinových) výkladů práva. Povinnost sovětského prokurátora přitom měla podle Lenina spočívat v povinnostech „postoupit věc k rozhodnutí soudu“, „dohlížet, aby se zákonnost chápala v celé republice opravdu jednotně, bez ohledu na jakékoliv místní odlišnosti a na jakékoliv místní vlivy“ [165]), dohlížet, „že se ani jedno rozhodnutí ani jednoho místního orgánu nebude rozcházet se zákonem, a“ že „jedině z tohoto hlediska je prokurátor povinen podávat protest proti jakémukoliv nezákonnému rozhodnutí“ [166]). Lenin totiž velmi správně vyšel z historické tendence vývoje prokurátorských povinností: ve směru **od královského (resp. carského) a státního žalobce** (jakožto osoby, původně **jednostranně** pověřené panovníkem a posléze státem dohlížením nad dodržováním a vymáháním zákonů a zastupováním jeho zájmů v trestním řízení) **ke státnímu zástupci** (jakožto sice stále ještě osoby, pověřené státem k **zastupování jeho zájmů** v trestním řízení, ale nově i jako osoby pověřené státem k dohlížení nad ochranou veřejných zájmů a tudíž z této pozice i nad dodržováním zákonnosti na zásadě „padni komu padni“, čili vlastně zastupováním státu **v jeho prvořadém zájmu a tím i prvořadém zájmu jeho občanů**, aby vždy a za všech okolností byla dodržena zákonnost a spravedlnost). A tak dále logicky i historicky ve vzdálenější budoucnosti k osobě či úřadu, jehož přednostním úkolem už nebude právní ochrana zájmů „odumírajícího“ státu, ale s tím úměrně upřednostňovaná ochrana postupně posilovaných a navzájem propojených kolektivních i individuálních práv občanů, občanských svazků, organizací, orgánů (čili občanských samospráv).

Že tedy zabránit zneužití či chybné interpretaci zákona znamená **na prvním místě** vyjít **z litery zákona** a teprve na místě druhém z jeho ducha či smyslu, který byl ovšem tehdy zcela jednoznačně určen jako zájem či prospěch pracujících mas.

Po smrti Lenina se ovšem stále častěji nebylo možno opřít **o literu a smysl zákonů**, platných pro stát i všechny sovětské občany všude a stejně, ale v konečné instanci **jen o takový jejich výklad**, který mu dle potřeby Stalina dával Vyšinskij. Ten tedy místo toho, aby respektoval práci soudu a omezil se jen na protest proti jeho rozhodnutím, která považoval za nezákonná, zasahoval do řady politických procesů jako žalobce i jako jejich organizátor, čili jako jinak než stranicky či politicky nekontrolovaný dohlížitel na „správnost“ jejich průběhu a na „správnost“ výkladu provinění i zákonů. A činil tak, jak bylo historií dokázáno, i ve svůj osobní prospěch a ve prospěch své kariéry. Vyšinskij se totiž jako menševik a policejní komisař Prozatímní vlády podílející se na sledování Lenina musel později snažit, aby svou minulost zahladil („napravil“): nejprve vstupem do komunistické strany v roce 1920 a později i využitím svých známostí se Stalinem (jako bývalým spoluvězněm). Dílo se vydařilo: z právního teoretika a pedagoga se nejprve vypracoval v letech 1931 až 1933 na prokurátora RSFSR a v letech 1935 až 1939 na generálního prokurátora SSSR, oceněného pěti Leninovými řády. [167])

Co by tomu řekl sám Lenin?

Najde levice ve 21. století konečně odvahu postavit před spravedlivý soud dějin představitele komunistických stran za to, že čím více se oháněli Leninem, tím méně ho měli nastudovaného a osvojeného? A tím více a ochotněji přejímali dezinterpretace leninismu šířené Stalinem? Podaří se prokázat, kolik času věnovali (v Československu počínaje

Gottwaldem a konče Husákem) četbě Leninových spisů, jejich studiu, pochopení a správné aplikaci? Ve světle těchto otázek jistě nepřekvapí, že k pokusům vyrovnat individuální (občanská) práva s právy kolektivními došlo až v roce 1968: Tehdy totiž Věra Čížkovská v časopise Právník správně uvedla, že „celospolečenský rozvoj si vyžaduje zohlednění individuálních zájmů členů kolektivu“. [168])

Důsledek předchozího: tragická „volba“ volné aplikace práva

Zejména po IX. sjezdu KSČ (1949) nic nebránilo čtvrtému pochybení – tzv. stalinské volné aplikaci práva vycházející z přesvědčení, že v právu se vše dá zdůvodnit „zájmy dělnické třídy“ (ve skutečnosti zájmy představitelů komunistické strany). V roce 1951 to bylo v časopise Právník, č. 2 (na str. 75) zdůvodněno slovy: „jakýkoliv právní princip, jakýkoliv právní předpis, jakýkoliv právní institut vždy slouží a má sloužit zájmům vládnoucí třídy“ [169]). Logicky velmi správně: za kapitalismu buržoazii, za socialismu dělnické třídě. Kdyby ovšem dělnická třída mohla sama toto právo vytvářet!!! – nikoliv „jen“ KSČ svými stranickými příkazy a telefonáty soudcům (což za Lenina nebylo vůbec možné!), kteří je pak následovali „jako věřící osoba následuje radu kněze: protože si myslí, že s největší pravděpodobností má pravdu. Jejich důvěra v autoritu Strany je reflexí jejich víry v poslání Strany.“ [170])

Tak vzniklo mnoho nadšených a aktivistických právníků, ochotných uvěřit a přesvědčit sama sebe, že svými právními přístupy (i přímo rozsudky) přispívají jak k výchově a nápravě obžalovaného, tak (zejména jejich zdůvodněním) i ke zdárnému vývoji celé socialistické společnosti. V rozporu s potlačením individualistických (egoistických) i individuálních (osobních, občanských) práv tak stalinská ideologie stavěla **na aktivismu jednotlivců**. Pak zbýval jen krok k tomu, aby pouhá neochota být aktivním ve prospěch celku byla klasifikována jako zločin. Pak ovšem každý kritický názor mohl být brán i jako opoziční, aniž by se rozlišovalo, zda jde o kritiku zprava (buržoazní, antikomunistickou) nebo zleva (čili upřímně míněnou a cílenou k nápravě nedostatků za účelem snadnější, lepší či efektivnější cesty k socialismu). Kde by asi skončil pisatel těchto řádků v 50. letech 20. století?

Výše uvedený **aktivistický a výchovný postup justice** našel své obecné teoretické zdůvodnění ve Stalinově „objevu“ („obohacujícím“ tak dodatečně marxismus), že nejen základna formuje nadstavbu, ale že i nadstavba formuje základnu. Přirozeně, že základna (hmota, výrobní síly, výrobní vztahy, výrobní způsob, dané ekonomické systémy) formuje nadstavbu (myšlení, ideologii, politiku, právo, morálku, kulturu a jimi vymezené instituce) a že tato nadstavba zpětně působí na základnu, **nikoliv ovšem úplně**, ale jen částečně, a nikoliv **bezvýhradně, bezohledně a mocensky**, ale vždy jen omezeně v rámci dialektických zákonů (speciálně) a všech (společenských i přírodních) zákonů a zákonitostí (obecně). Nelze tedy říci, že nátlakem shora, řízením a výchovou lze změnit celou základnu, ale naopak s jistotou rovnající se sto procentům lze říci, že **takovýto voluntaristický a subjektivistický postup**, přezírající a porušující působení objektivně daných zákonů a zákonitostí (a historicky se projevující nejen v dobách stalinismu, ale i na něj navazujícího neostalinismu jako následek jeho přežívání na úkor důsledného návratu k marxismu a leninismu) se zcela nutně musel stát nejen **základem všech faktických chyb ve výstavbě socialistické společnosti**, ale i příčinou **nadměrného vybujení liberalismu, oportunismu a revizionismu** v 60. letech 20. století., čili nahánějícího odpůrce stalinismu a jeho reformátory do náruče antikomunismu a následně (jako bumerang či zpětná vazba) vedoucího tak k zániku nejen stalinismu (který stál u zrodu těchto důsledků), ale i na něj navazujícího tzv. reálného (neostalinského) socialismu.

Pokud jde o právo: Jistěže mnoho mohlo být zachráněno, pokud by tvorbou i výkonem práva byly pověřeny instituce, **stojící pod přímou kontrolou zdola volených a ústavou**

určených orgánů pracujících občanů (tzn. všech občanů, neboť všem byla stanovena povinnost pracovat). Jistěže se lze oprávněné domnívat, že by se tyto orgány staly **filtrem ideologických nátlaků** na obžalované a vlivu na soudy a přinejlepším by upravily (svým posouzením, hlasováním a kontrolou) podobu práva a soudnictví do podoby, v níž by bylo maximálně eliminováno možné zneužití kýmkoliv (tedy i ryze ideologickými důvody).

Vyjádřeno jinak: nekontrolovatelnost moci KSČ obecně a v trestně právní oblasti zvlášť se dělnické třídě a věci socialismu vymstila. A nutno dodat: málem se ve své nejvyhrocenější podobě a době nevyplatila samotnému ÚV KSČ, a to právě oním pozváním sovětských poradců pomáhajících konstruovat jednotlivá obvinění a spolupůsobících při vyšetřování. Proč? Protože „v Bezpečnosti vytvořili sovětští poradci vlastní, z Moskvy řízený útvar, který inicioval scénáře hlavních politických procesů“, přičemž „ objektem podezření se stal celý ÚV KSČ a později dali sovětští poradci podnět i k likvidaci počáteční garnitury StB“. [171])

Ještě, že i za socialismu byl v Československu zachován nejvznešenější a opravdu stigmatický pozůstatek feudálního a buržoazního práva, totiž **amnestie prezidenta republiky**, jak se ovšem ukázalo pro stalinskou ideologii a politiku zcela zbytečně: poprvé proto, že Gottwald svého práva na amnestii nevyužil dostatečně, podruhé v tom, že toto právo (mělo-li být skutečným právem) mělo být svěřeno (tak jako je tomu např. na Kubě v případě státní rady) občanům odpovědnému a morálně, právně a politicky **vyspělému kolektivu**! A přece i za takové situace bylo možno negativní výsledky politických procesů zastavit:

„Podle zákona číslo 319 o takzvaném zlidovění soudnictví z roku 1948 mohl být trest smrti vykonán pouze tehdy, jestliže prezident republiky neudělil odsouzenému milost. Jinými slovy, prezidenti Klement Gottwald, Antonín Zápotocký a Antonín Novotný museli podepsat všechny rozsudky smrti. Předtím je schvalovalo předsednictvo ÚV KSČ, které fakticky vládlo. To se dělo často jenom formálně, per rollam, to znamená, že sekretariát prvního tajemníka rozeslal mezi členy předsednictva oběžník se souhlasem, který všichni postupně podepsali.“ [172]) Tak předsednictvo ÚV KSČ samo sebe vybavilo zodpovědností, **na kterou nemělo nárok**! Tak si Gottwald po právu podřezal větev sám pod sebou, když **nežádal zrušení funkce prezidenta nebo neodmítl její výkon a tím se nezbavil i pravomocí, kterým také nebyl schopen dostát!** Jak také jinak, když už v roce 1946 prohlásil, že „soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády.“ [173]) (!) Nicméně není pravda, že by žádnou milost neudělil. „Podařilo se zjistit, že Gottwald udělil milost asi dvaceti lidem (podle Wikipedie [174]) sedmnácti – pozn. J. F.), většinou mladšího věku a bývalým partyzánům“. [175])

Historie nabídla Gottwaldovi příležitost stát se Velkým – to v případě, kdyby všem **nespravedlivě odsouzeným k trestu smrti** nejen udělil milost, ale především kdyby se svou ideově politickou vahou zasloužil o potřebné změny v československém právu a justici. Učinil-li by tak, mohl se ovšem i on stát obětí stalinské mašinérie – jednoduše proto, že by „tváří tvář nepříteli projevil svou ideovou slabost či nepevnost“, a to zejména v době, když na něj představitelé jiných lidově demokratických států, kde procesy začaly dříve, tlačili, aby i on byl přísnější a bdělejší. Možná, že by byl odsouzen i za to, že by tím **odhalil slabiny tehdejší justice**: závislost soudců i odsouzených na jednostranném (stalinském) výkladu ideologie a stanovisku KSČ, dobovou nedokonalost trestního zákona, který sám jako prezident podepsal, i lživé vyšetřování a zmanipulované procesní řízení, o němž byl právníky ze svého okolí ujišťován, že je v pořádku (jako např. v kauze Milady Horákové údajně i samotným Knappem [176]), který byl v letech 1948 až 1954 vedoucím politického odboru Kanceláře prezidenta republiky.

Statečná a ideově pevná osobnost by jistě věděla, jak se (i přes osobní nebezpečí) zachovat a historie by ji za to pochválila. Nikoliv však člověk nejprve nerealisticky a revizionisticky hlásající nemarxistickou cestu k socialismu, posléze se stejně tak podvolující

tlakům neleninsky uvažujícího a jednajícího Stalina, nejprve (v souladu se Stalinem) obhajujícího Rudolfa Slánského a posléze (po změněném záporném vyjádření Stalina) nad ním lámajícího hůl.

K tomu následující upřesnění: Zřejmě nelze souhlasit se Stewartem Stevenem, který ve své knize Výbušnina vyslovil názor, že Stalin už v době, kdy napsal dopis Gottwaldovi, v němž označil kompromitující materiál na Slánského „za nedostačující“ (20. 7. 1951) „možná poprvé začal něco tušit o machinacích americké tajné služby“ [177]), a to i přesto, že před Čepičkou (zastupujícího v Moskvě nemocného Gottwalda) o dva dny později prohlásil, že „může to být provokace nepřítele“ [178]). A to především poprvé proto, že by ho to muselo vést k obezřetnosti i později, podruhé proto, že by Slánského nemohl tak snadno obětovat bezpečnosti jako člověka jdoucího ve stopách jeho metod. O tom, jak se naopak Stalin i nadále nechal vodit ze strany CIA za nos a jak pro něj byla podezřívavost k „vnitřním nepřátelům“ **důležitější** než k těm skutečným vnějším, svědčí to, že na „odhalení“ fingovaného úmyslu CIA dostat Slánského za hranice zareagoval okamžitě a aniž by se dál efektivně zaobíral úvahou, že by i toto mohla být provokace nepřítele, 11. 11. 1951 Gottwaldovi (prostřednictvím Anastase Ivanoviče Mikojana) sdělil nutnost Slánského okamžitě zatknout a na tomto postoji nic nezměnil ani poté, když se prostřednictvím Mikojana dozvěděl, že Gottwald „zná Slánského mnoho let a je si absolutně jist, že by nikdy nepřeběhl k nepříteli, i kdyby se jakkoli provinil“ [179]). Ačkoliv si ovšem Gottwald byl „absolutně jist“, ve skutečnosti si jist nebyl vůbec ničím, když posléze řekl, že tedy Stalin k tomu musí mít „závažné důvody“ a aniž by o tyto důvody či **konkrétní a nezvratné důkazy** požádal, před autoritou Stalina **kapituloval**. Je totiž třeba si uvědomit, že pokud by Státní bezpečnost včas získala všechny indicie o organizaci takového útěku, jistě by dokázala takový „útěk“ sledovat a tak – na základě účastí či neúčastí Slánského v něm – **získat zcela konkrétní a potřebné důkazy** o jeho vině či nevině.

Mohl snad Stalina v jeho rozhodnutí ovlivnit jeho sílící antisemitismus a nenávist k sionismu (a tudíž i židovský původ Slánského)? Zdá se, že nikoliv, neboť Stalin zdůvodnil svou žádost, aby byl Slánský zatčen jen tím „že slyšel, že možná odejde ze země“ [180]). A tak strach ze Stalina „může být vysvětlením, nikoli však omluvou“ [181]), zejména za situace, kdy se ve vybičovaném nepřátelství studené války, hrozící každým okamžikem přerůst ve válku horkou (skutečnou), žádná „slabost“ nepřipouštěla. Jistě lze přijmout i vysvětlení pravicového historika Karla Kaplana: „Systém, který Gottwald vytvořil, a vazby, které upevňoval, ho natolik spoutaly, zlomily a zbavily ho možnosti správně rozhodovat, že se stal také jejich obětí jako politik, neboť pozbyl smysl pro realitu, postupně se izoloval od lidí a od života – a sám trpěl“. [182]) Nelze však nevidět, že jedním ze zdrojů této Gottwaldovy osamocené nerozhodnosti a přizpůsobivosti byla sama osamocenost prezidentského úřadu a izolovanost jeho pravomocí **od nevytvořených kolektivních orgánů státní moci**! Tak samo buržoazní právo prezidenta, vyčleněného a omezeného svými pravomocemi mimo sféru přesně formulovaných kolektivních pravomocí (a v tomto smyslu osamoceného podobným způsobem, jako se v osamělosti po Únoru 1948 ocitl i Beneš), se podepsalo na Gottwaldovu konci. Vždyť jediným komunistou, který se dokázal efektivně se Stalinem vypořádat (už také proto, že mu nemusel být vděčný za osvobození většiny území Rudou armádou), byl Tito, když mu v duchu moudra „na hrubý pytel hrubá záplata“ napsal: “Zastavte posílání lidí, kteří mě mají za úkol zabít. Pokud nezastavíte posílání vrahů, pošlu já jednoho do Moskvy za vámi, a buďte si jistý, že nebudu muset posílat druhého!” [183])

Pro poučení, pro přiblížení tehdejší situace a především jako otřesné a naléhavé memento zdá se být svrchovaně vhodné odcitovat alespoň úryvky z dlouhého dopisu, který Gottwaldovi v noci před popravou napsal jeden z odsouzených k trestu smrti – komunista André Simone (vlastním jménem Otto Katz, vyloučený z KSČ, v roce 1963 posmrtně rehabilitovaný a 1. 5. 1968 oceněný in memoriam Řádem republiky) [184]):

„Vážený pane prezidente, píši tento dopis několik hodin před svým koncem a až jej budete číst, nebudu již živ. V takové chvíli říká snad i nejhorší člověk pravdu a já pevně věřím, že uvěříte mému prohlášení, že každé slovo mého dopisu je založeno na pravdě. Jaká je pravda, kterou Vám chci sdělit? Nebyl jsem nikdy členem Slánského protistátního centra, nikdy velezrádcem, nikdy špiónem, nikdy zavázaným agentem západních nebo jiných rozvědek. (…) Když jsem byl zatčen, byl jsem ohromen, protože mně bylo hned řečeno, že jsem členem spiknutí Slánského a špiónem. Referent mi řekl, že jsem byl vyloučen ze strany, že mé zatčení znamená, že strana mne již odsoudila, že nemám právo podávat důkazy, že když se nepřiznám, že mne bude střídavě s kolegou vyslýchat celou noc. Vyhrožoval mi temnicí, bitím, a že bude zatčena moje žena, když se nepřiznám. (… po dvou týdnech výslechů – pozn. J. F.): Dospěl jsem k přesvědčení, že obrat může nastat jedině na zásah nadřízených orgánů. Rozhodl jsem se proto přiznat, co si referent přeje, ale učinit taková doznání, nad kterými se představení referenta pozastaví, prozkoumají případ a dají mi možnost dokázat svou nevinu. Bohužel se tato naděje – a uznávám dnes, že byla pošetilá – nesplnila. (…) Uvažoval jsem o tom, zda nemám před soudem odvolat své výpovědi. Upustil jsem od toho, protože jsem si řekl, jak strašnou škodu bych natropil. Proto jsem se naučil protokol nazpaměť a hrál jsem svou úlohu až do konce… Přeji Vám mnoho štěstí, a jestli si vzpomenete, že někde v Praze leží pohřben člověk, který si svůj konec sám zavinil, ale nikdy nezradil stranu, stát a Sovětský svaz, pak tento dopis splnil svůj úkol.“ [185])

Bohužel. Ani toto přání se mu nesplnilo: jeho popel byl s popelem ostatních popravených údajně vysypán kdesi za Prahou „na málo frekventované silnici“ [186]).

Chybné podřízení prokuratury, soudů i tvorby práva vůli a zájmům výkonné moci

Pátým pochybením (opět rázu ideologického a politického, v konečném důsledku ovšem ryze rázu praktického a právně-správního) bylo to, že **prokuratura** nebyla (po vzoru Pařížské komuny) podřízena **nejvyšší moci zastupitelské**, ale **ryze moci výkonné**, jmenované a ovládané shora, tedy zdola nevolené: poprvé ministerstvu spravedlnosti, podruhé vládě, potřetí (tak jako vlastně všechno) ÚV KSČ.

Tak tomu bylo **rámcově i u soudů a soudců**, jakkoliv byla tato rámcová závislost omezena (poprvé) zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, kterým byli profesionální soudci doplněni dvoutřetinovou převahou soudců z lidu, povolávaných národními výbory, (podruhé) více-méně formální nezávislostí soudů a soudců při rozhodování a (potřetí) omezením vlivu ministerstva spravedlnosti jen na správu soudů. V rezortu ministerstva spravedlnosti zůstaly soudy i poté (1957), kdy začali být všichni soudci (ať z řad profesionálních právníků nebo soudců z lidu) voleni zastupitelskými orgány (soudci Nejvyššího soudu Národním shromážděním). [187])

Kvůli **původně jednostranné závislosti** prokuratury a soudů jen na výkonné moci se tedy **i přes výše uvedená zmírnění** této závislosti mohlo stát (ať už přímou vinou konkrétních funkcionářů KSČ, ministra spravedlnosti nebo předsedy vlády, nebo vinou příliš politicky aktivních a stranicky ovlivnitelných soudců), **že se prokurátoři i soudci podřídili ideologickému výkladu a nátlaku KSČ. Jistěže k tomu přispělo zrušení institutu vyšetřujícího soudce v roce 1950, zavedení praxe tzv. kabinetní justice (fungující do roku 1953) a členství prokurátorů a soudců v KSČ.**

Po zrušení institutu vyšetřujícího soudce **vyšetřování dlouho nepodléhalo přímému dozoru a kontrole prokurátora**: „Pro přípravné řízení bylo typické vynucené doznání, kterému byla přikládána zásadní váha, neprověření obhajoby, porušování zásady materiální pravdy, absence kontroly prokurátora nad vyšetřováním. (…) V době, kdy úřad ministra spravedlnosti zastával Alexej Čepička (únor 1948 – duben 1950) se vytvořil systém kabinetní justice, který se uplatňoval i za jeho nástupce Štefana Raise (květen 1950 – září 1953).

Poslušnými vykonavateli jejich vůle se stal jak státní prokurátor, tak předseda Státního soudu. Prokurátoři Státní prokuratury (právě tak jako soudci Státního soudu) akceptovali metody používané Státní bezpečností při vyšetřování, které byly v rozporu s trestním řádem, případně i jinými zákonnými předpisy. Zajistit „správný“ výsledek soudního procesu měla jednak schvalovací a zprávová povinnost vůči ministerstvu spravedlnosti týkající se nejprve téměř všech meritorních rozhodnutí a předpokládaných trestů, později omezena pouze na tresty smrti, a dále tzv. předporady prokurátora Státní prokuratury s předsedou senátu, popř. i s celým senátem, později i za účasti pracovníků Státní bezpečnosti (tzv. „proces v kostce“).“ [188]) „Prokurátoři víceméně mechanicky přebírali výsledky vyšetřování StB a pouze k nim doplnili žalobu. Státní bezpečnost se většinou neobtěžovala informovat prokurátora o zadržení a uvěznění osob, jakkoliv měl prokurátor rozhodovat o vazbě. Pokud o vazbě přesto rozhodoval, dělo se tak bez spisu a prokurátor pouze vyplnil předtištěný formulář.“ [189]) Tímto způsobem tedy prokurátoři alibisticky kryli různé formy psychického i fyzického nátlaku na obžalované, které lze označit za poslední možné pochybení jakožto zcela konkrétní zneužití **pravomocí veřejného činitele i na nejnižším stupni fungování orgánů činných v trestním řízení.**

Jak je z výše uvedeného patrné, příkaznictví shora tak negativně omezilo i nezávislost soudců, kteří se tím pádem mohli dopustit i **justiční vraždy**, tedy „situace, kdy soudce odsoudil obžalovaného k trestu smrti, jakkoliv si byl vědom toho, že daná osoba je ve skutečnosti nevinna a žádného trestného činu se nedopustila.“ [190]) Tato doktrína justiční vraždy byla vytvořena v roce 1999 v kauze JUDr. Pavla Vítka, jehož trestní stíhání bylo zastaveno, neboť zemřel, a vyšla tak ze starších a podobných definic, vytvářených už od doby osvícenství. V rozsudku, resp. rozhodnutí Národního soudu týkajícího se dr. Vítka bylo správně uvedeno, že „minimálním požadavkem, který je nutné klást na rozsudek v oboru trestního soudnictví, aby o něm vůbec mohlo být uvažováno jako o rozsudku spravedlivém, je to, že odsuzující rozsudek je odplatou za skutečně spáchaný zločin odsuzované osoby“. [191]) Tedy prokázaný jasnými důkazy, byť by i byly v rozporu s jejím doznáním, čímž byl jasně stanoven i podíl sovětských poradců na nezákonnostech při výsleších obžalovaných v první polovině 50. let 20. století, kteří jako hlavní důkaz spáchaného činu upřednostňovali doznání obžalovaného (byť i vynuceného zakázanými prostředky). Dále bylo stanoveno, že „rozsudek musí být skutečným produktem činnosti soudu, a nikoli aktem, který je soudu vnucen zvenčí, tj. subjekty stojícími mimo soudnictví“ [192]) a že „jestliže je soudce v souvislosti s rozhodováním vystaven nějakému momentálnímu či dobovému vlivu, musí pamatovat na to, že jeho rozhodnutí musí obstát i poté, co tyto vlivy pominou“. [193])

Nezaškodí, když si alespoň ve stručnosti připomeneme zneužití výše uvedených praktik na jednom z nespravedlivě odsouzených – na pozdějším prezidentovi Gustávu Husákovi, falešně a nesmyslně obviněném z buržoazního nacionalismu: JUDr. Gustáv Husák byl odsouzen na doživotí, přestože „nepodepsal ani jediný protokol“, přestože „soud potlačil právo obviněného na obhajobu, nevyslechl žádného z asi 30 svědků, které G. Husák uvedl při hlavním projednávání na svou obhajobu, a naopak přes odpor obviněného vyhověl návrhu prokurátora na čtení usvědčující výpovědi z přípravného vyšetřování, čímž tento soud porušil ustanovení § 157 trestního řádu. Přestože pracovní skupina navrhla, aby byli vyslechnuti někteří nejdůležitější svědci, které G. Husák uvedl, Barákova komise vyslechla pouze Púlla. Zpráva Barákovy komise pak mohla konstatovat: »Protože Púll Husákovu obhajobu nepotvrdil, bylo upuštěno od výslechu dalších svědků, kteří by nepochybně jen potvrdili záškodnickou činnost Husáka a spol.«“ [194]) Husákovi nepomohlo ani to, když se 27. 4. 1956 „znovu obrátil s prosbou o stranické a státní přešetření svého případu na A. Novotného, přičemž uváděl četná konkrétní data, jak bezohledně byla v jeho případě porušována socialistická zákonnost. Nedostal odpověď. V květnu 1957 psal Generální prokuratuře žádost o revizi rozsudku, ale ta byla pod formální záminkou, že přesahuje povolené čtyři strany,

zadržena v Leopoldově. V červnu 1957 napsal Generální prokuratuře novou žádost o revizi s prosbou, aby byl vyslechnut. Nedověděl se však ani to, zda tentokrát byla vůbec doručena“. [195])

Neúměrně tvrdé tresty za neúměrně obecně formulované trestné činy

Šestým pochybením spíše rázu odborného (čili podmíněného dobovou nedokonalostí, resp. dobovou úrovní práva) byly **chyby a nedostatky ve formulaci tehdejších zákonů a nařízení**, které přispěly k nesprávným (nespravedlivým) výkladům zákonů a nesprávným vyšetřovacím, soudním a vězeňským postupům, ale které (jednotlivě i v celém svém rozsahu) nebyly jen výsledkem ideologických a politických tlaků na formulování tzv. socialistického práva, ale **byly více či méně příznačné pro represivní a právní normy a postupy ve všech tehdejších státech** (bez rozdílu společenského uspořádání).

Základní chybou bylo to, že **skutková podstata** mnohých paragrafů **byla formulována příliš obecně, vágně, neurčitě, což umožňovalo různý výklad a možné zneužití** kýmkoliv, ale daným politickým režimem zvlášť.

Druhou chybou bylo **zavedení neúměrně tvrdých trestů za tyto neúměrně obecně formulované trestné činy.**

Třetí chybou (vyplývající z obou chyb předcházejících) byla tzv. **přepjatost trestní represe**, tzn. uplatnění stejně přísných postupů a rozsudků u činů méně společensky závažných jako u činů nejzávažnějších, čili že mnohé paragrafy trestního práva hmotného i procesního ignorovaly nutnost citlivějšího **rozdělení a rozlišení trestních sazeb** za tytéž činy, ovšem různého celospolečenského významu a dopadu, různé trestní závažnosti a bez ohledu nikoliv jen na přitěžující, ale také na polehčující okolnosti.

Uplatnění všech těchto chyb si můžeme ukázat na trestech, které měly zcela konkrétně pro odsouzené nejtragičtější následky a které se staly **příčinou největšího počtu poprav**: na **trestech smrti za velezradu, vojenskou zradu a za vyzvědačství,** které byly obsaženy i v zákoně č. 231/48 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, a podle nichž byla k trestu smrti odsouzena i Milada Horáková, a to zcela konkrétně jednak **za velezradu** podle par. 1, odst. 3, lit. b) [196]), čili na základě formulace, že „byly-li takovým činem zvláštní měrou ohroženy samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská nebo hospodářská soustava, zaručené ústavou, nebo byla-li znemožněna ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárného sboru nebo vlády (sboru pověřenců)“ [197]), jednak **za vyzvědačství** podle par. 5, odst. 1, 2, lit. c) [198]) na základě formulace, že „kdo vyzvídá státní tajemství v úmyslu vyzraditi je cizí moci, nebo kdo je cizí moci přímo nebo nepřímo vyzradí, nebo kdo se k takovému činu s někým spolčí nebo vejde v přímý nebo nepřímý styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli, nebo kdo vejde ve styk s organizací, jejímž účelem je vyzvídati státní tajemství, v úmyslu její snahy podporovati, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let nebo na doživotí“ a „smrtí bude vinník potrestán“, „dopustí-li se takového činu jako člen organisace, jejímž účelem je vyzvídati státní tajemství“ [199]).

I laik může snadno dojít k závěru, že pokud by Horáková spáchala velezradu podle výše uvedené formulace, musela by být učiněné monstrum, ve své zlobě a síle účinnější než sebeničivější válečné operace proti Československu, přičemž vyzvědačství by jí muselo být prokázáno na zcela zjevných a tedy konkrétních porušeních státního tajemství a zcela zjevném členství v organizaci, jejímž členům by muselo být stejným způsobem dokázáno totéž. Nicméně posuzováno ryze z odborného právnického hlediska bylo během přezkumu procesu Horákovou a spol. realizovaném v roce 1968 prezidiem Nejvyššího soudu konstatováno, že v tomto procesu došlo k porušení zákona celkem patnáctkrát, a to v jeho ustanoveních par. 3, par. 91, par. 93, par. 177 odst. 2, par. 190, par. 199, par. 202, par. 206,

par. 258 a par. 270 odst. 5 trestního řádu z roku 1873, par. 30 odst. 3 zákona č. 232/1948 Sb. a par. 75 odst. 1 a par. 76 zákona č. 319/1948 Sb. [200]), přičemž s překvapením laiků můžeme konstatovat, že i tato rehabilitace byla nedůsledná, neboť **tímto nálezem chyb v aplikaci práva procesního** nebylo dotčeno právo hmotné. Čili případ nebyl obnoven v tom smyslu, aby se dokázalo nebo vyvrátilo, zda se Horáková činů, za které byla odsouzena, **skutečně** dopustila, a pokud ano, aby bylo rozhodnuto, zda vynesený rozsudek byl oprávněný či nikoliv (a to tedy nikoliv jen z hlediska práva procesního, ale i hmotného).

Pokud jde o tzv. **přepjatost trestní represe**, uveďme si ji pro lepší názornost na příkladu citace ze zápisu pracovního aktivu brněnského Státního soudu a brněnské Státní prokuratury ze dne 5. 12. 1950: „Soud dostává takové žaloby, kdy 17letý chlapec, který si není vědom významu únorových událostí a jen z klukovského rozmaru a dobrodružnosti prchá do zahraničí, jest žalován Státní prokuraturou pro zločin velezrady a vyzvědačství. Byla žalována pro zločin velezrady i 70letá matka, když poskytla nocleh člověku, který jí po půl roce přinesl pozdrav od syna z Vídně. Tato matka si vůbec nebyla vědoma politické situace, v níž žijeme, a měla před očima jen svého syna, který jí poslal pozdrav. Ani v těchto případech zločinů velezrady nemohl jít soud při výměře trestu pod dolní hranici a nemohl ve skutkovém ději spatřovati jiný trestný čin než velezradu, která byla žalována. Nikdo ze Státního soudu, oddělení Brno se nemohl opovážiti použít ustanovení § 54 a 55 trestního zákona, nikdo nemohl překvalifikovati žalovaný zločin podle § 1 na zločin podle § 40 zákona č. 231/1948 Sb. a taková situace byla zejména od poloviny roku 1949 do podzimu 1950“. [201])

Pokud bychom měli prostor k tomu, abychom mohli vyjmenovat nejen všechny minulé zločiny kapitalismu, ale posoudit dobovou úroveň občanských a trestních zákoníků všech států (což by samo o sobě vydalo na pěknou řadu publikací), museli bychom na zcela konkrétních případech nejen soudních procesů, ale i dobových nedokonalostí jejich trestního práva hmotného i procesního zcela jasně prokázat, že výše uvedených chyb práva socialistického nezůstala ušetřena ani „spravedlnost“ nejen všech států bez rozdílu společenského zřízení (obecně), ale ani těch „vzorů demokracie“, kterými komunistům před očima neustále šermují ti zlobou nejzaslepenější a nejneobjektivnější antikomunisté. To samozřejmě může a musí být **oprávněným a objektivním vysvětlením třídní podstaty i historicky omezené nedokonalosti práva** (a tím i polehčující okolností dobového práva socialistického), nicméně to nemůže zakrýt skutečnost, že např. justičními vraždami a dalšími nespravedlnostmi KSČ uškodila nejen stíhaným a odsouzeným, ale i sama sobě: v daný čas sice cestu Československa k socialismu na vzdor všem nepřátelským činům a názorům „zachránila“, ale ve skutečnosti víru nejen v sebe, ale i v socialismus podkopala vlastní a zcela zbytečnou „výrobou“ (resp. nadprodukcí) antikomunismu, čímž taktéž dosti významným způsobem přispěla k jeho zániku.

O úskalích ochrany státní hranice jako hranice mezi odlišnými systémy

Každé pousmání by mělo být obezřetné. Dvojnásobně to platí pro úsměv nad fotografií československého pohraničníka s krásným a hrdým exemplářem vlčáka. Z jedné strany proto, že ochrana státní hranice je stále velmi vážná věc. Z druhé strany proto, že i sebekrásnější vlčák nemůže nejen zakrýt, že Chodové nikdy ve znaku psí hlavu neměli, ale také to, že o svá práva svobodných lidí chránících naši západní hranici byli feudály připraveni nejen v důsledku feudální zlovůle a hamižnosti, která po třicetileté válce přinutila vesničany znovu robotovat, ale také v důsledku toho, že panovníky na německé a české straně hranic byli Habsburci, takže vlastně v této feudální pospolitosti přestalo být aktuální tyto hranice chránit před jakýmkoliv ozbrojeným útokem, zvláště domyslíme-li fakt, že císařské jednotky z německých měst bývaly někdy krátkodobým ležením ve městech českých, zatímco synové českých poddaných mohli být odvedeni i k jednotkám německým. Jak je známo, toto feudální

bratrství ve zbrani a klidný spánek feudálů narušila až francouzská buržoazní revoluce (která si např. dovolila zrušit církevní desátky a popravit krále), resp. její výplod v podobě Napoleona (a jeho Code Civil), který tažením do Německa postavil mimo realitu Svatou říši římskou národa německého, načež se její císař po této ztrátě nechal nejen přejmenovat (alespoň) na císaře rakouského, ale začal i více pomýšlet na ochranu rakouských zájmů a obranu rakouského soustátí. Tehdy (a nikoliv až za socialismu) byly oživeny následující otázky: Poprvé, zda na hranicích mají být jen „terénní celníci“ (jakožto jejich finanční a hospodářští ochránci mimo přechody proti pašerákům z obou stran), nebo i vojáci (chránící hranici před útokem zvenčí), podruhé: zda by nemělo jít o jednotný sbor, plnící obě funkce. Nejprve byl podle dvorského dekretu z 10. 10. 1830 zorganizován sbor pohraničních myslivců. Během dalších pěti let byla ovšem vytvořena ve vnitrozemí důchodková stráž. V roce 1842 byly oba sbory spojeny ve stráž finanční, neboť se usoudilo, že prvořadým úkolem (v rámci určitého německo-rakouského spojenectví) je chytání pašeráků. Dodejme, že v roce 1911 bylo v Čechách 2 454 příslušníků rakousko-uherské finanční stráže. Ve stejném duchu se pokračovalo i za buržoazní předmnichovské republiky do té doby, než se zjistilo, že finanční stráž nemá šanci účinným způsobem eliminovat pohraniční excesy ze strany hitlerovského Německa, takže v roce 1937 přišla na svět nová složka: SOS – Stráž obrany státu. I když v roce 1945 byla na základě dekretu prezidenta republiky obnovena finanční stráž, znovu se přišlo na to, že sama o sobě nemůže klid na našich státních hranicích zajistit. Proto v reakci na řádění německého wehrwolfu v českém pohraničí, stejně tak jako na vraždy banderovců z formací UPy (čili tzv. Ukrajinské povstalecké armády), snažících se přejít na Slovensko, vznikl Pohraniční útvar SNB 9600. V této souvislosti si tedy znovu připomeňme, že na základě usnesení československé vlády ze 14. 4. 1945 vydalo ministerstvo vnitra 30. 6. téhož roku výnos, kterým byly zrušeny sbor četnictva, uniformovaná státní policie a výkonná policie a kterým byla vyhlášena organizace jednotného Sboru národní bezpečnosti v českých zemích, přičemž za počátek onoho Pohraničního útvaru SNB lze považovat vytvoření Pohotovostního pluku 1 NB, který 1. 7. 1946 zaujal sestavu ochrany státních hranic a o rok později byl rozšířen o pluk SNB „Slovensko“, poslaný do slovenských hor proti ukrajinským fašistům.

Ještě před Únorem 1948, tedy 29. 5. 1947 byl přijat zákon č. 107/1947 Sb., o opatřeních proti neoprávněnému přechodu státních hranic, resp. přesněji proti cizincům, kteří „neoprávněně vstoupí na území Československé republiky“. [202]) Je dostatečně známo, jakému nepřátelství ze strany Západu byl československý stát po Únoru 1948 vystaven. Za vyostření režimu na našich státních hranicích tak v této době nese přímou spoluodpovědnost Západ, který k nám vysílal ozbrojené agenty-chodce, a to zejména v době, kdy neměl dostatek jiných „kvalitnějších“ agentů, čímž naší straně znemožnil řídit se čl. 13 Všeobecné deklarace lidských práv a v tomto smyslu i zrušit výše uvedený zákon. Již od dob Rakouska-Uherska se totiž vědělo (a považovalo za normální, čili odpovídající realitě), že státní hranici je nutno chránit nejen zvenčí, ale i vůči vnitrozemí, totiž proti kriminálním živlům utíkajícím ven mimo dosah zákona a spravedlnosti. Dále se i podle dobových služebních předpisů vědělo, že narušitele hranic je třeba zadržet (jinak by ochrana hranic přestala mít jakýkoliv smysl), že narušitel hranic v úmyslu je přejít (lhostejno, zda do republiky nebo z ní) může být ozbrojen a může se pokusit „se prostřílet“, tedy že je nutné jej upozornit, že se nachází v hraničním pásmu, pokusit se ho zastavit výzvou a varováním („Stůj, nebo střelím“) a po neuposlechnutí jej zastavit, byť zastřelením. Těžko litovat těch, kteří, ač věděli, co podnikají, na to doplatili, tím méně vrahů, kteří vztáhli svou zbraň proti veřejnému činiteli, obránci hranice.

Pokud se týká střelby pohraničníků na hranicích a narušitelů hranic v hraničním pásmu zastřelených, i polistopadová (česká) judikatura dosud vždy „důsledně trvala na tom, že rozhodující pro trestnost pohraničníka bylo to, zda vskutku došlo k porušení tehdy platných předpisů.“ [203])

Podle dosud publikovaných pramenů zadrželi pohraničníci na našich hranicích s Německem a Rakouskem mezi léty 1950 až 1989 **12 103 osob, z toho 2 084 přicházejících ze Západu a 10 019 utíkajících na Západ**. [204])

Povšimněme si nejprve 2 084 přicházejících ze Západu: byli to snad lidé, kteří by ilegálním přechodem přes naše hranice prchali před kapitalismem, nebo emigranti, kajícně se vracející do své vlasti? Nikoliv: byli to převážně agenti, vysílaní do Československa ze Západu. „Po analýzách výsledků v ochraně státních hranic v r. 1970 byl přijat závěr, že se snížil počet zadržených narušitelů a změnily se důvody k jejich narušování. Politické důvody k opuštění republiky ustupovaly a naopak převládaly důvody kriminální povahy. Rozvědky nepřátelských služeb změnily taktiku a upustily od masového organizování ilegálních přechodů přes zelenou hranici. Více využívaly legálních prostředků a možností. Tehdejší bezpečnostní situace umožnila zmírnění celkového režimu v ochraně hranic ČSSR.“ [205])

Je ovšem zřejmé, že kromě toho mělo být umožněno – **kromě** osob ozbrojených, pod přísahou, ve výkonu trestu, trestně stíhaných, nezletilých a majících nevyřízené závazky vůči státu i spoluobčanům – **legálně opustit republiku všem ostatním, kteří si to přáli**. Tím spíše, že je i zřejmé, že drtivá většina z těch, kteří podle ÚDV emigrovali na Západ (oněch údajně až 244 000 emigrantů, z toho údajně 25 000 emigrujících v letech 1948 až 1951 [206])), se nemohla „probíjet“ na Západ přes zátarasy (např. střeženou hranici s Německem se podařilo přejít jen 50 lidem [207])). Vysoké číslo protisocialisticky orientovaných emigrantů (je-li ovšem pravdivé) tedy svědčí minimálně o dvojím: poprvé o nesmyslnosti počínání těch, kteří se pokoušeli přejít státní hranici v terénu (eventuelně přes zátarasy), podruhé o nesmyslnosti tvrdého (a jak vidno zpočátku – tedy do výstavby zátarasů - zjevně nikoliv zcela účinného), ale zejména později poměrně zbytečného režimu na hranicích nikoliv vůči přicházejícím, ale **vůči odcházejícím**; když si totiž tito lidé dokázali najít jiný způsob emigrace, včetně legálního vycestování. To ovšem svědčí nejen o předimenzovanosti tzv. železné opony, ale i o lžích pravičáků: tak nebezpečnou cestu přes ostnaté dráty si mohl vybrat jen vypatlaný jedinec nebo skutečně jen a pouze kriminální živel.

Místo toho, aby se socialismus zbavil těch, kteří s ním nesouhlasili až natolik, že jim bylo zatěžko v něm žít, za tzv. normalizace byly uplatněny postupy, které naopak měly oponentům v emigraci zabránit, popř. ji ztížit. Z toho pak vznikl neseriózní a jednostranně vymalovaný obraz „vězení za železnou oponou“, zdůvodnitelný ovšem jak obavou z vyzrazování vojenského a státního tajemství uprchlíky, tak i z úniku pachatelů trestných činů před spravedlností za hranice za situace, kdy většina západních států nebyla ochotna Československu kriminální živly (jak jinak než z důvodu ideologického nepřátelství) vydávat (tak, jako je tomu dnes, např. na základě příhraniční součinnosti, mezinárodního zatykače či Interpolu).

A tak nikoliv zcela adekvátně bylo v říjnu 1969 vydáno vládní nařízení č. 114/1969 Sb., podle kterého mohlo být vydání cestovního pasu odepřeno i tehdy, nešlo-li o osobu znalou státního a vojenského tajemství nebo podezřelou ze spáchání trestného činu. Jistěže bylo pochopitelné, neměl-li být výjezd povolen „pro neplnění vyživovací povinnosti nebo neplnění finančních závazků vůči státu nebo socialistické organizaci“ [208]), ale těžko lze pochopit, proč mělo být (z jiných důvodů než již uvedených) zabráněno vycestování občanů do států, s nimiž ČSSR neudržovala diplomatické styky, nebo pokud tam hodlali zůstat natrvalo, resp. „po uplynutí doby povoleného pobytu v cizině“ [209]). Poté následovala vyhláška ministerstva vnitra a zahraničních věcí č. 115/1969 Sb., kterou se upravovala platnost výjezdních doložek. „Tím se výrazně zhoršila situace těch, kteří uvažovali o emigraci a dosud ji neuskutečnili, či těch, kteří dlouhodobě pobývali v zahraničí a podle uvedených předpisů byli nuceni se vrátit pod pohrůžkou vážných sankcí. Dále byla prohloubena možnost konfiskace majetku i na zánik práva osobního užívání bytu podle zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 15/70 Sb., o zániku práva osobního užívání bytu a

vyklizení bytů občanů, kteří se protiprávně zdržují mimo území.“ [210]) Je však třeba se zmínit i o amnestii prezidenta republiky Ludvíka Svobody z 27. 5. 1969, která amnestovala neoprávněné opuštění republiky v důsledku intervence armád Varšavské smlouvy na československé území po 21. 8. 1968.

Ani komunardi, ani Lenin, ba ani Fidel Castro na Kubě neměli zapotřebí, **aby zadržovali ty, kterým bylo zatěžko** (zejména s ohledem na svůj původ a výhodné postavení v buržoazní společnosti) **žít v nových poměrech**. A ostatně dobře: vždyť docela pohodlně ubylo vnitřních nepřátel socialismu a socialismus se mohl o to lépe soustředit nejen na svou výstavbu, ale také na obranu proti případnému pronikání a útokům zvenčí. Čili: dobrovolnému odchodu neozbrojených občanů do zahraničí (přirozeně po splnění jejich závazků vůči státu a spoluobčanům) nemělo být z jakýchkoliv politických a náboženských důvodů bráněno a státní hranice tak mohla být zabezpečena přednostně proti pronikání zvenčí.

Protiprávnost zločinů, anebo cesty ke komunismu?

Podle zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu [211]), byl tento režim realizovaný v Československu v období od 25. 2. 1948 do 17. 11. 1989 (podle par. 2) režimem „zločinným, nelegitimním“ a „zavrženíhodným“, tedy vlastně neprávoplatným a neoprávněným, čili tím, který neměl právo na existenci. Ale on právo na existenci měl, a to nejenom kvůli výsledku sjezdu závodních rad a přijetí Ústavy 9. května 1948 na 114. schůzi Ústavodárného národního shromáždění Československé republiky 246 poslanci [212]) z řad 300 poslanců (a jejich náhradníků) zvolených v roce 1946 (převažující právní hledisko), ale především proto, že se na základě široké vůle zaměstnanecké většiny národa rozhodl budovat socialismus jako společenský systém historicky pokrokovější, tudíž i oprávněnější než kapitalismus (převažující historické, dialekticko-materialistické hledisko).

Antikomunisté mívají neoprávněně vítězoslavný dojem, že tím, že kritizují nezákonnosti, které se staly během budování socialismu, odsuzují socialismus a komunismus k věčnému zatracení a tak i k neuskutečnění. Svou kritikou však nedocilují nic jiného a podstatnějšího, než že **„pouze“ oprávněně** poukazují na zločinnosti, které při výstavbě socialismu neměly být uskutečněny a které jsou rovněž zavrženíhodné i ve smyslu prací klasiků marxismu a leninismu, a to lhostejno, zda dílem správně nepochopených, nebo dílem interpretačně k tomu zneužitých právě v letech 1948 až 1989. Tedy, že oprávněně poukazují na to, že KSČ v Československu (do jisté míry zneužívajíc tak touhy pracujících po spravedlivějším řádu, než jakým byl kapitalismus) vládla způsobem, jakým neměla. Že tedy vládla přesně takovým způsobem, jak je kritizováno i v této práci: bez institucionální kontroly své vlády dělnickou třídou (za jejíž předvoj se vydávala a která by jako jediná bylo sto v podmínkách historicky budování socialismu vymezených nezákonnostem zabránit) a s uplatněním těch pozůstatků buržoazního právního řádu a pozůstatků buržoazního myšlení a chování (které jsou vlastní zejména antikomunistům), které i dnes umožňují uplatňovat vůči nositelům jiných názorů (než antikomunistických) ještě větší nenávist, než jakou pociťovali komunisté vůči svým odpůrcům. Nenávist, která i ze strany komunistů byla po realizaci socialistické revoluce dodatečným a z převážné většiny případů zbytečným kopáním do příslušníků svržených vykořisťovatelských tříd, místo toho, aby o to více byla zaměřena vůči vlastním chybám, vyplývajících **především z vlastní neznalosti** Marxe a Lenina. Taktéž nenávist, která je ovšem také ze strany antikomunistů už jen kopáním do mrtvoly, která se nejenom (a oprávněně) historicky přežila, ale která se stala mrtvolou díky společnému úsilí všech (lhostejno, zda také současných či bývalých komunistů či nekomunistů), kteří projevili jakýkoliv zájem, aby byly stalinské a neostalinské nezákonnosti a mocenské deformace ukončeny a potrestány.

Znovu je ale třeba zdůraznit: režim z let 1948 až 1989 byl **protiprávní jen potud, pokud nedodržoval vlastní právo, nikoliv proto, že budoval socialismus**. To ovšem zároveň znamená, že jde především o to, aby se nezákonnosti z těchto let neopakovaly v budoucí historicky pokrokovější společenské formaci, než jakým byl tzv. reálný socialismus, ale jakým je i současný kapitalismus (tedy v novém vývojově lepším stupni socialismu – v samosprávném společenském zřízení).

Podle antikomunistů nejtěžšími zločiny (od roku 1950 trestnými činy) spáchanými v období po 25. 2. 1948 byly tyto: 234 popravených politických vězňů (z toho 11 komunistů), 374 zastřelených na západní hranici, 188 zahynuvších v elektrických drátech na hranici, okolo 600 zemřelých při zatčení a výsleších, 240 000 až 262 000 odsouzených z politických důvodů (z toho zřejmě 12 103 zatčených při pokusu o únik na Západ, 10 000 nuceně vystěhovaných z Prahy, Brna a Bratislavy, 148 000 umístěných do táborů nucených prací, vojenských praporů technické pomoci a vojenských báňských oddílů a 8000 zahynuvších v táborech nucených prací a věznicích), 300 000 perzekuovaných v zaměstnání a studiu (z toho 600 pedagogů propuštěných ze středních a vysokých škol a 10 000 studentů vyloučených ze středních a vysokých škol), 160 000 až 244 000 uprchlých do zahraničí (či též odešlých legálním způsobem?), 327 zavlečených do Sovětského svazu, 100 000 občanů Slovenského (tzn. fašistického) státu zavlečených do Sovětského svazu během osvobozování Československa, 11 unesených čs. uprchlíků Státní bezpečností z Rakouska a Německa zpět do Československa a 1500 zatčených řeholníků a řeholnic.

Je zajímavé, že ač byl tento seznam sestaven na základě dvou rozdílných pramenů [213]) shodně odkazujících na **jediný zdroj**, a to na ÚDV (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu), samotný tento zdroj žádný takový seznam na internetu nezveřejňuje (původní portál byl z webu Policie ČR odstraněn) a jiné seznamy, naopak tamtéž zveřejněné Ústavem pro studium totalitních režimů jsou prozatím neúplné.

Vzhledem k tomu, že par. 261a trestního zákona č. 405/2000 Sb. [214]) stanovil, že každý „kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta“, je zřejmé, že v tzv. svobodné společnosti není možné – kromě odborníků tím státem pověřených - zatím tato čísla nejen mimosoudně nijak ověřit a posoudit, ale ani zpochybnit a vyvrátit.

Prosazením takového znění zákona tedy bylo antikomunisty na dlouhou dobu dopředu zabráněno nalezení konkrétní historické pravdy o pozadí jednotlivých procesů a rozsudků. Nelze si ani nevšimnout podivného rozporu mezi pohotově publikovanými celkovými čísly obětí „komunismu“ a ochotou většiny dosud žijících odsouzených do detailu popisovat negativní stránky svého vyšetřování na straně jedné a neochotou týchž, popř. jejich rodinných příslušníků, potomků a jejich příběhy zpracovávajících pravicových historiků, se **jasně vyjadřovat k předmětu jejich zadržení, vyslýchání, souzení, odsouzení a věznění** na straně druhé – tedy neochotou většiny pamětníků stejně tak detailně popsat svou činnost před zatčením a buď se s hrdostí přihlásit k činům, které proti režimu KSČ vykonali, nebo konkrétně na tehdejších svých činech a postojích dokázat, že proti KSČ a budování socialismu zaměřeny nebyly a že tudíž nic z toho, co se objevilo ve vyšetřovacích a soudních spisech jako jim přitěžující, nevykonali. Nelze tedy nevidět, že antikomunisté touto dosud převažující polovičatostí (kterou do jisté míry trpí i jejich dosud nejrozsáhlejší a faktograficky zajímavý projekt nazvaný Paměť národa [215])) sami podrážejí hodnověrnost svých výpovědí a jejich předpokládaný ideový účinek proti KSČ a budování socialismu (a tím i proti zákonům způsob tohoto budování vymezujícím). Přičemž nutno zdůraznit: **nikoliv ovšem proti komunismu samému**, neboť (vyjádřeno slovy Lenina) „komunismem pak nazýváme takové zřízení, kde si lidé zvykají plnit společenské povinnosti bez zvláštního donucovacího aparátu, kdy bezplatná práce ve prospěch všech se stává obecným jevem“ [216]). Jak vidno, opravdu

těžko předpokládat, že by 50. léta 20. století byla obdobím komunismu: to by totiž v Československu už nemohl existovat ani donucovací aparát, ani občané, kteří by nebyli zvyklí si bez něj plnit své pracovní a společenské povinnosti.

Je však také třeba vidět, že nerespektováním Marxe a Lenina došlo v počátku takovéto cesty k budoucímu komunismu **hned ke dvěma základním pochybením v oblasti práva**, paradoxně protichůdným, ale o to více vývoj od socialismu ke komunismu znesnadňujícím a tudíž i zpomalujícím: zatímco **z hlediska státoprávního** nedošlo k úplnému (klasiky marxismu a leninismu žádanému) rozbití mechanismu buržoazního státu a socialistický stát byl svou formou pouze přizpůsoben buržoazní podobě republiky, **z hlediska občanskoprávního a trestněprávního** místo toho, aby bylo buržoazní právo v základních rysech svého vývoje zachováno, bylo naopak popřeno.

I když sama československá praxe potvrdila Marxova a Leninova slova **o nespravedlnosti socialistického státu** jakožto „buržoazního státu bez buržoazie“, neboť „buržoazní právo vztahující se na rozdělování **spotřebních** předmětů samozřejmě nezbytně předpokládá i **buržoazní stát**“ a tudíž i za socialismu „právo není ničím bez aparátu schopného **donucovat** lidi k dodržování právních norem“ [217]), nelze toto konstatování vnímat nejen jako automatické ospravedlnění nespravedlností, jichž se KSČ v minulosti dopustila, ale ani jako ospravedlnění toho, že vedoucí straničtí činitelé (jistěže tísněni Stalinem) více nedbali na konkrétnější Marxovy a Leninovy závěry a doporučení ve státoprávní, občanskoprávní a trestněprávní oblasti. A to tím spíše, že vědomi si pokračující nespravedlnosti socialistického státu, měli o to více usilovat, aby i v oblasti práva občanského a trestního byly tyto nespravedlnosti menšího rozsahu než nespravedlnosti v té době realizované v buržoazních státech (jakož by se i konkrétně ukázalo, že v mnoha směrech takového menšího rozsahu i byly, pokud by se i v kapitalistických přistoupilo k tak důkladnému průzkumu a hodnocení jejich historie, jak je tomu nyní u nás).

Přes všechny zjištěné nezákonnosti, přehmaty a chyby se socialismus jeví OBECNĚ spravedlivějším a opodstatněnějším VŽDY, když dokáže sociálně i ekonomicky pracovat ve prospěch VĚTŠINY pracujících a tím pádem zcela nezbytně na úkor MENŠINY příslušníků bývalých vykořisťovatelských tříd a když naproti tomu STÁT KAPITALISTICKÝ i nadále setrvává na obraně vykořisťovatelské MENŠINY proti ekonomicky (a tím i sociálně) utlačované VĚTŠINĚ. Je tak zákonité, že i přes dobově podmíněný negativní vliv stalinismu musela KSČ díky NUTNOSTI JÍT DÁL A DÁL ROZVÍJET SOCIALISMUS dříve či později POHLÉDNOUT PRAVDĚ DO OČÍ a pokusit se tak PŘEKROČIT STÍN svých prvotních mocenských chyb.

ČASTÉ AMNESTIE A ZDLOUHAVÉ REHABILITACE

Antikomunisté ve snaze vylíčit tzv. komunistický režim v co nejčernějších barvách většinou opomíjejí fakt, že to byla sama KSČ, která byla nucena pod tíhou nezvratných faktů hledat cestu ze slepé uličky třídního násilí a řešit tak následky porušování zákonů a nespravedlností – nejprve formou prezidentských milostí a amnestií, posléze i formou soudních a mimosoudních (politických a stranických) rehabilitací. Zatímco **amnestie** měly za úkol **hromadně prominout tresty** a byly většinou spojeny s agraciacemi (zahlazením trestů, jakoby se nestaly) a s abolicemi (nařízením, aby se dále nepokračovalo v trestním řízení v případech, na které se amnestie vztahovaly), **milosti** mohly být uděleny jen v případě, že o to **odsouzení požádali**.

Z hlediska politického se amnestie a milosti lišily od **rehabilitací** v tom, že nezpochybňovaly správnost původních rozsudků a byly tak pro stát i KSČ politicky

výhodnější, neboť nemohly vést k jejich obviňování z nezákonnosti. Rehabilitace ovšem už musely být přiznáním způsobené nespravedlnosti a křivdy a tudíž i odpovědnosti vyšetřovacích a soudních orgánů (minimálně) a KSČ jako vedoucí síly ve společnosti, která je dopustila (byť „v nejlepším úmyslu“), a to ve všech napadených činech (obecně), nicméně nejvíce v činech politických (speciálně).

Amnestie, vyhlášené v letech 1948 až 1968

Jakkoliv podrobný popis a rozsah těchto aktů lze nalézt ve vynikající práci Radka Slabotínského s příliš skromným názvem Amnestie prezidenta republiky v letech 1960 a 1962 a rehabilitace politických vězňů v 60. letech (skromným proto, že se ve skutečnosti zabývá všemi prezidentskými amnestiemi a rehabilitacemi) vzniklé v roce 2010 na půdě Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, nestačí jen na tuto práci veřejně přístupnou na internetu odkázat, ale nutno z ní alespoň stručně uvést několik přesných údajů:

„Pomineme-li dvě amnestie z 19. 6. 1948 a milosti prezidenta Gottwalda, které byly spjaty ještě se situací před Únorem 1948, první milost byla realizována na konci roku 1949 a týkala se odsouzených duchovních a věřících, kteří o její udělení požádali a kteří byli ochotni slíbit, že se nedají »zneužít a svést« biskupy proti vládě“ [218]). Ze 159 duchovních ve vazbě byla udělena 99 kněžím a navíc 471 laikovi. Už ze samotného faktu, že prezident Gottwald ve svém funkčním období „nestihl“ vyhlásit další amnestii, tentokrát pro odsouzené podle zákonů č. 231/1948 Sb. a č. 68/1950 Sb., svědčí o tom, jak byl „zpracován“ ovzduším stalinismu, podezíravosti a nepřátelství.

Po smrti Stalina (5. 3. 1953) a Gottwalda (14. 3. 1953) byla prezidentská **amnestie** (jak jinak než opět po vzoru rozsáhlé sovětské amnestie) udělena **4. 5. 1953** – a to novým prezidentem Antonínem Zápotockým. Tresty byly zcela prominuty 13 018 odsouzeným (z toho 65,5 % dělníkům). Prominutí jednoho roku vazby a jedné třetiny trestu delšího než rok bylo určeno 44 814 odsouzeným. 20 630 odsouzeným byly prominuty i peněžní tresty v celkové výši 78 035 726 Kčs. Z **retribučních trestů** (týkajících se zločinů spáchaných za německé okupace) byl zbytek výkonu trestu **prominut 3772 osobám**. [219]) V září 1954 odsouhlasilo politické byro ÚV KSČ zrušení policejního dozoru nad internovanými řeholníky a řeholnicemi a povolilo jim volný pohyb. V lednu 1955 schválilo propuštění matek nezletilých dětí, v únoru nevyléčitelně nemocných. Zároveň se dostalo do pohybu udělování jednotlivých prezidentských milostí. Na tento proces navázala **II. amnestie Zápotockého z 9. 5. 1955**, která se vztahovala i na emigranty, pokud se vrátí do republiky do šesti měsíců od jejího vyhlášení. K 1. 3. 1955 se ve výkonu trestu v celém Československu nacházelo 32 314 vězňů, z toho 14 617 odsouzených za protistátní činy – porovnejme tento stav s ročními statistikami vězněných pouze v České republice!!! Amnestie se měla dotknout asi 15 000 vězňů – přesný počet nelze uvést, neboť dobová statistika uvedla pouze počet amnestovaných trestných činů (paragrafů - 156 412). Na základě této amnestie se do republiky vrátilo 1121 emigrantů (z toho poúnorových uprchlíků 257), nicméně amnestováno (nestíháno soudně) jich bylo 742. Snad nejvýznamnějším navrátilcem byl Lev Sychrava, bývalý spolupracovník prezidenta Beneše. [220])

K rozhodnutí udělit amnestie přistoupil i další prezident Antonín Novotný; nejprve **v listopadu 1957** (týkala se 4 811 odsouzených, z toho 3911 dělníků) [221]), podruhé 9. 5. 1960, potřetí 9. 5. 1962 a počtvrté 15. 6. 1965. V letech 1958 až 1959 probíhalo také udělování jednotlivých milostí (většina žádostí o milost však byla zamítnuta).

Amnestie z 9. 5. 1960 zahrnula „7092 osob, z nichž 5601 tvořily osoby odsouzené za protistátní trestné činy z celkového počtu 8708 obětí politických procesů, 1491 se rekrutovalo z osob, odsouzených za kriminální zločiny. Do tohoto počtu je nutno započítat také 59 cizích státních příslušníků, z nichž 47 bylo ve dnech 12. a 13. května vyhoštěno. Největší skupina

propuštěných – 3828 osob – se skládala z dělníků, družstevních rolníků, soukromě hospodařících malých a středních rolníků, příslušníků pracující inteligence, ostatních pracujících a příslušníků »maloburžoazie«. Nejmenší skupina – 640 osob – byla označena jako »protispolečenské parazitní živly«. Na svobodu se na základě udělené amnestie dostali např. bývalý ministr spravedlnosti Prokop Drtina, literární kritik Bedřich Krejčí, básník a spisovatel Jan Zahradníček, generálové Karel Kutlvašr, Ludvík Klein a Karel Janoušek, opat premonstrátského kláštera v Želivě Bohumil Vít Tajovský, bývalí členové KSČ Gustáv Husák, Jarmila Taussigová-Potůčková a Evžen Löbl, spisovatel František Křelina, bývalé poslankyně za stranu národně socialistickou Antonie Kleinová a Františka Zemínová, bývalý předseda vlády a generál Jan Syrový, publicista Miroslav Dolejší, spisovatel Jiří Stránský, litoměřický biskup Štěpán Trochta, poslanec za stranu sociálně demokratickou Zdeněk Bezděk a generál Rudolf Pernický (do hodnosti byl povýšen po roce 1990).“ [222]) V roce 1961 se ze Západu vrátilo 119 emigrantů. [223])

Na základě **III. Novotného amnestie z 9. 5. 1962** byl 69 osobám prominut celý trest, 1950 zbytek trestu a 501 osobě část trestu (738 amnestovaných byli dělníci, 450 byli příslušníci „maloburžoazie“). [224]) Na základě stížností odsouzených proběhlo v I. pololetí roku 1964 šetření těch případů, které do III. Novotného amnestie nebyly zařazeny. Ze 172 žádostí bylo doporučeno 39 vyhovět. [225])

Čtvrtá Novotného amnestie z 15. 6. 1965 se pozitivně dotkla 67 179 osob, z nichž prokazatelně bylo propuštěno 3410 (z toho 170 za protistátní činy). [226]) Dne 2. 2. 1965 schválilo předsednictvo ÚV KSČ speciální **amnestii uvězněných duchovních**. Na jejím základě bylo propuštěno 44 kněží, zbývajících 27 „silně nepřátelsky zaměřených“ (Slab 133) bylo omilostněno prezidentem 29. 6. 1965. Zároveň bylo kněžím starším 60 let zabezpečeno ubytování v domovech České katolické charity. [227])

Dne **9. 5. 1968 další amnestii** udělil prezident Ludvík Svoboda. Z 21 072 odsouzených k 1. 4. tohoto roku bylo propuštěno 5425 amnestovaných, z toho 469 odsouzených za protistátní činnost. [228])

Na základě amnestií udělených v letech 1953 až 1968 opustilo vězení kolem 55 000 osob. Jestliže prezidentské amnestie (připravované pro prezidenta jinými orgány a jinými lidmi než jím samotným) byly rychlým a poměrně účinným způsobem, jak do běžného života vrátit větší množství odsouzených a tak alespoň část z nich zachránit pro socialismus, rehabilitace se staly spíše utajovanou továrnou na výrobu nového (poúnorového) antikomunismu.

Rehabilitace, realizované v letech 1955 až 1971

Jak už bylo uvedeno, udělit amnestii nebo milost je jedna věc, odhalit nezákonnost, přiznat ji a přijmout za ní politickou i morální odpovědnost je věc druhá – **nepochybně těžší, pro KSČ vůbec nejtěžší, v podmínkách neostalinismu téměř nepřijatelná**. Pochopit, proč od samého počátku nebylo k rehabilitacím přistoupit marxisticky a leninsky zásadově, znamená si uvědomit, že tak, jako byly KSČ a Československu do jisté míry nezákonnosti vnuceny zvenčí (Stalinem a stalinskými přístupy), mohlo se k nápravě těchto nežádoucích poměrů přistoupit také postupně, a to opět do značné pod vlivem měněného přístupu rovněž zvenčí. Přičemž nepřekročitelnými limity rozsahu, zásadovosti a tím i potřebné úspěšnosti těchto rehabilitací se staly dvě skutečnosti:

Za prvé to, že pod tlakem postupně zjišťovaných faktů museli k realizaci rehabilitací přistoupit ve své většině ti komunističtí a státní funkcionáři, kteří zastávali odpovědné funkce už v době nezákonností, nebo dokonce byli s nimi spojeni nebo za jejich provádění, přehlížení nebo utajování nesli odpovědnost (např. Zápotocký, Novotný, Viliam Široký).

Za druhé, že i jim níže podřízení funkcionáři a úředníci, pověření novým vyšetřováním, byli s touto praxí spojeni, takže je to vedlo buď k tomu, aby jednoznačnou odpovědnost za nezákonnosti nalezli u svých podřízených a nejnižších organizačních složek (např. u vyšetřovatelů) a tím rozsah rehabilitací zúžili, nebo aby svou účast na předešlých praktikách zamlžili (odmítli za ně nést odpovědnost nebo argumentovali dobově zdůvodnitelnou ideovou a politickou oprávněností svých přístupů), čímž rehabilitace učinili nedůslednými.

Za třetí, že za oprávněné k rehabilitacím byly uznány oběti z řad komunistů (u nichž se od počátku jevilo jako zřejmější to, že nemohli pro své přesvědčení aktivně pracovat proti socialismu), než z řad nekomunistů, více zatížených zřejmým odporem a nepřátelskými činy (špionážemi, sabotážemi a jiným škůdcovstvím) vůči výstavbě socialismu.

Přičemž toto vše uvedené souviselo s tím, že období **stalinismu** (1948 až 1953, resp. 1956), vystřídalo období **neostalinismu**, sice se postupně stále více odvracejícího od učení Stalina a přiklánějícího se k odkazu Marxe a Lenina, nicméně jen nedůsledně a zcela speciálně vůbec v oblasti těch přežívajících stalinských mocenských praktik a přístupů, které umožňovaly i nadále starým (konzervativním) funkcionářům přetrvávat ve funkcích a na pozicích, které si oblíbili a jejichž ztráta (čili ztráta přetrvávajícího mocenského vlivu) by je mohla ohrozit i osobně a existenčně, pokud by vůči nim byla vznesena dodatečná obvinění. Tak se také bylo možno hlásit k Leninovi jen v té části jeho poznatků a závěrů, z nichž vyšel (a dál je teoreticky správně rozvinul) Stalin, ale nikoliv v té části jeho poznatků a závěrů, na základě jejichž zveřejnění nebo zdůraznění by se stalo **konkrétněji** zřejmým, v čem Stalin Lenina nesprávně pochopil i úmyslně popřel a v čem se tudíž zjevně postavil proti jeho odkazu a znehodnotil ho. Stalo-li by se tak, nebylo by možno se zastavit jen u odsouzení Stalinova kultu osobnosti a jeho porušování socialistické zákonnosti, ale muselo by být jasně řečeno, že dosavadní mocenský systém tzv. lidově-demokratického Československa byl stalinským, postaveným na stalinských „zásadách“, tudíž neoprávněným. Místo toho se „odborníky“ na marxismus „vymyslelo“, že teprve výstavbou materiálně technické základny socialismu mohlo Československo „objektivně“ a „historicky“ dospět k žádoucím změnám, což sice byla do jisté míry (zejména v otázce rozvoje výrobních sil i zespolečenštění výrobních prostředků v zemědělství) pravda, ale pravda jen poloviční, neboť zejména v oblasti mocenské (státoprávní) i vnitrostranické (pokračující přehlížením požadavků členské základny) nedošlo k potřebným leninským změnám, takže i v ovzduší tzv. marxismu-leninismu (výkladu marxismu a leninismu z pozic výhodných pro tehdejší ÚV KSČ) získalo toto období (vymezené zejména léty 1956 až 1967, ale dožívající v ovzduší stále recidivujících, ale přece jen slábnoucích stalinských praktik až do roku 1989) označení neostalinské (tedy postupem doby stále méně stalinské, ale v důsledku toho ještě nedůsledně marxistické a leninské).

Navzdory tomuto vývoji bylo možno první velmi váhavé a opatrné impulzy vyrovnat se s neblahou minulostí zaznamenat **už po smrti Stalina a Gottwalda**. Na počátku tohoto procesu byly jak poslední dopisy odsouzených ve Slánského procesu, ve kterých prohlašovali, že nikdy nebyli špióny, tak i četná odhalení a stížnosti na správnost rozsudku a použité vyšetřovací metody, zasílané vedení KSČ, prezidentu republiky, generální prokuratuře, ministru spravedlnosti a jednotlivým stranickým a státním funkcionářům v letech 1951 až 1954 (v letech 1953 až 1954 jich bylo 102). Dne 11. 5. 1953 vydal ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek tajný rozkaz, kterým upozornil na nezákonné metody Státní bezpečnosti a vojenské rozvědky. [229]) Následovalo srpnové nařízení politického byra KSČ o šetření uvnitř Státní bezpečnosti, které přineslo potvrzení o užívání nesprávných i brutálních metod. Bezprostředním výsledkem byly **personální změny a zatčení vyšetřovatelů** Bohumila Doubka a Vladimíra Kohoutka, kteří byli odsouzeni k devíti a sedmi letům vězení.

V roce 1956 byli z vysokých funkcí odvoláni Karel Košťál, Antonín Prchal a Milan Moučka. [230])

Na základě rozhodnutí politického byra ÚV KSČ byly zřizovány **rehabilitační komise** (vedené Rudolfem Barákem), z nichž první se poprvé sešla **v lednu 1955**. Tyto komise prověřily 300 případů, obnovu trestního řízení ovšem navrhly jen u 52 případů. Za hlavní příčiny nezákonností označil Barák ve svém vystoupení na plenárním zasedání ÚV KSČ 2. 10. 1957 systém tzv. kabinetní justice (realizované za ministrů spravedlnosti Čepičky a Raise). Komise tak svůj úkol „splnily velmi nedostatečně, protože nebyl zájem odhalit všechny nezákonnosti a přehmaty do všech podrobností. Prošetřování bylo v mnoha případech v rukou těch, kteří se na nezákonnostech přímo podíleli a určující byla zřejmě i obava, že jejich odhalení poškodí ve společnosti pověst a postavení KSČ i jejích vůdčích představitelů“. [231])

Porušování zákonnosti ze strany státu a KSČ (nikoliv ještě rehabilitacemi odsouzených) při vyšetřování, výsleších, opatřování důkazů a soudních procesech (tedy **porušování trestního práva procesního**) se poprvé věnovala celostátní konference KSČ, konaná v červnu 1956, která v 6. bodě svého usnesení nazvaném „K upevnění socialistické zákonnosti“ vytýčila hlavní zásady pro práci orgánů bezpečnosti a prokuratury a soudů. Jako hlavní úkol vytýčila upevnění prokurátorského dozoru vlastním vyšetřováním, znovuzřízení funkce vyšetřujícího soudce, zajištění důsledného uplatnění zásady presumpce neviny v trestním řízení, zlepšení výchovné úlohy všech orgánů činných v trestním řízení, zajištění vzájemné prověrky jejich práce a důsledné uplatnění socialistické zákonnosti. [232]) V usnesení delegáti výslovně schválili, „že samo doznání obviněného nezbavuje vyšetřující orgány a soud povinnosti použít dalších prostředků k zjištění objektivní pravdy a zakázat takový postup při vyšetřování, který nezajišťuje jeho správné provedení, zjištění objektivní pravdy a získání pravdivých důkazů“ [233]).

Dalším důležitým posunem bylo schválení nových zákonů – trestního zákona č. 63/1956 Sb. a zákona č. 64/1956 Sb. o trestním řízení soudním (trestního řádu). Jakkoliv by je antikomunisté také odsoudili (neboť jim nevyhovuje žádné socialistické právo a každé socialistické právo z „principu“ označují za nezákonnost), nelze nevidět, že oba tyto zákony zlepšily jak práci vyšetřovatelů a soudců, tak i zmírnily politické tresty.

Přes toto pozitivum nelze nevidět, že samotné vedení KSČ se ani v této době, kdy XX. sjezd KSSS v Sovětském svazu „odhalil“ Stalinův kult osobnosti a nezákonnosti z doby jeho vlády, nedokázalo čelem postavit ke všem nezákonnostem prováděných u nás a uchýlilo se k novým lžím. I když mohli odsouzení **požádat o revize svých případů a rehabilitace**, rozhodnutí se protahovala a ne vždy se odsouzení skutečně domohli spravedlnosti. Přesto v září 1962 začala na základě usnesení politického byra ÚV KSČ pracovat **druhá stranická rehabilitační komise pro přezkoumání politických procesů s komunistickými funkcionáři** z let 1948 až 1954 vedená tajemníkem ÚV KSČ Drahomírem Kolderem. (Mezi jejími 11 členy byl např. Alexander Dubček a Lubomír Štrougal a jejích zasedání se účastnili i dva bývalí členové Barákových komisí.) Její závěry, které přítomné šokovaly, projednal ÚV KSČ ve dnech 3. a 4. 4. 1963. Zpráva komise uvedla jména konkrétních viníků a odhalila pozadí politických procesů, nicméně se soustředila **jen na rehabilitace komunistů**. Usnesení následně konaného XII. sjezdu KSČ uložilo znovu otevřít případy nezákonně perzekvovaných komunistů a rehabilitovat je. Byli tak tajně stranicky i soudně rehabilitováni slovenští tzv. buržoazní nacionalisté (v čele s Husákem) a účastníci procesu se Slánským a jeho „protistátním spikleneckým centrem“. Ze 14 odsouzených v tomto procesu (z toho 11 k trestu smrti a 3 k doživotí) devět obdrželo od prezidenta Ludvíka Svobody 1. 5. 1968 vysoká státní vyznamenání. In memoriam to byli hrdina ČSSR Vladimír Clementis, hrdina ČSSR Josef Frank, nositel Řádu republiky Ludvík Frejka, nositel Řádu republiky Rudolf Margolius, nositel Řádu republiky André Simone a nositel Řádu práce Bedřich Geminder. Vyznamenání

se dožili nositel Řádu republiky Vavro Hajdů, nositel Řádu republiky Artur London a nositel Řádu práce Evžen Löbl.

Rehabilitace prováděné v rezortu ministerstva národní obrany prověřily 267 žádostí bývalých postižených vojáků z povolání a důstojníků v záloze; 153 bylo navrženo k rehabilitaci, 3 k dalšímu šetření a 111 osob prý bylo odsouzeno oprávněně. Inspekce ministerstva vnitra prošetřila do roku 1968 660 případů, z nichž 90 bylo doporučeno k obnově trestního řízení. Celkem ze sedmi tisíc žádostí o prozkoumání rozsudků bylo prověřeno ovšem jen 263.

K dalšímu posunu došlo 5. 4. 1968, kdy ve stejný den, kdy byl na zasedání ÚV KSČ schválen Akční program KSČ, ve kterém se psalo **o nutnosti důsledné rehabilitace komunistů i nekomunistů**, byla na stejném zasedání schválena i „komise pro dokončení stranické rehabilitace“, do jejíhož čela byl určen Jan Piller. Všimněme si: úkol rehabilitace byl opět omezen jen na oběti z řad KSČ. Přesto má tato komise nespornou zásluhu na tom, že nezákonnosti byly velmi dobře zmapovány a popsány (včetně řady konkrétních případů), a to včetně činnosti Barákových komisí a následných nových chyb v II. polovině 50. let 20. století.

Z Pillerovy zprávy (Zprávy komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace) je patrné, jak obrovský strach z cizích agentů, vnitřních nepřátel ve straně a celospolečenského rozvratu (kontrarevoluce obecně) museli mít vedoucí straničtí a státní funkcionáři v I. polovině 50. let 20. století a jak se tento strach (jakožto současně důsledek odtrženosti od dělnické třídy, kterou si ovšem tito představitelé sami naordinovali) tragicky dotknul všech pronásledovaných a jejich blízkých, včetně nesmírného psychického i fyzického utrpení!

Vedle politických rehabilitací byly zákonem č. 82/1968 spuštěny i **soudní rehabilitace**, a to **i u nestraníků**, kteří „se na zájmech socialistické společnosti neprovinili“. [234]) Jako zajímavost lze uvést, že se zdůvodněním návrhu tohoto zákona v Národním shromáždění 24. 5. 1968 vystoupil předseda jeho ústavně právního výboru Viktor Knapp, nám již nechvalně známý z 50. let. [235]) Protože se KSČ staly trnem v oku tzv. rehabilitační poradny Svazu protifašistických bojovníků plnící funkci tzv. společenského obhájce (tím, že nebránily antikomunistickým útokům postižených na stát a KSČ), byly zrušeny. Po nástupu tzv. normalizace bylo proto zdůrazněno, že rehabilitace mohou proběhnout, ale nesmí „se dotknout socialistického uspořádání naší společnosti, vedoucí úlohy strany, normalizace našich vztahů se Sovětským svazem a ostatními státy socialistického tábora“. [236]) Proto v duchu tzv. normalizace poslanci 8. 7. 1970 schválili novelu takto formulovaného zákona (zákon č. 70/1970 Sb.) Do platnosti této novely bylo z 2989 žadatelů o rehabilitaci 1950 zproštěno viny, u 247 bylo zastaveno stíhání a 157 navrhovatelů bylo znovu odsouzeno. [237]) Po novele bylo do konce roku 1971 ze 6830 návrhů na rehabilitace zamítnuto 317, 715 žadatelů bylo rehabilitováno a 2365 osob v nové politické situaci raději své návrhy vzalo zpět. [238])

V letech 1968 až 1969 se rozběhly i **dílčí mimosoudní rehabilitace** na vysokých školách, ve Svazu československých spisovatelů, na ministerstvu vnitra a v rámci Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ. [239])

Činnost Pillerovy komise ukončilo a zhodnotilo zasedání předsednictva ÚV KSČ dne 19. 5. 1971, na kterém vystoupil tehdejší první tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák (sám vězněný v letech 1954 až 1960, původně s doživotním trestem) s těmito slovy: „Komise, která prostudovala celé ty ohromné balíky materiálů, byla otřesena fakty, které okolo toho jsou od padesátých let. Je to tragické čtení dějin naší strany, otřesné čtení. Máme závazek, abychom už nikdy nepřipustili opakování takových metod, opakování takového hrubého porušování stranických principů, stanov, zákonů, šlapání po všem, lámání charakterů a všechno ostatní.“ [240])

Škoda jen (za prvé), že těmto slovům předcházelo masové vylučování z KSČ všech těch, kteří neschvalovali vojenskou intervenci zemí Varšavské smlouvy do Československa

v srpnu 1969, (za druhé), že po nich následovalo nové zatýkání a souzení občanů s jinými než socialistickými názory (Charta 77 apod.) a (za třetí), že z projednání Pillerovy zprávy nevyplynulo poznání radikálně změnit kurs stranické politiky směrem k návratu k autentickým závěrům Marxe a Lenina v tom duchu, jak je to obsaženo v této práci. (Tehdy byl na to ještě čas.)

Kolik práce a komplikací s váhavými a nedůslednými rehabilitacemi si mohla KSČ ušetřit, kolik sil a pozornosti mohla vrhnout jiným směrem, kdyby se v trestně právní oblasti nedopustila nezákonností a chyb!

Bez ohledu na to, že se Husák sám stal obětí vykonstruovaných procesů, nebyla KSČ schopna (lhostejno, zda konkrétní silou svých vedoucích představitelů či teoretickou silou nově přehodnoceného – tedy autentického - marxistického poznání) vrátit se k revolučním kořenům, pomocí nichž mohla dospět nejen k zásadově pojaté spravedlnosti (přehodnocení minulosti), ale (tím pádem) i k včasnému (a tím i zdárnému) evolučnímu přechodu od tzv. reálného socialismu k socialismu pokročilejšímu, tedy samosprávnému.

Nic z toho neuskutečněno, nezbylo tak KSČ na mimořádném sjezdu konaném 21. 12. 1989 **nejen vzdát se své vedoucí úlohy ve společnosti**, ale také se všem postiženým občanům za celé předcházející období své vlády **paušálně omluvit**:

„Protože naše bývalé vedení nenašlo v sobě dosud tolik cti a odvahy veřejně se omluvit, činí tak delegáti mimořádného sjezdu KSČ. Omlouváme se naší mládeži i všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi, omlouváme se dětem těch rodičů, které trpěly postihy ještě v dalších generacích. Omlouváme se za veškerá příkoří i členům strany, kteří za svoje reformní postoje, za nesouhlas s protizákonným vstupem vojsk pěti spojeneckých zemí v roce 1968 museli KSČ opustit a ztratili postavení rovnoprávných občanů. Rovněž cítíme povinnost vyjádřit politování nad tím, jak bývalé stranické vedení v uplynulých letech hrubě a nezákonně nerespektovalo právo na vyjádření názorů nezávislých občanských iniciativ včetně Charty 77. Jsme si vědomi i odpovědnosti celé naší členské základny, že tomu nedokázala zabránit.“ [241])

Projdeme-li si celou historii socialistických rehabilitací, co zaujme především? Opět nápadný rozpor mezi snahou KSČ napravit deformace a její neschopností pojmenovat stalinismus **komplexně** jako zdroj a příčinu minulých nespravedlností a zcela konkrétně vymezit, v čem se Stalin a jeho následovníci odklonili od Marxe a Lenina, a to zcela nejkonkrétněji především v oblasti **práva**. Tak se stalo, že sama nejdůležitější marxistická zásada kolektivnosti při rozhodování, poté důsledněji uplatňovaná než v letech padesátých, nemohla zabránit stalinistům a neostalinistům, aby se v rámci této kolektivnosti znovu nevraceli k „osvědčeným“, ale leninsky neobhajitelným názorům a praktikám.

Úskalí pravicové plošné rehabilitace, realizované v roce 1990

Říká se: nedáš – dostaneš! Tím, že KSČ v celém období výstavby tzv. reálného socialismu nedokázala k rehabilitacím přistoupit zcela komplexně a z leninského hlediska zcela zásadně, poskytla tak polistopadové pravici a antikomunistům vítanou příležitost tyto rehabilitace (jakoby jednou provždy a definitivně) vzít do vlastních rukou. Tak se stalo, že v úporné snaze pravice rozšířit rehabilitaci na co nejvíce případů, došlo k dalším dvěma historickým chybám: poprvé k prosazení **plošné rehabilitace**, podruhé za účelem toho, aby byl stanoven i co největší počet lidí trestně postižených socialismem, k označení **co největšího počtu trestů za tresty politické**, což ovšem objektivně a pozitivně napomohlo i snaze co nejvíce takto označených trestů vymazat z našeho trestního práva vůbec. Dne 23. 4. 1990 se Federální shromáždění ČSFR usneslo na zákonu č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Podle tohoto zákona bylo k 30. 6. 1996 **rehabilitováno 207 697 osob**. [242]) (Znovu si připomeňme odhad odsouzených z politických důvodů ÚDV: 240 000 až 262 000.)

Z přísně právnického hlediska (tedy v rozporu s názvem tohoto zákona) však nešlo o rehabilitaci soudní (ex decreto, tedy podle konkrétního soudního výměru), ale **o rehabilitaci zákonnou** (ex lege), tedy o rehabilitaci, kterou byla téměř paušálně a automaticky zrušena všechna v zákoně vyjmenovaná odsuzující rozhodnutí, učiněná v době od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990, a to s tím dodatkem, že prokurátor mohl ve lhůtě šedesáti dnů proti tomuto rozhodnutí v případě konkrétního odsouzeného podat námitky, čímž se mohl konkrétní případ dostat k přezkumnému řízení, které mohlo mít za následek jeho zrušení úplné nebo částečné. S ohledem na tuto možnost účelem tohoto zákona bylo navrátit všem odsouzeným občanskou čest a bezúhonnost (tedy způsobit, aby na ně bylo pohlíženo, jakoby nikdy nebyli souzeni) a tak ovšem zřejmě i zabránit individuálním soudním přezkumům jejich případů, resp. jakémukoliv zpochybňování jejich neviny v budoucnosti.

Opravdu se nemůžeme divit dnes udávanému vysokému číslu za socialismu vězněných a jinak soudně postižených, když k rehabilitacím bylo vybráno velké množství skutků (antikomunisty označovaných jako politické), jako byly úklady, prorada, zrada státního tajemství, vojenská zrada, spolčení k útokům na ústavní činitele, násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci, urážka prezidenta republiky (resp. ublížení na cti prezidentu republiky, snižování vážnosti prezidenta republiky), nepřekažení nebo neoznámení trestních podniků (resp. trestného činu), rušení obecného míru, výzvy k neplnění zákonných povinností nebo k trestním činům, sdružování státu nepřátelské (resp. proti státu či proti republice, nepřátelské jednání proti republice), šíření nepravdivých zpráv (resp. šíření poplašné zprávy), hrubá neslušnost, nedovolené zpravodajství, ohrožování obrany republiky, schvalování trestních činů, velezrada, pobuřování (resp. pobuřování proti republice), hanobení republiky, vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci, nedbalé uchovávání státního tajemství (resp. ohrožení státního tajemství), nedovolené zpravodajství, hanobení některých ústavních činitelů, popuzování, zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce (resp. zneužití či zneužívání náboženské funkce), nedovolené ozbrojování, sabotáž, ohrožování jednotného hospodářského plánu (z nedbalosti - např. prostřednictvím dlouhodobé neomluvené absence na pracovišti), neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu (resp. opuštění republiky), poškozování (resp. ohrožování) zájmu republiky v cizině, hanobení spojeneckého státu, podněcování (resp. podněcování k trestnému činu a k neplnění zákonných povinností), schvalování trestného činu, podvracení republiky, věrolomnost, hanobení ústavního činitele, ohrožení hospodářského a služebního tajemství, nedovolená výroba a držení vysílací stanice, pletichy proti zestátnění, zneužití vlastnického práva, ohrožení zásobování, pletichy při veřejných dodávkách a pracích, ohrožení plánování a kontroly plánu, maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, nadržování, spolčení, rozvracení republiky, podvracení republiky, poškozování státu světové socialistické soustavy, hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické republiky, odnětí věci hospodářskému určení, neoprávněné nakládání s vynálezem, přečiny proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou, přečiny proti veřejnému pořádku a konečně přestupky, a to účasti na akci narušující veřejný pořádek či odepření plnit povinnosti vyplývající ze služebního postavení nebo pracovního zařazení.

Tvůrci a schvalovatelé tohoto zákona se tak dopustili tří chyb:

Poprvé chyby ahistorické tím, že **opomenuli existenci takových nebo obdobných trestných činů v téže době i v zákonodárství jiných států, nejen socialistických**. A také to, že řada obvinění ze spáchání některých z těchto trestných činů nebyla v rozporu ani s dokumenty o lidských právech, sepsaných v době jejich platnosti. Podle tohoto přístupu by totiž musely i ostatní státy rehabilitovat všechny obviněné, kteří byli za spáchání těchto trestních činů odsouzeni ještě předtím, než byly tyto činy označeny za politické a než jejich postih začal odporovat mezinárodním dokumentům o lidských právech.

Podruhé **chyby v odborném vymezení tzv. politických trestů**, neboť to, co některé státy považují za tresty politické, jiné je označují (ve formální snaze nemít tresty politické) za trestné činy proti státu (i za socialismu byly trestné činy koncipovány nikoliv jako trestné činy proti ideologii nebo KSČ, ale jako trestné činy proti státu) nebo kriminální, což v praxi může vést k dvojímu: buď ke snaze dosud existující politické tresty kriminalizovat, učinit z jejich pachatelů kriminálníky, nebo z obyčejných kriminálníků ideologicky a propagandisticky účelově „vyrábět" politické hrdiny a bojovníky proti stávajícímu politickému režimu.

Potřetí chyby pokrytecké, pokud **trestný čin odsouzený jako politický i nadále zůstává součástí trestního zákoníku** té země, která jeho existenci v minulosti odsoudila, popř. těch zemí, které jsou v ohledu právním a lidsko-právním občanům v této zemi vydávány za vzor. Nelze totiž zcela opomenout, že např. i po roce 1990 zůstala urážka hlavy státu trestným činem i v řadě evropských zemí (např. v Německu, Itálii, Švýcarsku, Dánsku, Norsku, Rakousku), že např. šíření poplašné zprávy zůstává i nadále v České republice trestným (podle par. 357 zákona č. 40/2009 Sb.), že např. velezrady se v České republice může dopustit sice už jen prezident, nicméně ve Velké Británii (v níž je tento trestný čin specifikován od roku 1351) hrozí za velezradu od roku 1998 doživotí atd.

I přesto by se chtělo polistopadové zákonodárce pochválit za to, že v duchu Leninových slov a snah nejenže srovnali stav současného českého buržoazního práva s právem ostatních vyspělých kapitalistických zemí, ale především za to, že polistopadové trestní právo hmotné i procesní zbavili onoho výše uvedeného dobového haraburdí (lhostejno, zda pocházejícího ze starého kapitalismu nebo tzv. reálného socialismu), čímž i v podmínkách obnoveného (a znovu třídně podmíněného) kapitalismu dosáhli onoho tolik potřebného překonání práva starého právem novým, kdyby se ovšem (ve své třídní a antikomunistické předpojatosti) nedopustili **nových závažných chyb** (kterými opět potvrdili i jimi samotnými popíranou, nicméně vždy objektivně danou třídnost práva):

Poprvé té chyby, že vyrobili **zcela nové ryze politické zákony**, za jejichž porušení hrozí nové politické tresty a z nichž některé jsou po právu opět kritizovány, tentokrát i Evropskou unií, což jasně dokazuje, že tím opět překročili i obvyklou míru a dosaženou kvalitu buržoazního práva (připomeňme si např. lustrační zákony). Dopustili se tak znovu chyby, typické pro všechny mocenské režimy minulosti: nezůstali „jen" u nápravy poměrů novými zákony a u potrestání viníků podle práva platného v době, kdy trestné činy byly spáchány (čl. 11, bod 2 Všeobecné deklarace lidských práv), ale ve smyslu nové retroaktivity (již od roku 1948 v této deklaraci odsouzené) a nových diskriminací občanů se nedokázali vyhnout **pomstě politického vítěze nad poraženým režimem**. Už jednou provždy (historicky poprvé v českých dějinách) se právě tomuto vyhnout je tedy velkou výzvou pro budoucí nový politický režim v České republice.

Podruhé té chyby, že se tvorbou nového zákonodárství znovu dopustili přílišné (čili dogmaticky jednostranné) **ochrany kapitalistického vlastnictví výrobních prostředků**, s níž by pochopitelně Lenin souhlasit nemohl. Zdá se však (a to zejména s ohledem na dlouhodobé tendence právního i společenského vývoje u nás i ve světě), že **Leninovy právní principy a přístupy** bude nakonec muset v plném rozsahu akceptovat **i moderní právo vnitřní i mezinárodní**, neboť právní podmínky, kterými se již dnes musí soukromí vlastníci výrobních prostředků řídit, aby vyhověli nejen svým spoluvlastníkům, obchodním partnerům, dodavatelům a odběratelům, spotřebitelům a zákazníkům, ale i svým zákonným závazkům vůči státu, společnosti a občanům konkrétně i všeobecně, budou stále náročnější a v přímé úměře k tomu, jak budou zesilovat snahy občanů negativní vlivy kapitálu na své životy, práci a spotřebu omezit a dostat ho tak **pod svou kolektivní kontrolu** (a tak ho i nadále omezit minimálně obdobným způsobem, jakým to učinil Lenin v době Nové ekonomické politiky a jak to dnes praktikuje Čína, Vietnam, Kuba, Venezuela, Bolívie a další země). Jak vidno:

nikdy nic nekončí, ale naopak začíná znovu, jistěže na vyšší úrovni Marxovy vývojové spirály.

Odpuštění jako nutný krok nejen k nápravě, ale i k pozitivní cestě vpřed

Podle teorie nevědomí má za každým zločinem následovat spravedlivý trest, poté nebo současně s tím náprava zločinu nebo jeho odčinění dobrým skutkem, což má být korunováno odpuštěním ze strany oběti a poškozených. Spravedlnost trestu spočívá v tom, že viníka zasáhne na nejcitlivějším místě, což se projeví u viníka špatným svědomím, sebezpytováním, úplným doznáním a pocitem jím vytvořeného a dosud nesplaceného dluhu, tudíž i nutkavou touhou po nápravě a odpuštění. Napraví-li se viník, což v praxi dokáže dobrými skutky (k nimž ovšem patří i omluva poškozeným a uznání a ctění památky nevinných obětí), má mu být obětí či poškozeným odpuštěno, což má hluboce psychologický význam jak pro viníka, tak tím více i pro poškozeného a jeho okolí: **zbaví všechny nenávisti (touhy odplácet zlu zlem)** a nápravou i odpuštěním je zlo **konečně** zastaveno a asimilováno v dobro.

Komunistická strana pochybila a její vlastní zlo ji zasáhlo na nejcitlivějším místě: jejím svržením a tím odstavením od možnosti budovat lepší společenský řád. Jak jinak než zákonitě, když se k takovému skvělému cíli rozhodla použít vedle oprávněných i odsouzeníhodných prostředků, když právě to, prostřednictvím čehož chtěla udržet svou moc a vybudovat socialismus, se stalo příčinou narůstajícího odporu proti ní a jejího pádu. Zasažena na nejcitlivějším místě prozřela, aby se zbavila zla a napravila ho, což znamená dvojí:

za prvé, že porušení práva, za což byla odsouzena, **už nebude moci nikdy použít**;

za druhé, že bude **i v budoucnosti** neustále pronásledována svou někdejší vinou a poučením z ní, tedy tou nejspolehlivější a nejdůslednější silou prosazující s o to větší úporností sociální, morální a celospolečenský **pokrok**. Neboť jen ten, kdo už dosáhl dna, může se odrazit a poté stoupat vzhůru, **bedlivě při tom sledován a kontrolován všemi, kterým tuto kontrolu dříve odpíral**.

Dát komunistům příležitost k nápravě a konání dobrých skutků, ke kterým se cítí být povoláni, znamená dát jim příležitost **dokázat, že lepší budoucnost společnosti je možná**. Ti, kteří se zbavili nenávisti, to tak chápou a šanci na politický a morální reparát jim dají. Ti, kteří tak neučiní, zalknou se nenávistí a budou za to odměněni tím, že do konce svého života nepochopí, jaké skutečné cesty a metody vedou nejen k asimilaci zla (v sobě i u druhých), ale i k nápravě věcí veřejných a k lepší společnosti

Salus populi suprema lex, čili blaho lidu je nejvyšším zákonem – tedy lidu jako celku stejně tak jako jednotlivců tvořících lid. Od tohoto hesla budiž odvozována škodlivost či naopak užitečnost (a tak i konkrétní podoba) práva, komplexně a vyváženě zohledňujícího kolektivní a individuální zájmy a potřeby všech občanů, jimž je jejich práce jediným zdrojem příjmu a tak i obživy, stejně tak jako škodlivost či naopak užitečnost (a tak i konkrétní podoba) vlastnictví výrobních prostředků, ať už má jít o vlastnictví soukromé či státní, osobní či družstevní, komunální či samosprávné.

ČEST POCTIVÉ PRÁCI, VÝSTAVBĚ A SOCIÁLNÍM VYMOŽENOSTEM

I přes vady a třídně podmíněné (a třídně zdůvodněné) nezákonnosti, ke kterým KSČ dospěla při pragmatické realizaci svých mocenských ambic, bylo toho v lidově demokratickém a posléze tzv. reálně socialistickém Československu učiněno pro pracující tolik, jako nikdy předtím v historii Čech, Moravy a Slovenska.

Jestliže předválečné Československo bylo považováno za jeden z nejdemokratičtějších států v Evropě (myšleno tím pouze v intencích buržoazní demokracie), pak poúnorové Československo bylo tím nejsociálnějším ze všech států lidově demokratického (a posléze socialistického) bloku. Zatímco ony popsané nezákonnosti se jakýmkoliv negativním způsobem dotkly menšiny obyvatelstva, **většiny obyvatelstva se kladně dotkly změny v hospodářské, kulturní i sociální sféře**. A to i přesto, že i za socialismu nebyl příliš zdůrazňován **pracovní úděl** dělníků, trpících zdraví ohrožujícím osobním nasazením, nepohodlím a nevyspáním v nepřetržitých a těžkých provozech (hutích, dolech, strojírnách), stejně tak jako rolnická dřina za každého počasí na polích, obětavost lékařů a učitelů na umístěnkách či projektantů a vědců jak při prosazování vlastních objevů a doporučení, tak při plnění zadaných úkolů. A vůbec všech lidí, **obětavě pracujících pro socialismus**, tedy tím **nejen pro sebe, ale i pro ostatní**. Jakoby plakátovému, literárnímu, filmovému a posléze i televiznímu **pracovnímu hrdinství** byla přisuzována jistá **nutnost, bezbolestnost až samozřejmost** prodchnutá zcela nutným a samozřejmým **budovatelským nadšením**, které ovšem více než hrané a politicky manifestované bylo skutečné a upřímné. Buďme však spravedliví:

Za prvé (konkrétně) aspekt **těžké dělnické práce** často zdůrazňoval Antonín Zápotocký (ve svých literárních dílech, v projevech i promluvách s dělníky). Právě on měl na paměti to, co se často ztrácelo **v náročném úkolování**: průmyslovým rozvojem dosáhnout výroby strojů a zařízení **usnadňujícím lidem dřinu v práci i v domácnost**i.

Za druhé (obecně) – **a to budiž zdůrazněno nad všechny jiné aspekty** – lidově demokratický a socialistický stát měl **každodenně** na paměti postupné zlepšování životních (zdravotních, sociálních i majetkových) poměrů **všech pracujících**. Byl to jeden z jeho hlavních úkolů a vůbec **skutečný smysl jeho existence** – na rozdíl od polistopadového režimu, stejně tak plánovitě negujícího a znevažujícího toto úsilí!!!

Dnes se proto tendenčně zdůrazňuje jen utrpení vězňů z pracovních táborů, pracujících v uranových dolech (Jáchymov, Příbram). Nepopiratelným faktem ale je, že **celá poválečná generace dělníků a dělnic se nadřela**, aby tak vytvořila **zcela reálné hodnoty**, které by nikdo jiný bez ní nevytvořil a bez nichž by nemohly dnešní generace na výsledky této práce hledět jako na **jakousi** naprostou civilizační **samozřejmost**. Čtenáři těchto řádků by si měli uvědomit, že přes veškerou snahu státu nemohla být tehdejší mechanizace ještě na takové úrovni, aby se neobešla bez početného nasazení fyzických sil; že pracovní prostředí bylo škodlivé kvůli technologiím, bez kterých se tehdy nebylo možné obejít (neboť jiné neexistovaly a ještě nebyly vynalezeny); že kupř. postavit rodinný domek bylo možné jen svépomocí a s vypětím fyzických sil i finančních prostředků rodiny za situace, kdy stavební materiál byl přednostně určen nejen na výstavbu průmyslových a zemědělských závodů, ale i na hromadnou bytovou výstavbu, jejímž prostřednictvím se teprve podařilo zlikvidovat **naléhavý bytový problém, který ignorovala buržoazní republika**! Že se tedy výstavba socialismu neobešla bez obětavé práce (která ovšem měla tu výhodu, že nesloužila k obohacení podnikatelů, ale ke tvorbě **národního důchodu potřebného pro všechny**) nemůže být vůbec pochyb! Toto pracovní hrdinství, tento historický **odkaz poválečné generace zrozené z válečného nedostatku** by neměl být zapomenut a svých otců a dědů, kteří jakkoliv pozitivně byli na této poctivé práce účastni, bychom si měli vážit.

Měli bychom si proto uvědomit: pokud se dnes čehokoliv nedostává, není to vinou těchto lidí, ale těch, kteří si po Listopadu 1989 **výsledky jejich práce přisvojili**, čili rozkradli. Není proto divu, že pod vlivem totální (ba přímo totalitní) negace ze strany pravice a antikomunistů zcela reálně hrozí, že tato nejslavnější etapa československého dělnického i intelektuálního hnutí upadne do zapomnění a že současná mladá generace nebude už nic vědět o pracovním nadšení a hrdinství svých předků, jakožto reálném základu její materiální (a do jisté míry i nadále sociální a duchovní) existence.

Základní přednosti socialismu jako základní předpoklady růstu jakékoliv společnosti

Další věcí, kterou si dnes pod vlivem nově se utvářejících společenských poměrů málokdo uvědomuje, je to, že **nepřetržitého rozvoje národního hospodářství i životní úrovně** nebylo možné dosáhnout bez **nutnosti žít a pracovat v míru**, bez nutnosti zapojit **každého** práceschopného člověka **do výroby a její organizace** (čili i bez uzákonění povinnosti pracovat) a bez nutnosti výrobu a práci **plánovat** (čili sjednotit její řízení do jednoho centra). Proto **mír** a **likvidace nezaměstnanosti** jako základní přednosti socialismu proti kapitalismu byly i základními předpoklady růstu socialistické společnosti. A provedeme-li srovnání dlouhodobých vývojových možností kapitalismu a socialismu, nezbývá nám nic jiného než dospět **k poznání**, že mír a likvidace nezaměstnanosti zůstávají základní podmínkou úspěšného rozvoje **jakékoliv** společnosti i dnes i v budoucnosti. Neboť všude tam, kde vládne válka, chaos, rozvrat a nejistota práce, není možné se jakýmkoliv způsobem dostat z krize a dobrat se lepších výsledků. Pak ovšem je nutno si znovu položit otázku, co může pracujícímu člověku zajistit kapitalismus: jaké jsou jeho možnosti, meze a limity a co je třeba udělat pro to, aby byly odbourány. A také: co je třeba udělat k návratu těch principů socialismu, které se nezkompromitovaly, ale naopak historicky osvědčily jako důležitější pro blaho a rozvoj všech – v protikladu k egoistům, udržujícím manipulativně společnost ve stavu, mýtech i nevědomosti, vyhovujících jen jejich záměrům.

Dne 20. 12. 1950 došlo k jedné z nejvýznamnějších událostí v českých a slovenských dějinách: Národní shromáždění přijalo **zákon** č. 165/1950 Sb., **na ochranu míru** s tímto ustanovením [243]) : „(1) Kdo se pokusí rozrušit mírové soužití národů tím, že jakýmkoliv způsobem podněcuje k válce, válku propaguje anebo válečnou propagandu jinak podporuje, dopouští se trestného činu proti míru. (2) Pachatel bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až deset let; odnětím svobody na deset let až dvacet pět let bude pachatel potrestán, dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 a) jako člen spolčení, b) ve značném rozsahu nebo c) je-li tu jiná přitěžující okolnost.“ Tak se stalo, že nikdo z občanů (a tudíž ani nikdo z politiků) Československa ani sám o sobě ani kolektivně **nemohl rozpoutat útočnou válku** mezinárodní ani občanskou, čili že samo Československo si poprvé v české a slovenské historii zakázalo být válečným agresorem, a tak ani nebylo možné, aby jeho ozbrojené síly mohly být nejen nasazeny k útoku proti jiným státům, ale ani proti vlastním občanům, ani nemohly být zneužity k jiným útočným operacím mimo jeho území. Onen hluboký význam tohoto zákona nejenže dosvědčila celá poválečná historie Československa, kdy tomu tak skutečně bylo a kdy žádný stát ani žádný občan nemohl být válečně ohrožen Československem ani jeho armádou, ale i sama odlišná praxe České republiky předtím i poté, kdy byl 1. 1. 2010 tento zákon zrušen, aniž byl ovšem adekvátně nahrazen lepší zákonnou normou. Aby totiž už „konečně“ bylo možno v médiích negativně ovlivňovat občany pěstováním různých xenofobních (nepřátelských) nálad vůči jiným (nehodícím se) státům a národům a vysílat vlastní trpasličí armádu a občany k vojenským misím do zahraničí, a tak spolehlivě dokazovat a obhajovat nejen oprávněnost jejího členství v NATO, ale „konečně“ i skutečný útočný charakter této aliance, jakkoli kostrbatě maskovaný „obrannými úkoly“ kapitalismu.

Na rozdíl od tohoto „svatého poslání“ (práva kdykoliv vést útočnou válku jako pokračování politiky jinými prostředky a kohokoliv během ní zabíjet, což od samých počátků třídní společnosti a států nebylo považováno za vraždění) zákon na ochranu míru z roku 1950 svůj historický úkol splnil: poprvé v tom, že Československo ušetřilo své obyvatele zbytečného válečného utrpení, ztrát na životech a rozvratu hospodářství a tak přispělo i k celosvětovému, globálnímu míru. Podruhé tím, že usvědčilo politiky mnoha států, znovu vedoucích lokální a občanské války v letech 1948 až 1989, jak z naprosté neúčinnosti a

nespolehlivosti jejich **pouhých** prohlášení o nutnosti míru, tak i reakčnosti jimi vyhlašovaných důvodů k válečným operacím. Potřetí tím, že k zajištění skutečného míru je potřeba jak samotný reálný stav budování socialismu, **zcela nutně** potřebujícího mír k **vlastnímu nepřetržitému rozvoji**, tak i zákonná garance, že nikdo z občanů (tedy ani nikdo z politiků) nebude ani svým spoluobčanům, ani jiným státům hrozit válkou. Zdá se tedy nadmíru prvořadým, aby i Česká republika takový zákon znovu přijala.

Pro historie neznalého čtenáře může být zajisté notným překvapením, že v období, kdy v Československu sílily stalinské represe proti třídním nepřátelům a nositelům jiných názorů než oficiálních, byl přijat vůbec nejpokrokovější zákon celého období tzv. reálného socialismu, totiž již zmíněný zákon na ochranu míru – zákon, který svým výkladem právně **zamezil propagaci války, službě československých občanů v cizích armádách a účasti Československé lidové armády v útočných válkách jak mimo území Československa, tak i ke zneužití československých ozbrojených sil proti vlastním občanům**.

Nelze nevidět tento **pouze zdánlivý rozpor** mezi státním násilím a státní propagací míru jako protiváhy téhož procesu, neboť být silným a neoblomným vůči skrytým i zjevným vnitřním i zahraničním nepřátelům a současně se vyhnout masovým ozbrojeným vnitřním i vnějším agresím znamenalo zabránit jak totálnímu válečnému střetnutí s imperialistickými státy (a tím zcela jistým masovým obětem na civilním obyvatelstvu), tak i nenávistnému a cynickému vyvražďování celých skupin obyvatelstva při uměle rozdmýchávaných vlastnických, nacionalistických a náboženských vášních, jak se tak dělo mimo tzv. železnou oponu (v tomto případě nás spolehlivě chránící od všech negativních vlivů Západu) z popudu USA, NATO a jim podřízených místních kompradorských skupin kdekoliv ve světě po celou dobu trvání tzv. světové socialistické soustavy. Ano, stalinský systém byl natolik mocensky pevný, že tak, jako si mohl „dovolit“ zákon na ochranu míru, stejně tak si klidně mohl „dovolit“ absenci zcela zbytečných a nesmyslných politických procesů.

Existenci zákona na ochranu míru by tedy mohli dodatečně ocenit i antikomunisté a všichni občané „tak zoufale existenčně trpící“ materiální nedostatečností minulého socialismu, neboť je jasné, že v případě jakékoliv ozbrojeného občanského konfliktu uvnitř ČSR (tak jako např. v Maďarsku), nebo totálního světového konfliktu, by se jeho „přirozenou“ životní obětí stali i oni. Protože však objektivita je pro antikomunisty neznámým pojmem, je příznačné, že těm, kteří dodnes nenechávají na socialismu nit suchou z důvodu porušování individuálních lidských práv, v období, kdy světem znovu zmítají ozbrojené konflikty, vyvolávané agresivní a nepromyšlenou politikou USA a řady zemí Evropské unie, naprosto nevadí, že v rozporu se zabezpečením lidských práv občanů České republiky není jejich bezpečnost zabezpečena ani dostatečnou úrovní jejích obranných sil, ani zákonem o míru, zakazujícím (pod hrozbou reálného trestního postihu) řadovým občanům i představitelům státu propagaci války a účast Armády ČR v cizích ozbrojených konfliktech (eufemisticky označovaných jako mise). Kdo tedy byl a stále ještě je v zájmu vyznávání „své“ ideologie nenávistněji a historicky nepoučitelněji zaměřen proti občanům vlastní země a jejich existenčním, životním a lidským právům, zájmům a pravomocem zaměřen více – levice či pravice?

Nešlo však jen o nepřetržitou možnost (garantovanou politicky i právně) žít v míru, ale žít i **v pokrokově utvářených rodinných vztazích**. I v tomto ohledu byl rok 1950 významný, neboť od 1. 1. tohoto roku vstoupil v platnost zákon č. 265/1949 Sb., **o právu rodinném**. Vskutku málokdo z dnešních, zejména mladých lidí, tolik si zakládajících **na rovnoprávnosti partnerských vztahů** a na vlastní nezávislosti a přičítajících to (neprávem) k výdobytkům a novinkám polistopadové doby (po roce 1989), je schopno si uvědomit a uznat, že základ k takovému způsobu života a životnímu stylu dal výše uvedený zákon, přijatý v období nastupujícího stalinismu. Neboť právě tento zákon nejenže zcela odstranil z doby feudalismu pocházející podřízenost žen mužům, ale popřel i jejich následnou nerovnoprávnost z let 1911

až 1949, spočívající jak na částečné právní nadřazenosti muže nad ženou (přežívající i v období buržoazní republiky z dob před rokem 1811), tak i (m. j. i z této právní nadřazenosti) vyplývající nadřazenosti majetkové a existenční. A to tím, že odstranil ustanovení o tom, že muž je hlava rodiny (jistěže částečně „kompenzovanou“ ženě jeho povinností zajistit manželce výživu) a že žena je povinna bydlet s manželem, pomáhat mu ve výdělečné činnosti a plnit to, co jako hlava rodiny měl (v rámci stávajících) zákonů právo přikazovat. Na samém počátku socialismu tak přestalo platit, že otec byl v rodině (tzv. mocí otcovskou) vybaven více právy než matka, totiž, že mu příslušelo právo určit povolání dítěte, spravovat majetek dítěte, zastupovat dítě před soudy a úřady a udílet povolení k uzavření sňatku (tzv. zplnoletění). Spolu se zákonem o právu rodinném byla zrušena i materiální a existenční podřízenost ženy vůči muži, která v době feudální i kapitalistické vyplývala z toho, že pokud neměla vlastní majetek a zaměstnání, byla na něm závislá nejen existenčně, ale i názorově, neboť i v případě tzv. dohody o výchově dítěte a o uspořádání rodinných záležitostí byla nucena souhlasit s mužovým názorem (šlo tedy o vynucený souhlas s jeho stanoviskem či příkazem). Taktéž jestliže manželství bylo až do vydání prvního občanského zákoníku v roce 1811 pokládáno za posvátný svazek a poté již za smlouvu mezi mužem a ženou (v jejímž rámci mohl nejen muž od ženy, ale také žena od muže požadovat plnění manželských povinností „od stolu i od lože“), teprve od 1. 1. 1950 muselo být před zákonem interpretováno a vyžadováno jako rovnoprávné rodičovství, ve kterém namísto otcovské moci nastoupila **rodičovská moc se stejnými právy otce a matky**. Nelze také opomenout, že tento zákon zrovnoprávnil **matky provdané a neprovdané**, že na ochranu neprovdaných matek a jejich dětí zavedl výživné a že byla odstraněna právní a společenská diskriminace nemanželských dětí, čímž sice byla otevřena cesta k současnému nepříznivému stavu (kdy v uvolněných polistopadových poměrech roste počet dětí mimomanželských), ale zároveň k tomu tzv. reálný socialismus nijak nepřispěl ani materiálně (když se snažil sociálně, finančně a materiálně rodiny podporovat), ani právně – vždyť čl. 1 zákona o rodině (č. 132/1982 Sb. z 10. 11. 1982) zněl takto: „Manželství v naší společnosti spočívá na **pevných** citových vztazích mezi mužem a ženou. Oba jsou si v něm **rovni**. Hlavním společenským účelem manželství je založení rodiny a **řádná výchova dětí**.“ To by si ostatně měli uvědomit všichni ti, kteří takto formulovaným závazkům vůči svým dětem nejsou schopni dostát na základě svých nemanželských („přátelských“) vztahů, obhajovaných tzv. formálností manželských svazků. Je dokonce možné, že se antikomunisté mohou pokusit snížit význam a pokrokovost zákona o právu rodinném tvrzením, že „zajisté“ byl přijat jen proto, aby vdané ženy nahnal do hřmotících a špinavých továren (totiž aby je učinil zaměstnanými a tak především plně využitelnými pro rozvoj socialismu), čemuž by bylo možno jednoznačně přitakat jen potud, pokud by nebylo známo, že už za kapitalismu bylo mnoho chudých matek přinuceno – v zájmu sebe i celé rodiny – hledat si zaměstnání i toho nejhrubšího druhu a že teprve pravidelná zaměstnanost žen za socialismu učinila většinu z nich výdělečně (a tím i existenčně) nezávislých na muži, tedy i s muži rovnoprávnými.

Stejně tak ti mladí, narození už po Listopadu 1989 a dennodenně sdělovacími prostředky i stejně tak neinformovanými a neobjektivními učiteli (i za socialismu někteří také byli) v nenávisti k socialismu (a někdy i ke starým lidem, kteří v době jeho existence poctivě pracovali), by alespoň mohli uznat, že teprve socialismus (a to také v roce 1949) snížil věkovou hranici dospělosti na 18 let a levice vůbec v současné době usiluje o posunutí plnoletosti ještě níže (viz např. Kuba: 16 let). A to i za situace (tedy zdánlivě sama proti sobě), kdy většina mladých je spíše pod vlivem již zmíněné propagandy smýšlení pravicového.

A to jsme se ještě zcela nedostali **k další přednosti socialismu před kapitalismem**: totiž k likvidaci nezaměstnanosti a k zabezpečení **plné zaměstnanosti** (**plného přístupu k zaměstnání**), v hrubých podmínkách let 1948 až 1989 zabezpečenou tolik pravicí

vysmívanou („nelogickou“) kombinací **práva i povinnosti pracovat**. Ale jen hlupák není schopen vidět, že na základě dalšího vývoje výrobních sil a výrobních vztahů bylo možno (jakož by to i nadále bylo možno) tuto vnitřní rozpornost tzv. reálného socialismu (spočívající v onom protiřečení si práva na práci a povinnosti pracovat) překonat sjednocující pravomocí každého občana nejen svobodně se rozhodnout, zda chce pracovat (a „svobodně“ si tak zvolit osud rentiéra nebo bezdomovce), ale i spolurozhodovat (v rámci územní i výrobní samosprávy) o vytváření pracovních míst a rozvoji výroby a služeb, tedy i o optimální podobě (politice) místní i celostátní zaměstnanosti.

Jak je dostatečné známo, egoismus kapitalistů, ženoucích se výhradně za svým ziskem a výhodami, způsobil v letech 1928 až 1936 **velkou hospodářskou krizi a obrovskou nezaměstnanost**. Obrovská nezaměstnanost, která měla být na popud kapitalistů i za této situace se ženoucích za svými zisky a výhodami řešena na úkor jiných národů, vedla k celosvětové válce s milióny mrtvých a nevyčíslitelnými materiálními ztrátami. Co jiného podle své egoistické a kořistnické „logiky“ mohl Hitler a jeho zbrojaři „svým“ dělníkům nabídnout než zaměstnanost při výrobě zbraní a poté smrt na frontách II. světové války. V důsledku této války, resp. v důsledku ztráty miliónů lidí i nutnosti vypořádat se s obrovskými materiálními škodami, sice nemohla **v prvních letech poválečné obnovy** znovu vzniknout nezaměstnanost, ale nemohl být ani několik let zrušen lístkový systém na nedostatkové zboží, přičemž se muselo (tak jako po I. světové válce) začínat na daleko nižší úrovni, než na jaké by mohli lidé být bez válečných ztrát (jako např. Švédsko, onen vzor kapitalistického sociálního státu, kterému se podařilo účasti ve válkách vyhnout).

Po II. světové válce tedy (v důsledku válečných ztrát a škod) byla krátkodobě práce pro všechny. Avšak v zemích, kde kapitalismus nebyl odstraněn, se opět v souvislosti s rostoucí neukojeností kapitalistů po ziscích nezaměstnanost objevila. Nikoliv však v lidově demokratických zemích, které potřebovaly každého člověka nejen k poválečné obnově, ale i k následnému budování materiálně technické základny socialismu a posléze k jeho dalšímu rozvoji. V Československu tak v letech 1948 až 1989 nemohl nikdo zažít nezaměstnanost (dokonce ani nepřátelé socialismu neštítící se jakékoliv práce).

Je proto třeba, aby si základní přednosti socialismu před kapitalismem (plnou zaměstnanost a mír) dokázali uvědomit jak ti, kteří jsou nezaměstnaností a válkou ohroženi, tak i ti, kteří oba jevy považují za „přirozenou“ a „neodstranitelnou“ součást lidských dějin.

„První“ socialismus se mohl těchto „přirozeností“ a zdánlivých „neodstranitelností“ **zbavit jen tak**, že skoncoval s vykořisťováním námezdně pracujícího zaměstnance ze strany těch, kteří si nezaslouženě přisvojovali výsledek jeho práce jakožto zisk do svého soukromého a osobního vlastnictví, a že **do čela státu nepřipustil** jak propagátory útočné války (a to vedené z jakýchkoliv důvodů), tak i nerovnoprávných rodinných vztahů. Tyto úkoly byly do roku 1960 splněny **beze zbytku**, a to jen **díky zlomení odporu nepřátel socialismu** (bohužel tím pádem i odpůrců stalinské a neostalinské podoby socialismu) a **nezbytně nutného rychlého (tudíž centrálně plánovaného a řízeného) rozvoje výrobních sil** (bohužel jednostranně pojatého, bez znalosti objektivních potřeb a optimálního rozvoje výrobních, a tím i vývoji a potřebám pracujících odpovídajících společenských vztahů).

Základní výsledky hospodářského růstu v letech 1948 až 1970

Pokud nechceme opomenout úspěchy československého socialismu v 50. a 60. letech 20. století, nemůžeme začít jinak než **nejdůležitějšími**, totiž **celkovými výsledky**. Velmi detailním (ale ani tak vyčerpávajícím přehledem toho, co se podařilo - ale i nepodařilo - československým pracujícím v čele s KSČ dosáhnout, se zabývá tisícistránkový druhý díl **Hospodářských a sociálních dějin Československa 1918 - 1992**, sepsaný ekonomy Václavem Průchou, Janou Geršlovou, Františkem Vencovským, Alenou Hadrabovou, Lenkou

Kalinovou a Zdislavem Šulcem a vydaný brněnským nakladatelstvím Doplněk v roce 2009. Z jeho dosud **čtenářsky i politicky nedoceněného detailního obsah**u lze na tomto místě podat jen velmi stručný nejvýznamnějších výsledků československého hospodářství.

Dozvíme se z něho, že v letech **1949 až 1955** (tedy v období I. pětiletky a na ní navazujících dvou ročních plánů) dosáhlo Československo výborných **průměrných ročních přírůstků národního hospodářství 8,6%** (na obyvatele 7,7%) a v letech **1956 až 1960** (tedy v období II. pětiletky) opět vynikajících **7%** (na obyvatele 6,1%). [244]) Taktéž **v mezinárodním srovnání** šlo o **relativně vysokou dynamiku ekonomického růstu** – v letech 1956 až 1960 bylo lepší jen Japonsko a „nižší dynamiku vykazovaly SRN a Itálie. Většina zemí měla přírůstky v rozmezí od 3 do 5,5%, Velká Británie, Belgie a Španělsko 2,6% a Irsko 1,2%.“ [245]) „Hospodářský vývoj v období druhého pětiletého plánu (1956-60) se vyznačoval poměrně vysokými a meziročně vyrovnanými přírůstky makroekonomických veličin. Průmyslová produkce stoupla za pět let o dvě třetiny.“ [246]) Jednalo se **jednoznačně o úspěch centrálního plánování v kombinaci s dobrou řídící a organizátorskou prací KSČ a aktivitami pracujících**.

To vedlo vedení KSČ k dalšímu (předimenzovanému) zvýšení úkolů pro III. pětiletku (**1961 až 1965**). V důsledku nezvládnutí těchto úkolů (lhostejno, zda formou špatného centrálního plánování či chybně koncipované I. ekonomické reformy) dosáhlo Československo v tomto období meziročního růstu národního důchodu „jen“ o **2%** (na obyvatele o 1,2%) [247]) **Zaváhání, které je za kapitalismu považováno za běžné, mělo ovšem pro další vývoj socialismu v ČSSR závažné důsledky**. V této době jsme v tempu růstu národního důchodu zaostali nejen za vyspělými kapitalistickými státy, ale i za všemi státy RVHP. Jakkoliv se tento dočasný **pokles tempa růstu** setkal s rostoucí nespokojeností, těžko si tehdy mohli lidé představit, že jednou, ve 21. století, se republika „dopracuje“ k opačnému trendu: že totiž během „pětiletky“ v letech 2009 až 2013 poklesne hrubý domácí produkt České republiky o 2,5%. [248])

Druhá polovina 60. let (přes veškeré potíže se řízením národního hospodářství, politickou krizi i ozbrojenou intervenci Varšavské smlouvy) znamenala výrazné zlepšení (meziroční růst národního důchodu dosáhl **6,9 %**, na obyvatele 6,6%). [249]) V letech 1966 až 1968 ČSSR dosáhla opět dynamiky růstu obdobné té, které dosahovaly tehdy se nejrychleji rozvíjející západoevropské ekonomiky (Francie, Itálie, SRN, Nizozemsko, Rakousko) a opět předstihla v růstu některé země RVHP. [250])

„Vytvořený společenský produkt vyjádřený v běžných cenách vzrostl v letech 1948-68 ze 111 na 612 mld. Kčs a národní důchod z 59 na 258 mld. Kčs.“ [251])

Nezapomenutelnou zásluhou socialismu byla **industrializace** do té doby průmyslově zaostalého **Slovenska**, o jehož možnou konkurenci předválečná česká buržoazie vůbec nestála. Jen na východním Slovensku muselo být elektrizováno 80% obcí. Zatímco v roce 1937 se Slovensko, kde tehdy žilo 24% obyvatelstva, podílelo na celkové průmyslové výrobě jen osmi procenty [252]), v letech 1948 až 1968 vzrostl vzestup podílu Slovenska na celostátním objemu hospodářského vývoje z 19 na 26%. [253]) Abychom to dokázali ocenit: Slovensko rozlohou svého území i počtem svého obyvatelstva tvořilo třetinu Československa. Oné třetinové vyváženosti (s Čechami a Moravou) bylo dosaženo kolem roku 1983. V důsledku toho bylo pochopitelně na Slovensku vystavěno více modernějších podniků a „v čisté produkci průmyslu na jednoho pracovníka Slovensko předstihlo české země v roce 1968 o 13% (zatímco v jiných odvětvích se opožďovalo o 12-21%)“. [254])

Nutno zdůraznit, že výše uvedených úspěchů bylo dosaženo **navzdory diskriminačním opatřením Západu**. [255]) Československo v letech 1948 až 1970 úspěšně zvládlo zejména dva monstrózní úkoly: stalo se **základnou průmyslového růstu celé socialistické soustavy** a zároveň se vydalo cestou **maximálního rozvoje vlastní soběstačnosti**! V důsledku toho jsme ve výrobě hutních produktů (surového železa, surové

oceli, válcovaného materiálu, ocelových trubek atd.) na jednoho obyvatele dosáhli už v roce 1948 5. místo na světě a během let 1948 až 1968 jsme se vypracovali na 3. místo. [256]) Nelze opomenout ani slova, která o těch letech napsal profesor Jaroslav A. Jirásek: „Hlavní úkol byl jiný než dnes. Trh nebyl problémem, po dlouhou dobu - až do sedmdesátých let - byla poptávka hrubě neuspokojena. Kritickým problémem byla výrobní kapacita. K organizaci výroby se přistupovalo "z procesního hlediska" (které se světově uplatňuje právě v dnešní době). Rychle se překonávala dřívější univerzálnost závodů, odpovídající epizodickým zakázkám, všeobecně se zaváděly výrobní linky (namísto dílen). Průběžný čas se zkracoval, produktivita rostla i v násobcích. Překážkou byl kusový a malosériový charakter investičního strojírenství. Čeští inženýři jej překonávali s pomocí typové technologie. (Přelomem byla stať "Závod těžké kusové výroby pracuje sériovými metodami" v Podnikové organizaci 1957). **V té době byl český přístup ve světovém srovnání nejpokročilejší.**" [257])

Polistopadové generace zřejmě nebudou moci pochopit, že komunisté zvládli základní úkol dobrého hospodáře: **hospodařit v trvalém přebytku**!!! Státní rozpočet měl od roku 1949 (s výjimkou roku 1967) stálý přebytek příjmů nad výdaji. Tak se nemohlo stát, že by se v dluzích ocitl jak stát (sám o sobě), tak i územní správní jednotky (národní výbory), tak ani státní podniky (a v důsledku postupné stabilizace finančních a sociálních poměrů od konce 50. let 20. století ani většina občanů). Jestliže např. v roce 1965 dosáhl státní rozpočet vyrovnanosti příjmů a výdajů (na obou stranách rozpočtu 121,4 miliard Kčs), v roce 1970 dosáhly státní příjmy 205, 9 miliard Kčs a výdaje 194,3 miliard Kč, takže přebytek státního rozpočtu dosáhl v tomto roce 11,6 miliard Kč (čili převýšil výdaje o 22,5%). [258]) Tímto způsobem mohl stát rok od roku spořit finance a plánovat další rozvoj v hospodářské i sociální oblasti (přirozeně „jen" úměrný ke zvětšujícím se přebytkům). Jistěže pro mnohé egoisty příliš pomalý, nicméně trvalý a především zbavený jak nezaslouženého finančního odlivu do kapes soukromníků, tak i do zahraničí (tak jak je tomu dnes běžné v České republice při odlivu zisků do zahraničních center cizích společností). Ostatně tomu odpovídala i filozofie tehdejšího zahraničního obchodu: **státní zisky z vývozu vždy převyšovaly výdaje na dovoz** a zároveň bylo dbáno, aby se **objem zahraničního obchodu** (tedy vývozu i dovozu) s ohledem na tuto doktrínu rok od roku **zvyšoval**. Tak např. v roce 1963 dosáhl vývoz 19 357 mil. Kčs (o 39% než v roce 1960) a dovoz 19 242 mil. Kčs (sice o 47% více než v roce 1960, ale o 0,6% méně než vývoz). Porovnejme si tyto relace např. s rokem 1970: tehdy dosáhl vývoz 27 305 mil. Kčs (o 97% více než v roce 1960) a dovoz 26 605 mil. Kč (sice o 104% více než v roce 1960, ale stále méně než vývoz: tentokrát o 1,1%). [259]) Mnohý egoista by to mohl doprovodit slovy, že je to doklad, jak „nás režim tehdy držel u huby", ale ve skutečnosti je to doklad, jakým způsobem dokázal hospodařit a zajišťovat nepřetržitý růst národního důchodu a životní úrovně **pro všechny**. Bylo to za cenu, kdy kolem 50 % vývozu tvořily stroje a zařízení, 29 % paliva a suroviny (zejména uhlí) a spotřební výrobky (16%) [260]), a současně za situace, kdy (měřeno ročními výdaji v letech 1965 a 1970) 45 až 49 % výdajů šlo do rozvoje národního hospodářství, 40 až 45% do kultury a sociálního zabezpečení, 7,7 až 8,3 % do zabezpečení národní obrany a 2,2% do státní správy! [261])

Průmysl jako hlavní motor nepřetržitého růstu výrobních sil

Průmyslová výroba se v letech 1948 až 1970 zvýšila o 565%. Oproti roku 1948 dokázala v roce 1970 vyprodukovat o 708% více výrobních prostředků, o 415% více spotřebních předmětů a o 618% více elektrické energie. Největšího rozvoje dosáhl chemický průmysl (1534% oproti stoprocentnímu stavu v roce 1948), dále strojírenský a kovozpracující průmysl (1414%), průmysl stavebních hmot (872%), potravinářský průmysl (371%) a textilní průmysl (350%). [262])

„Ve společenství zemí kolem bývalého SSSR bylo bývalé Československo považováno za společnou »kovárnu a strojírnu«. Země byla přetěžována vývojem a výrobou nových složitých zařízení. Ačkoli rozsah výzkumu a vývoje vzrostl z předválečných 3 000 na 130 000 pracovníků, inovační kapacity byly přetíženy nad únosnou míru. Zvláště napjatá byla situace ve strojírenství (země s 0,3 % světového obyvatelstva vedla 6 % světového strojírenství, jehož výrobky spadaly do 80% známých výrobních oborů).“ [263]) (!!!) A tak zejména strojírenský průmysl zaznamenal v tomto období prudký rozvoj: za celou dobu socialismu se objem produkce zvýšil 12krát, v letech 1961 až 1985 se index čs. strojírenské výroby zvyšoval více než dvojnásobným tempem oproti indexu světové strojírenské výroby. [264])

Strojírenství vyprodukovalo široký sortiment výrobků. Jeho středisky byla především Praha, Plzeň, Brno, Ostrava, Dubnica nad Váhom, Považská Bystrica a Martin (výroba sovětských tanků v Závodech J. V. Stalina). [265])

Významná byla výroba **parních a vodních turbín**. Československé turbíny byly instalované v ČSSR, Polsku, Bulharsku, Rumunsku, Islandu, Brazílii, Číně, KLDR, Argentině, NDR, Indii i jinde. Např. ČKD Blansko vyrobilo v letech 1945 až 1989 neuvěřitelných 614 vodních turbin. [266])

Podle prof. Jiráska tak Československo dosáhlo „světově největší výroby tramvají, diesellokomotiv, terénních nákladních vozů a leteckých cvičebních soustav“ (*Jirásek*). Připomeňme si proto alespoň několik nejúspěšnějších typů těchto strojů, jichž se vyrobilo nejvíce a které nejvíce přispěly k rozvoji našeho národního hospodářství:

Mezi **tramvajemi** to byly typy T 1 (vyráběné v letech 1951 až 1958), T 2 (1955 až 1962), T 3 (1961 až 1989), T 4 (od roku 1967), K 2 (od roku 1966), K 5 a B 4 (od roku 1967), vesměs vyráběné ve smíchovské vagónce Tatra (součásti ČKD Praha) a v těchto letech také dodávané do Polska, Sovětského svazu, Jugoslávie a NDR. [267])

Mezi **lokomotivam**i to byly jednak lokomotivy **motorové** z ČKD, zejména řady BN 100 z let 1950 až 1952, BN 60 z let 1955 až 1957, T 211 z let 1956 až 1962, BN 150 z let 1958 až 1962, T 435 z let 1958 až 1963 (233 kusů), T 444 z let 1959 až 1967 (202 kusů), T 334 z let 1961 až 1966, ČME 2 z let 1958 až 1966, T 458.1 z let 1962 až 1965 (221 kusů) a T 478.1 z let 1964 až 1971 (230 kusů), dodávané též do Albánie, NDR, Rumunska, Číny, Egypta, Iráku a Indie, jednak lokomotivy **elektrické** ze Škody Plzeň, dodávané též do Sovětského svazu, Polska, Bulharska, Jugoslávie, Číny a KLDR, zejména řady E 499 (z let 1953 až 1960), E 469 (z let 1960 až 1967) a E 669 (z let 1961 až 1965). Než dosáhla výroba motorových a elektrických lokomotiv převahy, pokračovala výroba **parních** lokomotiv, a to zejména řady 477.0 v ČKD v letech 1951 až 1955 (60 kusů) a řady 475.1 (147 kusů v letech 1947 až 1951), 556.0 (510 kusů v letech 1951 až 1958) a 498.1 (15 kusů v roce 1954) v plzeňské škodovce, přičemž tažné rekordy tzv. štokrů (řady 556) byly překonány až v době elektrických lokomotiv. Konstrukčně nejvyspělejší a nejkrásnější parní lokomotiva 498.106 (Albatros) dosáhla na známém zkušebním okruhu u Velimi 27. 8. 1964 nejvyšší možné rychlosti 162 km/h (a tím i absolutního světového rekordu ve střední pístové rychlosti u parních lokomotiv. [268]) Pamětníci si jistě vzpomenou na populární **motorové vozy** („motoráky“) vyráběné ve vagónce Tatry Kopřivnice: řady M 262.0, jichž bylo v letech 1949 až 1960 vyrobeno 238 kusů, a řady M 240.0, jichž bylo v letech 1959 až 1964 vyrobeno 122 kusů. [269])

Ve světě se proslavil i náš **letecký průmysl**. V Moravanu Otrokovice bylo v letech 1947 až 1968 vyrobeno na 1131 kusů malých cvičných letadel různých označení, původně vyvinutých z typu Zlín Z 26 Trener (Z 126, Z 226 a Z 326), z nichž mnohé byly dodány do Polska, NDR, Jugoslávie, Rumunska, Vietnamu, na Kubu, do Egypta a Mosambiku. V letech 1947 až 1954 se v tomto podniku vyrobilo i sedm typů kluzáků. Od roku 1963 se v Otrokovicích začala vyrábět známá zemědělská letadla Zlín Z 37 Čmelák (do roku 1987 jich

bylo vyrobeno v devíti verzích 713 a některé z nich byly dodány do NDR, Jugoslávie, Bulharska, Maďarska a dalších zemí). Další podnik, LET Kunovice, se proslavil jednak výrobou víceúčelového a sportovního letadla L-200 Morava, jehož bylo v letech 1957 až 1964 vyrobeno 361 kusů, jednak výrobou mnoha typů kluzáků, z nichž byl nejúspěšnější L-13 Blaník (3000 kusů). V dalším leteckém podniku Avia Letňany byly v letech 1947 až 1949 vyráběny stíhací letouny Avia S-199 (450 kusů, z nichž 24 bylo dodáno Izraeli), civilní dvoumístné letouny Avia CS-199 (82 kusů), sovětské bitevní letouny Iljušin Il-10 (kterých podnik vyrobil v letech 1952 až 1955 1200 kusů) a sovětské dopravní letouny Iljušin Il-14 (vyrobených 203 kusů, z toho užívaných u Československých aerolinií 29 kusů). Ve čtvrtém leteckém podniku Aero Vodochody byly vyráběny sovětské proudové stíhačky migy.

Kvalitou byly celosvětově proslulé i naše **motocykly** Jawa (z Prahy a Týnce nad Sázavou) a ČZ (ze Strakonic). Nejoblíbenějšími se staly Jawy kubatur 500, 250, 350 (Pérák) a 50 (typ Pionýr vyráběný Považské Bystrici) a „čézety“ kubatur 125, 150, 175 a 250 včetně skútrů, vyráběných od roku 1957 (a od roku 1960 montovaných v tisících kusech i na Novém Zélandu), spolehlivostí prosluly i mopedy Stadion a Jawetta a tříkolky Velorex 16-350 (ve Velodružstvu Solnice jich bylo vyrobeno 15 000 kusů; došlo ovšem i na výrobu čtyřkolek, např. typu 435 OB). Kvalita československých motocyklů způsobila, že byly nejen vyváženy do mnoha zemí světa (např. USA, Sovětského svazu, Indie a Číny), ale staly se základem mnoha sportovních úspěchů domácích i zahraničních jezdců: např. Františka Šťastného, který v letech 1960 až 1966 obsadil 5. až 2. místo na mistrovství světa silničních motocyklů v kubatuře 350 ccm a několikrát zvítězil ve Velkých cenách ČSSR (8krát), Rakouska (2krát), NDR, SRN a Švédska. V Mezinárodní motocyklové šestidenní soutěži terénních motocyklů získal československý tým sedmkrát Mezinárodní trofej (v letech 1947 až 1962) a desetkrát Stříbrnou vázu pro nejlepší značku (v letech 1947 až 1967). Světové kvality dosáhly pod vedením Jaroslava Simandla plochodrážní motocykly ESO (od roku 1964 Jawa) vyráběné od roku 1953 (kdy vytlačily světové prvenství značky JAP) v Divišově, na nichž jezdili prakticky všichni světoví mistři ploché i ledové dráhy.

Pojmem se stala také **jízdní kola** značky Favorit vyráběná pod touto značkou od roku 1952 v Rokycanech, známá i z proslulých Závodů míru.

Z **osobních automobilů** značky Škoda prosluly zejména typy 1101 a 1102 Tudor (výroba v letech 1946 až 1952), 1200 Sedan (1952 až 1956), 440 a 445 Spartak a 450 (1955 až 1959), Felicia (v letech 1959 až 1964 vyráběná v Kvasinech), Octavia (1959 až 1971), 1201 STW, 1202 (1961 až 1973) a 1000 a 1100 MB a MBX (1964 až 1969). Pro státní orgány a organizace byly vedle škodováckých sedanů určeny vozy značky Tatra: 600 Tatraplan (z let 1948 až 1952 a T 603, resp. 603, 2-603 a 2-603 II (z let 1956 až 1974). Tatra 603 byla také vyvážena do Číny a na Kubu. V Leteckých závodech v Praze se až do roku 1951 vyrobilo 14 187 kusů vozů značky Aero Minor, jehož velikým úspěchem bylo 2. Místo ve známém závodě 24 hodin Le Mans v roce 1949.

Pamětníci si jistě vzpomenou i na nejznámější poválečné **autobusy** (Praga RND z let 1947 až 1953, Škoda 706 RO z let 1947 až 1958, Tatra 500 HB z let 1950 až 1957 a zejména Škoda 706 RTO z let 1956 až 1972, licenčně vyráběná i v Polsku) a **trolejbusy** značky Tatra (T 400 z let 1948 až 1955) a Škoda (typů 6Tr, 7Tr a 8Tr), vyráběných do roku 1960 v Plzni (asi 750 kusů) a poté v novém závodě v Ostrově (8Tr a 9Tr). Trolejbus 9Tr se stal druhým nejvyráběnějším trolejbusem na světě a byl dodáván do Sovětského svazu, Bulharska, NDR, Polska, Rumunska, Indie a Afghánistánu.

Výrazným specifikem československého průmyslu, reprezentujícím ho významným způsobem ve světě a zároveň se podílejícím na materiální výstavbě socialismu (přehrad, továren, sídlišť, dopravě těžkých nákladů i zásobování obyvatelstva) byla výroba dnes už legendárních **nákladních automobilů** značek Tatra, Praga a Škoda. Na prvním místě to byly zejména kopřivnické vozy **Tatra** 111 (jichž bylo v letech 1942 až 1962 vyrobeno 32 000

kusů, a to zejména v provedeních sklápěč S2, cisterna C či autobagr D-030), tahače Tatra 141 (z let 1957 až 1970, vyráběné v Bánovcích nad Bebravou), sklápěče Tatra 147, menší vozy Tatra 805 (z let 1953 až 1960, vyráběné v Mladé Boleslavi, využité cestovateli Hanzelkou a Zikmundem a oblíbené zejména mezi vojáky a požárníky, např. v provedeních VN, Komando či DVS) i novější Tatry 138 (vyráběné v mnoha modifikacích v letech 1959 až 1971 a známé i prostřednictvím studentské expedice do Lambaréné v roce 1968). Úspěšný byl i obrněný transportér OT 64 SKOT vyráběný na bázi Tatry 138 společně s Polskem od roku 1961, a to nejen pro naši armádu a armády Varšavské smlouvy, ale i pro armády řady rozvojových zemí. Slávy dosáhly i **pragovky**, vyráběné v pražských Vysočanech: po typu 150 a oblíbené Ereně (Praga RN a Praga RND, vyráběných v letech 1933 až 1953) dosáhla ještě větší popularity terénní Praga V3S, vyráběná v letech 1953 až 1985, i její silniční verze Praga S5T, vyráběná v letech 1961 až 1972. Z nákladních automobilů značky **Škoda** se staly známými typy 706 R (z let 1945 až 1958) a RT (z let 1958 až 1985, jichž bylo spolu s různými modifikacemi – např. RTD a RTTN - vyrobeno přes 150 000 kusů).

Pro zemědělství u nás i ve světě měla značný význam výroba **traktorů** Zetor v Brně-Líšni (typy Z 15, Z 25, Z 35 a Z 50). Zetorů Z 25 se v letech 1946 až 1961 vyrobilo 158 570 kusů, z toho 97 000 bylo určeno na export. V Polsku se vyráběly pod značkou Ursus. Zetor byl prvním traktorem na světě, který byl vybaven bezpečnostní kabinou. Produkci traktorů skvěle doplňoval výrobou **zemědělských strojů** národní podnik Agrostroj (Agrozet) v Pelhřimově. Nešlo však jen o produkci orebních, plužních, vláčecích, tažných, secích a sklízecích strojů, známých občanům z luk a polí, ale také o zabezpečení výroby strojních zařízení pro zpracování a uskladnění zemědělských produktů a potravinářský průmysl. V této sféře vývoje a výroby např. vynikl n. p. TMS, čili Továrny mlýnských strojů se sídlem v Pardubicích (součást trustu podniků Chepos), do jehož výrobního programu (taktéž vyváženého prostřednictvím Technoexportu Bratislava do zahraničí) patřila ocelová obilní sila a kompletní zařízení pro ně, kompletní zařízení pro krmivárny a mlýny na obilí, stroje pro posklizňovou úpravu obilí včetně sušáren, granulační linky pro tvarování sušené píce, vojtěšky, slámy a dalších krmných směsí, zemědělské dopravní šneky, pekařské pece a děličky těsta.

Významná byla také výroba **čerpadel** a vodáren (Sigma Olomouc, Hranice na Moravě a Lutín), **kovoobráběcích a textilních strojů**. V roce 1950 vznikl v Gottwaldově podnik ZPS (Závody přesného strojírenství) se čtyřmi tisíci zaměstnanci, který v roce 1951 vyrobil první revolverový soustruh, v roce 1955 první vícevřetenový automat a v roce 1964 první NC obráběcí stroj v Československu. Dalšími středisky výroby kovoobráběcích strojů se staly Sezimovo Ústí a Holoubkov.

„Výzkum textilních strojů předčil svými výsledky většinu jiných strojírenských oborů a v oblasti technologie předení a tkaní představoval světovou špičku.“ [270]) Už v roce 1948 byla v Litvínově uvedena do provozu první tkalcovna na světě vybavená pneumatickými tryskovými stavy (na výrobu obvazů). V roce 1960 následovala první tkalcovna bavlny vybavená hydraulickými tryskovými stavy v Semilech. V šedesátých letech bylo dosaženo výroby 2000 kusů speciálních tryskových stavů ročně. [271]) Absolutní špičku představoval spřádací stroj BD-200 na principu bezvřetenového rotorového předení, vyvinutý v letech 1963 až 1965. Následně (v roce 1967) byla v Ústí nad Orlicí uvedena do provozu první bezvřetenová přádelna na světě a do roku 1970 bylo vyrobeno 913 strojů. Zároveň byla prodána licence do Japonska, Itálie a Švýcarska. Pro n. p. Svit Gottwaldov byly vyrobeny punčochové a ponožkové automaty vlastní konstrukce. [272]) To vše přineslo „deset roků první místo v textilním strojírenství“ [273]) ČSSR se stala také předním vývozcem **obuvnických strojů**. [274])

„Kritickým článkem se stala **automatizac**e. Zpočátku nezůstávala za světem. Počet NC strojů byl koncem padesátých let dokonce stejný jako v USA (American Machinist,

1958). V osmdesátých letech působilo téměř sto pružných, tj. automatizovaných výrobních systémů S, z nichž nejlepší (v TOS Olomouc vyvinutý ve Výzkumném ústavu obráběcích strojů a obrábění, VÚOSO) zařadila mezinárodní organizace mezi světově »sedm nejlepších«.“ [275])

Poměrně bouřlivý rozvoj v 50. a 60. letech 20. století zaznamenal i **elektrotechnický průmysl**. Byl zaznamenán viditelný pokrok ve výrobě **domácích elektrospotřebičů** v podnicích Elektro-Praga Hlinsko, Moravia Mariánké údolí, Romo Fulnek, Calex Zlaté Moravce a Elektrosvit Nové Zámky a polovodičů v podnicích Tesla a Závody průmyslové automatizace (ZPA). Úspěšně se podařilo zvládnout výrobu na tehdejší dobu kvalitních **elektronek** a z toho se odvíjející produkci mnoha typů **rozhlasových přijímačů**. [276]) „V roce 1953 zahájil čs. průmysl jako první v sovětském bloku **sériovou výrobu radarů** a ve stejném roce byl v Laboratoři matematických strojů sestrojen jeden z prvních samočinných **počítačů** na světě „SAPO“ schopný zpracovávat hromadná data.“ [277]) Vyjádřeno přesněji: jednalo se o vůbec druhý počítač v Evropě („po ZUSE, který byl starší než americké počítače, ale menší“ [278])). Bohužel posléze nás „prudký rozvoj mikroelektroniky, výpočetní a komunikační techniky minul“, jeho nástup nedokázalo zachytit ani sovětské, ani československé inženýrství. [279])

K velice kvalitním patřily československé **elektronové mikroskopy**, **lasery**, **spektrometry**, **astronomické přístroj**e (později také **elektronové litografy** [280])). Kdo by neznal kvalitu našich optických a fotografických přístrojů – za všechny lze např. uvést mechanické dvouoké zrcadlovky Flexaret III až VII, vyráběné v přerovské **Meoptě**. Náš stát byl soběstačný i ve vlastní výrobě kvalitních telefonních ústředen, radiostanic, radiokomunikační techniky, gramofonových desek, též rozhlasových a televizních studií a televizorů. [281]) Výroba i ve světě respektovaných gramofonových desek ze středočeských Loděnic byla započata v roce 1951. Významný byl i jednotný rozvoj podniků v rámci **VHJ Tesla**. **Vysílání televize** začalo v roce 1954: nejprve 1. 5. 1953 prvním veřejným vysíláním, od 25. 2. 1954 vysíláním pravidelným.

K úspěchům výrobků československého strojírenského a elektrotechnického průmyslu patřilo i to, že projektové kanceláře se téměř programově snažily skloubit jejich praktickou užitnost a estetičnost, a to především **přímo ve výrobní praxi zaměstnaných nebo s výrobou a praxí spjatých vynálezců, návrhářů a designérů**. Za všechny možno jako příklad vzpomenout Stanislava Lachmana, jehož kariéru odstartovala jeho spolupráce s pedagogy VŠUP na interiéru železničního salónního vozu, který měl být darován J. V. Stalinovi. Poté následovalo přes 1200 návrhů, které ovlivnily život několika generací: elektrických zásuvek, vysavačů (např. Jupiter), kuchyňských mixérů (např. Pragomix), fénů (např. EM 521), žehliček (např. ETA 211) a dalších.

Důležitý byl i rozvoj **chemického průmyslu** (včetně kompletního rozvoje řady zcela nových odvětví a technologií. Nové syntetické hmoty byly schopné nahradit „deficitní a dražší neželezné kovy, ocel, přírodní textilní vlákna, kůži, dřevo, kaučuk a jiné materiály. „V roce 1968 dosáhl objem výroby čs. chemického a gumárensko-osinkového průmyslu 12,5násobku proti roku 1948 při průměrném ročním přírůstku 13,5%. Podíl na úhrnné průmyslové výrobě vzrostl z 2,8 na 6,5%“. [282]) „V období I. pětiletky byla v ČSR zavedena např. výroba silonového vlákna, kordového hedvábí, nových druhů plastických hmot a léčiv“. [283]) Následovala výroba **nových chemických vláken**: syntetických vláken z polymerů, silonu, tesilu a propylenových vláken. Ve výrobě chemických vláken jsme v roce 1960 zaujali 6. místo na světě na jednoho obyvatele ročně (4 kg). Oproti Západu jsme zaostávali jen ve výrobě **plastických hmot** – nikoliv v sortimentu (ve stejné době jsme vyráběli 15 druhů), ale v množství na jednoho obyvatele. [284]) Objem **zpracované ropy** se v letech 1950 až 1970 zvýšil dvacetkrát. [285]) Produkce **léků** už v padesátých letech dosáhla sortimentu 700 – 800 druhů. [286])

Plánovaného rozvoje dosáhl i **papírenský průmysl**, zejména koncentrovaná výroba celulózy, papíru, lepenky a kartónů. Poválečné Československo také úspěšně navázalo na tradiční a vysoce kvalitní **výrobu skla, bižuterie, jemné keramiky a porcelánu**. „Patřilo k prvním státům produkujícím skleněná vlákna a skla pro elektrotechnický průmysl. (…) Objemem vývozu skla zaujímalo Československo v polovině 50. let šesté místo na světě.“ [287])

Významných úspěchů dosáhl také **textilní průmysl**: v roce 1968 jsme zaujali 5. místo ve světě ve spotřebě textilních vláken (16,4 kg na obyvatele). [288]) Díky vynikajícím strojům (ve své době nejlepším na světě) dosáhla v roce 1970 automatizace v bavlnářském průmyslu 76% a ve vlnařském 20%. Výroba oděvů vzrostla v letech 1948 až 1968 4,6 krát. [289]) V produkci průmyslu si zachoval nadprůměrné zastoupení **průmysl kožedělný**. Ve výrobě obuvi (jako nejrozsáhlejšího oboru kožedělného průmyslu) jsme se výrobou na jednoho obyvatele dostali mezi přední světové producenty (v roce 1968 putovala polovina veškeré obuvi do zahraničí). [290]) Zároveň jsme spolu se Švýcary v roce 1965 rozdělili o 2. a 3. místo ve spotřebě obuvi (za USA). [291])

Produkce zemědělství v závislosti na výsledcích kolektivizace

Vítězství socialistické revoluce zastihlo naše zemědělství **v nepříznivém stavu**. Nešlo jen o katastrofální následky sucha z léta 1947, které Československu pomohl snížit Sovětský svaz mimořádnými dodávkami obilí, ale o dlouhodobý pokles zemědělské produkce, vyplývající jak z neuspokojivých bytových, sociálních a pracovních podmínek bezzemků, domkářů a kovorolníků (využívaných sedláky k sezónní práci) a roztříštěnosti drobné zemědělské výroby s převahou tvrdé manuální práce a nedostatkem mechanizace), ale i o nepříznivé vlivy německé okupace a řízeného válečného hospodářství a poválečný hromadný odsun německého zemědělského obyvatelstva, které v souhrnu snížily zemědělskou produkci na 70% předválečného stavu (i když právě úbytek německého obyvatelstva snížil počet nutně vyživovaných obyvatel republiky).

Výkonnost a kvalita zemědělství byla zejména v polovině padesátých let i nadále - nicméně **přechodně negativně ovlivněna** malou výkonností stárnoucích soukromých zemědělců, kteří se bránili vstupu do jednotných zemědělských družstev (jejichž zakládání bylo umožněno zákonem č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, přijatým 23. 2. 1949), odlivem jejich synů a dcer do průmyslu, armády a státní správy a dalšími počátečními problémy kolektivizace (zakládáním menšinových a nedostatečně vybavených zemědělských družstev, jejich opětným rozpadem poté, kdy Antonín Zápotocký ve svém projevu v létě roku 1953 na Klíčavě odsoudil jejich násilné zakládání, nízkými odměnami družstevníkům i odváděním družstevníků od ryze zemědělské práce počáteční velmi nutnou výstavbou nových stájových kapacit svépomocí i zaváděním dosud chybějící mechanizace, hnojiv a nových postupů do zemědělské výroby).

Počáteční těžkou etapu zakládání JZD se podařilo překlenout pomocí družstvům ze strany **strojních a traktorových stanic** (STS), převzetím půdy, kterou JZD nemohla obhospodařovat, do správy **státních statků**, postupnou přeměnou menšinových JZD na většinové (tzn. s většinou rolníků, rozlohy zemědělské půdy i počtu ustájeného hospodářského zvířectva v dané vesnici), postupnou přeměnou družstev I. typu na II., III. a IV. typ (od společného obdělávání polí přes jejich scelení a svod dobytka do společného ustájení až po úpravu družstevních podílů a odměn), vydáním Vzorových stanov JZD (schválených na III. celostátním sjezdu JZD 3. 5. 1957) a I. etapou integrace (slučování vesnických JZD do větších celků) na počátku 60. let 20. století.

Jakkoliv se kolektivizace neobešla od negativních projevů 50. let 20. století (tedy i násilných zásahů Státní bezpečnosti proti sedlákům), je třeba vidět, že k tomu mnohdy přispěli svým vypjatým odporem a nepřátelstvím i sami ti soukromí zemědělci, kteří zbaveni

cizích pracovních sil nebyli schopni plnit své závazky (vyplývající z hektarové výměry jejich pozemků) nebo zemědělskou výrobu záměrně bojkotovali nebo utajovali. **Za daných historických okolností** však **kolektivizace** a **mechanizace** zemědělství byla jedinou cestou, jak současně **zabezpečit výživu a potravinovou soběstačnost** veškerého československého obyvatelstva i efektivní **likvidaci dlouhodobého schodku zemědělské výroby** oproti roku 1936. Hrubé zemědělské výroby z roku 1936 se tak podařilo dosáhnout **kolem roku 1963** (tehdy dosáhla rostlinná výroba 84% a živočišná výroba 110% roku 1936). [292])

Jakkoliv šlo tedy zpočátku o pomalý růst (který byl jednou z disproporcí padesátých let), byl postupně zkvalitňující se péčí státu i státního průmyslu překonán a v letech 1966 až 1989 už bylo dosahováno pravidelného a dynamického **vzestupu zemědělské výroby** „který předstihoval průměrné výsledky v Evropě a v přepočtu na obyvatele i ve značné části ostatního světa. Stupeň soběstačnosti v potravinách se zvyšoval, zemědělství se stalo přitažlivou sférou činnosti pro mladé lidi a až překvapivě rychle se tam zlepšovala kvalifikační struktura pracovních sil.“ [293]) Tak se stalo, že tam, odkud v 50. letech 20. století mladí lidé od nepopulární ruční dřiny utíkali, se později zase (na základě získaného vzdělání i lepších výdělků a bytového zabezpečení) začali vracet. Přestože i tak počet pracovních sil v zemědělství (díky mechanizaci a kolektivní práci) klesl na méně než třetinu, produktivita práce (taktéž z těchto důvodů) se zvýšila čtyřnásobně. [294])

„Zřetelnější pokrok v mechanizaci zemědělských prací se projevil až s nástupem druhé vlny socializace zemědělství“: **v letech 1955 až 1968** byl realizován **růst mechanizačních prostředků** z 2,5 na 8,5 miliónu kW, přičemž „většina zemědělských strojů se vyráběla v Československu, ale nástup »kombajnových sklizní« umožnil dovoz 15 800 sklízecích mlátiček ze Sovětského svazu v době od roku 1961 do poloviny 70. let.“ [295])

Jakkoliv je naše země **náročná na klimatické změny**, dařila se práce s půdou do té míry, že např. **sklizně zaznamenávaly pravidelný růst v absolutní produkci i v hektarových výnosech**. V období let 1949 až 1970 stoupaly průměrné hektarové výnosy v tunách takto: obilovin z 1,82 tuny na 2,71 tuny, brambor z 12,13 tuny na 15,18 tuny, cukrovky z 23,3 tuny na 15,18 tuny, řepky a řepice z 1,01 tuny na 1,37 tuny, chmele z 0,62 tuny na 1,07 tuny, pícnin z orné půdy z 3,76 tuny na 4,88 tuny, pícnin z luk z 2,84 tuny na 3,15 tuny a kupř. vinných hroznů z 3,27 tuny na 4,58 tuny. K nejdynamičtěji se rozvíjejícím odvětvím patřilo vinařství [296]) (výrazně se zvýšilo množství vinic). Rok od roku se také **zvyšovaly počty ustájeného hospodářského zvířectva** a svou produkci **neustále zvyšující živočišná výroba**. V období let 1948 až 1970 stoupla průměrná roční dojivost jedné dojnice z 1134 litrů na 2488, roční výroba mléka z 2 miliard 504 miliónů litrů na 4 miliardy 650 miliónů, roční snáška vajec jedné slepice ze 110 kusů na 175, roční výroba vajec z 1 miliardy 109 miliónů kusů na 3 miliardy 733 miliónů a roční výroba masa ze 467 tisíc tun živé váhy na 1 393 tisíc, přičemž se (v rámci tohoto ukazatele) průběžně zvyšovala výroba masa vepřového, hovězího a telecího i drůbežího. [297]) Československé zemědělství tak nasadilo tvrdý a neomylný **kurs k vlastní soběstačnosti** (samozřejmě kromě Západem předražovaných produktů z jiných zeměpisných šířek, které nemohlo vyprodukovat).

Rozvoj zemědělské a průmyslové výroby s sebou přinesl i rozvoj a modernizaci **potravinářského průmyslu**, přestože v počtu zaměstnanců i v růstu objemu výroby byl procentuálně „umenšen“ průmyslem těžebním, těžkým, strojírenstvím a elektrotechnikou. Přesto výroba potravinářského průmyslu v letech 1948 až 1968 vzrostla o 250% a sortiment se ze 2276 položek v roce 1968 rozšířil na 7000 položek v roce 1972. [298])

Náročnost rozvoje a růstu výroby a dopravy na suroviny a energie

Samozřejmě, že veškerá průmyslová výroba (a s ní nutně se rozvíjející doprava) byla náročná na suroviny a energie. Značně náročná byla na **těžbu uhlí**. „Tzv. odbytová revírní

těžba černého a hnědého uhlí včetně lignitu se v letech 1948-68 zvýšila ze 40,4 mil. na 100,4 mil. tun a v převodu na měrné palivo z 31,5 mil. na 51,0 mil. tun. Těžba rychle rostla do roku 1963 a pak se udržovala na dosažené úrovni.“ [299]) V rámci těchto hlavních ukazatelů stoupala zejména těžba hnědého uhlí: z 24 mil. na 74 mil. tun. Československo tak zaujalo „ve světovém žebříčku producentů uhlí v přepočtu na jednoho obyvatele přední místo (spolu s Polskem, NDR a Austrálií) a při převodu na měrné palivo mu dokonce připadlo v 60. letech prvenství.“ [300]) Rozvoj těžby uhlí a tím i pronikavý vzestup produktivity práce při jeho těžbě umožnila „převratná technika v lomech a v menší míře i mechanizace hlubinné těžby.“ [301]) Na to navazující **výroba koksu** se v letech 1948 až 1968 více než zdvojnásobila a přirozeně si vynutila výstavbu nových koksoven. [302]) V roce 1962 byl československý podíl na světové hornické těžbě vyčíslen na 0,6%. [303]) Podstatně větší podíl na světové produkci jsme ovšem dosáhli v produkci magnezitu (1960 – 15%), antimonu (1960 – 2,9%), pyritů (1960 – 1,6%), a rtuti (1963 – 0,3%, 1972 – 2,3%). [304])

Jaké byly primární energetické zdroje a jejich vzájemné procentuální složení? Zastoupení tuhých **paliv** v nich pokleslo z 98,5% v roce 1948 na 76,7% v letech 1968 až 1970. Naopak podíl kapalných paliv se za tuto dobu zvýšil z 18,8% na 20,9%, plynných paliv z téměř absolutní nuly na 3,5 % a hydroenergie z 0,3% na 1,3%. Větší podíl jiných než tuhých paliv přinesla až sedmdesátá a osmdesátá léta. V roce 1962 k nám začaly proudit **dodávky sovětské ropy**, a to ropovodem Družba. Tak v roce 1968 měla ČSSR k dispozici 11,6 miliónů tun kapalného paliva, což bylo 17krát více než v roce 1950. [305])

Jakkoliv historie českých **plynáren** zasahovala až do 19. století, začaly být malé (většinou obecní a soukromé) plynárny nahrazovány velkými zdroji svítiplynu a postupnou plošnou plynofikací výstavbou dálkových plynovodů s přípojkami do místních sítí až za socialismu. [306]) Zdroje svítiplynu vzrostly ze 175 mil. m^3 v roce 1945 na 2642 mil. m^3 ročně v roce 1970, zdroje zemního plynu z 32 mil. m^3 v roce 1950 na 2259 mil m^3 ročně v roce 1970. Souběžně s tím vzrostl vzestup odběratelů svítiplynu a zemního plynu ze 366 000 v roce 1945 na 1 389 000 v roce 1970 a odběratelů propan-butanu ze 7000 v roce 1950 na 563 000 v roce 1970. Zároveň došlo k rozšíření délky dálkových plynovodů ze 401 km na 6689 km a délka místní sítě včetně přípojek ze 4179 km na 9960 km v roce 1970. Éra zemního plynu a mezinárodních **dálkových plynovodů** začala v červenci 1967 zprovozněním plynovodu Bratrství o délce 790 km (z toho 482 km na našem území). [307])

Důležitým byl (i přes převažující elektrifikaci obcí ještě před Únorem 1948) i další rozvoj **elektrifikace**: zásluhou socialismu byla už v roce 1950 zprovozněna **jednotná celostátní elektrizační soustava**. Poté následovala výstavba sítě o napětí 220 kV a léta 1958 až 1962 znamenala začátek výstavby soustavy o napětí 400 kV. „Do roku 1960 převýšil přírůstek výroby elektřiny čtyřnásobně produkci z roku 1937, byla dokončena elektrizace obcí, rozběhla se elektrizace železnic“. [308])

Výstavba nových podniků a provozů, modernizace starých

Uvedeného ekonomického rozvoje ve všech sektorech národního hospodářství by nebylo možno dosáhnout bez **modernizace starých závodů a provozů a výstavby nových podniků a zařízení**. Celkový výsledek tohoto snažení v průmyslu, zemědělství a stavebnictví byl k 1. 1. 1968 takovýto: polovina budov a 11% strojů a zařízení pocházelo z období do začátku druhé světové války; naopak stáří pod deset let vykazovalo 30% staveb a 64% strojů a zařízení. [309])

Zejména pro pamětníky (pro osvěžení paměti) poslouží pochopitelně neúplný výčet **nejvýznamnějších průmyslových staveb z let 1948 až 1970**:

Na prvním místě to byla impozantní výstavba **tepelných a vodních elektráren a údolních přehrad**.

Vedle rozšíření a modernizace starších elektráren byly vybudovány **nové tepelné elektrárny** v Třebovicích, Komořanech, Novákách, Hodoníně, Poříčí u Trutnova, Tisové u Sokolova a v Opatovicích nad Labem. V šedesátých letech k nim přibylo rozšíření Tisové u Sokolova a výstavba nových bloků Tušimice I, Prunéřov, Ledvice II, Nováky B, Vojany I, Mělník II.

V rámci výstavby tzv. **vltavské kaskády** (přehrad a údolních nádrží na Vltavě) byly postupně postaveny Slapy (1949 až1955), Lipno (1953 až1959) a Orlík (1954 až 1959). [310]) Pozoruhodnou byla stavba dodnes elegantního a impozantního Žďákovského mostu o délce přes půl kilometru ve výšce 50 m nad hladinou Vltavy u Orlíku, realizovaná v letech 1958 až 1967, kterému byla v kategorii ocelových silničních mostů udělena v roce 2001 cena Most století. Slovenskou protiváhou se stala výstavba tzv. **vážské kaskády**. Jako první byla postavena přehrada a elektrárna Orava v roce 1953. Až do osmdesátých let následovala výstavba dalších 21 hydroelektráren a 53 hydrosoustrojí umístěných na Váhu. [311]) Začala výstavba vodních elektráren i na jiných vodních tocích.

K růstu hutní výroby přispěly dva nové komplexy: **Nová huť Klementa Gottwalda v Ostravě-Kunčicích** (postavená a rozšiřovaná v letech 1949 až 1960) a **Východoslovenské železárny u Košic** (vystavěné v letech 1960 až 1964) s největší čs. vysokou pecí o objemu 1719m^3 instalovanou od roku 1965. VSŽ zaměstnaly v roce 1970 22 000 lidí [312]). Pro hutnictví neželezných kovů, závislého na dovozu ze zahraničí, byla v letech 1951 až 1958 vybudována hliníkárna v Žiaru nad Hronom, zpracovávající bauxit z Maďarska, Kovohuty Krompachy na měď a niklová huť v Seredi. [313]) To vše přispělo k posílení zaměstnanosti na Slovensku.

Pokud jde o **strojírenství**, modernizovaly se hlavně starší podniky (např. v I. pětiletce Žďárské strojírny a slévárny, podnik na výrobu vzduchotechniky v Milevsku, Ostroj Opava na výrobu zařízení pro hornictví, Zetor v Brně-Líšni na výrobu traktorů a kuličkových ložisek, Škoda Ostrov nad Ohří, Považské strojírny v Považské Bystrici aj.) V roce 1964 byla dokončena výstavba **nové automobilky v Mladé Boleslavi**. [314]) Byla postavena celá řada **elektropodniků**. Ty byly stavěny tam, kde byla malá zaměstnanost! Plánovitý rozvoj zaznamenal vývoj podniku, resp. výrobně hospodářské jednotky **Tesla** (čili technika slaboproudá). Po založení Tesly v roce 1946 následovala výstavba nových podniků v Lanškrouně, Rožnově pod Radhoštěm, Praze, Blatné, Jihlavě, Šumperku, Pardubicích, Přelouči, Třinci, Piešťanech, Nižném pod Oravou, Liptovském Hrádku a Stropkově. [315])

Nejvýznamnější investicí **chemického průmyslu** se stalo vybudování **rafinérie Slovnaftu v Bratislavě**, napojené v roce 1962 na ropovod Družba. V letech 1948 až 1968 vznikly nové chemické podniky v Plané nad Lužnicí (na silon), Kralupech nad Vltavou (na kaučuk), Chvaleticích (na úpravy pyritů), Valašském Meziříčí (na dehet), Lovosicích a Přerově (na superfosfáty), Humenném (n. p. Chemlon), Strážském (n. p. Chemko), Šaľe (n. p. Duslo), Žilině (Považske chemické závody), Púchově (na výrobu pneumatik), Nitře (n. p. Plastika), Senici (na polyesterové hedvábí) a Smolenici (n. p. Chemolak) a j. [316])

Po roce 1948 vznikly i nové závody na výrobu harmonik v Hořovicích a na piana a varhany v Hradci Králové. [317]) K nejvýznamnějším **sklárnám a porcelánkám** se zařadily závody v Novém Boru (sklo), Světlé nad Sázavou (sklo), Kamenickém Šenově (lustry), Nové Roli (porcelán), Dvorech (porcelán), Klášterci nad Ohří (porcelán), Bechyni (zdravotní keramika), Poltáru (sklo), Bratislavě-Dúbravce (sklo), Trnavě (sklo) a Nemšové (sklo). [318]) Užitné sklo se např. vyrábělo ve sklárnách Moravia v Kyjově a v Rosicích (zavařovací sklenice nebo pivní půllitry podle návrhů Jiřího Brabce).

Tzv. reálný socialismus navázal na úspěšné tradice sklářské a keramické výroby před rokem 1948, o čemž svědčí nejen řada úspěchů obchodních, ale i uměleckých – z mezinárodních výstav. Jedním z vrcholů byla návrhářská tvorba Adolfa Matury, předsedy výtvarné rady pro lisované a obalové sklo podniku Sklo Union (OBAS) v Teplicích, a to

zejména s využitím sochařských prvků a motivů na masově vyráběné produkty, oceněná na Expu 58 v Bruselu, Expu 67 v Montrealu a na výstavách užitého umění v Miláně v letech 1957 a 1960. Také Otto Eckert, který v ateliéru keramiky a porcelánu Vysoké školy umělecko-průmyslové (VŠUP) experimentoval s keramickými technikami a dekory, stál na počátku duchcovské porcelánky na Expu 58. Dalším úspěšným autorem na Expu 58 v Bruselu, Expu 67 v Montrealu a Expu 70 v Ósace byl Rudolf Jurnikl, známý aplikací optických efektů do struktur a geometrických tvarů skla. Za vývoz a mezinárodní úspěch lisovaného skla (s využitím optických efektů) ČSR vděčila i Janu Schmidtovi, zakladateli divadla Ypsilon (po jeho odchodu z UMPRUMu).

Přestože byl **textilní průmysl** po válce zredukován z 2400 závodů na 340 [319]) , byly postaveny nové závody v Holíči, Kežmaroku, Rajci, Revúci, Ružomberoku, Svitu, Bánovci nad Bebravou, Prešově, Nitře a Písku. Na úspěších textilního průmyslu se podílely i nově založené výzkumné textilní ústavy [320]) Pokud jde o **průmysl kožedělný**, byly nové závody postaveny ve Zruči nad Sázavou (Sázavan, dětská obuv), Skutči (Botana, sportovní obuv), Prostějově (Gala, míče), Přerově (Kazeto, kufry), Dobříši (Rukavičkářské závody), Bardejově (obuv), Giraltovcích (kůže), Otrokovicích (koželužna), Liptovském Mikuláši (koželužna), Gottwaldově (lisovna), Klatovech (Kozak, kožená galanterie) a Trutnově-Poříčí (Kara, kožešiny). [322]) Kožiarske závody v Liptovském Mikuláši se specializovaly na výrobu kožešin syntetických.

V rámci rozvoje **potravinářského průmyslu** byly postaveny potravinářské kombináty v Leopoldově a Nitře, cukrovary v Opavě a Rimavské Sobotě, masokombináty v Písku, Opavě, Valašském Meziříčí, Vimperku a Humenném, drůbežářské závody ve Vodňanech, Klatovech, Ostravě-Martinově, Praze-Libuše, Příšovice, Ivance při Dunaji, Prešově, sladovna v Hurbanovu, pivovar v Šariši u Prešova, deset vinařských podniků, konzervárny ve Znojmě, Lednici, Novém Městě nad Váhom a v Trebišově, závod na dětskou výživu v Novém Městě nad Metují, závod na výrobu trvanlivého pečiva v Seredi a celá řada podniků a provozů byla rekonstruována. [323])

Z prostředků státu i družstev byla realizována rozsáhlá síť **zemědělských budov**. Začalo to výstavbou strojních a traktorových stanic, státních statků, ale i sdružených chovů hospodářských zvířat a skladů krmiva, hnojiv a zemědělských produktů.

Hospodářské výstavbě odpovídal nepřetržitý růst investic – oproti 100% v roce 1949 na 474% v roce 1968. [324]) „Specifickou složku investiční výstavby tvořila tzv. **akce Z** (Zvelebení obcí občanskou svépomocí). Do jejího objemu se vedle prací prováděných bezplatně obyvatelstvem započítávala také hodnota bezplatně získaného materiálu a náklady národních výborů za práce a materiál zajišťovaný dodavatelským způsobem. V součtu za pětiletí 1964-68 byla v akci Z vytvořena hodnota ve výši téměř 4,8 miliardy Kč (bez výkonů neinvestiční povahy). Aktivita občanů se zaměřovala hlavně na výstavbu nebo úpravy dětských zařízení, škol, kulturních, sportovních a rekreačních objektů, na vodohospodářské práce a na zvelebení veřejných prostranství. Od konce 60. let rostla také účast občanů při rozšiřování obchodní sítě.“ [325])

Často se kritizuje, že nedošlo k náležitému **osídlení** a zejména rozvoji průmyslu v **pohraničí**, především v místech, odkud byli po válce vysídleni sudetští Němci. Nepřihlíží se při tom k faktu, že pohraničí bylo vzhledem k vojenským hrozbám a zbrojení Západu považováno za zónu možného válečného konfliktu, tedy jednak přednostně určené k umístění a výcviku bojových jednotek, jednak jako místo potencionálního zničení případného (a pro případnou obranu zvlášť důležitého) průmyslu a extrémního ohrožení zde žijícího civilního obyvatelstva.

Na potřebách a produkci průmyslu závislý rozvoj dopravy a obchodu

Rozvoji celého hospodářství a zaměstnanosti se přirozeně musela přizpůsobit i **doprava (železniční, silniční, říční a letecká)**. Jednak **stále se zvyšující výrobou** lokomotiv, vagónů, nákladních automobilů, autobusů, trolejbusů, tramvají a letadel, jednak **novou výstavbou komunikací**: přebudováním 73 000 km silnic [326]) s prašným a nezpevněným povrchem na **asfaltový**, započetím výstavby **první československé dálnice** v roce 1967 [327]), rozšířením beztak už **husté železniční sítě** o dalších 410 km (v letech 1946 až 1968 [328])) na 13 308 km v roce 1970 [329]), rozšířením **autobusové, trolejbusové a tramvajové dopravy** (trolejbusové do 13 měst, tramvajové do 14 měst [330])), započetím výstavby **první trasy pražského metra** v lednu 1966 (tehdy ovšem ještě s omezenou perspektivou podpovrchové tramvaje) [331]), modernizací civilního **letiště** v Praze-Ruzyni [332]) (ale i preferovanou výstavbou nových vojenských letišť v Přerově, Mošnově, Mladé, Hradčanech u Mimoně, Žatci, Líních u Plzně, Českých Budějovicích, Bechyni, Čáslavi, Pardubicích, Hradci Králové, Piešťanech i jinde [333])), výstavbou **nové loděnice v Komárně** a vybudováním **československého námořního loďstva**, postupně největšího mezi suchozemskými státy a mnohdy většího, než jakým disponovaly některé přímořské státy. (Flotila, v roce 1952 sestávající jen z lodi Republika, se do roku 1964 rozrostla na 12 lodí.) [334]) Tak postupně rostly i **výkony** všech druhů nákladní i osobní dopravy (v tunokilometrech a v počtu osob přepravených na každý kilometr).

Nastal i pokrok ve výstavbě **obchodní sítě**: zaváděním družstevních venkovských prodejen **Jednota** (od roku 1952), **pojízdných prodejen** a zřizováním **samoobsluh**. První samoobsluha byla otevřena v roce 1955 v Praze na Žižkově, v roce 1963 jich už bylo v provozu kolem 10 000. V tomto ohledu jsme rychle v absolutním počtu dohnali Západ, v přepočtu na jednoho obyvatele i předehnali (počet samoobsluh v roce 1960: ČSSR 6277, NDR 12 702, Velká Británie 6 350, Francie 1 663, SRN 17 132, Švédsko 900). Jistěže ovšem šlo na Západě o větší supermarkety s větším sortimentem. Došlo i na zřizování nových **obchodních domů** (např. v roce 1967 vznikl Magnet v Koštěnicích u Pardubic). [335])

Výrazné úspěchy československého průmyslu, techniky, kultury, **designu** i **gastronomie** se odrazily v mimořádném úspěchu **našeho pavilonu** na světové výstavě EXPO v Bruselu v roce 1958. Tehdy dosáhl nejvyššího možného vyznamenání – Zlaté hvězdy. Připomeňme si, že to byl i úspěch naší a socialistické **architektury** (architektů Františka Cubra, Josefa Hrubého a Zdeňka Pokorného a scénáristy Jindřicha Santara). Tamtéž v soutěži 26 národních restaurací získala 1. místo **restaurace Praha**).

Kvantitativní i kvalitativní rozvoj pracovních sil

Dané kvantitě i kvalitě výrobních prostředků musela odpovídat kvantita i kvalita pracovních sil. Socialismus naléhavě potřeboval **k rozvoji země mnoho pracovních sil**, takže krátce po Únoru 1948 byla **nezaměstnanost zcela vymýcena**. Tomu ovšem muselo odpovídat **množství nově vytvářených pracovních míst**, tedy to tempo výstavby a renovace průmyslových závodů, na které je výše poukázáno.

Počet obyvatelstva v produktivním (tedy zaměstnaneckém) věku se zvýšil ze 7 547 000 v roce 1948 na 8 140 000 v roce 1968. Zároveň se ve stejném období zvýšil i **podíl** pracovníků z obyvatelstva v produktivním věku (bez učňů, uranového průmyslu a aparátu KSČ) oproti ostatnímu obyvatelstvu ze 72,8% na 82,1%. [336]) Jestliže v roce 1953 pracovalo **v národním hospodářství** 5 634 000 zaměstnanců, v roce 1968 jejich počet dosáhl 6 681 000. [337]) Z toho **v průmyslu** bylo zaměstnáno v roce 1948 1 633 000 lidí, aby pak jejich počet vzrostl do roku 1968 na 2 586 000. Průmysl tak zaznamenal v tomto období bezmála šedesátiprocentní nárůst počtu pracovních sil a jeho podíl na celkové zaměstnanosti vzrostl ze 30 na 39%. [338])

Kvalita pracovních sil neodmyslitelně souvisela s kvalitou jejich vědomostní a odborné přípravy.

Základem všech následujících pozitivních změn se v tomto smyslu stal zákon č. 93/1948 Sb., **o jednotné škole**, který na celém území ČSR stanovil jednotnou **devítiletou docházku** pro děti ve věku od šesti do patnácti let (na pětileté národní škole a čtyřleté střední škole), jednotnou soustavu na sebe navazujících škol určených pro základní, střední a vyšší vzdělání, jednotné osnovy a jednotný přístup učitelů ke vzdělání všech žáků a studentů, zbaveného ovšem vlivu církve a zároveň se zvláštní pozorností dětem a studentům pocházejícím z dělnických rodin. Pozdějším krokem zpět bylo pozdější přechodné zkrácení základní povinné školní docházky **na osm let** (v letech 1951 až 1960).

Počáteční živelné rušení živností v letech 1948 až 1950 připravilo krušné chvíle nejen živnostníkům, ale i jejich tovaryšům a učňům, kteří byli nuceni hledat si práci ve velkovýrobě. Nicméně vědělo se, že nejdůležitějším pro profesní rozvoj výroby a její budoucnost je výstavba kvalitního **učňovského školství**, a proto už v roce 1950 začalo plánovité rozmisťování mládeže do takových škol a do pracovního poměru. [339])

Přestože bylo možné navázat na tradice **kvalitního předúnorového učňovského školství**, rychlý rozvoj průmyslu si dočasně vyžádal necitlivé urychlení i v tomto směru: v roce 1952 (podle sovětského vzoru) vznikly tzv. **státní pracovní zálohy**. Tento systém řídilo ministerstvo pracovních sil „a byl financován ze státního rozpočtu odděleně od podniků, které nové instituci předávaly část objektů dosavadních učilišť. Zároveň byl stanoven úkol vybudovat internáty pro učňovskou mládež s kapacitou 50 000 lůžek.“ [340]) Tak začal společný život učňů na internátech s tím, že část učňů mohla po absolvování učiliště přejít k vyšším formám studia. Rozvíjející se stát potřeboval dostatek odborníků. Protože se ale systém státních záloh ukázal jako příliš finančně náročný a zároveň ukázalo, že není dobré, aby byli mladí lidé už od 14 let vytrženi ze svého rodinného prostředí a aby jejich příprava probíhala odděleně od podniků, byl v roce 1957 tento systém zrušen. „Poté se počet učňů rychle zvyšoval až k vrcholnému bodu 362 tisíc v roce 1964 ve srovnání s kolísajícími stavy mezi 126 až 144 tisíci v letech 1949-56.“ [341]) „V učňovské přípravě dominovaly kovozpracující obory, následované obchodem a stavebnictvím. Podíl dívek měl vzestupný trend zhruba z pětiny celkového počtu učňů na necelou třetinu.“ [342])

Zvyšující se počet učňů byl dán tím, že se prudce zvýšil podíl žáků základních škol, nastupujících do učebních oborů. Např. „v roce 1952 to bylo v českých zemích téměř 60% ze 110 tis. žáků končících základní školu, 20% mělo přejít do výběrových škol a něco přes 20% bylo předurčeno bez další školní přípravy do pracovního poměru“. [343]) Proto vznikaly i nové průmyslové školy a došlo i k reorganizaci části ekonomicky zaměřených škol. Do těchto škol nenastupovali jen žáci základních škol, ale „v rámci urychlené přípravy »kádrů z řad dělníků« se do odborných škol prováděl nábor pracovníků ze závodů. Na středních průmyslových školách dosáhl ve školním roce 1950/51 podíl mladých lidí vyslaných na studium ze závodů téměř 20% studujících.“ [344])

Tak se stalo, že postupně rostl počet žáků studujících ve všech kategoriích a stupních škol: ze 151 173 učňů v roce 1948 na 356 414 učňů v roce 1968, z 92 610 žáků odborných a středních škol v roce 1948 na 278 685 v roce 1968, ze 70 440 žáků gymnázií a středních všeobecně vzdělávacích škol v roce 1948 na 107 978 v roce 1968 a konečně ze 64 703 studentů vysokých škol v roce 1948 na 137 654 v roce 1968. Současně se na vysokých školách zvyšoval i počet dálkově studujících při zaměstnání: v polovině 50. let se přiblížil ke třiceti procentům všech vysokoškolských studentů. Už v roce 1948 to bylo pět tisíc osob. Maximální počet dálkově studujících vykázal rok 1964: 50 tisíc. Zároveň byly zavedeny kurzy na vysokých školách (z 1 635 jejich účastníků v roce 1953 stoupl jejich počet na 6 564 v roce 1968). [345]) Zároveň také na středních a vysokých školách stoupal podíl **žákyň a studentek**. Nelze opomenout, že ženám bylo u nás povoleno lékařské studium teprve v roce

1900 a první právničky (které byly ovšem přijaty až v roce 1930) u nás promovaly v roce 1922. Ještě v československém školním roce 1936/1937 byly ženy zastoupeny na vysokých školách sedmnácti procenty. Ve školním roce 1948/1949 jejich podíl na vysokoškolském studiu vzrostl na 23% a na přelomu 70. a 80. let tvořily ženy na vysokých školách už 47%.

V roce 1967 bylo ze všech studujících zapsáno 31% na školách s maturitou a 52% na učňovských školách. [346]) ČSSR byla známa vysokým podílem vyučených dělníků, který přispíval k pokroku ve zpracovatelských odvětvích. [347])

Růstu počtu žáků, učňů a studentů musela být přizpůsobena **renovace starých a výstavba nových škol**. V období let 1948 až 1960 vzrostl počet středních všeobecně vzdělávacích škol (původně gymnázií) z 292 na 440, středních odborných a odborných škol ze 643 na 725, vysokých škol z 18 na 50 a fakult z 55 na 108. Zároveň bylo nutno zajistit **výstavbu školních družin, domovů mládeže a vysokoškolských kolejí**. Rozšiřujícím se požadavkům na vzdělání československých pracovních sil odpovídal i **růst počtu pracovníků ve školství**: z 106 100 v roce 1948 na 306 800 v roce 1968. [348])

Vrcholem vzdělání bylo vzdělání **vysokoškolské**. Roční počet absolventů vysokých škol vzrostl z 9386 v roce 1952 na 20 000 v letech 1967 až 1968. [349]) Růst vzdělání se nevyhnul ani ženám, dříve v tomto smyslu opomíjeným: jestliže např. zastoupení žen na vysokých školách činilo ve školním roce 1936/1937 17,3% a ve školním roce 1945/1946 18,5%, na počátku socialismu (ve školním roce 1947/1948) se zvýšilo na 23% a ve školním roce 1979/1980 dosáhlo 47%.

Jakkoliv mnohé vysokoškoláky čekaly nepopulární umístěnky v pohraničí či jiných místech (lékaře, učitele, vojáků z povolání), souběžně s jejich uplatněním rostl i počet vědeckých pracovníků a pochopitelně i výzkumných a vědeckých pracovišť. V roce 1968 dosáhl počet pracovníků vědecko-výzkumné základny (ČSAV, SAV, vědecká pracoviště vysokých škol, výzkumné a vývojové organizace) 141 000. [350]) Už v roce 1956 měla ČSAV 154 ústavů s 30 000 zaměstnanci. [351]) „Jestliže za pětiletí 1950-54 bylo v rámci vědecko-technické spolupráce vysláno do zahraničí 2352 odborníků a přijat byl shodný počet osob (2351), za stejně dlouhé období 1964-68 vyjelo do zahraničí 24 050 odborníků a přijato bylo 23 394 osob. [352]) K vrcholným úspěchům československé **vědy** v tomto bezesporu patřilo udělení Nobelovy ceny Jaroslavu Heyrovskému v roce 1959 za vybudování oboru polarografie a sestrojení polarografu a udělení amerického patentu v roce 1966 pro hydrofilní oční čočky a sestrojení linky na jejich výrobu akademikem Otto Wichterlem. [353])

Během praxe se však **vzdělávali i vedoucí hospodářští pracovníci**: „Od roku 1967 působil Institut řízení, který soustřeďoval práce na výzkumu, poradenství, školení, informaci a publikaci v oboru řízení. Všichni generální ředitelé a jejich nástupci procházeli školením v délce 8 měsíců. Obsahem byly nové světové poznatky o řízení. Instruktoři byli význační akademičtí pracovníci, ale i naši a cizí znalci ze zahraničí (například naši obchodníci na téma jak pronikat na zahraniční trhy). Zpracovávali množství praktických úloh, a to nikoli sami, nýbrž se svými odbornými štáby. Všichni se naučili pracovat s počítači a řešit pro svou potřebu jednodušší rozhodovací úlohy. Po celou dobu se učili intenzivně anglicky. Na konec se odebrali na čtyřtýdenní studijní cestu do USA. (Stálá spojení Institutu vedla také do UK, Francie, SRN, Rakouska, a ovšem na Východ). Pro nižší kategorie vedoucích působilo kolem 30 odvětvových institutů.“ [354])

Důležitým **zdrojem odborné vzdělanosti a způsobilosti řadových pracujících** se staly i jiné možnosti:

Za prvé: **armáda**, v níž získávali absolventi základní vojenské služby buď jiné profesní znalosti, než jaké získali v zaměstnání nebo na učňovských školách (stávali se řidiči, telegrafisty, kuchaři apod.) nebo si v rámci vojenské služby mohli prohloubit znalosti a umění ve svém oboru.

Za druhé: vztah k profesi a výrobním prostředkům podporoval i **rozvoj vynálezectví a zlepšovatelství**. Výbornou základnou vynálezectví a zlepšovatelství, v níž se setkávali technici, inženýři i vynálezci a zlepšovatelé z řad dělníků a družstevníků, se stala Československá vědecko-technická společnost (ČSVTS) – společenská organizace založená v roce 1960. Dělníci byli v její členské základně zpočátku zastoupeni jen šestnácti procenty, ale na počátku osmdesátých let dosáhla členská základna ČSVTS více než půl miliónu členů. [355]) V letech 1959 až 1968 bylo přihlášeno 64 550 vynálezů, z toho uznáno formou patentů a autorských osvědčení 36 122, využíváno 15 492. Zlepšovací návrhy byly evidovány od roku 1954, nejvíce jich bylo zaznamenáno v roce 1961 (344 000 návrhů, z toho 175 000 jich bylo využito). Obecně slabinou bylo zavádění výsledků vědeckých objevů, vynálezů a zlepšovacích návrhů do praxe, resp. do výroby. [356])

Za třetí: vztah k nejrůznějším odbornostem bylo možno rozvíjet v rámci mimopracovních zájmů i v jiných společenských organizacích Národní fronty (snad nejvíce pod hlavičkou Svazarmu čili Svazu pro spolupráci s armádou).

Za čtvrté: nejen manuální zručnost, ale i vlastní odbornost bylo možno rozvíjet i v rámci socialistického soutěžení: **v brigádách socialistické práce, při akcích Z**. Nabízela se také celá řad kurzů, přednášek a školení. A tak vše výše uvedené komplexně zajišťovalo Československu **vysokou úroveň a použitelnost pracovních sil**.

V důsledku celkového rozvoje výrobních sil (tedy jak výrobních prostředků, tak i pracovních sil) rostla i **produktivita práce**. Společenská produktivita práce se v letech 1949 až 1968 zvýšila 3,2 krát. Ještě v 50. letech se podílela produktivita práce na přírůstku národního důchodu z 97% a „velmi vysoký byl tento ukazatel i v první polovině 70. let.“ [357])

Postupný růst mzdové, sociální a životní úrovně

Dalším úkolem socialismu bylo zajistit pracujícím **postupný růst mezd a životní úrovně**, sestávající jak ze **zvyšující se spotřeby** stále většího sortimentu postupně se zkvalitňujících výrobků a služeb, tak i z postupného rozšiřování a prohlubování **sociálního zabezpečení** – zabezpečení stále méně občany individuálně placeného a stále více všem občanům bezplatně poskytovaného v rámci nevýrobních služeb. Tak mohlo sice docházet ke sporům mezi těmi, kteří si kvůli státem uhrazovaným bezplatným službám nemohli dovolit růst mzdy na takovou úroveň, jak si přáli, a těmi, kteří byli se svými mzdami relativně spokojeni a oceňovali onu dosahovanou šíři veřejných a bezplatných služeb. Je však jasné, že obojího bylo možno dosahovat jen na základě té úrovně rozvoje výrobních sil, jak bylo výše zcela konkrétně popsáno.

Je tak možné se donekonečna pohoršovat nad kvantitou, kvalitou i proporcemi dosahovaného (a upřednostňovat jednou to, podruhé ono), ale nelze zpochybnit, že po dosažení růstu **národního důchodu** byly do sféry mezd, nevýrobních (veřejných, popř. bezplatných) služeb a sociálního zabezpečení odesílány tomu odpovídající prostředky, **dostupné** (pokud možno rovnoměrně) všem pracujícím! Stejně tak je možné podivovat se nad mírou hlouposti (či naopak geniálnosti) vedení KSČ, beroucího na sebe i v této oblasti přerozdělování národního důchodu jednoznačnou odpovědnost, ale nelze (na rozdíl od kapitalismu) doložit, že by tato „totalita“ rozhodování měla za následek nějaké výrazné obohacování funkcionářů včetně vedení KSČ na úkor mezd a dalších potřeb pracujících. Naopak: je třeba si uvědomit jednak to, že postupný růst ve všech směrech byl možný (pravda, při výhradním rozhodování komunistů) jen zásluhou tvrdošíjné neústupnosti funkcionářů KSČ na všech úrovních řídící a organizátorské práce, jednak to, že právě pro ono jejich výhradní rozhodování padají na jejich rub i **chyby**, kvůli kterým výše mezd, kvalita zboží i služeb nedosáhla té úrovně, jak by si bývali mnozí pracující přáli.

K tomu, aby mohla být věnována pozornost postupnému rozvoji mezd, životné úrovně a bezplatného zabezpečení pro obyvatelstvo, byl životně důležitý růst národního důchodu: ten postupně stoupl ze 70,2 miliard Kčs v roce 1948 na 280,4 miliard Kčs v roce 1970. [358])
Na rozšiřování sociálních služeb a růstu životní úrovně se zaměřil především XI. sjezd KSČ, který se uskutečnil ve dnech 18. až 21. 6. 1958.

Během velmi krátkého období po Únoru 1948 byly zlikvidovány nejnižší (tzv. hladové) **mzdy** z doby kapitalismu. Poté začaly **peněžní příjmy na jednoho obyvatele** meziročně stoupat. V letech 1954 až 1955 dosáhly meziročního růstu o 7,6%, během let 1956 až 1965 stouply každým rokem o 4% a v letech 1966 až 1968 dokonce o 8%. Spolu s těmito příjmy rostla meziročně i **hrubá nominální mzda**: v letech 1955 až 1956 o 4,6%, v letech 1956 až 1960 o 2,6%, v letech 1961 až 1965 o 1,8% a v letech 1966 až 1968 o 5,4%. **Nadprůměrné mzdy** měli v období padesátých a šedesátých let zaměstnanci průmyslu paliv, hutnictví železa, vědy, výzkumu a vývoje, stavebnictví a stavebních hmot, popř. strojírenství. **Pod průměrem** byli pracující bytového hospodářství, konfekčního a textilního průmyslu, stejně tak i odvětví se silným zastoupením pracovníků s vysokoškolským vzděláním – školství, zdravotnictví a peněžnictví. Velmi malá byla i srovnatelná odměna v JZD (v dočasně neprosperujících JZD i dočasně kritická). [359]) Částečně se ji dařilo zvyšovat záhumenkovým hospodářstvím a příjmy v naturáliích.

Vlivem **nivelizačního mzdového vývoje** se v průmyslu koncem 50. let ustálila relace „mezi průměrnou mzdou dělníků, technicko-hospodářských pracovníků (THP) a administrativních pracovníků kolem 100 : 130 : 85. Do roku 1967 nastal posun k relaci 100 : 142 : 90, ale již v roce 1969 se poměr mezd zhoršil v neprospěch THP. (…) Mzdy žen dosahovaly v 60. letech trvale jen kolem dvou třetin mezd mužů.“ [360]) V roce 1968 „vyučení dělníci měli proti průměru dělnických mezd výdělky vyšší o 7% a nevyučení naopak o 10% nižší. Technicko-hospodářští pracovníci s plným středním vzděláním pobírali plat ve srovnání s průměrnou dělnickou mzdou o 24% vyšší a pracovníci s vysokoškolským vzděláním o 55%. V kategorii administrativních pracovníků, kde byly zastoupeny hlavně ženy, byl plat absolventů vysokých škol jen o 28% vyšší než průměrná mzda dělníka.“ [361])

Jedním **z futuristických cílů socialismu** (samozřejmě úměrně s rozvojem výroby, zásob a vytvoření dostatečných mzdových zdrojů a prostředků) mělo být (samozřejmě, aniž by byly sníženy aktuální příjmy) **zkracování pracovní doby**. K prvnímu zkrácení (vůbec prvnímu od roku 1918!) došlo v roce 1956, a to z „kapitalistických“ 48 hodin týdně na 46 (většinou zkrácením sobotních směn). V obtížných a nebezpečných provozech byla pracovní doba zkrácena na 36 hodin týdně. [362]) K další redukci došlo o deset let později: v letech 1966 až 1968 byl postupně zaveden **pětidenní pracovní týden** (zpočátku se ještě chodilo do práce každou druhou sobotu). Klasická pracovní doba tak byla zkrácena na 42,5 hodin, v dvojsměnných provozech na 41,5 hodin a v třísměnných provozech na 40 hodin. [363]) Zbylo tak více času na domácí práce, odpočinek, záliby, sport a rekreaci. Prodloužení volného času stimulovalo rozvoj služeb a cestování, tudíž i automobilismu a rekreace. [364]) Uvedené zkracování pracovní doby tak bylo úvodním a zcela nepatrným příspěvkem do velké Marxovy ideje o nárůstu volného času, osvobození práce a tak i o zrušení staré (z kapitalismu nutně převzaté) dělby práce, které mělo vyústit v přechod od nižší do vyšší fáze komunismu (a pochopitelně v rámci nižší fáze komunismu – čili socialismu – i od nižší vývojové fáze socialismu tzv. reálného k vyšší vývojové fázi socialismu samosprávného).

Jakkoliv tedy profesor Ivan Hrůza tvrdil, že „v podmínkách staré dělby práce není ještě možná samospráva“ jakožto řídící princip celé společnosti, byly už v 60. letech vytvořeny **určité předpoklady** k tomu, aby československá dělnická třída byla **znovu** chápána „jako politický subjekt“, když v rozporu s tím i v následných 70. a 80. letech (za tzv. normalizace) byla naopak soustavně degradována na „pouhý soubor pracovních sil“ [365]) Přitom stačilo mít více na paměti následující Leninova slova, která po právu a zbytečně

neodsouvala komunismus do nejvzdálenější (tedy téměř neuskutečnitelné) budoucnosti: „Kdybychom měli stát, v němž převládá velký průmysl nebo v němž třeba velký průmysl ani nepřevládá, ale je velmi silně rozvinut a je rovněž velmi rozvinuta zemědělská velkovýroba, pak by byl přímý přechod ke komunismu možný.“ [366]) Když už o tom nebylo možno ještě z objektivních důvodů uvažovat v 60. letech, proč dosažená úroveň československého průmyslu i zemědělské velkovýroby, jakož dosažený vysoký stupeň monopolizace společenského vlastnictví i setření třídních rozdílů nevedly ke konkrétnějším úvahám o politické, společenské a ekonomické samosprávě celé společnosti v 80. letech, kdy už konečně bylo nutno nahromaděný rozsah kvantity jakéhokoliv druhu přetavit v novou kvantitu?

Vždyť už v 60. letech se vytvářely i podmínky pro **včasnější odchody do starobního důchodu**: Zákon č. 55/1956 Sb., o důchodovém zabezpečení „snížil věkovou hranici pro vznik nároku na starobní důchod u mužů z 65 na 60 let a u žen z 60 na 55 let. Další úprava z roku 1964 pak tuto hranici diferencovala u žen na 53 až 57 let podle počtu vychovaných dětí. V roce 1964 se doba zaměstnání požadovaná pro přiznání plného starobního důchodu prodloužila z 20 na 25 let. Souběh starobního důchodu se zaměstnáním nebyl v této době přípustný, ale bylo možné odložit pobírání starobního důchodu a v důchodovém věku pokračovat ve výdělečné činnosti. Posun nároku na výplatu důchodu až po 25 letech uznaného zaměstnání vedl k tomu, že lidé s menším počtem odpracovaných let museli setrvat v zaměstnání do vyššího věku než ostatní.“ [367])

Vedle mezd rostly i **starobní důchody**. „Průměrný starobní důchod dosahoval v roce 1948 v Československu 39,5% průměrné čisté mzdy a do roku 1960 se tento ukazatel zvýšil na 51,6% (ještě ale v roce 1956 nejnižší důchody představovaly jen pětinu průměrné mzdy).“ [368]) V roce 1957 bylo zavedeno **diferencované vyplácení důchodů** podle tří kategorií zaměstnanců. Zaměstnancům podzemních a rudných dolů (I. kategorie tvořící kolem 10% pracovníků) začaly být vypláceny důchody ve výši 52% průměrné mzdy, zaměstnancům ve III. (nejnižší) kategorii začaly být vypláceny důchody ve výši 45% průměrného platu. [369]) Následoval další růst důchodů. V roce 1963 dosáhl průměrný starobní důchod 54% průměrné hrubé mzdy. Protože však od roku 1963 do roku 1968 rostly mzdy rychleji než důchody, snížil se v roce 1968 tento poměr na 44,5%. [370]) Přitom od roku 1966 mohly být vypláceny důchody až do výše 60% průměrné mzdy a v roce 1967 začalo zvyšování i nejnižších důchodů a současně byl k důchodům zaveden zvláštní přídavek ve výši 45 až 100 Kč měsíčně. [371])

Zatímco „některé sociální příjmy (důchody, nemocenské dávky) přihlížely k předchozím výdělkům, sociální služby byly poskytovány nezávisle na pracovních příjmech. „Největší položku sociálních příjmů tvořilo sociální zabezpečení, další místa zaujímalo zdravotnictví a školství.“ [372])

„Po zavedení národního pojištění a zvýšení důchodů v roce 1949 vzrostla tzv. společenská spotřeba v peněžní formě o třetinu, ale v roce 1952 již jen o 4%. V rámci celkové společenské spotřeby (včetně hmotné spotřeby) se podíl její peněžní složky zmenšil z 57% na 51%, ale podíl sociálních služeb vzrostl z 37% na 43%.“ [373])

Následkem lepšící se výživy, hygieny a **zdravotnictví** se prodloužila střední délka života mužů i žen. U mužů ze šedesáti let v roce 1948 na 67 let v roce 1968. U žen ve stejném období z 65 až 66 let na 73 až 74 let. Vzhledem k rozvoji na životní prostředí škodlivě působícího průmyslu ovšem rostl počet zemřelých na novotvary. Daní za nový, civilizační způsob života byl i rostoucí počet zemřelých na nemoci oběhové soustavy. Díky zlepšování hygienických podmínek i návyků, stejně tak jako díky pravidelnému a povinnému očkování a dalším úspěchům československého zdravotnictví klesal naopak počet zemřelých na nemoci infekční a parazitární. Československo svedlo např. úspěšný boj s tuberkulózou a v roce 1960

se stalo první zemí na světě, kde byla celostátně vymýcena obrna. Kojenecká úmrtnost klesla v letech 1948 až 1968 z 83,5 zemřelých do jednoho roku na 1000 živě narozených na 22,2.

Ještě v roce 1945, kdy rodilo v Československu jen 22% žen v porodnicích, činila tzv. mateřská úmrtnost (čili úmrtnost rodiček při těhotenství a v šestinedělí) 212 žen na 100 000 živě narozených dětí. Do roku 1985 se podařilo mateřskou úmrtnost snížit na 13, tedy pod průměr vyspělých západních zemí.

Odvěké, od středověku zaznamenané pronásledování žen za potraty, které nedokázala vyřešit ani buržoazní republika, bylo vyřešeno přijetím zákona č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství [374]) Od té doby mohla žena „podstoupit interrupci ze zdravotních důvodů či »z důvodů zvláštního zřetele hodných«. Musela ale předstoupit před interrupční komisi, což ideální nebylo. Proti minulosti to byl ovšem velký pokrok“. [375]) Socialismus „osvobodil“ ženu od prostituce jakožto výdělku či přivýdělku na vlastní obživu, a to v tom smyslu, že ji zakázal, nicméně ji bylo možno stíhat jen jako příživnictví.

Zlepšila se i **dostupnost zdravotnické a lékařské péče**, v II. polovině 60. let začala být zdokonalována rychlá záchranná služba a v roce 1965 vzniklo v Praze v Nemocnici Na Františku první ARO (anesteziologicko-resustitační oddělení). [376]) Dne 21. 3. 1966 byla v Československu provedena první úspěšná transplantace ledviny. Od poloviny 50. let začal rozvoj ultrazvukové diagnostiky a od počátku 60. let i magnetické rezonance. Rozvoj tohoto oboru narazil na problém, když pro něj bylo nutno zajistit spektometr, na jehož dovoz do socialistických států bylo z USA uvaleno embargo. Díky Ústavu přístrojové techniky ČSAV v Brně a pracovníkům podniku Tesla Brno byla v roce 1965 zahájena sériová výroba těchto přístrojů (Tesla BS477 a BS487). [377]) Tak se ČSSR stala třetím sériovým výrobcem těchto přístrojů na světě. [378]) Díky propracovanému systému ošetřování i **prevence** se zlepšila i pravidelná péče o chrup.

Počet obyvatel na jednoho lékaře klesl z 1158 v roce 1948 na 447 v roce 1968 (už v roce 1960 byl počet lékařů srovnatelný s vyspělými zeměmi. [379])). Počet nemocnic, léčeben tuberkulózy a dalších léčebných ústavů s lůžkovou kapacitou (nepočítáno v to porodnice, lázně, ozdravovny a sanatoria) se zvýšil ze 230 v roce 1948 na 335 v roce 1960. [380]) V letech 1948 až 1968 se **počet lůžek** ve zdravotnických zařízeních (mimo jesle, kojenecké ústavy a dětské domovy) zvýšil ze 110 100 na 174 600. Ve stejném období se počet míst v **jeslích** zvedl ze 6100 na 76 400 a počet všech pracovníků ve zdravotnictví z 80 000 na 207 000. **Zlidovění lázeňské péče** vedlo ke zvýšení uživatelů lázeňských léčeben ze 182 000 v roce 1949 na téměř 327 000 v roce 1968. [381])

Školství už bylo zmíněno: stačí tedy doplnit, že provozem nových **mateřských školek** se zvýšila jejich kapacita ze 31 000 míst v roce 1948 na bezmála 54 000 v roce 1968. [382])

K přednostem patřila **levná osobní doprava**, **nízké nájemné** (např. v roce 1953 jen 25 až 30% předválečné úrovně!) a **různé druhy naturálních požitků** (naturální byty, otop, některé potraviny, pracovní oděvy, úhrady dopravy apod. Přestože nájemné rostlo, ještě v šedesátých letech nepřekročilo neuvěřitelné dvě procenta výdajů domácností.

Zejména během I. pětiletky přetrvala nepříznivá situace v **bydlení**. Začala proto výstavba sídlišť v mnoha městech, za zmínku stojí např. vybudování zcela nového města **Havířov** (založeného v letech 1952 až 1955) ve stavebním slohu socialistického realismu, jehož ekvivalentem na Slovensku se stalo sídliště (dnes samostatná obec) Nová Dubnica vybudované pro zaměstnance průmyslových závodů v **Dubnici nad Váhom**. Tímto způsobem přibylo sice 176 446 nových bytů, ale zároveň muselo být zbouráno mnoho starých bytů zejména zdravotně nevyhovujících. I když v letech 1949 až 1958 přibylo téměř 440 000 bytů, deficit bytů se nepodařilo překonat a sčítání v roce 1961 ukázalo, že z celkového počtu bytů bylo plných 80% postaveno před rokem 1946 (a 30% před rokem 1900). ÚV KSČ vědom si tohoto problému vytýčil v roce 1959 ambiciózní, ale **nereálný plán výstavby dalších bytů**: do roku 1970 měly být zajištěny byty pro všechny rodiny, které měly zájem o

samostatné bydlení. Přestože tento plán nebyl splněn, pokračovala nejen státní výstavba, ale od přijetí zákona č. 27/1959 Sb., o družstevní výstavbě, se rozběhla i tato výstavba, aby v letech 1966 až 1968 dosáhla 54,7% z nejrůznějších forem výstavby. Tak se stalo, že v letech 1961 až 1968 bylo postaveno dalších 811 000 bytů. **Počet bytů postavených za tehdejší dobu socialismu** (1949 až 1968) dosáhl kolem jednoho miliónu a 388 tisíc. Od tohoto počtu ovšem nutno odečíst kolem 280 000 starších bytů, buď zbouraných, nebo přeměněných na nebytové prostory. Ve státní, resp. komunální výstavbě bylo v letech 1956 až 1968 postaveno 37,8%, v družstevní 28,5%, z prostředků národních podniků a JZD 3,3%. Přestože individuální stavebníci měli nejtěžší podmínky (museli převážně **rodinné domky** stavit výhradně ze svých prostředků a svépomocí, tedy – na rozdíl od obyvatel činžáků, městských bytů a sídlišť – na úkor svého volného času, jiných zájmů a nedostatku pro ně určených stavebních prostředků), dokázali v těchto letech postavit 30,3% nových bytů. [383]) Ale ani aktivnější část obyvatel měst nelenila: zasloužila se o úspěšný rozvoj československého fenoménu v podobě **chatových osad a zahrádkářských kolonií.** Úspěšnou „tečku“ za dvacetiletím bytové výstavby přinesl rok 1970, kdy se podařilo překročit výstavbu 100 000 bytů za rok. [384])

Zlepšovala se **kvalita bydlení a velikost bytů**, rostl počet bytů napojených na ústřední topení a vodovodní síť, rostla i vybavenost bytů koupelnami a WC [385]); do roku 1961 vzrostla téměř na sto procent vybavenost rozhlasovými přijímači a ve většině domácností pračkami. V letech 1961 až 1970 došlo k růstu vybavenosti chladničkami a televizory. Za Západem jsme zaostávali ve vybavenosti telefony a osobními automobily. [386]) V roce 1967 bylo v ČSSR registrováno 484 700 osobních automobilů a 1 365 500 jednostopých vozidel. Na jedno osobní auto tak připadalo ještě 29 obyvatel a 10 na jednostopé vozidlo. [387]) Slabinou socialismu **vůbec** byla „nedostatečná nabídka různých druhů zboží a služeb“, což bylo „jednou z příčin růstu úspor.“ [388]) V důsledku hospodářských disproporcí a tudíž i „křiklavých případů nedostatku zboží“ [389]) poznalo Československo od roku 1963 i nákupní horečky, které vyvrcholily v srpnu 1968 z obavy lidí před následky vojenské intervence Varšavské smlouvy. Bez ohledu na to ovšem meziročně **nepřetržitě** rostla spotřeba elektrické energie, plynu, většiny potravin, nápojů, obuvi, ošacení i dalšího zboží (tedy kupř. i cigaret) na jednoho obyvatele a spolu s tím vším rostla i denní energetická hodnota stravy. [390]) Kolem roku 1960 vydávaly domácnosti kolem 40 % výdajů za potraviny, nápoje a veřejné stravování. V důsledku nových stravovacích návyků se zmenšovala jen spotřeba mléčných výrobků, chleba a brambor. [391])

V průběhu padesátých a šedesátých let byly zavedeny vysoké **dotace** na bydlení, osobní dopravu, dětské odívání, školní stravování, ubytování v kolejích apod. Národní podniky uvolňovaly značné prostředky na závodní stravování, rekreaci, dětská zařízení, bydlení a zdravotní služby. [392]) Vedle závodního stravování přímo v podnikových jídelnách byly od roku 1967 zaváděny i stravovací poukázky s finančním příspěvkem podniků na závodní stravování v restauracích. [393]) Od padesátých let působil v naší zemi Úřad sociálního zabezpečení, v roce 1963 byla při ÚV KSČ zřízena komise pro otázky životní úrovně a v dubnu 1968 bylo obnoveno ministerstvo práce a sociálních věcí. [394]) Výrazné výhody v zaměstnání přinesl zákoník práce (zákon č. 65/1965 Sb.), který vstoupil v platnost 1. 1. 1966.

Dosažení nové třídní struktury, založené na spolupráci pracujících

Čtenáři zajisté neunikla skutečnost, že v této kapitole byla cesta k socialismu převážně chválena – a to nejenom pro **nesporné**, výše uvedené úspěchy, ale také proto, že se vývoj v ekonomické a sociální oblasti od marxismu (a zejména leninismu) nijak výrazně neodchýlil. Nelze přehlédnout, že právě pro úspěchy v těchto oblastech je tzv. reálný socialismus dodnes

ctěn mnoha občany. A to i přesto, že výše popsanými úspěchy byla úspěšně (na vzdor všech egoistů) zlikvidováno klasické třídní rozdělení kapitalistické společnosti.

Bývalí kapitalisté buď emigrovali, nebo se stali (i se svými antikomunistickými názory) **součástí dělnické třídy**. Do roku 1961 tvořili **dělníci** 56,3% obyvatelstva ČSSR. Ostatní zaměstnanci (pochopitelně včetně nadřízených, administrativy a další pracující inteligence) tvořili 27,9%, členové JZD 10,6%, ostatní družstevníci 1,2%, soukromí drobní a střední rolníci 3,5%, svobodná povolání 0,1%, ostatní 0,4%. [395])

Je logické, že po **tak radikálních a úplných změnách v třídně-sociální struktuře obyvatelstva**, kryjícími se s **dobudováním materiálně technické základny socialismu** (vyhlášené jako strategický cíl na IX. sjezdu KSČ v roce 1949) měla Československá republika plné právo na přejmenování na **Československou socialistickou republiku** (ČSSR). Stalo se tak 11. 6. 1960, kdy Národní shromáždění přijalo novou, bohužel však i nadále chybně koncipovanou a konstruovanou **ústavu** (ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústavu ČSSR). Její největší chybou se stalo znění čl. 4, které **nelogicky** zakotvovalo (a tím právně upevňovalo) vedoucí úlohu KSČ ve státě – tedy v rozporu s dosaženými výsledky v hospodářské i sociálně-třídní oblasti, tedy v rozporu s dosavadním směřováním od kapitalismu ke komunismu, tudíž i v rozporu s potvrzujícími se závěry a prognózami Marxe a Lenina, nicméně v souladu s přežívající a tím pádem zcela neopuštěnou doktrínou Stalina o zostřování třídního boje za socialismu. Nelogicky také proto, že **jestliže svou vedoucí úlohu nemusela mít KSČ zakotvenu v době budování materiálně-technických základů (MTZ) socialismu, o to méně důvodů pro to bylo po vítězství socialistických výrobních a třídních vztahů**.

Tato logika by byla logikou úplnou, pokud by KSČ byla zároveň schopna se o toto vítězství podělit s dělnickou třídou, tedy podepřít toto své postavení reálně existujícím státním systémem skutečné politické a ekonomické moci pracujících. Opak se však stal pravdou: přes svá oslavná slohová cvičení se KSČ zcela jistě musela natolik leknout své izolovanosti od dělníků a natolik mít strach z absence jejich vůle dál pokračovat v budování socialismu, že se neodvážila bez ústavního posvěcení své moci dál existovat (a tak dál naopak pokračovat ve zvětšování rozkolu mezi sebou a politicky neorganizovanými dělníky a v uplatňování těch praktik moci, které spíše příslušely praktikám předsocialistické – protidělnické – moci než moci ryze socialistické). Je tudíž třeba vidět, že ústavní zakotvení vedoucí úlohy KSČ by mělo logiku jen potud, pokud by se KSČ podařilo do svých řad získat **většinu všech dělníků**, resp. pokud by celý stát, ovládaný většinou dělníků, mohl být považován za jednu komunistickou stranu sám o sobě. To by ovšem mohlo být teprve tehdy, až by nejen dělníci, ale veškeré obyvatelstvo ČSSR mohlo být zapojováno (vyjádřeno leninsky) **do výkonu státní správy** [396]), čímž by ovšem (zase „jen“ logicky) musel takovýto výkon státní správy vyústit **ve výkon pracovní a občanské samosprávy**.

Údaje o tom, že ještě v roce 1961 žilo v Československu na „400 000 příslušníků bývalé buržoazie, téměř 3 000 000 bývalých maloburžoazních rodin a 500 000 drobných soukromých vlastníků, především drobných rolníků (blíže viz J. Kučera: Proti maloměšťáctví, Práce, Praha 1972, s. 68)“ [397]) sice ještě svědčily o nutnosti třídní bdělosti (kterou KSČ pod vlivem přecenění dosavadních úspěchů do roku 1968 ztratila), ale neopravňovaly komunisty k tomu, aby se ve svých metodách ohlíželi do 50. let nebo **neřešili nebo zanedbávali další nutný systémový vývoj socialismu**; nikoliv ovšem k tzv. všelidovému státu (ignorujícímu třídní rozdíly), ale ke státu samosprávnému (schopnému zužitkovat tyto umenšované, ale přece jen trvající třídní rozdíly jak k dalšímu efektivnímu třídnímu boji s kapitalismem a efektivní převýchově příslušníků poražených tříd, tak i k zesilování spolupráce tříd vítězných: dělníků a družstevních rolníků.

Ostatně tak k tomu neustále vyzýval Lenin, který současně zdůraznil, že „v období přechodu od kapitalismu k socialismu je existence tříd nevyhnutelná“, „proto musí jak

komunistická strana a sovětská vláda, tak odbory otevřeně uznávat existenci třídního boje a jeho nevyhnutelnost do té doby, dokud nebude alespoň v základě dokončena elektrifikace průmyslu a zemědělství a dokud tím nebudou podťaty všechny kořeny malovýroby a nadvlády (tedy nikoliv likvidace! – pozn. J. F.) trhu.“ [398]) K čemuž skutečně v ČSSR do roku 1960 došlo, takže třídní boj bylo možno uznávat „jen“ vně (vůči kapitalistům v zahraničí), nikoliv vnitřně (proti námezdně pracujícím, byť původně z řad kapitalistů a malovýrobců), neboť uvnitř státu měly nastat podmínky pro třídní spolupráci dělníků a rolníků, nikoliv pro paušální popírání třídních rozdílů mezi nimi (rozdílů plynoucích z jejich rozdílných vztahů k výrobním prostředkům) a nikoliv k zastírání třídních (tudíž i antagonistických) rozdílů v kapitalistickém a feudálním světě.

Kdo by si nepřál být na výsluní? Po tolika letech vynaložené námahy si konečně vychutnat úspěchy socialismu a tím i vlastní vlády? Podlehnout sebeuspokojení a představě, že vše podstatné již bylo vybojováno? Dokud však existují sobectví a lež, nemá socialismus nikde „na věčné časy“ vyhráno. Lidské komedie i tragédie se tak mohou „nerušeně“ opakovat…

MYLNÝ ZÁKLAD HOSPODÁŘSKÝCH REFOREM

Když byl v rezoluci sjezdu závodních rad 22. 2. 1948 schválen požadavek dalšího **znárodnění podniků s více než padesáti zaměstnanci**, byla tím jak ze strany navrhovatele této rezoluce (KSČ, ÚRO), tak i ze strany drtivé většiny delegátů závodních rad stanovena **umělá hranice** mezi dělnickou třídou na straně jedné a živnostnictvem na straně druhé.

I když v tom nebylo nic marxistického, mělo se z toho vycházet do **dalšího** sjezdu závodních rad, neboť jen dělníci měli jako vítězná třída rozhodnout, do **jaké míry** považují živnostníky za své nepřátele a do jaké míry za své spojence, a především stanovit, v jak velkých, popř. v kterých soukromých provozovnách dochází ze strany jejich majitelů k vykořisťování jejich zaměstnanců a v kterých nikoliv. Přičemž rozhodující, popř. doporučující rozhodnutí v tomto ohledu mohl přijmout dílčí sjezd závodních rad ze soukromých podniků s počtem zaměstnanců do padesáti. Tak by bývalo bylo možno se **demokraticky** a **nedogmaticky** postavit k otázce rozsahu skutečné dělnické moci v národních podnicích i v soukromých firmách, k rozsahu znárodňování a skutečného vztahu dělnictva k soukromníkům. Nepřekvapilo by, pokud by KSČ navrhla sjezdu závodních rad důsledné marxistické hledisko spočívající v přesvědčení, že úplné vykořisťování člověka člověkem může být odstraněno i takovým způsobem, že všichni soukromníci nebudou zestátněni, ale že **„pouze“ztratí všechny své zaměstnance**, tudíž že v důsledku této ztráty zmenší své živnosti pouze na práci svou a svých rodinných příslušníků, resp. na rovné podílnictví na majetku i čistém zisku s jinými osobami.

Mohl tak být dán prostor i názoru, že i přes reálné zjištění vykořisťování člověka člověkem v živnostech budou tyto **živnosti tolerovány dotud, dokud za ně znárodněný a družstevní sektor nedokáže vybudovat náhradu**, popř. dokud jim nevytvoří takovou konkurenci, aby samy tyto živnosti zanikly na úbytě, jednak tím, že výrobkům a službám socialistického sektoru nebudou schopné konkurovat, jednak tím, že jejich zaměstnanci kvůli pokračujícímu vykořisťování v soukromých podnicích (resp. kvůli nižším mzdám a horším pracovním a sociálním podmínkám v živnostech) z nich odejdou do socialistického sektoru. Je ovšem třeba vidět i to, že při respektování takového postupu by pak s největší pravděpodobností **nebylo možné soustředit tolik pracovních sil a výrobních prostředků do stěžejního rozvoje těžkého a strojírenského průmyslu** a tím dosáhnout takového hospodářského vzrůstu, jakého bylo během I. pětiletky dosaženo.

Netrpělivost KSČ se projevila v tom, že bez ohledu na zmíněnou rezoluci (a aniž by svolala nový sjezd závodních rad, lhostejno, zda všech nebo jen těch v soukromých podnicích) vzala zespolečenšťování výrobních prostředků (i nadále dosti jednostranně chápané jako zestátňování) do vlastních rukou: „K zásadnímu zlomu v politice vůči soukromým živnostem došlo na zasedání ÚV KSČ 17. - 18. listopadu 1948, které akcentovalo politiku omezování a zatlačování kapitalistického sektoru, a zároveň proti dřívějšímu pojetí rozšiřovalo okruh tohoto sektoru o další skupiny živnostníků.“ [399])

Nelze nevidět, že si za to do jisté míry mohli živnostníci sami. „Tažení proti živnostníkům bylo částečně oprávněné při neplnění dodávek v zemědělství, při účasti živnostníků na nelegálních aktivitách a černém obchodu a při zdražování řemeslnických prací. Zatímco cenový index výrobků znárodněného sektoru dosáhl v roce 1948 proti předválečnému období (=100) v průměru 325 bodů, ceny ve sféře řemesel, kde se používala »autonomní«, resp. »svobodná« tvorba cen, se vyšplhaly na 620 bodů“, „u některých řemesel až 1170 bodů“. [400])

Jak vidno, projevila se tehdy v mentalitě živnostenstva stejná závada, jakou v chování některých soukromníků pociťujeme i nyní: určitá egoistická nenasytnost a neochota třídně soucítit s dělníky i více vyjít vstříc potřebám státu. Nebylo však správné, že znárodňování živností bylo rozpoutáno plošně a necitelně, čili bez **nutného rozlišení poctivých a nepoctivých živnostníků**. Je možné předpokládat nejen to, že by takový postup byl spravedlivější přímo z orgánů dělnické třídy, ale i to, že by dělnická třída v jednotlivých místech naší republiky byla schopna chování živnostníků posoudit lépe, citlivěji a tím i spravedlivěji než aparát KSČ. Vždyť jen do června 1948 se rozhodlo do družstev vstoupit více než 33 000 živnostníků. KSČ v tom ovšem viděla taktiku živnostníků „ukrýt se v družstvech“ a přetvořit je na družstva kapitalistická (vlastníků). Tomu ovšem šlo efektivně čelit převáděním družstev na socialistickou bázi (na družstva zaměstnanců). Přednost však mělo zestátňování, a tak namísto toho převládl zájem živnostníky co nejrychleji zestátnit a „nahnat je do výroby“. Vždyť „koncem roku 1948 působilo ve výrobní sféře – v řemesle a zahradnictví – téměř 200 tis. drobných živností s 534 tis. činnými osobami. Včetně dalších odvětví (doprava, obchod, pohostinství aj.) lze odhadnout tehdejší počet těchto živností na 340 až 370 tis., a počet pracovníků v nich na 800 až 850 tis.“ [401])

Je pravda, že v nastalé mezinárodní i hospodářské situaci a při nedostatku pracovních sil bylo třeba přednostně rozvíjet státem (KSČ) plánovanou a řízenou výrobu. Ale i za takové situace bylo možno alternativní přechod živnostníků do socialistické výroby usměrňovat prostřednictvím nebo s pomocí závodních rad.

Tzv. **proces socializace živností** proběhl ve čtyřech etapách (I. listopad 1948 až polovina roku 1950, II. polovina roku 1950 až polovina roku 1953, III. polovina roku 1953 až 1955 a IV. 1956 až 1960), z toho I. etapa živelně a II. etapa už sice plánovitě, ale příliš masově. Důsledkem byla nejen nespokojenost živnostníků (a spolu s ní i jejich antikomunismus a měšťácké návyky, přenášené do dělnického prostředí), ale i **neutěšená situace na poli drobných služeb**, která dlouho vyvolávala nespokojenost v obyvatelstvu bez ohledu na třídní původ. Situace se zlepšovala jen postupně a pomalu, nejprve díky opožděnému rozvoji **spotřebních a výrobních družstev**, posléze (od roku 1957) zaváděním **drobných provozoven MNV**. Byl to důsledek jednání XI. sjezd KSČ, který vytýčil linii postupného rozšiřování a zkvalitnění služeb pro obyvatelstvo.

Možné vývojové limity a korekce jinak opodstatněného centrálního plánování

Vzhledem k dobově aktuální potřebě centrálního plánování a řízení, důležité jednak pro změnu třídní a sociální struktury společnosti (pro likvidaci skutečného i latentního kapitalismu ve formě soukromých vlastníků výrobních prostředků), jednak pro splnění

náročných úkolů zejména zbrojních (bez kterých by nemuselo být zabráněno III. světové válce a dalším miliónům mrtvých), jeví se i po desetiletích centrální plánování a řízení jako dobově, nejen ideologicky, ale i ekonomicky, správné. Zároveň se však nejeví jako historicky opodstatněné a správné nahrazení československého modelu centrálního plánování sovětským, když je zřejmé, že při poválečné průmyslové vyspělosti Československa bylo největšího růstu národního hospodářství dosaženo právě v I. pětiletce (1949 až 1953), **tedy ještě s využitím československé metodiky!**

Sovětská metodika centrálně direktivního plánování byla zavedena usnesením vlády z 16. 4. 1952 [402]), a to s komplexní působností od 1. 1. 1953, čímž byla transformace smíšené ekonomiky na centrálně plánovanou dovršena. [403]) Tak se stalo, že „ve vnitropodnikové organizaci byl opuštěn do té doby preferovaný, baťovskou praxí inspirovaný systém řízení vnitropodnikových útvarů a provozního účetnictví, pro nějž se vžilo pojmenování SPH (socialistické podnikové hospodářství)“. [404])

Už od časů dvouletého plánu (1947 až 1948) komunisté preferovali systém **pevných, na sebe navazujících pětiletých plánů**, jejichž výhoda spočívala ve stanovení pevných, tudíž v pětiletých úsecích (bez ohledu na vznikající okolnosti) nutně splnitelných cílů a ukazatelů. Tato výhoda, spočívající v totálním **vynucení maximalizace růstu**, se však mohla stát rychle **nevýhodou v okamžiku nesplnění naplánovaných úkolů**, především v důsledku **přecenění reálných možností** národního hospodářství nebo **špatně stanovené proporcionality plánování** (při preferenci růstu některých ukazatelů oproti jiným), která mohla vnést do vývoje národního hospodářství **rozpory**, čili **disproporce**. To se také minimálně dvakrát skutečně stalo: poprvé, když disproporce I. pětiletky (1949 až 1953) musely být srovnány tzv. **novým kursem v letech 1954 a 1955**, podruhé, když se **rozpadla (pod tíží příliš ambiciózních úkolů) III. pětiletka (1960 až 1965)**, kterou pak chtěli plánovači prodloužit na sedmiletku, nicméně která musela být dokončena ročním (operativním) plánováním.

Je proto možná škoda, že v ovzduší předúnorové i poúnorové stranické rivality zanikla zajímavá myšlenka z dílny sociálních demokratů, preferující „posuvné pětiletky, které by se každoročně zpřesňovaly s přihlédnutím k měnícím se vnějším podmínkám, výsledkům hospodaření v daném roce a předvídatelným rizikům budoucího vývoje.“ [405]) Takové **posuvné pětiletky** by v sobě dokázaly zřejmě i lépe absorbovat do jisté míry živelné chování případných zbožně-peněžních vlivů i možných vlivů sjezdů závodních rad, případně se lišících ve svých usneseních a návrzích od návrhů a požadavků odborníků i politického vedení KSČ, a je možné, že by tak byly schopné zamezit potížím, které reálně (uskutečňováním pevných pětiletek) nastaly. Nicméně nelze opomenout, že by takto koncipované posuvné pětiletky mohly i podlehnout různým tlakům natolik, že by nebyly splněny na takové výši jako pětiletky pevné, čímž by nenastal tak prudký rozvoj národního hospodářství, jakým se mohlo lidově-demokratické Československo v letech 1948 až 1960 pochlubit (a že by tudíž nebyl splněn strategický úkol výstavby materiálně-technické základny socialismu v tomto období tak, jak byl vytýčen IX. sjezdem KSČ v roce 1949).

Výsledkem této teze (pevné stalinské pětiletky) a antiteze (posuvné pětiletky) ovšem mohla být i synteze, čili kombinace obou druhů plánování: pevných pětiletých ukazatelů, podle skutečných průběžných (ročních) výsledků každoročně dál (s neustále se posouvajícím pětiletým výhledem) dál upravovaných (korigovaných) na dalších pět let.

Pokud je pisateli těchto řádků známo, nikdo se také vážně nezamyslel nad tím, že po úspěšném splnění výstavby MTZ socialismu v padesátých letech 20. století mohl být sovětský způsob direktivního centrálního plánování pevných pětiletek při prvním závanu potíží s dalším růstem extenzivně orientovaného hospodářství (v letech 1957 až 1960) opuštěn, nikoliv ovšem na základě dále v této kapitole popsaných a v základu mylně koncipovaných hospodářských reforem, ale **zpětným návratem k československé metodice plánování SPH** (která by přirozeným způsobem vytvořila podmínky pro dobově danou a vyžadovanou míru

zbožně-peněžních vztahů) **a k závodním radám** (které mohly napravit postupné zaostávání úrovně výrobních vztahů za výrobními silami lépe než nepromyšlené a váhavé zavádění podnikových rad pracujících v roce 1968) a na základě jejich spoluúčasti na politickém vedení státu i kontrole národních podniků popř. přistoupit i k realizaci onoho zapomenutého projektu posuvných pětiletek, které se **v podmínkách rozvíjejícího se tzv. reálného socialismu** mohly zhostit **historického soutěžení s kapitalismem** lépe než i nadále nepružně koncipované pevné pětiletky v letech sedmdesátých a osmdesátých.

Počátky disproporcí mezi rozvojem výrobních sil a výrobních vztahů

Samotným rozvojem státního průmyslu se ovšem v mezinárodně politických i mezinárodně ekonomických podmínkách nedopustila KSČ zásadní chyby. Padesátá léta 20. století byla v nejvyspělejších kapitalistických zemích charakterizována „dovršováním procesů industriální éry“ [406]) Ti, kteří jsou ochotni kritizovat KSČ za to, že právě v 50. letech požehnala **extenzivnímu rozvoji průmyslu** (zejména těžkého, strojírenského, zbrojního), by si měli uvědomit, že tomu tak bylo plně v souladu s tehdejším celosvětovým trendem. Zatímco však v 50. letech obsah i tempo růstu československého průmyslu vývoji Západu odpovídaly, v 60. letech Západ Československu **unikl rychlým hospodářským růstem**, ovšem nikoliv na základě dalšího rozvoje těžkého průmyslu, ale postupným přeorientováváním **na průmysl lehký, spotřební a na služby**. Za tímto trendem nastupoval trend další, zpočátku skrytý, kterému nebyla v 60. letech (jistěže i z důvodu neúspěšného řešení nahromaděných hospodářských i politických problémů) věnována potřebná pozornost – **trend robotizace, automatizace, elektronizace, digitalizace, informatiky a rozvoje počítačů**. Z toho vyplývá, že pozornost se měla (nejen s ohledem na historické soutěžení socialismu s kapitalismem, ale i s ohledem na reálné potřeby ekonomiky i pracujících) postupně **více** přenášet **na odvětví, ve kterých se kapitalismus vyvíjel nejúspěšněji**. Namísto toho se ovšem „evropské socialistické země snažily překonat zpomalení hospodářského růstu z první poloviny 60. let vyhlašováním reforem, které měly omezit centralismus a direktivnost v řízení hospodářství a povzbudit iniciativu podnikové sféry“ [407]). Přitom úspěchy centrálně řízeného hospodářství z 50. let k tomuto kroku neopravňovaly.

Jak si lze vysvětlit tato pochybení? Především tím, že základem **nutných hospodářských reforem** (**nutných** právě kvůli onomu zaostávání ekonomického rozvoje Československa za vyspělým Západem ke konci 50. let a na začátku let šedesátých) mělo být **reálné** posouzení dosavadního **výrobního způsobu**, tudíž **reálné posouzení dosaženého stavu výrobních sil a výrobních vztahů**.

Zatímco kapitalistický výrobní způsob je ze samotné své podstaty založen na **rozporech**, jejichž překonáváním a řešením výhradně ve prospěch vládnoucí třídy je **rychle hnán vpřed**, čímž plodí rozpory další (přirozeně řešené **na úkor vykořisťovaných**), socialistický výrobní způsob měl být založen na **neustálém překonávání těchto rozporů ve prospěch pracujících** (v tom případě si vládnoucí komunistická strana nemohla dovolit „luxus“ kapitalismu – tedy vykořisťování pracujících nebo řešení rozporů na jejich účet, ale naopak musela ho řešit **na účet svých zájmů**, čili **neustále podřizovat své zájmy zájmům pracujících**). A tímto způsobem i na neustálém obnovování a dosahování **přirozené jednoty** nejen všech složek tohoto socialistického výrobního způsobu, ale doslova a do písmene všech složek a struktur socialistické společnosti. Stalinský (a posléze i neostalinský) koncept absolutního podřízení základny nadstavbě (a tím i násilného přehlížení či potlačování rozporů, čili i všeobecně platných dialektických zákonů), ovšem vedl i k dosti nebezpečnému **přehlížení (nikoliv účinnému řešení) hromadících se rozporů** a spolu s tím i k vytváření **falešného zdání umělé (shora „nařízené“) jednoty (a tím i falešné dokonalosti) socialismu**. To se plně odrazilo i v posuzování **zdánlivé jednoty (nerozpornosti) výrobních**

vztahů a výrobních sil (i jednotlivých složek výrobních sil), aniž by na konci padesátých let i v průběhu let šedesátých bylo **včas** zaznamenáno postupné zaostávání výrobních vztahů za výrobními silami, tedy aniž by bylo v tomto období včas uznáno, že zatímco na úseku výrobních sil bylo dosaženo nesporných úspěchů (vybudováním materiálně technické základny socialismu), úseku výrobních vztahů nebyla věnována (jistěže i v důsledku mocenského egoismu KSČ a přílišným zahleděním jejích vedoucích funkcionářů do vlastní nenahraditelnosti a neomylnosti) zasloužená pozornost.

Jak známo, **výrobní síly** sestávají z **pracovních sil** (zaměstnanců výrobních podniků) a z **výrobních prostředků**, tj. **pracovních prostředků** (nástrojů, strojů, výrobních a skladových prostor, dopravních prostředků a půdy) a **pracovních předmětů** (surovin, polotovarů, zkrátka materiálu, se kterým se pracuje). Taktéž **výrobní vztahy** (vztahy lidí k výrobním prostředkům i k sobě navzájem ve výrobě) lze dále členit na **vztahy k výrobním prostředkům** (z nichž nejvýraznějšími a určujícími jsou vztahy vlastnické), na **zbožně-peněžní vztahy** (resp. na všechny vztahy mezi lidmi určovanými směnou), na **vertikální vztahy** mezi lidmi v procesu výroby a řízení výroby (čili na vztahy **podřízenosti a nadřízenosti**) i na **horizontální vztahy mezi lidmi v procesu výroby a řízení výroby** (tedy jak na pracovní i mimopracovní vztahy konkurence, soutěže či spolupráce mezi pracovníky na téže organizační úrovni v rámci jednoho podniku, tak i na vztahy mezi podniky a jejich kolektivy – opět: na téže organizační úrovni).

Tento výklad je nutný, abychom si uvědomili **jednu ze základních příčin zániku tzv. reálného socialismu** v Československu: že se totiž **nepodařilo zabránit hromadění rozporů** (disproporcí) mezi všemi výše uvedenými složkami socialistického výrobního způsobu, a že se tyto rozpory (svou povahou vyplývající jak **z nepřekonané kapitalistické dělby práce**, tak i **z nepřekonaného buržoazního způsobu řízení socialistického státu**) KSČ nepodařilo vyřešit ve prospěch pracujících (čili ve prospěch jejich stále se rozšiřující účasti na řízení záležitostí státních i hospodářských), tudíž automaticky tak i v „neprospěch“ svých vládnoucích ambicí, ohrožujících jak úspěšné (tedy správné) řešení hromadících se sociálních a hospodářských problémů, tak i reálné zájmy pracujících.

Tento výklad je také nutný k tomu, abychom si byli schopni uvědomit, čím je růst a rozvoj socialismu **znevýhodněn** oproti kapitalismu: zatímco kapitalismus je hnán vpřed **rozpory řešenými na úkor pracujících a ve prospěch těch, kteří je ovládají** (a kteří si toto ovládání zabezpečují vytvářením mnoha účinných prostředků a propletenou sítí závislostí), socialismus je naopak vznikajícími (a ještě více účinně neřešenými) **rozpory ve svém vývoji brzděn**. Buď dílem proto, že se vedení komunistické strany v socialistickém výrobním způsobu a stylu života začne chovat (státně) kapitalisticky, tedy stále více ve prospěch svých funkcionářských elit, čímž nejenže zakládá na další rozpor, ale přímo na úplný rozval socialismu, neboť mocenskými postupy okoukanými z kapitalismu socialismus vybudovat nelze. Nebo dílem proto, že se komunistická strana přes veškerou poctivost svých členů (neschopných prorazit kruhovou obranu svých elit) nedokáže **včas** dobrat **poznání** v socialismu zpočátku jen **nenápadně** a postupně vznikajících **rozporů** a **včas** jim čelit **jedině správnými (tedy komplexními) korekcemi**, odlišnými od „osvědčených“ postupů kapitalistických.

Extenzivní (na suroviny náročný), nicméně i přesto úspěšný rozvoj národního hospodářství v 50. letech svědčil o tehdy ještě relativně **dostatečném množství surovin** (domácích i dovážených za výhodných podmínek ze Sovětského svazu i z ostatních lidově demokratických zemí), a tudíž tomu (díky úspěšně plněnému centrálnímu plánování) odpovídajícímu množství **kvalitních výrobků**. Obojímu odpovídala jak **kvalita lidské práce** (vyplývající ze znalostní i fyzické kvality „použitých“ pracovních sil), tak i dosahovaná produktivita práce. A tak ještě v průběhu 50. let dosahovaly všechny tři výše uvedené složky výrobních sil (pracovní předměty, pracovní prostředky a pracovní síly) **stejné kvality a**

stejného tempa rozvoje. Proto také tehdy mohla tehdejší dosahované úrovni výrobních sil ještě odpovídat i dosažená úroveň výrobních vztahů, **daná tehdy prostým zestátněním výrobních prostředků**. A to dokonce do takové míry, že rychlý rozvoj státního sektoru lidově demokratických zemí přinutil i kapitalistické státy jak k rozvoji státně kapitalistického sektoru, tak **ale** i k rozvoji velkých celků (koncernů), které po odeznění keynesiánské teorie západního sociálního státu (vynuceného sociálními úspěchy socialismu) nakonec státně kapitalistický sektor převálcovaly a postupně si v 70. a 80. letech 20. století vynutily tvrdou neoliberální privatizaci i globalizaci. Tehdy tedy ještě zestátnění jakožto **hrubému** (tedy nedokonalému, situaci státního kapitalismu připomínajícímu) **zespolečenštění výrobních prostředků** odpovídalo i **hrubé** (tedy nedostatečné) **uspořádání výrobních** (a tím i z nich vycházejících a na ně navazujících společenských) **vztahů**:

Na prvním místě vztahů **pracujících k výrobním prostředkům**, kterým sice výrobní prostředky (na rozdíl od kapitalismu) patřily, ovšem **jen zprostředkovaně**, **skrze** socialistický **stát** řízený komunistickou stranou.

Na druhém místě skrze původně **zbožně-peněžní vztahy zredukované** zestátněním na **vztahy spíše evidenční** (na které ovšem pracující nemohli mít ani individuální, ani přímý skupinový vliv).

Na třetím místě **vztahů vertikálních, zachovávajících (tak jako za kapitalismu) trvalou podřízenost řadových zaměstnanců** vůči jim trvale nadřízeným řídícím pracovníkům, oslabenou pouze společným zastoupením těchto řadových zaměstnanců (spolu s jejich nadřízenými) v závodních organizacích KSČ, ROH, ve společenských organizacích, v lidosprávě a v Národním shromáždění.

Na čtvrtém místě **vztahů vertikálních**, činících řadové zaměstnance sobě navzájem **rovné**, **ale jen** pod „kuratelou“ jim trvale nadřízených a výše zmíněných orgánů.

Tolik tedy odpověď na otázku, proč tehdy ještě pracujícím **objektivně** (nikoliv subjektivně!) nevadilo zrušení pravomocí závodních rad, když v totálním státním mechanismu výše popsaných výrobních a společenských vztahů bylo ještě vyváženo **zřejmým růstem všech složek výrobních sil** – tedy i navenek pociťovaným zřejmým rovnoměrným růstem životní úrovně a sociálních vymožeností ve všech oblastech života pracujících.

Avšak už v průběhu II. pětiletky (1956 až 1960) došlo ke **znejistění** tohoto úspěšného růstu a tím i k dílčím nevyváženostem v úrovni dalšího rozvoje výrobních sil i výrobních vztahů. Poprvé tím, že další rozvoj těžkého a energeticky náročného průmyslu (dříve než v kapitalistických státech) narazil **na hranice rozvoje surovinové základny** (extenzivně budovaný průmysl bylo třeba přeorientovat na intenzivní růst, tedy na růst v rámci reálně daných kvót surovin). Podruhé v tom, že zamýšlený intenzivně koncipovaný průmysl si žádal **nové, kvalitnější a přesnější nástroje a stroje**. Potřetí v tom, že vývoj a užití takových strojů, jakož i celá žádoucí přestavba extenzivního hospodaření na intenzivní v nově budovaných oborech si žádala **niternější** vztah pracovní síly (dělníka) ke svěřeným výrobním prostředkům, čemuž nebyl vytvořen dostatečný prostor. Takovémuto žádanému rozvoji výrobních sil tedy měl odpovídat **adekvátní** rozvoj výrobních vztahů zabezpečený – jak jinak – nutnými **změnami v dosavadních výrobních (a teprve posléze i ve společenských) vztazích**.

Jak už bylo uvedeno: Zestátnění, které bylo ve stalinské ideologii považováno **mylně** za **nejvyšší** (konečnou) **formu zespolečenštění**, totiž v 50. letech 20. století vyplodilo pouze tu **nejhrubší formu zespolečenštění**, vyznačující se **příliš odcizeným** vztahem jak k zestátněným výrobním prostředkům (speciálně), tak i k veškerému státnímu (socialistickému) vlastnictví (obecně).

A tak z výše uvedeného nudného (ale nezbytného) výkladu je jasné, že pokud měly v Československu proběhnout **nutné hospodářské reformy**, měly se soustředit **prvotně** (nikoliv až druhotně) **na reformu výrobních vztahů obecně** (a teprve poté na ně

navazujících výrobních sil), a dále na reformu **všech** druhů výrobních vztahů **speciálně** (a nikoliv jen těch, které reformátoři považovali za nezbytné pro změny **v řízení** národního hospodářství); a konečně **nejen na změny v řízení** národního hospodářství, ale i na **ostatní změny ve struktuře výrobních sil** (vedoucí k důrazu na rozvoj nových odvětví)!!!

První ekonomická reforma: nepochopený základ vzrůstajících potíží

Místo toho I. reforma vyplynula jednostranně ze zklamání, že i ve zbytečně tvrdé etapě centrálního plánování a řízení podle sovětské metodiky v letech 1953 až 1958 (zbytečné z hlediska splnění zbrojních kritérií ještě podle československé metodiky v letech 1949 až 1953 a následného uvolňování mezinárodního napětí) se „kupodivu" jednotlivé národní podniky začaly chovat v rozporu s celospolečenskými potřebami „zištně": „Místo přebytku tržeb nad náklady u skutečně prodaného zboží v kapitalistickém podniku záleželo nyní hlavně na tom, jak »tvrdé« či »měkké« úkoly plánu si podnik »vyjednal« s centrem, a jaké pak dokázal objevit substituce (výrobních činitelů i výrobků), jejichž prostřednictvím maximalizoval své důchody (mzdy, případně zisk) při minimální námaze." [408]) A že v důsledku toho oslabovaly snahy podniků (jako celku) i pracujících (jako jednotlivců) „nezištně" (tedy bez požadování výhod) splnit příliš optimistické (předimenzované, nereálné) úkoly III. pětiletky, která se v průběhu své neúspěšné realizace rozpadla na roční operativní plány.

Právě to měl být signál **nikoli k rozpadu centrálního plánování a decentralizaci řízení podniků**, ale naopak k **prvotnímu zvýšení podílu pracujících** na kontrole a řízení v podnikovém, regionálním i celostátním měřítku, nejprve (v podmínkách přetrvávajícího centrálního řízení a plánování) v leninském slova smyslu: tedy při ustavení a zvýraznění dělnických kolektivů při kontrole výroby, po němž by následovalo všestranné posilování úlohy takovýchto dělnických kolektivů nejen v rámci kontrolních, ale i dílčích (autonomních) rozhodovacích pravomocí o rozvoji svěřených výrobních prostředků.

Nestalo se tak: Kvalita zespolečenštění byla jednostranně pod vlivem kdysi zaostalého Ruska a centralizovaného rozvoje zbrojní výroby spatřována jen v zestátnění a zapomnělo se přitom na Leninovu definici tříd – že třídy se liší svým **vztahem k výrobním prostředkům**, tedy **nejen vztahem vlastnickým**, ale všemi **vztahy vznikajícími při výrobě** (tedy všemi výrobními vztahy). A že tedy spolu s vývojem a přeměnami socialistické společnosti se mění nejen třídy (z dělníků, rolníků a pracující inteligence vzniká jediná třída pracujících, pro které i za socialismu zůstává zaměstnání **jediným zdrojem jejich příjmů**), ale že se při tom **musí změnit** i výrobní (a tím i společenské) **vztahy mezi pracujícími navzájem i ke svěřeným výrobním prostředkům**, resp. ke všem výrobním prostředkům, jejichž podobu, kvalitu, způsob využití, vývoj a rozvoj v tomto svém změněném (resp. modifikovaném) třídním postavení svou prací (lhostejno, zda bezprostředně nebo zprostředkovaně) určují či ovlivňují. Čili: že se zcela konkrétně musí (souběžně a rovnoměrně s dosahovaným rozvojem výrobních sil) **změnit i povaha vlastnického vztahu pracujících** k výrobním prostředkům, úměrně k tomu **i povaha zbožně-peněžních vztahů mezi pracujícími** při zacházení s těmito výrobními prostředky, tudíž i že se úměrně k obojímu **musí měnit i vztahy mezi podřízenými a nadřízenými i mezi pracujícími navzájem** (v zaměstnání i mimo něj). A že jestliže se vývoj těchto výrobních i společenských vztahů měl ubírat cestou stále těsnějšího (a tím i odpovědnějšího) vztahu pracujících k výrobním prostředkům (od hmotné zainteresovanosti v zacházení s nimi až po nový, bezprostřednější vlastnický vztah k nim), měl se ubírat i cestou posilování jejich **bezprostřednějšího vlivu** na zacházení se zbožím a penězi, taktéž posilování bezprostřednějšího vlivu podřízených na své nadřízené na podnikové i celostátní úrovni a pochopitelně i posilování bezprostřednějších způsobů spolupráce mezi pracujícími i jednotlivými podniky – tedy – jak jinak – cestou postupného posilování

pravomocí pracujících a jejich vlivu na výrobu, rozvoj a chod celé společnosti – a tak tedy (v konečném důsledku těchto potřeb) i cestou **vzniku, posilování a rozvoje samosprávy pracujících** na všech úrovních a ve všech sférách společnosti. Zcela jistě nikoliv na úkor přirozeně dosahované vedoucí úlohy KSČ (neboť ta by zůstala zachována prostřednictvím stále aktivnější práce jejích členů v těchto samosprávných orgánech), ale zcela jistě na úkor jak totalitních snah KSČ pojistit si tuto úlohu ústavně a mocensky na úkor pracujících, tak zcela jistě i na úkor snah revizionistů i antikomunistů o návrat ke kapitalismu a k překonané buržoazní demokracii.

Proč by za takového stavu věcí nemohlo socialistické Československo i nadále existovat jako jeden velký superpodnik, když je známo, že i největší kapitalistické firmy (věnující se přitom nejrůznějším předmětům a způsobům podnikání) mají desetitisíce i statisíce zaměstnanců? A tímto způsobem (i kupř. po jednotlivých rezortech) se spojovat s jinými firmami (i v zahraničí) a společně (např. v rámci RVHP) expandovat na zahraniční trhy a tak i tam těmto nadnárodním firmám úspěšně konkurovat? A pochopitelně vnitřně se dělit až na tak malé kolektivy, ve kterých by nebyla kasárensky potlačena individualita a ve kterých by byl úspěšně realizován bezprostřednější podíl zaměstnanců na rámcovém řízení, kontrole i případném spoluvlastnictví výrobních prostředků – takový podíl, který by ovšem **nikdy nebyl možný v kapitalistických firmách**?

Místo zvážení všech těchto otázek byl „na celostátní stranické konferenci v červnu 1956 a na následném zasedání ÚV KSČ v únoru 1957 dán podnět k tomu, aby vláda vypracovala návrh nové soustavy plánování a financování průmyslu a stavebnictví. Ekonomická reforma (s dobovým názvem »Rozsypalova reforma« podle vedoucího týmů, které ji připravovaly, prvního místopředsedy SÚP Ing. Karla Rozsypala) byla koncipována jako jeden systémově konsistentní celek“. [409]) To bylo jistě správné, ale nesprávné bylo to, že kromě reformy řízení nebyly vzaty v potaz další záležitosti: nutné změny ve vývoji a sortimentu výroby, skutečný poměr výrobních sil a výrobních vztahů, reforma výrobních vztahů.

Reforma byla rozfázována do tří etap:

První spočívala ve **vytvoření VHJ** čili výrobně hospodářských jednotek jako mezičlánků mezi ministerstvy a podniky sestávajících z hlavních podniků spojených s vedlejšími podniky. Tak bylo 1417 tehdejších národních podniků přetvořeno na 383 VHJ s 929 podniky (z toho 316 samostatných vedoucích podniků se 126 pobočnými podniky a 67 sdružení se 487 podniky). Každá VHJ měla v průměru 4600 pracovníků, na jeden podnik připadlo místo dosavadních 1244 1989 pracovníků. [410]) „V dalších několika letech se počet VHJ i národních podniků postupně snižoval a měnily se i jejich organizační formy (v 70. letech trasty, oborové podniky a koncerny“. [411])

Druhá etapa, která byla zahájena 1. 1. 1959, spočívala **ve změně plánování** v centru i v podnicích a v zavedení nového způsobu **hmotné zainteresovanosti** podniků i jednotlivců: „Novost spočívala zejména v tom, že od plnění převzatých úkolů pětiletky se odvozovaly rozhodující nástroje hmotné zainteresovanosti podniků (…) Podniky si mohly rozmnožit disponibilní zdroje zvýšením výroby, snížením vlastních nákladů a urychleným uvedením nových kapacit do provozu. Nástroji, které měly vytvořit určitý prostor pro samostatné rozhodování podniků, se staly dlouhodobé normativy hmotné zainteresovanosti.“ [412]) K podnikovým normativům patřil podíl na přírůstku zisku (resp. podíl na zisku) a podíl z odpisů. „Z nich mohly podniky podle vlastního uvážení financovat decentralizované (centrálně neplánované) investice. Zdrojem zisku se mohly stát i prostředky získané zrychlením obratu zásob, zkrácením doby výstavby nebo odprodejem nevyužitých základních prostředků. (…) „Platnost dlouhodobých normativů měla být podnikům zaručena po celé období pětiletky. Podniky tak měly získat jistotu, že výsledky jejich podnikatelské iniciativy jim plánové centrum neodčerpá, jak tomu bylo v předchozím direktivním systému“. [413])

To měla být jistě velká výhoda proti dosavadnímu sovětskému typu tuhého řízení a plánování, v němž byly úspěšné podniky doslova státem tunelovány a jiné na jejich úkor dotovány. Bralo se to tedy tak, že nejdůležitějším kritériem je rozvoj celé společnosti a že je třeba zvyšovat životní úroveň všech pracujících – nejen těch, kteří měli „to štěstí“ pracovat v úspěšnějších podnicích, přičemž se ovšem zapomnělo na to, že myšlenka větší samostatnosti státního podniku na státu není ničím menším, než jen novým typem **resortismu**.

A tak přestože se nový systém jevil spravedlivější, spravedlivější nebyl, neboť „podmínkou úspěchu byla stabilita pětiletého plánu. Průběh tvorby a realizace třetí pětiletky (1961-65), v níž se již měla uplatnit systémová vazba mezi plánem a hmotnou zainteresovaností podniků, již od prvního roku naznačoval, že s její stabilitou nelze počítat. V letech 1961-62 se pětiletka zhroutila a nemalá část podniků místo předpokládaných zisků vykazovala ztráty. Na počátku pětiletky si řada podniků vytvořila značné vlastní zdroje, které použila na decentralizovanou investiční výstavbu nezahrnutou do ústředního plánu. Tím se však jen zostřily disproporce mezi efektivní nabídkou a poptávkou na investičním »trhu«, vyvolané již dříve stornováním původních centrálně plánovaných zakázek jednak vlivem změněné mezinárodní situace (roztržka s ČLR), jednak korekcí nadsazených domácích centralizovaných investic.“ [414])

Jestliže tuhý centralismus let padesátých vyprodukoval nespravedlnost spočívající v tom, že **úspěšným podnikům byl sebrán zisk**, aby dotoval podniky neúspěšné, výše uvedený systém se ukázal také jako nespravedlivý – **rozdělil stát na podniky s nezaslouženě dobrými výsledky a na podniky nezaslouženě strádající** – a v konečném důsledku na pracující nezaslouženě pobírající vyšší příjem a na pracující nezaslouženě pobírající nižší příjem. Nespravedlnost socialismu, na kterou vytrvale upozorňoval i Lenin, tak byla potvrzena i uměle schvalovanou **nemožností pracujících do těchto změn vstoupit** a ovlivnit je ve svůj prospěch: lokálně i celostátně. Znovu se tak ukázala nevýhoda absence autentických orgánů „vládnoucí“ dělnické třídy, naopak se **zvýraznila úloha řídících podnikových a resortních pracovníků** (hospodářské byrokracie), odrážející se i v lepším platovém ohodnocení. Tento „kočkopes“ ukázal problém nového, tentokrát **neostalinsky** modelovaného socialismu: Buď jít cestou provázanosti podniků s centrálním plánem, což je myslitelné jen potud, pokud je plán dobrý a reálný (splnitelný). Nebo si podniky začnou hospodařit podle svého, což nemusí vést ani ke splnění plánu, ani k podřízení se zásadám uvolňovaných zbožně-peněžních vztahů (tedy vznikajícího trhu). A to v obou případech za situace, kdy jsou zaměstnanci vyloučeni z rozhodování a tím i z přístupu k jakýmkoli korekcím, vyplývajících z jejich individuálních, skupinových i celospolečenských zájmů.

Východisko z této neostalinské polovičatosti mělo být jasné: změna všech vztahů ve výrobě, ovšem **předcházející** všem dalším, z toho vyplývajícím změnám.

Místo toho přestaly hlavní nástroje reformy – dlouhodobé normativy hmotné zainteresovanosti – fungovat. „Četné podniky nejenže nezískávaly potřebné prostředky do prémiových fondů a fondů rozvoje, ale neměly ani dostatek peněz na základní mzdy podle platných mzdových předpisů.“ [415]) Tak došlo k doslovnému **popření třetí etapy reformy**, spočívající ve zvýšení mezd a v rámci tohoto zvýšení i ve zvýšení úlohy centrálně stanovených mzdových tarifů. Centrálně stanovené mzdové tarify, které měly podniky dodržet při výplatách mezd, některé podniky dodržet nemohly. Čili: vzrůst mezd garantovaných státem se nekonal, což vyvolalo u obyvatelstva nespokojenost.

Konzervativci z řad KSČ nikoliv nelogicky radili vrátit se k osvědčenému direktivnímu plánování, aniž si ovšem byli ochotni přiznat, že ke krachu reformy přispěli **nerealistickým navýšením úkolů III. pětiletky**, vyplývající z euforie předchozích úspěchů. Avšak ani je, ani na ně naštvané reformátory ani ve snu nenapadlo, že hlavní příčinou neúspěchu není reforma samá, ale její jednostranná orientace na decentralizaci bez jakékoliv

snahy **odhalit a vyřešit reálné zaostávání úrovně výrobních vztahů za výrobními silami** – jak jinak, než obnovením spoluúčasti pracujících na řízení a vlastnictví „jejich“ podniků, tedy (alespoň zpočátku) obnovením na KSČ i odborech formálně nezávislých (tedy zdola volených) závodních rad.

Pracující tak – nepoznamenáni jakkoli příznivě reformou – zůstali někde uprostřed problémů (nejprve hospodářských, posléze celospolečenských, politických a ideových) a **vývoj nabral nejen skrytý směr do otevřeného konfliktu mezi konzervativci a reformátory** ve vedení KSČ na konci roku 1967, **ale i do na něj navazujícího otevřeného konfliktu sil socialistických a ryze antikomunistických** v roce 1968 (i v letech následujících).

Ale nepředbíhejme: na začátku krize bylo to, že „Nová soustava řízení přestala již v průběhu roku 1962 fungovat a národní hospodářství bylo řízeno „operativně“ z centra, na základě rozpisu ročních plánů sestavovaných bez dlouhodobějšího výhledu, pod tlakem okamžitých havarijních situací a úzkých profilů. První pokus o reformu hospodářského mechanismu po třech letech ztroskotal.“ [416]) Konzervativci ve vedení KSČ tak ještě horší propad zachránili za cenu stagnace, z níž začali být stále více obviňováni. Odhalení politických procesů 50. let, rehabilitace v letech 1960 a 1963, formálnost ve stranické a ideologické práci KSČ, neochota vedení KSČ reagovat na kritiku z dolejších stranických řad, IV. sjezd spisovatelů s prvními opozičními i revizionistickými projevy, západní kultura rozšiřovaná mládeží a uměleckou inteligencí, nemožnost KSČ se účinně opírat o podporu pracujících – to všechno byl balík problémů vedoucích věc socialismu do slepé uličky.

Druhá ekonomická reforma: ke správnému cíli nesprávným způsobem

Do výše uvedeného znovu „vpadli“ ekonomičtí reformátoři, kteří „to nevzdali“:

Za prvé přišli s myšlenkou **obnovy drobného soukromého podnikání** (povšimněme si, že k této modle se reformátoři vrací vždycky a všude, kde se jim zdá, že socialistické vztahy nelze socialisticky řešit, nebo kde mají otevřenou naději k překonání a porážce socialismu). „Ústava z roku 1960 v článku 9 deklarovala, že »v mezích socialistické hospodářské soustavy je přípustné drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly«. Z toho vycházely i stěžejní právní normy z let 1964 a 1965 – Hospodářský zákoník a Zákoník práce. Po roce 1960 se rozběhly diskuse o možnosti obnovit drobné soukromé podnikání, které v březnu 1965 vedly k vydání Zásad pro poskytování některých služeb a oprav občany na základě povolení národního výboru. Vymezený rozsah činnosti byl dosti široký, týkal se hlavních druhů řemesla a ze služeb např. kadeřnictví, praní, mandlování, oprav prádla, úklidu a hlídání v domácnostech.“ [417]) To bylo rozumné, neboť tím bylo vyloučeno ono „vykořisťování cizí pracovní síly“. Avšak nezůstalo u toho: „Slovenští ekonomové Eugen Löbl (odsouzený v procesu s R. Slánským) a Miroslav Kontra patřili v tehdejší době k nejotevřenějším kritikům předchozí živnostenské politiky. Oba požadovali znovuzrození škály drobných podniků, které by obohatily sortiment výroby, zlepšily nabídku služeb pro obyvatelstvo a pomohly obnovit tržní konkurenční prostředí.“ [418]) To se zdálo být také rozumné – až na to, že tito reformátoři nemohli dát svými návrhy záruku, že tímto způsobem nebude opět obnoven kapitalismus. Tím spíše, že vůbec nepožadovali, aby si i nad tímto vlastnictvím ponechali kontrolu zaměstnanci podniku formou svojí samosprávy. Jak jinak, když by tím narušili kapitalistickou ideu výlučnosti soukromého vlastnictví.

Za druhé, aby **překonali** konzervativci obnovované **centrální plánování**, rozhodli se reformátoři do něho vlámat zdola a postupně, a to během IV. pětiletého plánu. Neúspěch I. reformy měl být napraven II. reformou. Nechme se dále vést textem Zdislava Šulce v jeho kapitole nazvané Hospodářský mechanismus a uveřejněné v obsáhlé kolektivní práci Hospodářské a sociální dějiny Československa:

„Východisko přineslo víceméně náhodné přijetí O. Šika prvním tajemníkem ÚV KSČ a prezidentem republiky A. Novotným, jemuž si Šik stěžoval na neochotu Rudého práva otisknout jeho článek o potřebě uplatnění zbožně-peněžních (tržních) vztahů v mechanismu fungování ekonomiky. Prezident Novotný tehdy ještě nepokládal Šika za potencionálního politického rivala (znal se s ním z koncentračního tábora, kde mu Šik jako spoluvězeň poskytoval pomoc) a uvěřil řediteli Ekonomického ústavu ČSAV, že je schopen předložit pozitivní program řešení problémů spojených s neuspokojivým fungováním ekonomiky. (…)

Po této schůzce rozhodlo vedení KSČ počátkem roku 1963 vytvořit tým pověřený přípravou návrhu nové soustavy řízení. Práce zajišťovala Státní komise pro řízení a organizaci (SKŘO). Po Františku Vlasákovi, který byl jejím předsedou do února 1965, byl do čela komise jmenován Josef Toman, do té doby zástupce vedoucího národohospodářského oddělení ÚV KSČ. Tato instituce, podřízená přímo předsedovi vlády Jozefu Lenártovi, disponovala jen nepočetným aparátem a opírala se o komise složené z expertních odborníků, kteří zpracovávali jednotlivé části projektu reformy.“ [419])

„Klíčové postavení měla tzv. teoretická skupina v čele s O. Šikem. Právě ona formulovala celkovou koncepci reformy. Vstupním materiálem této skupiny se stal Návrh tezí o zdokonalení soustavy řízení národního hospodářství (autoři B. Komenda a Č. Kožušník z Ekonomického ústavu ČSAV a R. Kocanda, L. Matějka, L. Říha aj., Prošek z Výzkumného ústavu národohospodářského plánování).

Dokument věnoval hlavní pozornost vytvoření situace, za níž by se podniky staly – řečeno dnešní terminologií – reálnými tržními subjekty. Pojem trh však byl pro vládnoucí garnituru nepřijatelný, a proto ekonomové mluvili o zbožně-peněžních vztazích. Návrh tezí nepředpokládal direktivní určování objemu a struktury výroby a limitování spotřeby jednotlivých výrobních činitelů. Místo toho mělo dojít ke stanovení „obecných ekonomických podmínek“, jejichž jádrem byl nový cenový mechanismus založený na rovnovážných cenách, odpovídajících skutečné nabídce a poptávce, a nový systém „hmotné zainteresovanosti podniků“. Důchody podniků měly být „přísně vázány na skutečnou realizaci zboží“. Návrh nepočítal s vytvořením kapitálového trhu. Kromě podnikových zdrojů na obnovovací a modernizační investice (plynoucích z podílu na zisku a z odpisů) mělo být řízení investiční činnosti „v zásadě prováděno centrálně“ a investice financovány i formou dlouhodobých bankovních úvěrů. Také u trhu práce se ještě předpokládala vysoká míra jeho regulace (závazné katalogy a tarify podle profesí, rozmísťování mládeže na školy aj.). Proti předchozí reformě znamenal Návrh tezí hlavní posun vpřed v oblasti vytváření podmínek pro fungování trhu zboží a služeb.“ [420])

Až potud se zdálo vše v pořádku: reformátoři se na rozdíl od I. reformy dopracovali ke zjištění, že **je nutné reformovat nejen řízení** (soustavu řízení) **výrobních sil**, ale i **zbožně-peněžní vztahy** a dokonce **i vztahy pracujících k výrobním prostředkům**, když už v roce 1964 začali neveřejně (a mimo vedení KSČ) diskutovat o vytvoření tzv. podnikových rad pracujících. Bohužel však nepochopili, že zbožně-peněžní vztahy jsou **nedílnou** součástí **všech** výrobních vztahů, tedy i vztahů vlastnických (resp. jakýchkoliv vztahů k výrobním prostředkům), vztahů mezi podřízenými a nadřízenými a vztahů – pracovních i mimopracovních – mezi zaměstnanci) a že tudíž, aby zbožně-peněžní vztahy neměly **jednostranný** (dezintegrující, v konečném důsledku **ke kapitalismu vedoucí**) efekt, musely by být reformovány **rovnovážně** všechny složky těchto vztahů!

Není proto divu, že začali **chybně vymezovat i podobu a roli tzv. podnikových rad pracujících** – nikoliv marxisticky jako center politické a ekonomické moci dělnické třídy (v užším slova smyslu), resp. všech námezdně pracujících (v širším slova smyslu), ale revizionisticky (jako okolnostmi vynucené, tudíž trpěné součásti **elitářského**, čili ve prospěch trhu i ve prospěch vlastních výhod působícího „odborného“ (ve skutečnosti manažerského) vedení podniků. O těchto záměrech však vedení KSČ nebylo informováno, údajně z obavy, že

by takto uvažující reformátoři byli oprávněně obviněni z kopírování jugoslávského vzoru dělnických rad, považovaných tehdy za revizionistickou úchylku.

A tak k propagované (a vedení KSČ známé) reformě řízení a zbožně-peněžních vztahů získali reformátoři kladný přístup prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta Antonína Novotného, tajemníka ÚV KSČ pro ekonomiku Drahomíra Koldera a předsedy vlády Jozefa Lenárta. „Většina členů předsednictva však předloženým textům nerozuměla. Jejich hlavní starostí bylo, aby neschválili něco, co by mohlo ohrozit jejich mocenské pozice. (…) Sotva předsednictvo ÚV KSČ politicky požehnalo na svou dobu poměrně radikální, i když z hlediska konzistentnosti systému stále ještě omezené koncepci ekonomické reformy, v metropoli »reálného socialismu« byl v říjnu 1964 z vedení státu i KSSS sesazen N. S. Chruščov. Právě reformní atmosféra v jeho éře bránila konzervativním silám ve vedení KSČ postavit se otevřeně proti reformě. Kritika Chruščovova často velmi problematického »reformátorství«, k níž přistoupilo nové sovětské vedení v čele s L. I. Brežněvem, byla vodou na jejich mlýn. I když zatím nebyli s to veřejně zahájený reformní proces zvrátit, snažili se jej zpomalit odkládáním nejzávažnějších rozhodnutí a získat tak čas pro jeho pozdější zastavení.“ [421])

Reformátorům nepřály ani pozdě zahájené práce na přípravě IV. pětiletého plánu i „reálná situace, vyznačující se značnými deformacemi celkové struktury ekonomiky i nerovnováhou efektivní nabídky a poptávky“ [422]). I přes to **Hlavní směry zdokonalování plánovitého řízení národního hospodářství** vstoupily v platnost 1. 1. 1966. Po I. etapě týkající se **změn odvodů** byla 1. 1. 1967 zahájena II. etapa spočívající ve **stanovení tří kategorií cen**. Pevné ceny byly stanoveny pro základní životní potřeby obyvatelstva, hlavní zemědělské produkty a část surovin a materiálů. Volné ceny byly určeny pro výrobky zvláštní jakosti a módní novinky. Kromě toho začaly platit i limitované ceny stanovené dohodou dodavatelů a odběratelů v mezích celostátně určených limitů.

Následkem obou etap reformy byly **ekonomicky neodůvodněné rozdíly v rentabilitě podniků**, které je **opět** rozdělily na bohaté a chudé a které si vynutily dotace chudým, které spolkly polovinu celkového výnosu odvodů z hrubého důchodu. Znovu převládly direktivní přístupy. To, co bylo poznáno jako hlavní nedostatek v letech padesátých, nebylo odstraněno ani reformami let šedesátých. U reformátorů to vedlo k přesvědčení, že **bez politických změn a úplného přechodu ke „svobodnému trhu“** není možné socialistickou ekonomiku reformovat (ve skutečnosti rozložit). Konzervativce to vedlo k přesvědčení, že jakékoli decentralizace řízení a reformy cen a zbožně-peněžních vztahů povedou k ohrožení nejen jejich moci, ale **celého socialismu**. Obhájci reformy varovali před návratem centristického modelu, konzervativci obhajovali status quo bez programu řešení narůstajících problémů. Rozpor mezi ekonomikou a ideologií tak narůstal nepozorovaně, **opět za zády pracujících a bez jejich účasti**.

Marxisticky nevyřešená koncepce podnikových rad pracujících

Tomu ovšem nemohlo být jinak. Jak už bylo uvedeno, reformátoři (v čele s ředitelem Ekonomického ústavu ČSAV a členem ÚV KSČ Otou Šikem) sice už v roce 1964 začali diskutovat o vytvoření samosprávných podnikových rad, nikoliv ale jako prostředku k dalšímu rozvoji socialistických výrobních a společenských vztahů, ale jako jediného možného **prostředku k oslabení závislosti podniků na centru**, jehož prostřednictvím by bylo možno v Československu obnovit trh a tím (pochopitelně) i kapitalismus. Na rozdíl od závodních rad z let 1946 až 1955 byly totiž tyto rady chápány jako podnikatelské instituce a předpokládalo se, že do nich budou pracující volit jen ty, kteří řízení a výrobě bezprostředně rozumějí, tedy dosavadní ředitele a technicko-hospodářské pracovníky. Veřejně se o tom ovšem začalo mluvit a psát až v roce 1968, dílem proto, že teprve tehdy bylo nové vedení

KSČ tomu ochotné naslouchat, dílem proto, že veřejnému vyslovování různých koncepcí tehdy přestalo být bráněno. Zásluhu na odhalení toho, o čem se v tomto smyslu v roce 1968 diskutovalo, má útlá práce Radima Šimůnka s názvem Rady pracujících – orgány podnikové samosprávy v roce 1968, napsaná v roce 2011 a internetově zpřístupněná zájemcům Právnickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze.

Jedním z veřejně diskutujících byl profesor Vysoké školy ekonomické Pavel Hrubý. Pozitivním posunem vpřed bylo to, že v článku publikovaném 2. 5. 1968 v odborářském deníku Práce odmítl ryze manažerské vedení zčásti osamostatněných podniků, nicméně sklouzl k polovičatému řešení z dob státního kapitalismu před Únorem 1948: „V širším vedení firmy by podle návrhu Hrubého měla stanout skupina složená ze zástupců zaměstnanců (2 zástupci), ze zástupce oborového hnutí a několika odborníků (3-4), kteří by byli v pozicích ředitele a jeho zástupců, kteří by prošli nejprve konkurzem a na jeho základě by z nich zaměstnanci podniku zvolili vedení. Zákonem by pak bylo stanoveno, které věci by rozhodovalo vedení podniku jako celek a které ředitel či další statutární orgány ve vlastní pravomoci.“ [423])

Negativum spočívalo v tom, že Hrubého návrh nepočítal s konstituováním **vlastního zájmového orgánu zaměstnanců (který by stál nad odborným vedením podniku, nebo ho alespoň kontroloval)** a že neumožňoval zaměstnancům zvolit si do vedení podniku alespoň třetinovým poměrem (tak jako tomu bylo před Únorem 1948) **zástupce z vlastních řad**. Čímž (v obojím případě) zaostal jak za koncepcí závodních rad, tak i voleb do národních podniků z dob před Únorem 1948. I takto opatrně koncipovaný Hrubého návrh ovšem vyvolal strach reformních ekonomů a řídících pracovníků z dělníků, resp. z jejich odborné způsobilosti podílet se na řízení podniku. Přitom pojato důsledně marxisticky nemělo jít o nahrazení odborníků dělníky, ale o dosažení **politického dohledu dělnické třídy nad těmito odborníky** – někdy i odborníky, nakaženými elitářskými (ve své podstatě tedy buržoazními) manýry.

Jenže toto marxistické pojetí ukazující na nově se formulující rozpor mezi zájmy **nenápadně se vytvářejících elit** a zájmy námezdně pracujících **přímo uvnitř socialismu** (pojetí, které mohlo tento rozpor vyřešit) by se bývalo dostalo do rozporu s míněním konzervativců ve vedení KSČ, **neschopných si nejen tento rozpor připustit, ale veřejně ho i přiznat**. Nebylo přece možné uvažovat o tom, že by v rozvinutém socialistickém státě oficiálně ovládaném dělnickou třídou bylo vůbec něco takového možné. A přesto to bylo nejen možné, ale i nutné: vždyť už Lenin zdůraznil, že je-li státní podnik převáděn na chozrasčot (tedy vlastní hospodářský rozpočet), a to z „naléhavé nutnosti zvýšit produktivitu práce, dosáhnout, aby každý státní podnik pracoval beze ztrát a rentabilně, vede spolu s nevyhnutelně se prosazujícími resortními zájmy a jejich přeháněním k tomu, že se zájmy dělnických mas dostávají do určitého rozporu se zájmy ředitelů stojících v čele státních podniků nebo správ, jimž tyto podniky podléhají“ [424]).

A tak se nelze divit, že pokud se vůbec objevily návrhy zohledňující práva řadových zaměstnanců, „odkazovaly pracující a jejich zájmové organizace jen do role prosazovatele vlastních, především mzdových požadavků“, přičemž „roli v řízení podniku měli přenechat manažerům“. [425]) Návrhy opět chybné, jednak degradující politické a ekonomické zájmy pracujících jen do roviny mzdových požadavků, jednak tím narušující i výsadní a nezastupitelné postavení odborů (původně určených „jen“ k obhajobě mzdových, sociálních a pracovně-právních požadavků).

Pokrokem byl proto návrh Pavla Ernsta, „že by měly vzniknout čistě zaměstnanecké orgány, které by zastupovaly a vyjadřovaly zaměstnanecké zájmy při řízení podniku“, přičemž „vedle nich by pak působila odborová organizace, jež by zastupovala zájmy pracovní, mzdové a sociální“ [426]). Pokrokovým byl v tom smyslu, že už počítal s vlastním orgánem pracujících, chybným ovšem v tom smyslu, že ještě nedospěl k poznání, že takovýto

orgán musí být ve svých přesně vymezených rámcových pravomocích **nadřazený** odbornému vedení podniku.

Dalším pokrokem vpřed byl proto názor Miloše Bárty, který už s touto nadřazeností počítal a s námitkami, že by zaměstnanci nedokázali řídit svůj podnik odborně, se vyrovnal tím, že by „nic nemělo bránit radě pracujících, která bude složena jen ze zaměstnanců podniku, aby se v odborných otázkách, v nichž členové nebudou schopni sami plně posoudit dopady různých variant, obrátila na specializovaný ústav či odborníky jednotlivce.“ [427]) I když ani tento návrh nedospěl k nutnému třídnímu (marxistickému) odlišení **rozdílného** vztahu **řadových** a **řídících** zaměstnanců k výrobním prostředkům, tudíž i k rozdílným zájmům a názorům na řízení podniku a výsledky výroby a práce, lze ho hodnotit jako nejzazší (a nejpokrokovější) bod tehdejšího poznání.

Bohužel se proti němu (už tehdy!) ostře vyhranil návrh Václava Klause (pozdějšího obnovitele kapitalismu a prezidenta v České republice), který 8. 5. 1968 odmítl účast pracujících na řízení a navrhl do socialistických poměrů implantovaný koncept běžný v kapitalistických státech: „nezávislé odborné hospodářské vedení odpovědné pouze za hospodaření podniku a jeho efektivitu“ + „kolektiv pracovníků podniku, jehož zájmy by reprezentovaly odborové orgány“ + „správní rada, či jinak zvaný orgán, který by rozhodoval o dlouhodobé koncepci podniku, zabezpečoval dohled nad vedením a hájil zájmy celospolečenského vlastnictví“ („účastni ve správní radě by pak měli být zástupci nejrůznějších institucí, včetně zástupců podnikového pracovního kolektivu“). [428]) Účast pracujících na řízení podniku Klaus pokrytecky (jakoby prosocialisticky) odmítl s tím, že by šlo o „vážné nebezpečí přespřílišné »pseudodemokracie« prosazováním lokálních, subjektivních zájmů, které nemusí být v souladu se zájmy celospolečenskými.“ [429]) V tom měl sice pravdu, ale opomněl se „pochopitelně“ zamyslet nad nutností celospolečenského (a nutně centralizovaného) systému rad pracovních kolektivů, který by toto nebezpečí odstranil a který by pracujícím zajistil jak ekonomickou moc v závodech a podnicích (tedy rámcově vymezenou moc nad svěřenými výrobními prostředky), tak i moc politickou (jako politickou moc dělnické třídy vývojem přetvářené do „širší“ třídy všech námezdně pracujících) ve státě.

To tedy měla být Klausova odměna socialistickému režimu za to, že mu umožnil přístup k západní literatuře a stáž na neapolské univerzitě (1966). Ale abychom byli spravedliví: pokud by býval Klaus připustil, že **správní rada podniku** (v rámci těch kompetencí, které zdůraznil) je orgán řadových zaměstnanců volený řadovými zaměstnanci, dospěl by fakticky ke „konečnému“ (tedy marxistickému) vyřešení problematiky samospráv zaměstnanců. A pokud by ještě orgány podniku obohatil o „dozorčí radu“ (složenou jak ze **zdola volených zástupců** řadových zaměstnanců, tak **shora jmenovaných zástupců** zakladatele podniku a vyšších kontrolních orgánů), měl by tak nejen historickou zásluhu na správném vyřešení tehdejší ekonomické a politické krize, ale i **na správném přechodu ze socialismu tzv. reálného v socialismus samosprávný**. Protože však byl od počátku třídně (jeho otec byl účetním) a tak i revizionisticky determinován svým skrytým (a od roku 1989 otevřeným) pravicovým smýšlením, čekala ho neméně zářná kariéra rozbíječe socialismu. Jak jinak, když jemu a jemu podobným ekonomům bylo umožněno rozbíjet socialismus zevnitř (nejprve v Ekonomickém, později v Prognostickém ústavu ČSAV). Jak také jinak, když se ÚV KSČ za celou dobu trvání socialismu nepodařilo odhalit narůstající rozpor mezi výrobními vztahy a výrobními silami, resp. zaostávání úrovně rozvoje výrobních vztahů za úrovní rozvoje výrobních sil (jak jinak než také v důsledku přeceňování ekonomického rozvoje před společenskými a výrobními vztahy) a jak jinak, když z toho povstávající rozpory bylo ochotno řešit jen ekonomickými reformami a v důsledku toho dopřávalo sluchu ekonomům pošilhávajícím po Západu.

Tomu nemohlo zabránit ani „prozření“ otce II. reformy Oty Šika, když se ve svém článku, příznačně dvojsmyslně nazvaném Jak dosáhnout obratu a uveřejněném 21. 5. 1968

v odborářském deníku Práce, vyjádřil **proti původní manažerské koncepci vedení podniku** [430]): „Domnívám se tedy, že nad ředitelstvími podniků by měly vznikat rady pracujících, složené podle velikosti podniku zhruba z 10 – 30 členů. Rozhodující část těchto členů by byla volena pracujícími z jejich řad, přičemž ovšem by měli být voleni takoví lidé, kteří jednak svými morálními a povahovými vlastnostmi, jednak i svými odbornými znalostmi a přehledem dají ostatním pracujícím záruku, že budou správně a kvalifikovaně obhajovat jejich dlouhodobé zájmy.“ Podle Šika „rada pracujících měla působit jako kontrolní a dohledový orgán, kterému by byla předkládána základní koncepce ekonomického rozvoje podniku, základní zaměření investiční výstavby, zásady rozdělení hrubého důchodu včetně zásad pro vytváření podílů na hospodářských výsledcích, základní vnitropodnikové předpisy, čtvrtletní a roční závěrečné bilance podniků a další zásadní dokumenty a rozbory týkající se podniku. Hlavní pravomocí rady by pak byla volba i možnost odvolání ředitele podniku, rozhodování o výši odměn pro vedení podniku či rozhodování o statutárních otázkách podniku. Odborová závodní rada měla mít v těchto případech funkci předkladatele kandidátních listin s vícero kandidáty. Rada pracujících měla skládat účty o své činnosti osazenstvu podniku a měla jím být také kontrolována. Ředitelé pak měli být vybíráni, jmenováni a kontrolováni samotnou radou.“ [431])

Nic proti tomu, dokonce se jednalo o pokrok oproti jugoslávským dělnickým radám, když Šikem byla oprávněně (leninsky) zdůrazněna **kontrolní funkce kolektivu pracujících**. Ovšem ona starost o to, aby do rad byli zvoleni „ti správní lidé“ už v samém počátku podkopala nejen demokratičnost celého projektu, ale i třídní (marxistickou) zásadovost, spočívající v jasné podřízenosti ředitele a jím jmenovaných vedoucích pracovníků časově i obsahově omezenému, tedy **rámcovému rozhodování řadových zaměstnanců** (zabezpečené tím, že by do podnikové rady pracujících mohli být zvoleni **jen řadoví zaměstnanci**). Tedy onu historickou nutnost, prostřednictvím níž by trvale podřízení zaměstnanci **konečně** (v lidských dějinách snad vůbec poprvé) získali prostřednictvím výhradně své rady rámcovou a kolektivní (nicméně **trvalou**) kontrolu nad svými nadřízenými, což by byl předobraz budoucnosti spočívající v tom, že v pokročilém (samosprávném) socialismu budou všichni lidé schopni vystupovat (podle celospolečenských i svých potřeb) v podřízených i nadřízených pozicích, aniž by jim tedy byla trvalost konkrétní (reálné) nadřízenosti či podřízenosti doživotně nebo po značnou část života předurčena. V návrhu tedy chyběl onen nutný **historický posun na úrovni výrobních vztahů vertikálních**, tedy mezi podřízenými a nadřízenými, kdy měla být konečně narušena dosavadní **jednostranná trvalost podřízenosti řadových zaměstnanců** vůči jim nadřazenému vedení podniku.

Na základě Šikova konceptu byly pro zakládání a činnost podnikových rad pracujících vypracovány **Prozatímní zásady pro zřizování a ověřování činnosti kolektivních orgánů demokratické správy a podnikových orgánů**, schválené vládou 6. 6. 1968, které sice Šika omezily v jeho úvahách o tom, kdo by měl být členem rad, ale nerozhodly vysloveně ve prospěch řadových zaměstnanců a posílily postavení ředitele a pravomoci zvolené rady na úkor rozhodovacích možností celého kolektivu pracujících. Opomenuty zůstaly i kontrolní pravomoci zaměstnanců, resp. možnost ustavování a voleb kontrolních orgánů samotnými zaměstnanci. [432])

Za takové situace nepochopení problému nemohly pomoci ani „objevné“ návštěvy Jugoslávie, kde sice léta zaměstnanecké samosprávy existovaly, ale byly postaveny na nesprávných základech (které spolu s tím propojenými disproporcemi, neodstraněnou převahou soukromého vlastnictví v zemědělství, nacionálními vášněmi a absencí místních etnických samospráv vedly k zániku socialismu v Jugoslávii a k jejímu rozpadu podobně jako v ČSSR). Přitom kdo mohl navštívit Jugoslávii a seznámit se zde s fungováním samosprávných podniků, musel přijít na to, proč to tak, jak to navrhoval Ota Šik, nemůže

fungovat. Tak jako např. profesor Ivan Hrůza, který na to upozornil ve svém vystoupení na teoreticko-praktickém semináři věnovaném socialismu a samosprávě 2. 3. 1996 [433]):

„V šedesátých letech jsem byl na přednáškovém zájezdu na více místech Jugoslávie. Také jsem vystupoval v závodě Pelagonia – je to v Makedonii, blízko řeckých hranic. Tvrdilo se mi, že to je shromáždění dělnické rady, ještě s dalšími zájemci. Měl jsem mimořádný zájem o to, kolik je v té dělnické radě dělníků – dělnická rada měla několik desítek členů. Nejprve, v průběhu jednání, mě poučil přítomný předseda stranické organizace, že takovou otázku vůbec nelze klást, že přece členové dělnické rady byli řádně zvoleni a kdybychom kladli otázku, kdo z nich je a není dělník, tak diskriminujeme nedělníky. Protože se mi pochopitelně taková odpověď nezdála dostačující, tak se mi pak podařilo popovídat s předsedou odborové organizace, který také byl v dělnické radě. A od toho jsem se, po delších průtazích, dozvěděl, že v té několik desítek členů čítající dělnické radě byli dva dělníci. Většinou byli členové dělnické rady příslušníci technické inteligence. Když jsem se od toho odboráře pak chtěl dovědět, jakým způsobem kolektiv závodu kontroluje činnost dělnické rady – a to byl velký závod, který zahrnoval jednak velmi široký okruh zemědělské výroby (ve srovnání s našimi tehdy už velkými státními statky by to pokrylo několik území státních statků), jednak průmyslovou výrobu využívající zemědělské produkce k dalšímu zpracování – tak prakticky možnost kontroly této tzv. dělnické rady pracujícími byla naprosto nulová. Dokonce se nedařilo osazenstvu čelit ani různým byrokratickým praktikám, se kterými příslušníci technické inteligence, tvořící většinu této dělnické rady, dosahovali prosazování svých vlastních zvláštních zájmů na úkor většiny osazenstva.“

Z tohoto poznání vyvodil Hrůza závěr, že „čelit tomu je možné jen širokou kontrolou zdola. Kontrolou, která prosadí, aby se technickoorganizační stránka řízení uplatňovala co nejdůsledněji v zájmu takové sociálně ekonomické stránky řízení, která zajišťuje, aby z toho měli prospěch všichni pracující a nejen úzká skupinka“. [434])

Z toho, že „se v Jugoslávii do dělnických rad snadněji dal zvolit inženýr, který totiž mohl činnost v dělnické radě spojit se svým profesním začleněním (lépe) než dělník, pro kterého bylo velmi náročné tuto funkci vzít“ [435]), tak mohl Hrůza odvodit nejen to, že „nesmírně tedy záleží na aktivitě dělnické třídy orientované tímto směrem“ [436]), ale přímo i to, že aby zaměstnanec (lhostejno, zda uvědomělý či neuvědomělý, nicméně zcela jistě znalý a obeznámený s problémy práce a výroby) tuto aktivitu projevil a byl v jejím rámci ochoten **převzít část odpovědnosti za spolurozhodování o celém podniku a jeho výrobě**, je nutné ho na tom **náležitě hmotně zainteresovat**, tzn. přiznat mu tomu odpovídající **podíl na čistém zisku podniku** i **odměnu za výkon svěřené konkrétní funkce či kontrolní činnosti**. Tedy (v konečném důsledku) přiznat mu i **podíl na spolurozhodování o čistém zisku podniku**, tudíž i o využití jisté (zákonem určené) části tohoto zisku jak k vyplacení **odměn za nadstandardní práci**, tak i k vyplacení **rovného podílu mezi všechny zaměstnance** (rovného proto, neboť se na rozhodování o výrobních prostředcích podíleli všichni samosprávně: **rovným hlasem, tedy i rovným dílem**).

Dělníci: poločas rozpadu, družstevníci: poločas růstu

To, že se v roce 1968 nepodařilo správně koncipovat, zavést a uzákonit samosprávu zaměstnanců, mělo pro osud socialismu závažné důsledky. Jeden z nich spočíval v tom, že se tak nepodařilo zabránit rozpadu **třídní uvědomělosti a soudržnosti** dělnické třídy.

Ta byla už v 60. letech 20. století do značně podkopána už tím, že právě v tomto období předstihly dělnické příjmy v sousedních kapitalistických zemích (a to i se započtením širokých bezplatných služeb v ČSSR) příjmy našich dělníků – v Rakousku o 20% a v SRN dokonce o 46%. [437]) KSČ a vláda výrazně podcenily skutečnost, že mnozí (jistěže nikoliv všichni) českoslovenští dělníci místo toho, aby spontánně oceňovali realizované **zkracování**

pracovní doby, začali pociťovat jako křivdu, že mají nejen **menší příjmy** než jejich kolegové v těchto státech, ale i než jejich nadřízení, a že tudíž byli naopak ochotni pracovat více (i ve svém volném čase, jak o tom svědčilo rozšířené melouchaření), aby si tak i více vydělali. Přičemž už tehdy si mnozí z dělníků nebyli schopni uvědomit, že v kapitalismu je to tak možno jen za třech podmínek: poprvé při existenci nezaměstnanosti, podruhé při větším pracovním nasazení, potřetí při zabezpečování zisků zejména nadnárodních firem vykořisťováním kolonií nebo levné pracovní síly v rozvojových zemích.

Nicméně právě proto to měla být ta **správná doba k nastartování dělnické aktivity v oblasti samospráv zaměstnanců**, prostřednictvím nichž mohli (podle svého vlastního uvážení) začít řadoví zaměstnanci v podnicích spolurozhodovat, co je pro ně lepší: zda se prostřednictvím dalšího zvyšování produktivity práce (vyžadující odpovědný přístup k práci s výrobními prostředky a nutné obětování části zisku do modernizace výroby) zaměřit **na zkracování pracovní doby** (a tak využít nárůst volného času pro své zájmy, potřeby a odpočinek) nebo **na zvyšování vlastního příjmu**, nebo (v ideálním případě) **postupně a úměrně na obojí**. Bylo by to tedy v okamžiku, kdy by sami dělníci museli začít **aktivně bojovat** proti své vlastní neuvědomělosti. Kdy by si totiž museli v plné míře uvědomit, že např. vyšší platy jejich kolegů v Rakousku a SRN jsou vykoupeny nezaměstnaností a bezdomovectvím jiných, čehož byli Československu od roku 1948 ušetřeni a čehož by jistě bývali chtěli být (v touze po lepších příjmech i bydlení) ušetřeni i nadále; že přestože růst HDP v kapitalistických zemích nedosahoval tempa růstu národního důchodu v socialistických zemích, mohly západní země vycházet z **historicky průmyslově silnějšího základu** (do značné míry způsobeného i dřívějším vykořisťováním kolonií) než země východní; že růst HDP nelze srovnávat s růstem národního důchodu zejména proto, že zatímco z výsledku HDP v kapitalistických zemích mají nadprůměrný zisk bohatí, národní důchod obsahuje složky, které jsou vydávány do sociálního a veřejného systému **bezplatně přístupného všem pracujícím** - a konečně že veškeré zjištěné zaostávání ČSSR za západními státy nepovstalo z důvodu nereformovatelnosti socialismu podle západních principů (jak se o tom snažili dělníky v roce 1968 lživě přesvědčit antikomunisté), ale ze zcela konkrétních chyb KSČ, dosud neochotné se dělit o zdary a nezdary socialismu s dělnickou třídou, za jejíž předvoj se vydávala. A v důsledku čehož tedy byli Západem nepříznivě ovlivněni nejen někteří ekonomové, prognostici i někteří řídící pracovníci, ale tehdy už i někteří dělníci.

A tak vše nezadržitelně plynulo do uzavřeného kruhu, či spíše slepé uličky, resp. **pod pásy tanků Varšavské smlouvy**.

Konkrétním **kontrolním potvrzením** správnosti všech výše uvedených závěrů (tedy včetně toho, na čem měly být založeny hospodářské reformy, určené především pro průmysl a stavebnictví, a jaká měla být koncepce podnikových rad pracujících), stejně tak i nesprávnosti reforem a úzké dobové podmíněnosti tehdejších rad pracujících, byla **tehdejší situace v zemědělském družstevnictví a na venkově vůbec – čili v oblastech, jichž se reformy dotkly jen nepřímo**.

Zatímco Praha bouřila „reformami“ a politickými změnami, venkov zůstal ze své většiny i v roce 1968 poměrně klidný a zejména družstevníci (pokud nebyli v roce 1968 znovu zataženi do sporu o provedený způsob kolektivizace v padesátých letech nebo o další bytí či nebytí družstevnictví) se vyjadřovali k dění v Praze opatrně a často kriticky jako o „výmyslech“, „hloupostech“ a „pražských novotách“. To ovšem nebyl výraz vesnické zabedněnosti a zpátečnictví, jak se to pokoušeli zlobně pojmenovat pravicově orientovaní měšťáci, ale uvážlivosti zodpovědného hospodáře, objektivně vyplývající z celé řady příčin:

Poprvé z dosažení relativního klidu na venkově po odeznění rušných let bojů o kolektivizaci. Podruhé z rostoucí důvěry v družstevnictví, vyplývající z jeho stabilizace, jeho postupného růstu (včetně růstu odměn) závislého nejen na pozornosti státu, ale i na bezprostřednějším vztahu družstevníků k půdě a dalším výrobním prostředkům, nacházejícím

se ve společném vlastnictví. Na rozdíl od dosud **nevyřešeného bezprostřednějšího vztahu dělníků k výrobním prostředkům** v podnicích, závodech a provozovnách byl vztah členů JZD k družstevním výrobním prostředkům **již vyřešen** a družstevníci tedy naopak potřebovali klid k tomu, aby se i družstevnictví (jehož perspektivy byly velké a dosud ne zcela naplněné) mohlo ve stabilizovaných státních a politických podmínkách dál nerušeně rozvíjet.

Především mělo před sebou další **perspektivu velkovýroby**. K 1. 3. 1949 se v Československu nacházelo 1 507 064 vlastníků zemědělské půdy o celkové výměře 7 319 759 hektarů, z nichž 19,7% hospodařilo na rozloze do půl hektaru, 26,4% na rozloze od půl do dvou hektarů, 23,3% mělo pozemky od dvou do pěti hektarů, 16,9% pozemky od pěti do deseti hektarů, 10,6% od deseti do dvaceti hektarů, 2,3% od dvaceti do padesáti hektarů a 0,8% o větší rozloze. [438]) Každé z prvních 28 JZD vzniklých v tomto roce hospodařilo v průměru na rozloze 250 ha zemědělské půdy. Na konci roku 1949 to už bylo 2 098 JZD (z toho 96,1% I. typu). V roce 1952, kdy už převládl počet JZD III. a IV. typu, bylo napočítáno 8 636 JZD, přičemž průměrná rozloha zemědělské půdy každého z nich se zvýšila na 372 ha. V roce 1957, kdy počet JZD III. a IV. typu dosáhl sta procent, bylo v ČSR registrováno 11 090 JZD s průměrnou výměrou zemědělské půdy 312 hektarů. V roce 1960 (tedy před I. etapou slučování vesnických JZD do větších celků) dosáhl počet JZD 10 816 s průměrnou rozlohou zemědělské půdy 453 ha. Za celé toto období (od roku 1949 do roku 1960) stoupl počet členů JZD z jednoho tisíce na 994 400 a počet stálých pracovníků JZD (včetně nečlenů JZD) ze stejného základu na 855 000. Následným slučováním sice klesl počet JZD v roce 1962 na 7 862 a v roce 1968 na 6 352, ale současně tím narostla jejich rozloha, lépe uzpůsobená k intenzifikaci zemědělské velkovýroby, a to na 671 hektarů v průměru na jedno JZD. Tím došlo i ke sloučení a zmnožení stájových kapacit a počtu zemědělské techniky. [439])

Růst produkce a zisku pochopitelně vedl k růstu odměn družstevníkům. Bez započtení naturálií a výnosů ze záhumenků se tak průměrná měsíční odměna družstevníka zvedla z 1102 Kčs v roce 1965 na 1623 Kč v roce 1970. I když šlo o růst o 32,1 %, i tak tento měsíční příjem zaostával za průměrnou měsíční mzdou v ostatních odvětvích národního hospodářství (v roce 1965 ještě o 26,1%). Ale i tak měl perspektivu dohnání a předehnání výdělků dělníků, která se skutečně začala naplňovat (v roce 1970 srazili družstevníci tento rozdíl na 16,1% , v roce 1980 dosáhli stejného průměrného příjmu a v roce 1986 už převýšili ostatní odvětví národního hospodářství o 19%! [440])

Ještě důležitějším faktorem bylo to, co závislost těchto příjmů na vlastních rozhodnutích, na výsledcích a kvalitě vlastní práce a tím i vlastního vztahu každého člena JZD k družstevním výrobním prostředkům způsobilo: Že totiž podle Vzorových stanov JZD z roku 1957 skončila v družstvech počáteční hegemonie zámožnějších sedláků, neboť zásada „kolik členských podílů, tolik hlasů“ byla po vydání zákona č. 59/1959 Sb., o JZD, a Ústavy ČSSR v roce 1960 (podle jejího článku 8) upravena na zásadu „co člen, to hlas“ [441]), která zvýraznila „**klíčovou úlohu členské schůze, volbu družstevních orgánů a rozhodování představenstva v souladu s většinovým stanoviskem družstevníků**“ [442]).

Důležitým faktorem ovšem byla také důsledná (a proto i úspěšná) snaha ÚV KSČ o **postupné stírání rozdílů mezi městy a venkovem**. Šlo o zlepšující se vybavenost obcí tím, co měla k dispozici města (především služeb), včetně vytváření nových pracovních míst či zlepšování jejich dostupnosti ve městech a zlepšování bydlení družstevníků a vybavenosti domácností.

Rok 1968 byl, aniž to tehdy mohl kdokoliv tušit, **poločasem trvání socialismu v Československu**: po dvaceti letech od Února 1948 mělo následovat ještě 21 let do Listopadu 1989, kdy **osud socialismu závisel na konkrétních postojích a projevené vůli dělnické třídy** k tomu, co se dělo. Vinou **chybějící vlastní samosprávy** se však dělnická třída ocitla v roce 1968 v poločase rozpadu vlastní třídní uvědomělosti a soudržnosti, který vyvrcholil právě v roce 1989. Naproti tomu družstevní rolníci se v roce 1968 ocitli „teprve“

v poločase růstu svého družstevního sebevědomí. Přesto nemohli v roce 1989 svými postoji zachránit: za prvé proto, že ČSSR nebyla diktaturou družstevníků, za druhé proto, že postupně klesal počet občanů, pracujících v zemědělství: od absolutního vrcholu 2 800 000 (64,4% veškerého obyvatelstva) českých zemí v roce 1846 k 1 710 729 (24,1%) v roce 1930 [443]) a od 2 237 000 (40,7% všech pracujících) v roce 1948 v celém Československu [444]) na 861 000 (11,1% všech pracujících) v roce 1986 [445]).

Nedostatečnost politické nadstavby, spočívající v nedostatečném rozbití převzatého buržoazního státoprávního uspořádání, musela také nutně vést k nedostatečnému, tedy skrytému kapitalistickému přístupu k hospodářské základně. Ten spočíval v jednostranném zaměření socialistického státu, budovaného ve formálním rámci tradičního buržoazního oddělení moci zákonodárné od výkonné, na rozvoj výrobních sil (tedy na to, na co kapitalismus v honbě za zisky vždy klade prvořadý důraz), tudíž v opomenutí rozvoje výrobních vztahů, určujících jak pro zkvalitňování rozvoje socialistických výrobních sil, tak i pro zkvalitnění dosud chybně vytvořené, polovičaté socialistické společenské a politické nadstavby, které mělo vést k postupnému odstranění naprosto zásadní chyby, na které bylo budování socialismu v Československu postaveno:

na absenci systémového organizačního sloučení zákonodárné a výkonné moci v centru řízení, nahrazovaného politickými a hospodářskými direktivami vynucovanými komunistickou stranou shora, zčásti neodpovídajícími nejen potřebám socialistického hospodářství, ale především skutečným třídním a občansko-právním potřebám jak dělnické třídy, tak všech námezdně pracujících, a tím vážně znesnadňujícími především tolik slovně (čili do značné míry falešně) proklamovanou jednotu mezi nimi a KSČ.

NEBEZPEČNÉ ILUZE OSMAŠEDESÁTNÍKŮ

Když tkví chyba v systému a jeho nesprávném nastavení, nepomohou spory nepřátelských stran o jiné problémy dílčí a zástupné, resp. problémy projevující se teprve jako důsledek této chyby. Pak bez rozpoznání základní systémové chyby jako příčiny chyb, které jsou předmětem sporu, nemůže mít dlouhodobě ani jedna ze stran sporu pravdu a nemůže dospět ke zdárnému řešení. **To se právě stalo v letech 1967 až 1969**. Dodnes se pohrobci všech stran sporu – to jest konzervativců (čili stalinistů a neostalinistů), reformních komunistů, revizionistů, oportunistů i naprosto zjevných antikomunistů, stejně tak jako „zdravých marxisticko-leninských sil“ – perou o význam a smysl roku 1968 pro naši budoucnost, aniž by vůbec byli schopni pochopit, že v tomto osudovém střetu se všichni dopustili fatální chyby, když pro své poměrně úzce motivované zájmy nejenom přehlédli, opomenuli a nepopsali základní systémové chyby a jejich podstatu, ale že dokonce (v důsledku toho) se chybně zabývali důsledky těchto chyb, místo toho, aby se rovnou zabývali jimi samotnými a jejich příčinami.

Zabývat se **základní systémovou chybou socialismu** znamenalo **odstranit narůstající rozpor mezi výrobními vztahy a výrobními silami** tím, že by všem pracujícím (z nichž drtivou většinu tvořili dělníci a družstevní rolníci) byla poskytnuta možnost (jak jinak než při zachování vedoucí úlohy KSČ a vlivu komunistů mezi nestraníky) demokraticky se podílet (samozřejmě při zachovávání všech leninských principů) na řízení podniků a družstev, stejně tak i celého státu. Že by tedy na základě této **skutečně marxistické a leninské demokratizace** byla pracujícím **novou ústavou** poskytnuta **celá soustava hospodářských a politických orgánů k opravdu účinné realizaci diktatury proletariátu** ve všech sférách národního hospodářství a politiky (samozřejmě – opět zdůrazněme – při zachování vedoucí úlohy KSČ a jejího vlivu v těchto orgánech a při zachování všech leninských principů řízení),

jak jinak než **na všech organizačních stupních** slučujících dosud chybějící spojení moci zákonodárné (usnášeníschopné, zastupitelské) a moci výkonné.

Antikomunisté (opovrhující Marxem a Leninem) pochopitelně k takovému řešení nemohli dospět – **jejich cílem bylo podlomení vedoucí úlohy KSČ, prosazení stranických voleb, parlamentní (buržoazní) demokracie a jejím prostřednictvím restaurace kapitalismu**. Ostatně podle scénáře, který nakonec prosadili po Listopadu 1989, a k němuž jim výraznou měrou **dopomohli i komunisté**, když se ani od roku 1969 plně nepoučili ze svých chyb (navzdor dokumentu nazvanému Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ), když **ponechali v platnosti rozdělení zákonodárné a výkonné moci** a nepřišli s důslednou marxistickou koncepcí **hospodářské i politické samosprávy všech zaměstnanců**.

Konzervativní komunisté (stalinisté, neostalinisté) k takovému řešení také nemohli dospět (svými stalinskými **dogmaty** tomu přece vždy bránili).

Revizionisté a oportunisté k takovému řešení také nemohli dospět, neboť jejich mysl ovládaly jiné, **nemarxistické teorie a pokusy**, koneckonců vždy nahrávající antikomunistům a nutících je ke spojení s antikomunisty. Jejich nepromyšlená, farizejská hesla o nutnosti demokratizace socialismu bez využití závěrů Marxe a Lenina je tudíž nemohla dovést k nutným marxistickým závěrům a z toho vyplývajícím **jedině možným systémovým změnám**.

Reformní komunisté sice neodmítali Marxe (a někteří ani Lenina), ale nebyl jim dopřán čas, aby se **zorientovali v problému**, vyléčili se ze svých **iluzí** o „socialismu s lidskou tváří“ – iluzí taktéž nepodloženou marxistickým a leninským rozborem zákonitostí ve vývoji socialistického státu a nahrávajících obnovení parlamentní demokracie.

Marxisté-leninovci měli plnou hlavu třídního boje se všemi výše zmíněnými a jejich hlavní starostí bylo zachránit – stůj co stůj - **vedoucí postavení KSČ** (nadále ovšem právně – a tudíž nesprávně - zakotvené v platné ústavě), tak především obnovení **leninských principů její výstavby a fungování** a prostřednictvím toho zabezpečit i další řízení a další úspěšný (především hospodářský a sociální) rozvoj socialistické společnosti. **V tom byl jejich klad**. Nepochopili však, že po úspěšném splnění tohoto úkolu (který by se v důsledku ideového rozvratu uvnitř KSČ a početní slabosti „zdravých marxisticko-leninských sil“ býval nezdařil bez vojenské intervence zemí Varšavské smlouvy) nemohlo jít jen o prostou obnovu moci KSČ, ale že tato obnova moci měla být („jednou provždy“) využita jak k uchopení a vyřešení všech požadavků z Pražského jara, tentokrát ovšem ryze na marxistickém a leninském základě, ale i k vyřešení všech úkolů, kterými byl socialistický stát nemocen už před rokem 1968. Místo toho požadavky z Pražského jara (formulované na dubnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1968) pohřbili v **plané naději**, že už si další vývoj nevynutí jejich exhumaci.

V nutnosti **další konkretizace** Akčního programu KSČ z dubna 1968 **ve smyslu důsledných marxistických a leninských změn zejména v oblasti státo-právní, občansko-právní a trestně-právní** ovšem nemohli marxistům-leninovcům pomoci ani intervenující státy: dílem proto, že **sama intervence porušila leninské zásady** proletářského internacionalismu a vztahů mezi socialistickými státy, dílem proto, že samy **intervenující státy nedorostly do těch potíží růstu**, ve kterých je hospodářsky vyspělé Československo **svou krizí v oblasti výrobních vztahů (i lidských práv) předstihlo** (že tedy nebyly sto při svých neostalinských praktikách pochopit původ a latentní podstatu této krize, což se ostatně **všem účastníkům** vymstilo konečným rozpadem východního bloku, odloženým o dvacetiletí později), a konečně i dílem proto, že (právě z toho důvodu) nebyly schopny provést vlastní sebereflexi a se zkušeností s touto sebereflexí se s Československem „bratrsky“ podělit.

Zároveň není třeba zcela odmítat původně pouze **antikomunistickou interpretaci** o tom, že rok 1968 v Československu byl dosavadním vyvrcholením snah o **vlastní emancipaci dělníků** po předcházejících nepokojích, stávkách a povstáních v NDR, Polsku a Maďarsku,

ale nikoliv jen jednostranně vykládaných ve smyslu antikomunistickém, ale především ve smyslu **antistalinském**, tedy nikoliv nutně protisocialistickém či protikomunistickém v obecném slova smyslu, čili ve smyslu (ať už neuvědomělého nebo uvědomělého) **osvobození socialismu od stalinismu** (což se ovšem dosud snaží antikomunisté vehementně a všemožně popřít a zatajit).

Vaculíkův problém moci

Na **problém moci, která určuje pravidla vládnutí sama pro sebe**, aniž by v tom vzala v potaz ostatní občany ČSSR, poprvé upozornil ve svém vystoupení spisovatel Ludvík Vaculík 28. 6. 1967, a to 2. den konání IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Tehdy m. j. řekl: „Marxistická kritika moci vytáhla na světlo do té doby neprobádané vztahy mezi vládnoucí mocí a vlastnictvím výrobních prostředků. Tento objev spolu s chápáním dějin lidstva jako dějin třídních bojů připravil sociální revoluci, od níž se čekalo též nové řešení odvěkého problému moci. Sociální revoluce u nás se zdařila -- a problém moci trvá dál. Ačkoliv jsme »chytli býka za rohy« a držíme ho, kdosi nás zatím pořád kope do zadku a nepřestává.“ [446]) I když byl v té chvíli velice blízko „jádru pudla“, tedy otázce konkrétního a **opravdu marxistického vyřešení moci (diktatury proletariátu) ve prospěch všech pracujících**, nepodal ve svém vystoupení **žádný konkrétní návrh**, jak situaci řešit a co dělat, co změnit v ústavě, co doporučit ÚV KSČ, jejíž byl sám členem, necitoval Marxe ani Lenina, jak **odcizení moci KSČ od pracujících řešit**, nepodal (ač komunista) **žádné marxistické východisko**. Ba naopak zdůraznil: „ponechal jsem stranou otázku třídního charakteru moci, protože z tohoto pohledu ji subsumuji pod problematiku moci vůbec“ [447]), čímž neučinil nic podstatnějšího, než že „otázku třídního boje“ a tím i nutný marxistický přístup řešení moci v ČSSR odmítl a nabídl tak své rebelství všem a jakýmkoliv nepřátelům socialismu.

Tímto postojem tak ukázal směr snažení dalších antikomunistů a revizionistů: hlásat **obecně odpor k moci**, žádat svobodu vyjadřování a shromažďování i demokracii **obecně**, tedy **netřídně**, **nesocialisticky**, s jediným záměrem: štvát proti konkrétní moci KSČ a přitom nenabízet marxistická a leninská řešení nutné vývojové modulace této moci, tudíž **pracující utvrzovat ve falešném, iluzorním názoru**, že onoho **obecného** (**ve skutečnosti svou povahou kapitalistického**) bude možné dosáhnout jen jednostranně, tedy **odstraněním vedoucí úlohy KSČ** (a posléze tak i socialismu). Nutno ovšem dodat, že stejně nemarxisticky a neleninsky se na sjezdu spisovatelů zachoval i přítomný tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych, který místo toho, aby s vystoupením Vaculíka polemizoval, **rozkryl netřídnost jeho všeobecného pojetí moci**, který místo toho, aby ho vyzval ke konkrétním návrhům vůči ÚV KSČ a ubezpečil přítomné nutností se tímto problémem odborně, tedy třídně a marxisticky zabývat, resp. místo toho, aby sám odhalil, v čem má spočívat podstata další realizace moci za socialismu, „označil diskusi za zneužití fóra k útokům na komunistickou stranu a socialismus“ [448]) a ze sjezdu uraženě odešel. To bylo pro vedení KSČ typické: neschopnost veřejně diskutovat a připustit chyby, neschopnost uvědomit si, že **především v zájmu dalšího rozvoje socialismu** je nutno provést **marxistickou a leninskou analýzu daného politického systému a moci**. Nepřekvapí proto, že byl Ludvík Vaculík z KSČ vyloučen, aniž by byla vůbec brána v potaz sama leninská otázka svobodného názoru člena komunistické strany, jakkoliv chybného.

Ztráta spojení předsednictva ÚV KSČ s členskou základnou a jejími připomínkami

Bylo to ostatně v době, kdy vedoucí orgány KSČ začaly ztrácet spojení s řadovými straníky tím, že nedbaly na kritiku vznášenou jednotlivci i základními organizacemi KSČ vůči řídící práci KSČ. To bylo zvlášť na pováženou, uvážíme-li, že počet členů a kandidátů KSČ

dosáhl v době konání XIII. sjezdu KSČ (31. 5. až 4. 6. 1966) počtu 1 698 002 a že v rozporu s tím se základní organizace KSČ potýkaly s neúčastí mnoha členů na svých schůzích.

Minimálně to svědčilo o dvojím: o tom, že do KSČ byli přijímáni lidé, kteří členství potřebovali ke svému hodnocení a kariérnímu postupu, aniž by byli ochotni v KSČ nějak intenzivněji pracovat (což samo o sobě svědčilo o mělkých podmínkách přijetí do KSČ) a dále o tom, že i poctiví členové KSČ rezignovali na aktivnější činnost, neboť stejně za ně rozhodovaly vyšší orgány strany.

Celý soubor příčin tak vedl k tomu, že základnímu problému nutného nového systému společenských vztahů a moci v socialistickém státě (jistěže ovšem včas řešenému výlučně na marxistickém a leninském základě) nebyla věnována ze strany vedení KSČ pozornost, nenastolil ho ani XIII. sjezd KSČ, na kterém „se vedení strany nepodařilo důsledně zobecnit zkušenosti z předcházejícího vývoje výstavby socialismu v Československu“ [449]) a v důsledku toho (pochopitelně) sjezd ani „politickou linii neformuloval dostatečně konkrétně“ [450]). A nedosti na tom: „Řada závěrů usnesení se však důkladně nerozpracovala, naopak se od nich ustoupilo. (…) To snižovalo její mobilizační účinek na členy KSČ v boji proti různým nedostatkům, zvláště když stranické orgány nerealizovaly důsledně politickou linii v praxi, na což bylo stále důrazněji poukazováno. Těchto skutečností využily pravicové a revizionistické síly. Postupně se zformovaly v narůstající proud složený z maloměšťáckých jedinců a představitelů poražené buržoazie. Tyto živly pronikly i do KSČ, zejména na ideologický úsek, a do hromadných sdělovacích prostředků. (…) Pokles autority a vlivu KSČ umožňoval, aby představitelé revizionistických tendencí postupně získávali dominující postavení v řadě důležitých ideologických pracovišť. (…) Zároveň mnozí teoretikové vytvářeli v oblasti společensko-vědních disciplín ucelenou soustavu nemarxistických názorů, kterou zaměřovali na zdůvodnění v podstatě protisocialistické koncepce společenského vývoje.“ [451]) Přirozeně, že **krizové jevy v KSČ i ve společnosti** byly stále více **kritizovány**: jednak těmi, kteří si upřímně přáli jejich nápravu (ale vedení KSČ na to neslyšelo), jednak těmi, kteří kritiky chtěli využít **k rozkolísání jim nepříjemných hodnot socialistické společnosti**.

Tak se komunistická strana začala **sama rozkládat ideově i třídně** – pod vlivem revizionistické části inteligence působící **dovnitř** i **zevnitř**. Zprvu se zdálo, že má Antonín Novotný (jako první tajemník ÚV KSČ a současně prezident republiky) vše pevně pod kontrolou: „členové ÚV KSČ byli A. Novotným zmanipulováni na přitakávače a kývaly. Není divu, i oni byli fakticky nikoli voleni, ale vybíráni právě Novotným. (…) V režimu osobní moci plnili členové KSČ stranické příkazy shora buď proto, že slepě věřili ve správnost rozhodnutí stranického vedení, nebo proto, že se chtěli udržet ve svých funkcích, spojených s řadou různých privilegií, případně z agresívního kariérismu.“ [452])

V polovině roku 1967 bylo už zřejmé, že **ve straně a společnosti vznikla vážná krize**. Už v diskusi na zasedání ÚV KSČ v září 1967 bylo poukázáno „na závažné nedostatky v činnosti vedení strany, na porušování kolektivnosti vedení, na subjektivismus A. Novotného“ [453]). Následovala organizace besed ve více jak šesti stech (údajně 660ti [454])) základních stranických organizacích, které zejména poukázaly „ na problémy, se kterými se setkávají ve své práci a z nichž většinu nejsou schopny sami řešit“, vyjádřily nespokojenost s daným stavem stranické práce, poukázaly „na určitou bezradnost a roztrpčenost ve značné části stranických organizací“ i „na skutečnost, že část členů strany nerozumí politice strany a nechápe ji, a proto je také značná část z nich pasivní.“ [455]). To jednoznačně ukázalo na problém **odtrženosti vedení** a zčásti i dalších sekretariátů KSČ od základních organizací a řadových členů a o nerespektování jejich připomínek.

Proto na zasedání ÚV KSČ v říjnu 1967 zazněla řada požadavků: např. volání po prohloubení leninských principů řízení a po provedení rozhodných opatření proti nedostatkům a chybám při plnění usnesení XIII. sjezdu. Svým vystoupením zaujal především první tajemník ÚV Komunistické strany Slovenska Alexander Dubček, v minulosti vícekrát

kritizovaný Novotným, který vystoupil proti Novotnému s **polovičatými tezemi**. Tak např. uvedl, že „uvnitř společnosti přestal působit jako hlavní síla společenského vývoje třídní boj a rozhodujícím procesem je třídní sbližování.“ [456]) Právě toto **třídní sbližování** uvnitř společnosti (tzn. mezi dělníky a rolníky) předpokládal Lenin, když o tom mluvil jako o nezbytném důsledku reálné výstavby socialismu (postupného stírání odlišného vztahu dělníků a rolníků k výrobním prostředkům a sílící spolupráce těchto dvou tříd v rámci socialistické společnosti). Leninským nevysvětlením této myšlenky ovšem Dubček podnítil i jiné naděje a iluze: totiž o tom, že pokud „uvnitř společnosti přestal působit jako hlavní síla společenského vývoje třídní boj“, pak že přestal působit i ve vztahu socialistických tříd vůči třídám nesocialistickým. Namísto toho, aby tedy vše náležitě vysvětlil z třídního hlediska, v další části svého projevu věc ještě zatemnil: „Je třeba uplatňovat takové politické vedení, které povede k sjednocování jednotlivých sociálních skupin a zájmů společnosti“ [457]): třídy se mu už úplně kamsi vytratily, jako bychom už tehdy žili v beztřídní společnosti, bez rozdílných vztahů dělníků, rolníků i poražených kapitalistů k výrobním prostředkům a jejich vlastnictví.

Zajímavým výmyslem a nepochopením skutečné podstaty problému bylo, když prohlásil, že „strana společnost neřídí, ale vede.“ Bylo to podivné vyjádření, protože Lenin nikdy nekladl vedení a řízení do protikladu: komunistická strana měla mít ve společnosti vedoucí úlohu (ovšem „jen“ po dobu reálné existence diktatury proletariátu, tedy po dobu existence tříd) a pevně měl být řízen stát, jak tedy jinak, než převahou komunistů ve státních funkcích (danou ovšem více než vedoucí úlohou komunistické strany ve společnosti jejich přirozenou autoritou mezi pracujícími – čili socialistickými třídami dělníků a družstevních rolníků). Komunistická strana tedy měla vést i řídit, ovšem kolektivně a rámcově, tzn. prostřednictvím přijímání usnesení a úkolů pro komunisty ve státních orgánech, nikoliv tak, jak to pozůstávalo ze stalinské praxe ještě za dob Novotného: slučováním stranických a státních funkcí do jedné osoby stranického a státního představitele, obcházejícího tak **jakékoliv a kterékoliv kolektivní vedení** osobním (autokratickým) rozhodováním a vytvářením osobních (klientských) vazeb (jak toho byla ostatně dokladem korupční aféra „semínkového“ generála Jana Šejny v závěru téhož roku).

Na říjnovém plénu také Dubček prohlásil, že „nová etapa a nové úkoly chtějí i podstatně nové, přesnější, adekvátní metody vedení, nové metody řízení a přesnější vztahy mezi nimi“, že „vnitrostranickou demokracii je třeba v praxi změnit a zdokonalit“ a že „vládnout musí vláda“ [458]). Těmito požadavky Dubček marxisty-leninovce utvrdil ve správném úsilí **vrátit se k přehlíženým leninským principům řízení ve straně i ve společnosti (aniž by ovšem bylo nutno měnit státoprávní uspořádání státu a výrobní vztahy v něm)**, zatímco antikomunistům poskytl naději, že stranu a společnost bude možno **vést a řídit jinak** (např. tak, jak je to běžné v kapitalistických státech, tedy v buržoazních demokraciích). Vždyť vláda by – konec konců – mohla být oprávněná vládnout i proti vůli KSČ, čímž by se členové KSČ ještě „pozůstalí“ ve vládě nemuseli cítit vázáni nejen usneseními a úkoly (byť obnoveného kolektivního vedení KSČ), ale ani (kýmsi obnovovanými) leninskými principy řízení. (Scénář z konce roku 1989.)

A tak spornými výklady těchto obecně formulovaných postulátů bylo už v říjnu 1967 zaděláno na **malér**, stranický i celospolečenský: **na nejednotu a posléze rozkol ve vedení KSČ**, z čehož mohli (podle hesla „když se dva perou, třetí se směje“) těžit jen antikomunisté a skrytí obdivovatelé kapitalismu a buržoazní demokracie. A povšimněme si pod vedením koho: samozřejmě pod vedením toho, kdo tyto nejasnosti nesprávně formuloval jako stěžejní a kdo po celou dobu, kdy KSČ potřebovala principiálně důsledné vedení, nedokázal z těchto svých nejasností (teoretických polovičatostí) vybřednout (natož si je uvědomit). Tak ani doslova v „hodině dvanácté“ KSČ nedokázala vyjít z vlastní krize a nebyla schopna efektivně (tedy socialisticky a zároveň na výši doby) vyřešit nahromaděné státoprávní a společenské problémy (které ostatně jen její vlastní vinou nebyly do té doby vyřešeny). Pochopitelně to

nebyla vina jen Dubčeka, ale všech těch, kteří se za něho a jeho polovičatosti schovávali a začali si v KSČ vytvářet podmínky pro formulaci své politiky a svých cílů. Do jisté míry tím Dubček navázal i na Novotného, neboť Novotného osobní nesnášenlivost a podezíravost vyplývala z toho, že i jeho současníci se schovávali za jeho autoritu a využívali ji ve svůj prospěch. Tak ono prospěchářství a elitářství, na hony vzdálené potřebám pracujících (jistěže ovšem podstatně rámcově mírněné ideologií marxismu-leninismu, stejně tak jako povahou a cíly socialismu) spělo k protisocialistickým způsobům myšlení a jednání, tehdy (v letech 1967 až 1969), stejně tak jako znovu před listopadem 1989 a v jeho průběhu.

Ale vraťme se znovu na říjnové zasedání ÚV KSČ: ani s oprávněnou kritikou nedostatků ve straně se Novotný nedokázal vyrovnat, protože je považoval za útok na svou osobu. To se mu vymstilo na prosincovém zasedání ÚV KSČ, kde už „vystoupili mnozí členové s kritikou jeho práce a metod jeho řízení orgány strany. Současně navrhli, aby se kriticky rozebrala politika a práce ústředního výboru strany, jeho předsednictva a sekretariátu. Vyslovili požadavek, aby se Antonín Novotný vzdal funkce prvního tajemníka ÚV KSČ“. [459]) Taktickými manévry se ovšem Novotnému podařilo, že „zasedání ÚV KSČ nedospělo k definitivnímu řešení situace“. [460]) Zasedání bylo proto z důvodu vánočních svátků přerušeno a znovu se sešlo – napjatě očekáváno veřejností, která byla probuzena z několikaleté letargie neměnností a uměle vytvářeného zdání jednoty a jednomyslnosti – 3. 1. 1968. Přestávky dokonce využili někteří stoupenci Novotného v silových rezortech (generálové Miroslav Mamula, Jan Šejna a Samuel Kodaj) k poměrně nereálným úvahám o možném vystoupení bezpečnosti a armády na podporu Novotného (zatčením jeho odpůrců). I když na lednovém zasedání ÚV KSČ vystoupili proti odvolání Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ čtyři řečníci, Dubčeka jeho nástupcem zvolilo 100% členů ÚV. Jak uvedl Karel Hoffman, tehdejší člen ÚV KSČ a ministr kultury a informací, v roce 2006, zvolení Dubčeka bylo velkou chybou [461]) stejně tak jako skutečnost, že členové ÚV KSČ zůstali i poté nejednotni, rozděleni na dva ideové tábory.

Ideová krize ve vedení KSČ jako odraz i urychlovač krize celospolečenské

Ačkoliv se ze zveřejněného oficiálního komuniké toho veřejnost mnoho nedozvěděla, lidé začali chápat, že personální změny by mohly být začátkem hlubokých a významných celospolečenských změn „k lepšímu“ a **začali se nebývale o politiku zajímat**. Výrazně **vzrostla i autorita KSČ**, která dokázala změnit své vedení, a noví tvůrci a protagonisté její nové (polednové) politiky získali **velkou popularitu**. To jim ovšem umožnilo mít velký vliv na veřejnost a prostřednictvím sdělovacích prostředků jí bez ohledu na kolektivní stranická jednání a usnesení předkládat vlastní představy dalšího (ve své podstatě ovšem ne vždy marxistického) vývoje. Jeden z prvních impulsů jim k tomu poskytla Zpráva o zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa, otištěná v Rudém právu 6. 1. 1968, vyznačující se **nemarxistickou adorací prezidentské funkce**. Pravilo se v ní [462]), že „na základě celkové koncepce naší politiky, směřující k vytvoření hluboce demokratické a rozvinuté socialistické společnosti, v zájmu dělby práce a nových vztahů mezi vrcholnými stranickými a státními orgány a pro zvýraznění významu presidentské funkce, jakožto symbolu dělnické a socialistické moci v tomto státě, rozhodl ústřední výbor rozdělit funkci presidenta republiky a prvního tajemníka ÚV KSČ.“ Za prvé: tímto krokem sice došlo k oddělení stranické a státní moci na nejvyšší úrovni jakožto do té doby ze stranické vůle existující **náhražky** za neprovedené sloučení zákonodárné a výkonné moci státu, ale místo toho, aby se **konečně** začalo uvažovat o sloučení tohoto typu, stalo se oddělení funkcí prezidenta a prvního tajemníka KSČ naopak záminkou **k posilování obdivu** ke striktnímu dělení moci zákonodárné a výkonné **po vzoru západních demokracií**, tedy i nekritického obdivu k takovýmto složkám moci, tedy nelogicky a nemarxisticky i ke lživé interpretaci oné

„prezidentské funkce jakožto symbolu dělnické a socialistické moci“.

Dne 21. 1. 1968 vyšel v odborářském deníku Práce článek ministra lesního a vodního hospodářství a člena ÚV KSČ Josefa Smrkovského **Oč dnes jde?** [463]), kterému nelze ani po mnoha letech vytknout nic než to, že byl **natolik obecně formulován**, že dal příležitost k tomu, aby pod hesly o demokratizaci života strany i společnosti byly do následných odborných příspěvků i veřejných diskusí zatahovány i **iluze o specifické demokratické cestě k socialismu**, opuštěné v Únoru 1948.

Smrkovský sice volal po „pořádku v našem myšlení, abychom pak mohli správně jednat“, „a to ať jde o otázky vztahu dělníků, rolníků a inteligence, Čechů a Slováků anebo třeba i vztahy občana vůči státu a naopak“, ale vůbec se nevrátil k Marxovi a Leninovi, aby byť jen náznakem objasnil, **co konkrétně** ve sféře těchto (nejen společenských, ale i státoprávních) vztahů **dělat**. Žádal „vědět, co má být a proč to má být, mít jasno teoreticky, mít koncepci“ a „ pak jednat a rozhodovat“, ale nenapadlo ho ani hledat odpovědi u klasiků, ani analyzovat předešlý vývoj v letech 1948 až 1968. Žádal „ve sféře společenské obrodit demokratismus, atmosféru pro výměnu a střetávání myšlenek tak, aby ty nejhodnotnější a nejprogresivnější mohly vítězit proti konzervativním a přežilým“, aniž by byl schopen upřesnit, zda v rámci marxismu a leninismu nebo mimo něj (kdyby totiž upřesnil „mimo něj“, připustil by, že cokoliv z nemarxistického může být lepší, pokrokovější a pravdivější). Pak si ovšem kdokoliv mohl jeho volání po demokratizaci a následování pokrokových národních tradic vyložit jako návrat před rok 1948, lhostejno, zda ve smyslu nemarxisticky formulované specifické čs. cesty k socialismu (s formálním využitím demokratických postupů a státních orgánů charakteristických pro kapitalistickou společnost) nebo „natvrdo“ ve smyslu **obnovené politické plurality a volné soutěže politických stran** (**lhostejno**, zda přátelských nebo nepřátelských věci socialismu). Není proto divu, když ministr zahraničí, vyslanec ČSSR v OSN a pozdější spoluzakladatel Charty 77 Jiří Hájek začal psát „o rehabilitaci československé vlastní cesty za socialismu“ [464]) – poprvé za situace, kdy už základy socialismu v ČSSR byly realizovány, podruhé bez jakékoliv snahy ho podrobně vysvětlit, potřetí bez jakékoliv snahy ho srovnat (dát do souladu či naopak konfrontovat) se závěry Marxe a Lenina a s příčinami dosavadních chyb, problémů a rozporů ve společnosti.

Nejinak postupoval i Alexander Dubček, když ve svém projevu při příležitosti 20. výročí Února 1948 uvedl: „Úsilí strany budovat socialismus v souladu s tradicemi a realitou našich národů plně se osvědčilo v poválečném období nejen jako základ stranické politiky, ale jako zdroj politiky celého státu. Myslím, že tedy nepochybíme, budeme-li jej brát jako obecný a trvalý princip veškeré výstavby socialismu u nás platný stejně včera jako dnes a zítra.“ [465]) Ale my jsme pochopitelně pochybili, neboť obecné zákonitosti, k nimž dospěl Marx a Lenin, i svobodu dialektického bádání jsme v roce 1968 zaměnili, resp. zredukovali jen na **tradice národního (tedy i buržoazního) myšlení před rokem 1948**, navíc nedialekticky (ahistoricky, metafyzicky, idealisticky) implantovanými do již existujících socialistických poměrů.

Pokud se mluvilo o jisté **autonomii** podřízených státních orgánů a společenských organizací, bylo ještě vše v pořádku, neboť jistou míru autonomie (v rámci demokratického centralismu) připouštěl (a někdy i vyžadoval) i Lenin.

Pokud se začalo mluvit o **důsledném dodržování občanských práv a svobod**, bylo to také v pořádku, neboť i Lenin požadoval více demokracie pro dělnickou třídu (a to jak ve smyslu kolektivního řízení a kontroly státu dělníky, tak i ve smyslu ochrany jejich individuálních práv a svobod v tom smyslu, že byl i on schopen rozlišovat právo veřejné a právo individuální).

Pokud se začalo mluvit o možnosti **samostatnější politické aktivity nekomunistických politických stran a společenských organizací** (lhostejno, zda v rámci Národní fronty či mimo ni), bylo to v pořádku jen do té míry, do jaké by tyto strany a

organizace byly schopny **respektovat** platnou **ústavu**, **vedoucí úlohu komunistické strany ve společnosti** (lhostejno, zda zabezpečenou ústavou či nikoliv) a **tudíž** především **nepřekročitelný charakter socialismu**, spočívající v respektování dobově podmíněné a dobově nutné **likvidace soukromého vlastnictví výrobních prostředků** jako příčiny a zdroje ekonomického, sociálního a tudíž i do jisté míry psychického vykořisťování člověka člověkem. A zcela jasně tímto **ústavně nepřekročitelným způsobem** vymezující socialistický stát vůči kapitalistickému, založenému naopak na „ještě posvátnějším" právu na soukromé vlastnictví výrobních prostředků a na základě toho **i nadále** zasahujícímu zcela neomaleně **do ostatních práv** kolektivních i individuálních.

Prostudujeme-li si však články z období „pražského jara", jasně shledáme, že **právě tato kardinální otázka byla obcházena a zamlžována** právě těmi, kteří ostře vystupovali z pravicových pozic, kteří se ostře stavěli proti vedoucí úloze KSČ, formálně se sice hlásili k socialismu, ale ve skutečnosti odmítali dát socialismu jakékoliv institucionální, systémové či ústavní **záruky** jeho dalšího rozvoje.

Ti z osmašedesátníků, kteří se dodnes ohánějí tím, jakou „měli komunisté ve společnosti nebývalou podporu" [466]), jakoby si i po tolika letech odmítali přiznat nebo pochopit, že tomu nemuselo být jen touhou pracujících **po lepší fázi či formě socialismu**, ale i touhou po antikomunisty dovedně vzbuzovaných maloměšťáckých nadějích po takové formě socialismu, která by přinesla takové obnovení parlamentní demokracie a všech buržoazně pojímaných lidských práv a svobod, které by vedly **nejen k překonání občansky nepříjemného neostalinismu**, ale i **k zúčtování se socialismem vůbec**. A kterým, jakožto ostatně téměř všem dosavadním obdivovatelům Pražského jara a tehdejšího obrodného procesu, jakoby ani po tolika letech stále nebylo jasné, jak této lepší fáze či formě socialismu mělo být bez reálné ztráty socialismu vůbec dosaženo.

Přesto, že tato lepší fáze či forma socialismu tehdy nebyla známa nikomu (neboť se očividně ani v příslovečné hodině dvanácté nikomu nechtělo ani do komplexního studia Marxe a Lenina, ani do objektivní analýzy dosavadního politického a společenského vývoje), se přece jen (právě v této hodině dvanácté) vytvořila síla a platforma, jejíž následování mohlo ČSSR jak vyvést z nastalé ideové, stranické a tím i celospolečenské krize, tak i zabránit srpnové intervenci Varšavské smlouvy (uvažované v sovětském stranickém vedení od května 1968):

Tou **silou** byl **celostátní aktiv členů Lidových milicí**, který se sešel za účasti více jak 11 000 milicionářů (nikoliv tedy v několika ohledech nepodobný sjezdu závodních rad z roku 1948) v Praze, na letišti Ruzyně **19. 6. 1968**.

Tou **platformou**, kterou ovšem nerespektoval ani Dubček (jako vrchní velitel LM), ani zjevní revizionisté, pravičáci a antikomunisté (kteří v reakci na to uspořádali podpisovou akci za zrušení Lidových milicí), byl otevřený pozdravný dopis, který účastníci toho aktivu poslali sovětskému lidu (a který byl uveřejněn v Rudém právu **až** 13. 7. 1968):

„Vážení soudruzi,

my, příslušníci Lidových milicí, shromáždění na celostátním aktivu v Praze, vám zasíláme bratrské a upřímné pozdravy. Vyslechli jsme referát prvního tajemníka ÚV KSČ soudruha A. Dubčeka o současné politice naší strany a vřele jsme uvítali jeho ujištění, že vztahy mezi našimi národy jsou a budou pevné a nerozborné jako nikdy dříve.

Zárukou toho, že tomu tak bude, jsme i my, příslušníci Lidových milicí - naše politická a budovatelská práce, bojová připravenost, věrnost ideálům marxismu-leninismu a socialistickému táboru. Nedovolíme, aby principy výstavby socialismu a komunismu, které formuloval V. I. Lenin a pro jejichž uvádění v život jsme položili základy v únoru 1948, kdokoliv špinil nebo je chtěl ohrozit. Nesouhlasíme a distancujeme se od neodpovědného počínání některých novinářů, kteří tím, že přebírají různé vymyšlené zprávy ze západního tisku, chtějí narušit naše přátelství a družbu. Nezradíme ideály, pro které byla prolita krev ve

Slovenském národním povstání, v Dukelském průsmyku, na pražských barikádách a které byly utuženy v průběhu našeho socialistického budování. Dáme všechny síly do splnění akčního programu naší strany, do budování socialismu a komunismu.

Ať žije a sílí pevná družba mezi našimi národy! Ať žije sovětský lid a jeho komunistická strana!“ [467])

Základ primitivní revize: politická pluralita buržoazního vzoru (čili stranická)

Prvními byli v tomto ohledu vysokoškolští studenti. Už v dubnu 1964 v časopise Buchar zveřejnil student Jiří Müller (jeden z pozdějších radikálních studentských vůdců a od 12. 11. 1968 člen Akčního výboru pražských studentů) článek s názvem Strana a my, v němž se vyslovil pro odbourání poručnického vztahu KSČ vůči Československému svazu mládeže. Jeho další aktivity podpořené delegáty I. celostátní vysokoškolské konference v prosinci 1965 vedly k založení samostatné Vysokoškolské rady při ÚV ČSM. Další organizační základnu odporu proti ČSM i KSČ získali studenti v celopražském Vysokoškolském obvodním výboru (VOVu) a přímou konfrontaci s funkcionáři ČSM a KSČ si vyzkoušeli nejen na různých zasedáních a jednáních, ale především 31. 10. 1967, kdy vyrazili na protest proti častým výpadkům elektřiny na strahovských kolejích na protestní pochod Prahou pod dvojsmyslným heslem „Chceme světlo!“ a kdy byli (právě z důvodu této své nekonstruktivní provokativnosti) rozehnáni Veřejnou bezpečností. Ruku v ruce s heslem požadujícím autonomii až samostatnost (elitářskou výlučnost) vysokoškoláků šlo hnutí proti vedoucí úloze KSČ, postupně „obohacované“ nemarxistickými myšlenkami o nutnosti více politických stran, vydatně mezi studenty živenými různými intelektuály (např. Ivanem Svitákem, snažícím se o obnovu sociální demokracie). Není proto divu, že požadavky po vícestranickém politickém systému zazněly jak na několika mládežnických mítincích konaných ve dnech 13. 3. až 1. 4. 1968, tak i na veřejné manifestaci mládeže, uspořádané **3. 5. 1968** na Staroměstském náměstí v Praze. [468])

Iniciátory hnutí proti vedoucí úloze KSČ tedy byli vysokoškolští studenti, vždy ochotni myslet „světově“, „moderně“, „na výši doby“ (tedy prozápadně), zásadně však nikoliv marxisticky. Není náhodné, že tyto požadavky prosazovala zejména skupina kolem časopisu Student (viz např. článek jeho redaktora Alexandra Kramera Jaká demokracie? ze 6. strany 14. čísla tohoto časopisu [469])) a že tyto požadavky zesílily po zveřejnění **nekonkrétně a netřídně formulovaného Akčního programu KSČ**, který schválilo zasedání ÚV KSČ 5. 4. 1968 a který se tak svou **obecnou a polovičatou povahou** (mělkým marxismem, navíc prostoupeným liberalismem, proti němuž bylo naopak nutno se postavit se stejnou rozhodností, s jakou je dnes nutné bojovat s neoliberalismem, pro lidstvo stejně tak existenčně nebezpečném, jakým byl kdysi i fašismus), **která umožňovala různé, i protichůdné výklady**, stal **signálem pro antikomunisty, aby ho „dotvořovali“ k obrazu svých požadavků**. A tudíž není ani náhodné, že teprve tehdy se veřejně odvážili podpořit myšlenku více politických stran i jiní – např. mladý Václav Havel v dubnu 1968 s požadavkem možné soutěže dvou politických stran [470]) (okoukanou, jak jinak, z praxe USA), tak i myšlenkou o existenci více stran účastnících se svobodných voleb (jak o tom promluvil v červnu 1968 Ivan Sviták na zakládající schůzi Klubu angažovaných nestraníků v Ostravě [471]). Tak se stále častěji začala připouštět možnost **otevřené** (tedy jakékoliv, tedy i protisocialistické) **politické opozice západního vzoru**, aniž by se vůbec pomýšlelo na přestavbu celého státního a politického systému v duchu marxismu a leninismu, tedy v duchu zachování diktatury proletariátu (pracujících) na bázi **samosprávného systému**, překonávajícího jak systém stávající, tak i systém západní (parlamentní), čili: aniž by KSČ byly oponenty předkládány systémové a mocenské záruky na zachování a další rozvoj socialismu.

Havel jako syn z vyvlastněné buržoazní rodiny, trpící tak „pochopitelně“ za socialismu svou třídní (a tím i existenciální) vyděděností, ba méněcenností a nepraktičností, z čehož ho musela dostávat jeho žena Olga (povahově silnější a praktičtější svým dělnickým původem), byl tedy jeden z těch, kteří už tehdy mysleli na skutečnou, efektivní protisocialistickou opozici (pluralitu, volnou soutěž politických stran) a dokázali domýšlet, jak by při odstranění vedoucí síly KSČ a využití i v socialismu Gottwaldem neprozřetelně ponechaných orgánů buržoazní demokracie bylo možno socialismus jako mocenský systém rozložit (což se jim povedlo až po roce 1989). A kteří měli pochopitelně velkou radost z naivnosti, ba i hlouposti reformních komunistů, kteří když podlehli iluzi o částečném vývojovém překonání myšlenek Marxe a Lenina „potřebami nové doby“ (i ješitné iluzi o své vlastní výjimečnosti), jim šli v tomto rozkladu (lhostejno, zda nevědomě či vědomě, zcela určitě ovšem objektivně) na ruku.

A je příznačné, že nikoho z těchto doslova „apoštolů víry pravé“ nemohla „napadnout“ myšlenka nikoliv návratů k „národním“ tradicím (v nichž „kupodivu“ nebyly „objeveny“ tradice lidové, ale tradice západního „civilizovaného“ světa), ale myšlenka **překonání** přežilého, z hlediska marxismu nepřijatelnými deformacemi zatíženého **socialismu neostalinského kvalitativně vyšším stupněm socialismu samosprávného**. Totiž socialismu, v němž je svět tzv. demokracie (demokracie parlamentní vyznačující se oddělením orgánů zákonodárné a výkonné moci) dosud formálně (i při ustanovení vedoucí úlohy KSČ zakotvené v Ústavě ČSSR) překonán skutečnou socialistickou demokracií, založenou nikoliv na příštipkaření a přisluhování místní a územní samosprávy (tzv. lidosprávy) státní moci, ale na **nadvládě samosprávy pracujících ve všech sférách a stupních společnosti** teprve tak náležitě a tudíž efektivně končící s iluzemi o všespasitelnosti parlamentní demokracie. Tedy v duchu pozdějšího závěru profesora Ivana Hrůzy, že „samospráva bude formou řízení společnosti“ [472]).

Je zajímavé, že k prahu takové společnosti už tehdy **nevědomě** (tedy aniž by si ji uvědomili jako nutný státoprávní rámec svých obecných úvah) dospěli ve svých myšlenkách např. filozof Karel Kosík nebo spisovatel a scénárista Jan Procházka. Kosík totiž v Literárních listech č. 12 v roce 1968 napsal, že „socialismus má historické oprávnění jen potud, pokud je revoluční a osvobozující alternativou: alternativou k bídě, k vykořisťování, k útlaku, k nespravedlnosti, ke lži a mystifikaci, k nesvobodě, k nedůstojnosti a pokořování“ [473]) a Procházka ho doplnil v srpnu 1968 v časopise My 68 takto: „Socialismus by se mohl stát skutečně vládou lidu“ [474]). V obou případech to bylo i v dané situaci ovšem zoufale málo a konkrétního vůbec nic.

S tanky proti iluzím, s iluzemi i s tanky proti Leninovi

Pochopitelně, že nic z toho nemohlo trápit ani vedoucí představitele ostatních socialistických států, dosud pevně stojících na neostalinských pozicích. Když si Antonín Novotný pozval do Prahy generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Iljiče Brežněva, aby posílil jeho otřesenou pozici, viděl Brežněv, že se Novotný dopustil „pouze“ **osobních chyb** a že je tudíž na KSČ jako takové, aby se zařídila podle svého a udělala si ve svých řadách pořádek. V článku moskevských novin Pravda uveřejněném 22. 8. 1968 (tedy den po vojenské intervenci armád Varšavské smlouvy do Československa) a příznačně nazvaném Obrana socialismu – nejvyšší internacionální pomoc, stálo [475]):

„Naše strana přijala s pochopením usnesení lednového zasedání UV KSČ letošního roku. Již tehdy bylo vidět, že vzniklá situace může vést k zeslabení Komunistické strany Československa a k aktivizaci nálad jistých kruhů československé společnosti, nebezpečných pro socialismus, které jsou pod vlivem buržoazních názorů a imperialistické propagandy. Tyto obavy byly vysloveny upřímně a v soudružském duchu při rozhovorech vedoucích

představitelů KSSS s československými vedoucími činiteli, které se konaly v lednu v Moskvě a v únoru v Praze. Bylo přitom se vší jasností prohlášeno, že volba cest socialistické výstavby a forem i metod stranického řízení společenských procesů spadá do úplné a výhradní kompetence ÚV KSČ, že naše strana nemá a nemůže mít v úmyslu vnucovat KSČ jakákoli doporučení o těchto otázkách. Zároveň bylo vedení UV KSČ upozorněno na aktivizaci pravicových, revizionistických živlů, které se již tehdy snažily využít vzniklé situace v zemi pro účely cizí zájmům socialismu".

Jak bylo napsáno, tak mělo být uskutečněno.

Jenže soudruzi v Moskvě postupně s hrůzou zjistili, že „nedotknutelná" teze o ústavou chráněné vedoucí úloze KSČ se obrátila proti nim: že se totiž „nepřátelé socialismu", světe div se, se kvůli povinnosti dodržet ústavu, vloudili přímo do centra strany a že na další jejich varování (vyslovená na schůzkách 23. 3. 1968 v Drážďanech, 3. a 4. 5. 1968 v Moskvě, 29. 7. až 1. 8. v Čierné nad Tisou a poté ještě v Bratislavě) nereagovali nebo reagovali planými sliby, což mezi lidmi dál zvyšovalo jejich popularitu (lidé se smáli, jak Dubček vodí Brežněva za nos).

Avšak dělat si legraci z vážných věcí se nevyplácí. Už jednou jeden Čech (spoluzakladatel KSČ Bohumír Šmeral) uhýbal před Leninem, který o tom řekl: „má-li být stanovena správná linie, musí Šmeral udělat tři kroky **doleva** a Kreibich jeden krok doprava. Šmeral bohužel neřekl nic o tom, zda tyto kroky udělá. A neřekl nic ani o tom, jaké má představy o nynější situaci. Pokud jde o obtíže, opakoval jen samé staré věci a neřekl nic nového." [476])

Manévrovací a vymlouvací možnosti stále **spíše zprava** uvažujícího Dubčeka se ovšem neustále zmenšovaly, až při jednání v Bratislavě souhlasil, aby se do společného Prohlášení delegací dostala osudná věta (kterou tam Brežněv chtěl mít) o tom, že „podpora, ochrana a upevnění těchto vymožeností, kterých dosáhly národy svým hrdinským úsilím, obětavou prací lidu každé země, jsou společnou internacionální povinností všech socialistických zemí." [477])

Že antikomunisté **pod heslem demokratizace socialismu** sledovali přetvoření ČSSR na **stát s fungující buržoazní demokraci**í (volnou soutěží různých, i nesocialistických stran, tehdy ještě lhostejno, zda v rámci Národní fronty nebo mimo ni), která by zabezpečila jeho přeměnu na stát kapitalistický (jak se jim to ostatně povedlo po Listopadu 1989), potvrdil i Antonín Jaroslav Liehm (jeden z opozičně vystupujících spisovatelů na IV. sjezdu spisovatelů v roce 1967), když „bez jakéhokoli obalu přiznal v interview Rudému právu 12. dubna 1991 že totiž »obrodné hnutí roku 1968 v Československu vůbec nemělo zachraňovat komunismus. Ten proces směřoval samozřejmě k pluralismu, k tržní ekonomice, likvidaci komunistické strany jako vedoucí síly společnosti a nakonec nutně k jejímu rozpadu. Brežněv měl naprosto pravdu, když řekl, že Pražské jaro znamená konec socialismu. My jsme si jenom mysleli, že když budeme postupovat dost rychle, vytvoříme situaci, proti níž už nebude možno zasáhnout.«" [478]). Také Ota Šik v rozhovoru pro německý Die Welt prohlásil, že cílem Pražského jara nebylo komunismus reformovat, nýbrž systém odstranit. [479]) A tak došlo na Engelsova slova, která napsal 11. 12. 1884 Augustu Bebelovi: „Rozhodně bude naším jediným protivníkem za krize i po ní veškerá reakce seskupená kolem čisté demokracie". [480]) Anebo i „jinak", po leninsku: že liberál bude „pochopitelně" vždy mluvit jen o demokracii obecně, ale marxista se musí vždy zeptat: **pro koho, pro kterou třídu?**

Už na jaře začalo být opravdu nebezpečno, a to v důsledku skutečně protisocialistických i protisovětských (mnohdy primitivně urážlivých) nálad, které byly rozněcovány pravicovým tiskem, který se nejenže vymkl kontrole ze strany KSČ a reformátorům, který nejenže soustavně domýšlel a převáděl názory reformátorů do otevřených protisocialistických pozic, ale který především začal konkrétně skandalizovat mnohé stranické funkcionáře, vytvářet ovzduší strachu a omezovat komunisty v projevu,

okřikovat je a psychicky šikanovat až na hranici možné davové hysterie a lynče. Začaly se dokonce objevovat i výhružky volající po fyzické likvidaci komunistů, zatím jen anonymní. To už nebylo ovzduší demokratické diskuse (po kterém původně tyto prostředky volaly), ale přímé popírání jejích zásad; ovzduší lživých praktik a manipulací s veřejným míněním ještě v horší míře, než jak to známe na praktikách dnešního pravicového tisku. Je příznačné, že o těchto žurnalistických praktikách dosud pomlčely **všechny** pravicově (a bohužel někdy i levicově) orientované historické práce o roce 1968. Stejně tak jako o uměle živených měšťáckých iluzích o kvalitě a možnostech buržoazní demokracie, jakož i o sociálních možnostech i materiální, technické a kulturní dokonalosti západního světa.

Není také třeba zatajovat, že vedoucí představitelé Varšavské smlouvy se pod náporem této propagandy obávali tzv. maďarského scénáře z roku 1956, příznačného tím, že davy maďarských „bojovníků za svobodu“ lynčovaly a věšely ty, kteří proti nim zasáhli se zbraní v ruce, bez soudů na lucernách v Budapešti, a že tudíž chtěli takové situaci v Praze předejít. To se podařilo. Když však 21. 8. 1968 vtrhla na naše území vojska pěti států Varšavské smlouvy (SSSR, PLR, BLR, MLR a NDR), zůstali v šoku nejen pravicoví křiklouni, ale i reformní komunisté a ostatní občané. Všem totiž začalo být jasné, že je konec nejen s iluzemi o návratu mezi tzv. vyspělé západní demokracie i s iluzemi o tzv. socialismu s lidskou tváří, ale i s iluzemi (lhostejno, zda nacionalistickými či vlasteneckými) **o státní a národní suverenitě**. Všem poctivě smýšlejícím komunistům začalo být zřejmé, že vojenská intervence Varšavské smlouvy sice zarazila a znejistila další postup nejagresivnější pravice, ale zároveň další vývoj socialismu v Československu a zejména vztah k Sovětskému svazu tragicky zatížila **porušením leninských principů vztahů mezi státy**, lhostejno, zda mezi státy bratrskými (socialistickými) či státy s rozdílným společenským zřízením. V tomto ohledu byla tato intervence projevem nikoliv síly, ale **politické slabosti sovětského vedení**, známkou, že i ono mnoho dluží marxismu a leninismu a je ochotno (za jistých okolností) sáhnout k silovému, ve své podstatě imperiálnímu řešení, pro kapitalismus ovšem zcela běžnému (viz nepřeberné množství takových agresí, uskutečněných USA a jejich spojenci).

Když začali bolševici působit na území Ruského impéria, byl tento stát v důsledku carských expanzí státem násilím sdružující mnoho národů. Pak bylo přirozené, že organizace komunistů i dělnické sověty vznikaly všude tam, kde mohly. Po vzniku sovětského Ruska a vyhlášení Deklarace práv národů Ruska 15. 11. 1917 tak mohly neruské národy získat nezávislost tam, kam moc bolševiků nesahala, nebo tam, kde vítězné bolševické stranické organizace na území neruských národů projevily zájem a snahu prostřednictvím sovětů organizovat vlastní dělnicko-rolnický stát.

Tento vývoj, který Lenin ctil jako přirozený, dal vzniknout několika navzájem se doplňujícím zásadám: za prvé: **právu utlačovaných národů na národní a tím i státní sebeurčení** (a budou-li si to přát až do úplného odtržení od původního státu), za druhé: zásadě **mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením**, za třetí: **zákazu ozbrojeného vývozu revoluce do jiných zemí v době míru** a za čtvrté: zásadě **internacionální pomoci,** ale jen v případě, když o to zdola volené orgány státní moci spřátelených států požádají. Dokud sovětská diplomacie tyto zásady ctila, autorita a vážnost Sovětského svazu rostla. V opačném případě muselo být nejen mezinárodní, ale i ideologické postavení Sovětského svazu ohroženo, A tak nepřekvapí, že konečný účet za tyto chyby byl vystaven československým, sovětským, německým, polským, maďarským a bulharským komunistům o více jak dvacet let později (zákonitým rozpadem jejich bloku).

K ospravedlnění intervence nepomohlo ani **ustanovení Varšavské smlouvy o kolektivní obraně socialismu** (viz čl. 4 této smlouvy odvolávající se na čl. 51 Charty OSN. [481]) Poprvé proto, že ta se v duchu Leninových zásad mohla **týkat jen obrany před útokem zvenku**, nikoliv rozvratu zevnitř. Podruhé proto, že v duchu tohoto článku nedošlo k „ozbrojenému útoku“ na socialismus v ČSSR jakýmkoliv kapitalistickým státem, ale

naopak došlo k hrubému porušení tohoto článku, když došlo „k ozbrojenému útoku proti jednomu státu nebo několika státům zúčastněným na Smlouvě se strany kteréhokoli státu nebo skupiny států“ ze strany výše vzpomenutých členských států Varšavské smlouvy, takže by se vlastně nikdo nemohl divit, kdyby ve smyslu onoho čl. 4 či článku 51 Charty OSN přišel socialistickému Československu kterýkoliv jiný stát na pomoc. Dokonce tato formulace nemohla vyhovět ani výše vzpomenuté formulaci z bratislavského Prohlášení, ani dopisům žádajících Brežněva a sovětské vedení o pomoc a zásah (dopisu 99 pragováků odevzdaného na sovětské velvyslanectví v Praze nebo tzv. zvacího dopisu pro Brežněva s podpisy Aloise Indry, Drahomíra Koldera, Oldřicha Švestky, Antonína Kapka a Vasila Biľaka [482])).

A tak jakkoliv intervence pěti zemí Varšavské smlouvy do Československa pomohla stoupencům marxismu-leninismu, konsolidace socialismu a obnovení přátelství se Sovětským svazem (ovšem na čele s pozdějšími tvůrci **postátněné ideologie marxismu-leninismu** Gustávem Husákem a Vasilem Biľakem) opět ovládnout společenskou situaci, nebyla „bratrskou internacionální pomocí“, za kterou ji označili. **Nebyla ovšem ani okupací** v tom smyslu, jak to podává pravice, a to dokonce **i přes tragické střety civilistů s cizími vojáky**, které si **v období od 21. 8. do 4. 12. 1968 vyžádaly 109 obětí na životech z řad československých občanů**. Nebyla totiž okupací v tom smyslu, že by nahradila československé státní a stranické orgány **vlastní správou**, znemožnila činnost civilních orgánů, **zničila československou státnost**, změnila zákony a vedla k **hromadnému zatýkání, věznění a vraždění lidí** (tak jako tomu bylo např. za německé okupace).

K oněm sto devíti obětem konfliktů s vojáky Varšavské smlouvy: 59 z nich zahynulo buď v důsledku vlastních provokací a útoků na interventy nebo naopak zbytečných útoků interventů na ně: 47 následkem střelby nebo postřelení interventy, v některých případech i opilými nebo dezertujícími, 4 následkem výbuchu tanku a vojenské munice, 6 v důsledku nárazů vojenských vozidel do objektů a 2 následkem sebevražedných činů (poprvé Jozefa Leváka, který se 21. 8. pokusil zastavit kolonu sovětských tanků tím, že si lehl před ní na silnici, podruhé Jiřího Modra, který 15. 10. skočil pod kola sovětského nákladního vozu). Dalších 50 našich občanů zemřelo na následky dopravních nehod, buď způsobených jimi, nebo ve větší míře interventy nerespektujícími dopravní předpisy (včetně nárazů do zpravidla neosvětlených vojenských vozidel či zachycením chodců projíždějícími vojenskými vozidly). [483])

Přepad vojsky Varšavské smlouvy 21. srpen 1968 byl **intervencí**, neboť intervenoval za určitý **dobový výklad podstaty socialismu** a **proti dalšímu působení pravicových a revizionistických sil v Československu** a lze vzít v úvahu, že možná zabránil i občanské válce (tedy případné neschopnosti Čechů a Slováků vyřešit své ideologické problémy a konflikty poklidnou cestou). Právě v tomto bodu se ovšem intervence stala **symbolem až nesnesitelného národního ponížení** těch, kteří si (ač vývojově před intervenujícími) **nedokázali vládnout**, resp. **včas se dobrat zdárného vyřešení krize**, kterou sami v předešlých letech svými postoji připravovali. Ale jak už to bývá, tato „lekce“ ze strany ostatních socialistických států se rychle změnila v lekci, uštědřené Československem jim, když interventi seznali, že českoslovenští občané zůstali vůči jejich zásahu imunní: **že totiž intervencí zprvu nedosáhli ani změny stranického a státního vedení, ani ukončení dalšího působení revizionistických sil**, ani příprav na mimořádný XIV. sjezd KSČ, který naopak svou intervencí urychlili (ovšem do polohy Stanovám KSČ odporujícího uskutečnění). Že totiž intervence přesto, že byla provedena (jakožto vojenská operace Dunaj) z vojenského hlediska účelně, ba „vítězně“, politicky **zpočátku (a posléze i historicky) selhala**.

Jako neproduktivní se ukázala i násilná internace Alexandra Dubčeka (prvního tajemníka ÚV KSČ), Josefa Smrkovského (člena předsednictva ÚV KSČ a předsedy Národního shromáždění), Oldřicha Černíka (předsedy vlády), Františka Kriegla (člena předsednictva ÚV KSČ a předsedy ÚV Národní fronty), Josefa Špačka (člena předsednictva

ÚV KSČ) a Bohumila Šimona (kandidáta předsednictva ÚV KSČ a poslance České národní rady) v Sovětském svazu, jejímž smyslem mělo být prostřednictvím těchto **rukojmí** činit nátlak na ostatní stranické a ústavní činitele, aby byly splněny ideologické a politické požadavky intervenujících. Bez stranických a státních orgánů, jimiž byli tito „rukojmí“ členy, ovšem nemohli nijak za sebe i za jiné rozhodovat. Naopak stranické i státní orgány, ostatní státní instituce, stejně tak jako národní výbory, podniky a družstva pracovaly dál bez nich, podle svých pravomocí, platných zákonů i domácích instrukcí shora.

Intervence také vyvolala předčasné (a tím i Stanovám KSČ odporující) svolání mimořádného XIV. sjezdu, původně plánovaného na 9. 9., který intervenci vojsk Varšavské smlouvy odsoudil. Přítomní delegáti však neschválili návrhy na vystoupení ČSSR z Varšavské smlouvy a na vyhlášení neutrality. Revizionisté, kteří prosadili jeho urychlené svolání, se touto zbrklostí **sami vyřadili ze hry**. Konkrétně tím, že zcela opomenuli Stanovy KSČ a slovenské komunisty – nejenže nepočkali na výsledky mimořádného sjezdu Komunistické strany Slovenska, který se – na rozdíl od toho vysočanského – sešel v řádném termínu ve dnech 26. až 28. 8. 1968, podle stanov a za účasti většiny řádně zvolených delegátů a který požadoval **federalizaci státu** a zvolil za svého prvního tajemníka Gustáva Husáka, ale že jednali i bez účasti některých členů předsednictva a tajemníků ÚV KSČ a devadesáti procent řádně zvolených delegátů ze Slovenska. Co bylo platné, že na něm byl pod předsednictvím Věňka Šilhána zvolen nový ÚV, když ten nebyl uznán ani slovenskými komunisty, ani dosavadním ÚV, ani interventy. Kdyby se revizionisté nedopustili této chyby, mohli si zachovat svou sílu až do uskutečnění **sjezdu řádně naplánovaného na** 9. 9., popř. dožadovat se jeho svolání v tomto termínu či později - a se silou jejich hlasů by se muselo počítat i poté. Takto však své mandáty prohospodařili a nebyli oprávněni (ani reálně schopni) cokoliv dále požadovat a změnit.

Mezitím **patovou situaci**, která intervencí vznikla, musel řešit prezident a armádní generál Ludvík Svoboda, který vydal rozkaz Československé lidové armádě nezasahovat proti interventům, odmítl návrhy sovětského velvyslance Stěpana Vasiljeviče Červoněnka na to, aby byla **neústavně** vytvořena **jakási dělnicko-rolnická vláda**, a který si poté **vynutil státní návštěvu v Moskvě**, aby mohl **unesené politiky vrátit do jejich funkcí**. „Sovětští představitelé museli tak jednat ne s vládou »dělnicko-rolnickou« (navrhovanou Vasilem Bilakem a Aloisem Indrou), jak si představovali, ale s původní vládou a původními politiky. Delegace byla doplněna o některé další členy, kteří přiletěli z Prahy.“ [484]) Byli jimi Gustáv Husák, Martin Dzúr, Bohuslav Kučera, Vasil Biľak, Alois Indra a Jan Piller.

O jednáních v Moskvě i o jejich zákulisí bylo už popsáno mnoho řádků. Za nejdůležitější (kromě pevného státnického postoje prezidenta Svobody) je však třeba zdůraznit, jak se na těchto jednáních vyjádřili k **povaze intervence** jejich účastníci. Přes pozdější Husákovo ujišťování (z roku 1969), že intervence vojsk Varšavské smlouvy byla „bratrskou internacionální pomocí“ měl pravdu Dubček, když v 26. 8. 1968 vmetl Brežněvovi do tváře, že „invaze je tragédií a její důsledky nebudou možná napraveny v myslích a srdcích našich lidí“ [485]), aniž by byl ovšem schopen tehdy i později veřejně uznat a přiznat **svůj podíl na jejím vyprovokování**. A tak nebyl dalek pravdy ani Brežněv, když Dubčekovi také nikoliv neoprávněně vytkl, že posunutí hranice socialismu až na západní hranice Československa Sovětský svaz vykoupil v letech 1944 až 1945 velkými oběťmi. [486]) Nikoliv neoprávněně proto, že některým českým antikomunistům a krajním pravičákům nikdy nebyla vlastní úcta k obětem sovětských vojáků, jakoby snad raději zůstali pod německou okupací nebo zcela nereálně dodnes čekali na osvobození ze strany USA a těch států, které nás v Mnichově roku 1938 zradily. Na Brežněvových slovech však bylo současně zajímavé i to, jak se vůbec nepoučil z geopolitických a velmocenských, tudíž neleninských omylů svého (jinak jím kritizovaného) předchůdce, když byl znovu schopen zopakovat přesně to, co už 19. 10. 1956 Chruščov neoprávněně vytkl polským komunistům po poznaňském povstání:

„Prolévali jsme pro tuto zemi naši krev a vy ji nyní chcete zašantročit Američanům“ [487]). Použít připomínku padlých sovětských vojáků jako zdůvodnění intervence a tím i jako záminku k porušení leninských principů vztahů mezi národy a státy bylo ovšem ze strany vrcholných sovětských komunistů stejně **pochybné, zástupné a neprincipiální**, jako pozdní Dubčekovy „krokodýlí slzy“ nad jejími budoucími důsledky: neboť nejenže Lenina a jeho závěrů ve své polednové politice nedbal, ale ani Leninem nebyl schopen proti Brežněvovi v Moskvě argumentovat (jak by také mohl: poprvé pro vlastní neznalost Lenina a tím pádem i pro svůj – lhostejno, zda nevědomý či vědomý - revizionismus, podruhé pro předcházející politické chyby, kvůli nimž by tato argumentace v očích sovětských představitelů stejně ztratila váhu). Tím se jasně ukazuje, že jakákoliv neznalost marxismu a leninismu (nebo i odpor proti němu) se těžce podepisuje jak na životním osudu a historickém významu chybujících politiků, tak (bohužel ještě více) na minulých, současných i budoucích životních potížích pracujících i celých národů.

Je totiž zřejmé, že by Lenin ani v Polsku, ani v Československu tímto způsobem nepostupoval: sice by nekompromisně a zcela veřejně vytkl komunistům jiných zemí teoretické, taktické i strategické chyby, jichž se podle něho dopustili, nicméně by bez souhlasu jejich státních orgánů nezasáhl do jejich státní a národní suverenity, jakkoliv ovšem měl na území bývalé Ruské říše (oproti Břežněvovi v rámci Varšavské smlouvy) usnadněnu situaci v tom, že země, v nichž bolševici vyhlásili národní a státní samostatnost, zůstaly i nadále s RSFSR spojeny stranickou a vojenskou unií. **Stranická unie** RSFSR s ostatními sovětskými republikami spočívala v tom, že národní stranické organizace komunistů zůstaly na základě stanov a demokratického centralismu podřízeny ÚV KSR(b), což ovšem nevylučovalo dvojí: možnost národních organizací komunistické strany odklonit se od KSR(b) usneseními vlastních sjezdů a zároveň se od zákonů a správy RSFSR odklonit usneseními, dekrety a zákony vlastních státních orgánů (sjezdy sovětů, ústředních výkonných výborů sovětů, rad lidových komisařů aj.) Stranická unie sovětských států se tak stala jak socialistickou a kolektivní alternativou historicky mnohem známějších personálních unií některých feudálních a kapitalistických států, tak i konkrétním vyjádřením ideje světové proletářské republiky z dob Pařížské komuny, jejíž obrany se zúčastnili revolucionáři i jiných národů, realizované ovšem na mnohonárodnostním základě. **Vojenská unie** sovětských republik byla vynucena obranou proti společnému nepříteli a nutností efektivně sladit (pod jednotným velením) všechny s tím související vojenské akce. KSČ ovšem **nikdy** nebyla (a to ani jako sekce Komunistické internacionály) součástí ruské či sovětské komunistické strany, takže Stalina, Chruščova ani Brežněva (jmenovitě) a KSSS (obecně) nic neopravňovalo takto (centrálně a unijně) se ke KSČ chovat a jednat s ní jako se svou územní součástí v Československu.

Výsledkem jednání uskutečněného ve dnech 23. až 26. 8. 1968 byl tzv. **moskevský protokol** (Protokol o jednání delegace ČSSR a SSSR), který byl 31. 8. 1968 přijat ústředním výborem KSČ. „Po skončení jednání se prezident odmítl vrátit do Prahy bez Fr. Kriegla, předsedy parlamentu (chyba citovaného pramenu: Kriegel nikdy nebyl předsedou parlamentu – pozn. J. F.), který odmítl podepsat Moskevský protokol. Ten byl pak přiveden přímo do letadla před odletem.“ [488])

Protokol potvrdil platnost ujednání z Čierné nad Tisou a Bratislavy (**o existenci kontrarevoluce v Československu a o kolektivní obraně socialismu**), prohlásil mimořádný XIV. sjezd KSČ, předčasně zahájený 22. 8. bez účasti některých členů předsednictva a tajemníků ÚV KSČ a 90% řádně zvolených delegátů ze Slovenska za **neplatný**, dále potvrdil **souhlas čs. strany s umístěním vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR**, upevnění **vzájemné spolupráce** a provedení celé řady opatření k „upevnění vlády pracujících a pozic socialismu“. Ze sovětské strany obsahoval **závazek**, že se vojska pěti socialistických zemí

„nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR“ [489]), což také během své další dislokace v ČSSR splnila.

Ani tato „léčba šokem“ ale nedokázala **dlouhodobou systémovou krizi socialismu** vyřešit, jednak proto, že bylo do ní zasaženo **nesystémově** (mocensky, zvenčí, hrubou silou), jednak proto, že **žádné převratné systémové řešení nenabídla**.

Intervence ve vztahu k socialismu ukázala dvojí slabost: poprvé **slabost KSČ**, neschopné vlastními silami uhájit věc socialismu budovaného důsledně na marxistických a leninských základech; podruhé **slabost Sovětského svazu**, když k obhajobě socialismu byl nucen postupovat neleninsky, tedy použít **útočnou sílu**. Vyjevila se tím zároveň **vnitřní slabost** celého mocenského systému tzv. reálného socialismu **obecně**: poprvé z hlediska systémového (**když systém dospěl do krizové podoby, z níž nebyl schopen se dostat systémově**, ale s použitím násilí a omezování individuálních práv a svobod), podruhé **z hlediska občansko-právního**, když právě proto nebyl schopen poskytnout občanům tu míru občanských práv a svobod, po jaké toužili a které by jim byl schopen poskytnout mocenský systém nový – samosprávný. Morálními vítězi se tak ovšem **nestali** ani „objevitelé“ buržoazního modelu demokracie, slovně nepřestávající lidem tvrdit, že jim jde o demokratizaci socialismu, ale objektivně pracující na podlomení jeho základů a likvidaci.

Tento status quo, tato dějinná křižovatka, na níž nebyl nikdo definitivním vítězem (a tím pádem ani definitivně poraženým) byla tedy ve skutečnosti **nikým** nezvládnutým, tudíž neuskutečněným a zbytečně historicky odloženým přechodem z fáze socialismu tzv. reálného do fáze socialismu samosprávného.

První z této křižovatky, aniž by cokoliv vyřešily, ale zároveň, aby ji zprůjezdnily, musely couvnout sovětské tanky. Učinily tak pod podmínkou, že bude dbáno na zachování socialismu, na plnění tzv. moskevského protokolu a že z ulic československých měst a vesnic zmizí protisovětské nápisy. Uvolnily tím cestu staronovému ÚV KSČ (doplněnému 31. 8. kooptacemi Husáka, Svobody a dalších osmdesáti nových členů), aby svými **vlastními rozhodnutími a ústavními prostředky** zasáhl proti protikomunistickým silám, obnovil cenzuru (a vyloučil tak ze hry pravicové sdělovací prostředky nepracující tak podle zadání jejich vlastníků) a zjednal veřejný pořádek (který byl ovšem do značné míry narušen právě intervencí). Zbaveni revizionistů se tak původní reformní komunisté (autoři a zastánci Akčního programu KSČ z dubna 1968) v ÚV KSČ dostali do politické **izolace**. Jako první z bývalých reformistů to pochopil Husák, který 28. 9. 1968 vystoupil v rozhlase a v televizi a vyzval občany k sebekázni. Většina občanů (lhostejno, zda souhlasící s intervencí nebo stavějící se proti ní) jeho vystoupení přijala, protože si uvědomovala, že uklidnění a konsolidace poměrů je nejen třeba k ochraně životů a majetku, nejen k plnému obnovení normálního chodu veřejného života, úřadů, výroby i zásobování, ale i k nenásilnému vyřešení nahromaděných politických problémů. Tohoto klidu a těchto objektivních zájmů, pro které ovšem pravice neměla nikdy prazvláštního pochopení, bylo využito k zásahům proti ní. Došlo k prvním personálním změnám (ze svých funkcí byli např. odvoláni ředitelé státního televize a státního rozhlasu). Dne 5. 9. ministerstvo vnitra oznámilo, že zamítlo stanovy silně protikomunisticky a protisocialisticky orientovaných organizací K 231 a KAN (stojících mimo rámec Národní fronty), čímž zamezilo jejich další legální činnosti. Dne 13. 9. přijalo Národní shromáždění zákon, podle kterého mohly rozvíjet svou činnost **jen ty politické strany a společenské organizace, které byly členy Národní fronty**. Do začínající tzv. normalizace se ale přece jen vloudila chybička: po osobní intervenci Zdeňka Mlynáře, který právě opouštěl funkci tajemníka ÚV KSČ pro školství a vědu, byla provedena **registrace Svazu vysokoškolského studentstva**, který se tak stal poslední základnou protisovětských, protikomunistických a protinormalizačních sil.

Teprve realizací srpnového zasedání ÚV KSČ dosáhla sovětská strana Pyrrhova (tedy do budoucnosti **kontraproduktivního**) **politického vítězství**, neboť se jí tím jednak vytvořily

vlastními československými silami realizované podmínky k uzavření smlouvy o „dočasném“ pobytu Sovětské armády na území ČSSR, jednak se tím otevřela jakoby „vlastní“ československá cesta k popření smyslu tzv. pražského jara tzv. normalizací. A tak intervencí do Československa v roce 1968 byla zahájena celá série mocenských a **geopolitických neúspěchů Sovětského svazu**, a to zejména v 80. letech 20. století (vznik a činnost Solidarity a vyhlášení výjimečného stavu v Polsku, americká intervence a porážka revoluce na Grenadě, krvavý konflikt v lidově demokratickém Jemenu a jeho následný zánik, neúspěch desetileté sovětské intervence v Afghánistánu), které vyvrcholily (urychleny nesprávně pojatou gorbačovovskou přestavbou a glasností) jeho vlastním rozpadem a zánikem.

Radikalizace a frustrace studentů kolem otázky lidských práv

Dne 16. 10. podepsali předseda vlády ČSSR Oldřich Černík a předseda Rady ministrů SSSR Andrej Nikolajevič Kosygin **smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR** a o dva dny později tuto smlouvu schválilo Národní shromáždění. Z přítomných 228 poslanců 214 hlasovalo pro, 10 se zdrželo hlasování a 4 byli proti. Odchod poslanců z jednání odsoudili pískotem a verbálními projevy mladí lidé, jimž zůstal radikalismus ze srpnových dní a kteří díky svým provokacím proti interventům zaplatili za srpen 1968 cenu nejvyšší (bylo údajně napočítáno 70% obětí intervence ve věku 16 až 30 let). [490])

Zatímco antikomunističtí publicisté (stojící mimo studenty) měli dost „rozumu“, aby se stáhli do ústraní, popř. emigrovali, do patnáctičlenného předsednictva Svazu vysokoškolského studentstva (SVS) se dostali radikálové, požadující veřejné protestní akce. První z nich bylo položení věnců ke hrobu Edvarda Beneše v Sezimově Ústí. Na výročí republiky 28. 10. následovala další (nepovolená) demonstrace v Praze, jíž se zúčastnili převážně mladí ve věku 15 až 20 let.

Ve dnech 1. až 7. 11. dokončily sovětské jednotky stahování do dohodnutých a vymezených vojenských prostorů. Stihly to právě včas, v den 51. výročí VŘSR, neboť 6. a 7. 11. na protest proti oficiálním oslavám tohoto výročí vypukly v Praze nepokoje, při kterých mladí lidé **strhávali sovětské vlajky a pokoušeli se postavit barikády**. Zasáhla proti nim Veřejná bezpečnost, která zadržela 167 osob, z toho na 30 vysokoškoláků. Demonstrace se též uskutečnily v Bratislavě, Brně a Českých Budějovicích, kde studenti vyhlásili stávku a jednodenní hladovku. Následujícího dne bylo dočasně pozastaveno vydávání časopisů Reportér a Politika, na což studenti odpověděli podpisovou akcí. [491])

Dne 11. 11. vydalo SVS tzv. studentské desatero, v němž bylo požadováno „**respektování nedotknutelnosti lidských práv, dodržování shromažďovací a spolčovací svobody, svobody slova, vědeckého bádání a umělecké tvorby**“ [492]). Studenti se v něm vyslovili „proti znovuzavádění kabinetní politiky a pro to, aby vláda ČSSR dosáhla na svých jednáních závazného termínu pro stažení cizích vojsk ze země. Zavedení cenzury v hromadných sdělovacích prostředcích mělo být pouze dočasné, a to na dobu maximálně půl roku. Ti, kteří ztratili důvěru občanů, měli odejít z funkcí. Studenti požadovali též pokračování v ustavování rad pracujících.“ [493]) Studenti ovšem vůbec nepochopili, že **při existenci dvou odlišných společenských systémů** – kapitalismu a socialismu – bude přítomnosti sovětské Střední skupiny vojsk v následujících letech využito ani ne tak jako vojenské (a tím i mocenské) záruky zachování socialismu v ČSSR, ale především jako posílení **kolektivní obranyschopnosti zemí Varšavské smlouvy proti zemím NATO,** a že tudíž není politicky možné – při stejné přítomnosti armády USA v sousední Spolkové republice Německo – něco takového žádat. Stejně tak nepochopili, že v ustavování rad pracujících nemůže být pokračováno, neboť jejich koncepce byla nastavena chybně. Správně však vystoupili na ochranu lidských práv, a kdyby se normalizátoři nenechali znovu unést

neostalinskými praktikami, mohl se z otázky lidských práv stát **základ, od něhož se mohl odvíjet nový vývojový stupeň socialismu**.

Znovu je ovšem třeba zdůraznit, že se sovětské stranické a státní vedení, stejně tak jako Sovětská armáda, vyvarovaly (na rozdíl od USA v podobných případech) jakýchkoliv přímých a aktivních zásahů jak do dalšího československého vnitropolitického i občanského vývoje, tak i do posrpnové politiky KSČ i do jednání jejích orgánů. Prioritou bylo totiž zachování socialismu v ČSSR (bez ohledu na jeho konkrétní organizační podobu) a zachování ČSSR jako spojence SSSR a člena Varšavské smlouvy. Historická odpovědnost za „nově" zvolenou cestu socialistické výstavby a forem i metod stranického řízení společenských procesů tak zůstala v rukou výkonného výboru, předsednictva a ústředního výboru KSČ.

Dne „13. listopadu přijali delegaci SVS na Pražském hradě prezident a vedoucí představitelé státu a komunistické strany. Zástupcům studentů bylo řečeno, že si nepřejí, aby na jejich podporu byly konány demonstrace nebo jiné akce, které by údajně narušily průběh plenárního zasedání ÚV KSČ a mohly vést ke krveprolití." [494]) Následujícího dne se sešlo zasedání ÚV KSČ, které se **„ovšem"** požadavky studentů nezabývalo, odvolalo možné konání (opakování) XIX. sjezdu a naopak přijalo ideová a organizační opatření proti antisocialistickým silám a pravicovému oportunismu ve straně. K rozkolu mezi KSČ a studenty ovšem přispělo i to, že radikální studenti 12. 11. založili na strahovských kolejích Akční výbor pražských studentů, který donutil VSV dál požadovat tzv. desatero studentů a při příležitosti 17. listopadu jakožto Mezinárodního dne studentstva vyhlásit celorepublikovou okupační stávku. Ta ovšem vlivem neinformovanosti vypukla už 16. 11., aby posléze trvala do 21. 11., aniž by ale (kromě jisté – ale tím pádem nejisté - podpory ve veřejnosti a pozornosti ze zahraničí) dosáhla nějakých výsledků. Přestože zasáhla většinu vysokých škol a některé školy střední a přestože se setkala i s podporou některých pedagogů, projevila se při ní **odtrženost priorit studentů od priorit pracujících**, **rozpory mezi jednotlivými fakultami** (např. neprojednání požadavků a postupu se slovenskými studenty) i neznalost samotného pojmu „stávka" (jistě patřícího do arzenálu pracujících, ale působícího neproduktivně až komicky v izolovaném studentském prostředí). [495]) Studentské stávky tak skončily současně s nechutí jiných skupin občanů se k nim připojit.

Antikomunisté se dodnes svým pokřikem kolem roku 1968 snaží zakrýt, že veškeré protisocialistické hnutí **padlo za oběť dobovému výkladu mezinárodně pojatých individuálních práv** a že tudíž trauma studentů z neúspěšných akcí proti tzv. normalizaci na podzim roku 1968 vyplynulo z toho, z čeho dostalo chartistické a buržoazní hnutí o lidských právech do traumatu i většinu pracujících po Listopadu 1989: **z možnosti sice svobodně protestovat proti čemukoliv, ale z faktické nemožnosti nic z odsuzovaného změnit pokojnými prostředky!**

Nejenže se **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966** vzdal buržoazního práva na soukromé vlastnictví výrobních prostředků, ale nebyly v něm ani obsaženy myšlenky o oddělení moci výkonné od zákonodárné a o svobodné soutěži politických stran. Naopak: v čl. 1 je výslovně uvedeno, že všechny národy „svobodně určují svůj politický statut a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj". [496]) Když tedy celé národy, tak zcela jistě kolektivně, kolektivní dohodou a smlouvou, tedy svobodně jen v rámci jimi zvoleného a voleného politického a právního systému, vyhovujícímu tak vůli **většiny** občanů; pokud by totiž vůle většiny občanů dosáhla takové touhy po likvidaci socialismu a pokud by pro většinu občanů byl socialismus tak politicky, morálně, ekonomicky a existenčně nesnesitelný, jak se nás o tom neustále snaží přesvědčovat antikomunisté), nic by jeho pádu (tak jako v Listopadu 1989) nezabránilo. Primitivní antikomunisté proto sice mohou být i nadále přesvědčeni, že bez intervence by se býval socialismus už neudržel, ale právě proto, že tato intervence nedosáhla onoho klasického rozměru okupace (za kterou by ji antikomunisté stále chtěli mít), nebylo posrpnové

protisocialistické opozici souzeno, aby většinu občanstva získala do boje nejen proti ní, ale i proti socialismu. Neboť získat většinu občanů do boje **proti něčemu** je možné jen ve vyhraněných chvílích, kdy jde nejenom o společenský systém a způsob vlády, ale doslova o existenční přežití celého národa. Ve všech ostatních případech, má-li být většina pracujících občanů získána pro změnu systému, je pro jakoukoliv opozici proti systému stávajícímu nutno přijít **nejen s programem negativně se vymezujícím proti něčemu**, ale především **s programem, zcela konkrétně a pozitivně prosazujícím jednoznačně pokrokovou změnu ve prospěch většiny**, tedy prosazujícím to, co tu ještě nebylo a co tedy zatím většina lidí nemohla užít ke svému (lhostejno, zda individuálnímu či kolektivnímu) prospěchu. Z čehož jasně vyplývá, že daný „politický statut" a „hospodářský, sociální a kulturní vývoj" musel být tehdy pro většinu pracujících akceptovatelný, když se ani menšina pracujících ke studentskému hnutí nepřidala, ba co víc: když nezazněly ani veřejné hlasy po „svobodných" volbách ani po změně stávající státoprávní a mocenské podoby tzv. reálného socialismu.

A nejen to: Mezi **individuálními politickými právy**, která Mezinárodní pakt o občanských a politických právech jako dokument OSN **striktně** Československu (jakož i jiným členským státům OSN) **vymezil k dodržování**, jsou uvedena pouze ta práva, která byla formulována články 6, 7, 8, 11, 15, 16 a 18. Jednalo se o právo na život (kromě možných trestů smrti za nejtěžších zločiny), o zákaz mučení a krutého zacházení, o zákaz otroctví a nevolnictví (čímž byl mimo mezinárodní právo postaven otrokářský a feudální řád) – nikoliv však práce určené pro osoby odsouzené za trestné činy, o právo na svobodu a osobní bezpečnost (bez svévolného zatčení a zadržení, čili bez na to navazujícího řízení před soudem), o zákaz uvěznění pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku, o zákaz potrestání za čin, který nebyl trestný podle zákona v době, kdy byl spáchán, o právo na uznávání právní osobnosti (čili právní ochrany osobnosti) a konečně o právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Kupodivu tento pakt nezakazoval ČSSR odchýlit se „za mimořádné situace, která je úředně vyhlášena" (podle čl. 4) od ostatních článků, např. od čl. 19, požadujícího, že „každý má právo zastávat svůj názor bez překážky", „že každý má právo na svobodu projevu", čili současně „svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky podle vlastní volby", ale zároveň s omezeními, „jaká stanoví zákon a jež jsou nutná a) k respektování práv nebo pověsti jiných; b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky". Stejně tak např. i od čl. 21, uznávajícího pouze „právo na pokojné shromažďování" (tedy nikoliv právo na násilné činy proti státu a státním orgánům a institucím) a konečně od čl. 22, sice uznávajícího individuální právo „na svobodu sdružovat se s jinými", nikoliv ovšem zakládáním jiných organizací kromě odborových. [497])

Takový stav v mezinárodní formulaci občanských a politických práv tak ještě více přispěl k vyhrocení patové situace v ČSSR: na jedné straně sice dával **požehnání studentům k dalšímu boji za lidská práva,** na straně druhé však umožňoval mocenským orgánům proti studentům zasáhnout potud, pokud se ve svých protestech dostali mimo vymezující rámec tohoto paktu. Zároveň jde o zajímavý doklad toho, jak se buržoaznímu pojetí lidských práv přiblížil socialistický výklad lidských práv jakožto výklad práv „buržoazního státu bez buržoazie". Vždyť proti protestujícím studentům bylo možno v ČSSR vystoupit s obdobnou rozhodností, s jakou byla např. ve stejném roce policejně násilně potlačena (rovněž násilná) studentská revoluce ve Francii.

Takový stav v mezinárodní formulaci a aplikaci občanských a politických práv však také vytvořil vhodnou situaci nikoliv k tomu, aby se socialistický mocenský režim (tak jako režimy kapitalistické) začal za tento pakt **schovávat**, ale k tomu, aby včas tento dosud úzce individuální (buržoazní) charakter těchto práv rozšířil **o jejich kolektivní (tedy socialistický) rozměr**: tedy o možnost kolektivního (a tudíž samosprávného) užívání těchto občanských a

politických práv a o možnost jejich dodržování, upevňování a rozvíjení také prostřednictvím zdola volené a kolektivně (samosprávně) organizované kontroly. **Vinou Husákovy tzv. normalizace, utužené po dubnu 1969, se tak však nestalo**. Naopak: režim v reakci na rok 1968 (nikoliv nepodobné reakci stalinského režimu na rok 1948) nejenže nepřistoupil k tomuto rozšíření občanských práv a svobod (na ryze socialistickém základě), čímž by stávající buržoazní právo překonal a dosáhl by lepší kvality toho svého, ale ještě přikročil k jeho porušování tím způsobem, jak si to nedovolil ještě na podzim roku 1968.

Takové vyústění svých snah sice studenti mohli tušit už v roce 1968, nicméně tím, že Veřejná bezpečnost proti nim zasáhla ještě jen v těch případech, kdy jí to mezinárodní pakt umožnil, a jinak si mohli svobodně protestovat proti čemukoliv, aniž by to ovšem mohli jakkoliv změnit pokojnými prostředky, se radikální studentské hnutí velice rychle dostalo do **několikanásobné frustrace**: z intervence (a z nemožnosti dosáhnout její negace), z tzv. konsolidace (a s ní spojené masové neochoty občanů studenty podpořit), ze soudobého stavu lidských práv, z obnovování vedoucí úlohy a autority KSČ a konečně: **zejména** z omezenosti vlastního pravicového a protisocialistického uvažování, která vehnala celé studentské hnutí (při spolupůsobení výše uvedených jevů) do slepé uličky: totiž do slepé uličky protestů proti něčemu, nikoliv k osvobozujícímu, jednoznačné pokrokovému hnutí za něco nového: za vývojově lepší model socialismu a za takovou tomu odpovídající verzi lidských práv (než jaká byla uplatňována na Západě) a tím i za prosazení vývojově pokrokovější doslova marxističtější) fázi socialismu.

Jásat z toho ovšem nemohl ani tzv. reálný socialismus, neboť byť opožděnou a skrytou, ale o to účinnější samostatnou odpovědí ÚV KSČ na intervenci mohlo být postupné překopání dosavadních (zčásti liberálních, zčásti neostalinských) principů tzv. socialistické zákonnosti na základě nově formulované filozofie lidských práv, dosud neznámé jak pro Západ, tak i pro Východ.

Tři klady roku 1968

Mnoho vášní z roku 1968 spadlo do propadliště dějin právě proto, že více než konstruktivními návrhy bylo vášněmi. Rok 1968 přinesl **mlhavost** marxistické koncepčnosti zbavených politických formulací, programů a cílů. Zůstal proto hluchý i k potřebě nově (tedy opět marxisticky) formulovat **politická práva občanů**. Nevyhověl tak především objektivním potřebám vývoje socialismu, nikoliv Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, přijatému 19. 12. 1966. Nevyhověl objektivním potřebám vývoje socialismu a tím politickým právům občanů především proto, že pracujícím občanům neumožnil **kolektivní změnu jejich vztahu k výrobním prostředkům**. Zároveň ustoupil geopolitické kolektivní obraně neostalinismu před prosazením československé (jen zdánlivě „národně-specifické“) vyšší vývojové fázi a formě socialismu (nikoliv ovšem iluzionistické podobě tzv. socialismu s lidskou tváří, ale socialismu samosprávného, čili vývojově marxisticky oprávněného, tudíž správného).

Přesto přinesl rok 1968 tři pozitiva, na kterých se dalo dál spolehlivě stavět:

Poprvé **kolektivní pracovní a občanskou uvědomělost a soudržnost** pracujících občanů, která sice nemohla nahradit jejich rozpadávající se ideovou, stranickou a třídní uvědomělost a soudržnost, ale která ještě tehdy umožnila svým klidem, celkovou rozvážností, smyslem pro materiální i celospolečenské hodnoty i výsledky kolektivní i individuální práce jak zabránit (i přes mnohdy diametrálně rozdílné ideové a politické názory i individuální zájmy) rozpadu společnosti na navzájem bojující frakce, tak i narušení výroby a organizačnímu fungování celé společnosti. Nejsilněji se to projevilo ve dvou momentech: poprvé, když se KSČ ocitla v rozvratu a v centru zápasu různých názorů, aniž by její představitelé dokázali držet krok s každodenními povinnostmi a potřebami pracujících i

výroby. Podruhé, když kvůli intervenci a dočasnému odstavení vedoucích stranických a státních činitelů od řízení práce a výroby dokázali zachovat klid, pořádek, pracovní disciplínu, smysl pro plnění naplánovaných úkolů a občanskou odpovědnost. I přes stávky, zejména proti intervenci (na různých místech ovšem kompenzovaných i mimořádnými směnami) nedošlo k tak citelným výpadkům v národním hospodářství (a dokonce ani ne v zásobování), aby to destabilizovalo situaci nebo se to projevilo ve výkyvu dosud dosažené životní úrovně. Jakkoliv mohlo jít jen o dočasný jev, byl příkladný a měl být pro stranické a státní představitele nejen vzorem k odpovědnému splnění vlastních úkolů, ale především k pochopení pracujících nikoliv jen jako inventárního souhrnu pracovní síly, potřebné pro další růst socialistických výrobních sil, ale především jako aktivní občanské síly, dosud **neoprávněně izolované od aktivní tvorby a prosazování vlastních představ a návrhů o vývoji socialismu a finální podobě jeho** (jistě se postupně stále měnícího a rozvíjejícího) státoprávního, občansko-právního, trestně-právního, společenského a hospodářského **uspořádání**.

Zdá se, že by se z toho, že ani v krizových okamžicích pracující neztratili (obecně) kladný vztah ke své práci, mohlo vyvodit, že nebylo třeba (ještě v té době) měnit nic na státním vlastnictví výrobních prostředků. Jak už nás ale o tom přesvědčili družstevníci, opak je pravdou: kladný vztah k práci bylo možno upevnit jen bezprostřednějším vztahem pracujících ke svěřeným výrobním prostředkům; a to jak jinak než formou jejich bezpodílového nebo podílového samosprávného či družstevního spoluvlastnictví).

Druhým jasným pozitivem roku 1968 byl **sociální program**, který se pro svou úspěšnost „stal jediným reformním dokumentem, který byl jen s dílčími úpravami převzat novým vedením KSČ“ [498]) a který se tak stal základem poměrně velkorysé sociální politiky KSČ v následujících letech.

Třetím jasným pozitivem roku 1968 se stalo dosažení **politické (státoprávní) rovnoprávnosti dvou bratrských národů Čechů a Slováků,** a to formou **federace**. Její utvoření poprvé připustil Antonín Novotný v rozhořčené polemice s Dubčekem na říjnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1967, když se pokusil reagovat na Dubčekovu kritiku nespravedlivého ideového poměru Prahy vůči specifickým slovenským národním zájmům a požadavkům. Snaha o dosažení politické federace se pak stala součástí celé řady jednání, usnesení a dokumentů KSČ i KSS během roku 1968 (Akčního programu KSČ, květnového a zářijového zasedání ÚV KSS). Jelikož šlo o složitou a zároveň zásadní otázku, je vysvětlení této problematiky věnována následující podkapitola.

Opožděný vznik československé politické federace

Jednoznačně pozitivním bodem roku 1968 (a to jak z reformního, tak i ryze marxistického a leninského hlediska) zůstal **ústavní zákon o československé federaci** (č. 148/1968 Sb.), který byl dne 27. 10. 1968 přijat Národním shromážděním a který s platností od 1. 1. 1969 **rozdělil území ČSSR mezi Českou socialistickou republiku a Slovenskou socialistickou republiku s vlastními národními radami a vládami**, podřízenými orgánům federálním (dvoukomorovému Federálnímu shromáždění ČSSR složenému ze Sněmovny lidu a ze Sněmovny národů, prezidentu ČSSR a federální vládě), též s vlastním občanstvím (českým a slovenským), nedělitelným od občanství československého. Rovnoprávným státoprávním uspořádáním mezi Čechy a Slováky šlo o jediný krok v roce 1968 (politicky vytýčený už zasedáním ÚV KSČ v lednu 1968), který se **opožděně** (a přece nikoliv úplně) **přiblížil leninskému pojetí o politické federaci**.

Podle Leninových tezí k II. kongresu Komunistické internacionály měly být vztahy mezi národy, ovládanými spolupracujícími diktaturami proletariátu **nejdříve** a **přednostně** uspořádány na federativním principu, nikoliv však proto, aby tento buržoazní princip formální

rovnosti postupně oslabil vývoj k socialismu, ale aby **postupně ustoupil skutečnému (hospodářskému a sociálnímu) stírání nerovností mezi národy metodou postupného budování jednotné socialistické společnosti**. („Federace je přechodnou formou k úplné jednotě pracujících různých národů.“ [499]))

V Československu bylo „pochopitelně“ postupováno **opačně**: od Masarykova nevědeckého pojetí jediného československého národa (účelově tak celkovým počtem svých příslušníků převyšujícího počet sudetských Němců) a Gottwaldova unitárního státu (motivovaného obavami z politicky odlišných sil na Slovensku v letech 1947 až 1948) ke státu federativnímu.

Tím bylo sice Leninově požadavku učiněno v roce 1968 zadost, ale v důsledku nesprávného Gottwaldova, Zápotockého a Novotného **setrvávání na stalinské autonomizaci** (rázně odmítnuté Leninem ještě před vznikem Sovětského svazu) opožděně a tudíž v protismyslu k jeho myšlence: pozdní státoprávní vyrovnání Čechů a Slováků sice přispělo **ke spokojenosti ze slovenské strany, ale jen dočasně**: federace z roku 1968 tak jako způsob politicko-právního a mocenského vyrovnání mezi Čechy a Slováky už nevedla jednoznačně ke stmelení obou národů, ale v podmínkách potíží a eroze socialismu naopak vytvořila tolik potřebný legislativní rámec k zániku Československa na základě nacionalistických (tedy svou povahou skrytě buržoazních) požadavků hlásajících úplné osamostatnění obou národů (tedy se skutečným cílem antikomunistických elit rozdělit se územně o moc a rozdělit si mezi sebe i dosažené výsledky socialismu). Nicméně kvalita této federace z roku 1968 přispěla ke skutečnosti, že **rozdělení Československa** na českou a slovenskou část k 1. 1. 1993 proběhlo bez větších problémů a pokojně (aniž by narušilo přátelské vztahy mezi oběma národy) a neumožnilo tak rozpoutat větší (a svou podstatou velmi nebezpečné) nacionální vášně, jistěže ovšem bez tolik potřebného občanského referenda a tak za zády většiny občanů, přejících si setrvání ve společném státě.

Jakkoliv můžeme být ke způsobu, jakým byly postupně pod vedením KSČ (tedy zejména v letech 1948 až 1968) státoprávní vztahy mezi Čechy a Slováky utvářeny, kritičtí, nelze **nikdy** opomenout, že v hlavním bodě národnostní politiky Čechů vůči Slovákům nejenže náš socialistický stát neučinil chybu, ale může být historicky předkládán jako **vzor jiným národům** – totiž v bodě zcela nutného hospodářského a sociálního vyrovnání Slovenska s českými zeměmi, kterému bylo věnováno ze strany KSČ mnoho pozornosti už od roku 1948 a který plně naplnil onu marxistickou tezi o tom, že nikoliv jen formální (tedy státoprávní), ale především sociální a hospodářské narovnání mezi národy může a musí vést k jejich **skutečné rovnosti a přátelství**. V československých poměrech bylo toto vyrovnání dokončeno kolem roku 1983, tedy daleko dříve než mohl uměle (a tudíž na základě nepodstatných argumentů) vyvolávaný **buržoazní nacionalismus** zmařit jeho výsledek (totiž přátelství mezi oběma národy) – a jistěže tak i dříve, než by podle Leninova konceptu mohla být federalizace (jako výraz politického a právního zrovnoprávnění mezi oběma národy) označena jako zbytečná či nadbytečná.

Je ovšem třeba vidět, že pokud by byla česko-slovenská federace zřízena hned po Únoru 1948, mohlo dojít na Leninova slova: že totiž po dosažení onoho sociálního a hospodářského vyrovnání Slovenské socialistické republiky (SSR) s Českou socialistickou republikou (ČSR) v 80. letech 20. století by oba národy dosáhly takové míry spokojenosti při posuzování všech svých vztahů v ČSSR, že by nejenže nemohly vzniknout požadavky na rozdělení Československa a jeho zánik (že by si tedy antikomunistické politické reprezentace obou národů ani neodvážily takovýto požadavek vznést, resp. neměly by ho čím zdůvodnit), ale že by tomu bylo **oběma národy aktivně bráněno** či dokonce zabráněno.

Proč se tedy rozpadly i ty federace (svazy) typu Jugoslávie a Sovětského svazu, které byly zřízeny bezprostředně po vítězství socialistických revolucí? Logicky nejen proto, že nedosáhly takového stupně skutečného (tedy hospodářského a sociálního vyrovnání) jako

Češi a Slováci (ba vedly naopak k narůstání svazových rozdílů v těchto oblastech), ale také pro ty politické a ideologické chyby, které ve všech evropských socialistických zemích (tedy nejen v Československu) způsobily poměrně rychlou ztrátu proletářského charakteru státu (čili zúžení skutečné diktatury proletariátu ve všech částech státu jen na ústavou nadiktovanou vedoucí úlohu komunistické strany působící jednostranně z centra).

Tak se nakonec stalo, že se postupně zmenšil a stal se nepodstatným původně zamýšlený podstatný rozdíl mezi buržoazním (formálním) pojetím federace (založené na dělbě výkonné a zákonodárné moci) a **socialistickým pojetím federace (jakožto svazu)**, založené nejen na důsledném uplatnění spojení výkonné a zákonodárné moci na všech úrovních státu dále děleného na svazové (federální a autonomní) části, ale i na něčem ještě důležitějším: na schopnosti svazového centra investovat do chudších republik tolik, aby **v zájmu celého svazového státu i všech jeho částí** se ty chudší s těmi bohatšími co nejrychleji a nejefektivněji **hospodářsky a sociálně vyrovnaly**, aby se mohly o to rychleji a efektivněji podílet na rozvoji federace i ostatních republik a aby tak bylo včas **zabráněno růstu nacionalisticky zneužitelným pocitům**, že nejbohatší části federace jsou ve svém rozvoji brzděny chudšími a chudší části jsou naopak těmi bohatšími opomíjeny (viz např. prvotní snaha bohatého Slovinska vystoupit z Jugoslávie, stejně tak jako druhotná snaha chudého Kosova zbavit se závislosti na Srbsku), nikoliv však, aby z téhož i kterékoliv důvodu bylo kdykoliv národně svébytným částem federace násilně bráněno k úplnému osamostatnění (jak se to bohužel v závěru existence Jugoslávie i SSSR stalo).

Je třeba zdůraznit, že československá federace z roku 1968 se stala **polovičatostí mezi buržoazním pojetím federace (však se také nazývala federace) a oním pojetím socialistickým jakožto svazu** (centrální orgány zůstaly poplatné buržoaznímu pojetí dělení moci, zatímco pravomoci národních rad bez národních prezidentů a způsob péče federace o Slovensko se blížily spíše sjednocujícímu pojetí socialistickému). **Polovičatostí nikoliv rozhodující pro příznivý hospodářsko-sociální výsledek vyrovnání mezi Čechy a Slováky, ale přece jen dosti podstatnou pro zánik Československa**.

Zároveň se československá federace jak z hlediska buržoazního, tak i socialistického (svazového) nestala úplnou, neboť se toto uspořádání nepromítlo ani do pojmenování Československa, ani nevedlo k vytvoření a uzákonění vlastní státní symboliky obou jeho částí.

Žádný z existujících politických proudů v roce 1968 (včetně intervence) nebyl připraven ani ochoten vyřešit nastalou krizi principiálně marxistickým způsobem. Rok 1968 byl tedy v tomto smyslu slepou uličkou, neboť všichni jeho aktéři „byli vedle, jak ta jedle“. Jejich společným rukojmím se stal pracující lid, nejméně vinný vytvářením krizových předpokladů a nejméně slyšený při pokusech politických elit tuto krizi co nejlépe (tedy k jeho prospěchu) řešit. Kdyby rok 1968 nepřinesl určité zkušenosti pro vzdálenější budoucnost, tak jako tak potvrzující „staré“ marxistické pravdy, jichž se všichni jeho aktéři dodnes bojí a které se snaží pracujícím doposud nikoliv bez úspěchu zatajit, byl by vlastně zbytečným. A tak se stal pouze konkrétním projevem a tudíž i důkazem nedokončené (a tím pádem neúspěšné) sebereflexe KSČ a tím i nezvládnutého přechodu tehdejší společnosti od nižší k vyšší fázi socialismu. Nebýt byť jen formálního (organizačního) rozdělení centrální moci na část zákonodárnou a na část výkonnou, mohli by si antikomunisté i reformátoři říkat, co by chtěli, bez valného negativního vlivu na moc pracujících: ti první proto, že by ničeho nedosáhli, neboť by jejich požadavky byly shledány za protilidové a tím zbytečné; ti druzí proto, že by jejich návrhy bylo možné stávající poměry vylepšit (na marxistickém základě), nikoliv negovat (revizionisticky).

NORMALIZACE NENORMALITY A POUČENÍ NEPOUČITELNÝCH

Jak už bylo uvedeno, podpisem tzv. moskevského protokolu začalo v Československé socialistické republice obtížné období tzv. **normalizace**, čili normalizace politických a společenských poměrů podle podmínek tohoto protokolu. Toto období podle některých výkladů a charakteristik trvalo od 27. 8. 1968 do května roku 1971, kdy proběhl XIV. sjezd KSČ, a tak se krylo s obdobím tzv. **konsolidace**, tedy obdobím upevnění, ustálení či urovnání (od latinského slova consolidus – dohromady+pevný) pravicí i intervencí rozvrácených ideologických, politických i společenských poměrů.

Někteří badatelé neztotožňují začátek procesu tzv. normalizace či konsolidace s podepsáním tzv. moskevského protokolu, ale s ohledem k tomu, jak probrežněvovské křídlo v KSČ získávalo půdu pod nohama a jak se pokoušelo obnovit socialismus na základě svých vlastních představ a postupů, až s následnými událostmi: poprvé se zasedáním ÚV KSČ v listopadu 1969 (a s tím spojeným izolováním studentských stávek), podruhé se zasedáními ÚV KSČ v dubnu a v květnu 1969, kdy byl 17. 4. 1969 místo rezignujícího Alexandra Dubčeka zvolen prvním tajemníkem ÚV KSČ Gustáv Husák a kdy byla zahájena tzv. normalizace v tisku, rozhlasu a televizi tím, že přes sto pracovníků těchto médií vydalo provolání Slovo do vlastních řad a vyzvalo k podpisu tohoto provolání další své kolegy.

Potřetí je tzv. normalizace spojována zejména s potlačením **pouličních násilností** kontrarevolučních živlů ve dnech 19. až 21. srpna (při příležitosti prvního výročí intervence) a dále **se soudními procesy s nově se vytvářejícími opozičními skupinkami**. Podle jiných výkladů období normalizace překročilo i období po XIV. sjezdu KSČ (který zafixoval jeho výsledky) a trvalo (právě proto) až do listopadu 1989.

Sám pojem **normalizace** lze vysvětlit dvojím způsobem: buď jako „učinění něčeho zcela **normálním**“, nebo jako „vytvoření a prosazení **závazných norem**“ pro daný (lhostejno, zda normální či nenormální) stav. Lze oprávněně tvrdit, že období let 1969 až 1989 v ČSSR neslo znaky obou těchto (za jistých okolností i zcela protichůdných) výkladů.

Užitím termínů **tzv.** konsolidace a **tzv.** normalizace má být naznačeno, že oba procesy nutně nemusely proběhnout takovým způsobem, jakým byly realizovány ve všech sférách života společnosti, tedy že měly být realizovány na jiných zásadách a principech a jiným způsobem, než jak to bylo vymezeno tzv. moskevským protokolem a na něj navazujícím **Poučením z krizového vývoje ve straně a společnosti od XIII. sjezdu KSČ**.

Více pragmatický kalkul a odveta, než zásadová analýza a jasná vize

Na základě dnešního historického ohlédnutí je zřejmé, že **konsolidace byla nutná** (ale nikoliv zcela takovým způsobem, jakým byla realizována). Z čehož automaticky vyplývá, že pokud by konsolidace byla provedena správně, o normalizaci by bylo možné mluvit jen jako **o další přirozené (a zákonité) etapě ve vývoji socialismu**. Takovou by i byla, kdyby všechna konsolidační a normalizační opatření odpovídala **dialektice**, čili **přirozeným zákonitostem společenského vývoje** a neobracela se proti nim (zejména novým **posílením** dalšímu vývoji socialismu odporujících **neostalinských praktik**).

Poučení z krizového vývoje stanovilo **obsah** normalizace takto: „dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci. (…) Na celkových pozitivních výsledcích moskevských jednání se z československé strany aktivně podíleli L. Svoboda, G. Husák, V. Biľak a další politici zaujímající jasné třídní internacionalistické pozice.“ [500]) K tomu je potřeba poznamenat:

Za prvé: „na základě marxismu-leninismu“ **ano, ale** zbaveného stalinských a neostalinských postulátů a postupů, umožňujícího svobodný přístup k informacím a k nejnovějším výsledkům vědeckého poznání, na základě uplatnění dialektického kritického přístupu k dosavadnímu vývoji socialismu nikoliv jako ideálního, ale stále vnitřně rozporného podobným způsobem, jakým byl a dosud je i kapitalismus.

Za druhé: „na základě marxismu-leninismu“ **ano, ale** nikoliv jen jednostranně formulovaného stranickými dokumenty, ale přístupného k poznávání a studiu všemi občany (nejen členy KSČ a vysokoškoláky).

Za třetí: s respektováním vedoucí úlohy KSČ **ano, ale** tak, aby tuto **dosud** a **znovu** přímo (ústavou a zákony) vynucovanou úlohu **bylo možné zabezpečit nepřímo** (bez vynucování).

Za čtvrté: s posilováním státní autority dělnické třídy **ano, ale** nikoliv cestou jednostranného „posilování vedoucí úlohy KSČ“ a cestou porušování třídních, skupinových a individuálních práv pracujících občanů, ale cestou vytvoření a ústavního zakotvení **nových samosprávných státních a zaměstnaneckých orgánů pracujících**, jistěže **oslabujících přímé** působení KSČ do výkonných orgánů, ale zároveň **zesilujících její nepřímé** působení mezi občany (prostřednictvím jejího vlastního zastoupení v těchto samosprávných orgánech) a likvidujících dosavadní organizační oddělení moci zákonodárné a výkonné jak v nejvyšších státních orgánech, tak pochopitelně i ve všech jim podřízených samosprávách.

Za páté: s úkolem „vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života“ **ano, ale** nikoliv jejich zrušením, ale změnou jejich stanov odpovídající ústavě a přeorganizovaných na samosprávném principu a volně přístupných i komunistům.

Za šesté: s požadavkem „upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci“ **ano, ale** nikoliv na základě politického diktátu, ale na základě důsledně respektovaných leninských zásad rovnoprávných internacionálních a mírových vztahů států (lhostejno, zda stejného či rozdílného státního zřízení), tedy i se zcela nutným samostatným přehodnocením srpnového vpádu jako intervence, která porušila tyto zásady.

Nestalo-li se tak, nelze se divit antikomunistům, že tuto Husákem řízenou normalizaci označili za vystřídání tzv. socialismu s lidskou tváří tzv. socialismem s husí kůží. Neboť nevedla k rozšíření demokratických práv, ale k novým zákazům a pronásledování, resp. zpracovávání lidí prostřednictvím „hrozeb, tlaků, nabídek různých výhod, soustavného zpochybňování a očerňování jinak smýšlejících lidí, manipulací s fakty i hodnotami, individuální i sociální korupcí“. [501])

Nepochopení dalších systémových potřeb socialismu

Polovičatost cílů z Poučení z krizového vývoje vyplynula z nepoznání či nepochopení základních vývojových a systémových (tedy samosprávných) potřeb socialismu, a to na základě nerozpoznání základních (a po léta výstavby „úspěšně“ hromaděných) **rozporů** a jejich neodstranění. Tedy z neprovedení zcela **nutných** konkrétních změn ve státoprávních, třídních a občanských vztazích, pochopitelně přísně v duchu marxismu a leninismu. Tím pádem i v úplném (a zcela primitivním) zavržení mnohdy opravdu revizionistických reforem z roku 1968, které ovšem neměly být zcela smeteny ze stolu, ale naopak **zanalyzovány** a **přepracovány**, tentokrát v důsledně marxistické a leninské podobě. Tak byly **nevyřešené společenské rozpory** (vyplývající z nedořešených společenských vztahů, nepříznivě dál ovlivňovaných neodstraněním základního rozporu, vyplývajícího **z pokračujícího zaostávání dosažené úrovně výrobních vztahů za výrobními silami**) odsouzeny k dalšímu (skrytému) narůstání a socialismu zcela nepříznivému (otevřenému) vygradování v listopadu 1989.

Základní chybou, která byla v období tzv. normalizace učiněna, bylo to, že po přijetí ústavního zákona o československé federaci, který znamenal dílčí, ovšem podstatnou revizi Ústavy ČSSR z roku 1960, **nebyla tato ústava shledána nedostatečnou, přežilou a neodpovídající** novým potřebám výstavby socialistické společnosti **ve více svých článcích**. Především mělo jít o to, aby KSČ „konečně" dokázala překročit svůj stín a sama se zasloužit o odvolání čl. 4 o vedoucí úloze KSČ, který zněl takto: „Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence". [502])

Prvním krokem tedy mělo být nahrazení tohoto znění historicky novým ustanovením **o nezbytném organizačním sloučení zákonodárných (zastupitelských) a výkonných funkcí** na všech stupních územního a podnikového řízení státu včetně nejvyššího státního orgánu (národní rady) vzniklého organizačním sloučením funkcí prezidenta, federálního shromáždění a federální vlády (jakož i stejného zrcadlového postupu na české a slovenské národní úrovni). A to přesně podle Leninova závěru, že politika je koncentrovaným výrazem socialistické ekonomiky. A současně s tím i s ohledem (neodporujícím předešlému) na potřeby pracujících a nutnou likvidaci do té doby neodstraněného zaostávání výrobních (a tím i společenských) vztahů za výrobními silami. Jestliže tedy kdykoliv předtím (v letech 1948 až 1968) mohlo jít „jen" o **doplnění** čl. 4 o vedoucí úloze KSČ tímto „novým" (ve skutečnosti z hlediska Marxe a Engelse základním, tedy „starým") ustanovením, po roce 1968 už mělo jít o jeho **nahrazení**.

Tím se ČSSR mohla stát socialističtější a marxističtější než sám Sovětský svaz a od SSSR a ostatních států Varšavské smlouvy se mohla ideově (nikoliv ve smyslu faktické spolupráce, tedy bez narušení rozvíjejícího se přátelství a těsné spolupráce) odpoutat v tom smyslu, že by přestala hromadit jejich vývojové chyby táhnoucí je jako koule u nohy k zákonitému zániku a že by tudíž mohla do jisté míry účelově mluvit o vlastní specifické (ve skutečnosti ovšem autenticky marxistické a leninské cestě) k socialismu, a tím mohlo tento „svůj" socialismus (čili obecně socialismus v celé šíři svého rozvoje a existence) zachránit (podobně jako Kuba, Čína, KLDR, VSR a LLDR) od ideového a politického krachu v roce 1989.

Vedoucí (a přitom v ústavě nezakotvená) vedoucí úloha KSČ tím mohla být paradoxně posílena, neboť by KSČ i nadále mohla bez překážek působit a aktivitou svých členů posilovat svůj vliv ve všech ústavou vyjmenovaných samosprávných orgánech, ve všech jejich stupních, řízených z jednoho centra moci na základě demokratického, případně samosprávného centralismu, nikoliv svou sílu štěpit do tradičních, byť formálních (ale přece jen svou povahou buržoazních) orgánů státní moci. Pak mohli být nejen komunisté, ale i všichni případní revizionisté a antikomunisté nuceni **pronikat** (kandidovat a být voleni) **do centra moci jen zdola** (tedy na kandidátkách samospráv, nikoliv na kandidátkách jednotlivých politických stran (jejichž návrhy by všichni občané v samosprávách nejprve posoudili) a **zdola také kdykoliv** (na požádání voličů samosprávně) **odvoláváni**, tedy jednak vždy pod kontrolou veřejnosti, jednak vždy nuceni se při kolektivních jednáních podřídit většině.

Každý komunista, který snad mohl být návrhem takového řešení zděšen, si přitom mohl uvědomit trojí: Za prvé, že o to větší péči by KSČ musela věnovat sama sobě, aby zůstala na výši doby a úkolů a aby si tak ve všech **nových orgánech místní i státní moci mohla udržet přirozenou autoritu a tím i reálné vedoucí postavení v celé společnosti**. Za druhé, že samo vedení KSČ nakonec muselo pod vývojem situace naplánovat zrušení ústavou zaručené vedoucí úlohy v nově navrhované ústavě, **připravované k přijetí po roce 1990**, ale bohužel (i nadále) bez existence v této práci navrhovaných samospráv pracujících, a že tedy ještě o dvacet let později riskovalo ve hře o vlastní moc více, když se ani v této rozpory se vyhrocující době nezbavilo nebezpečné neostalinské a zároveň buržoazní iluze o oprávněnosti

organizačního (byť údajně jen formálního) dělení nejvyšší zákonodárné a výkonné moci, čímž by stejně (jak to potvrdil státní převrat v závěru roku 1989) dovedlo socialismus k zániku. Za třetí, že nový mocenský systém by „přece jen“ byl marxistickým, tedy ideovým dítětem KSČ, tudíž tak jako tak by vyšel z **jejích ideových potřeb a hlavně: byl by ještě prosazen v době její historické ofenzívy, nikoliv** defenzívy.

Je třeba si uvědomit, že lpěním na ústavním zakotvení vedoucí úlohy strany si KSČ významně znesnadnila **boj proti antikomunismu**, neboť veškerou kritiku chyb socialismu si mohli funkcionáři KSČ vykládat jako útok proti KSČ samotné i socialismu, aniž by byli schopni dostatečně objektivně (a zejména ve vztahu k dodržování lidských práv a jejich rozvoji na socialistickém základě) odlišovat, co skutečným antikomunismem je, a co je „pouze“ (čili „hlavně“) oprávněnou kritikou stávající politiky KSČ. Tak mohly být zcela neobjektivně a bezdůvodně hozeni do jednoho pytle jak ti, kteří kritikou sledovali zdokonalení systému, tak zjevní nepřátelé socialismu. To se ukázalo jako smrtící v době, kdy řady kritiků (v důsledku tohoto neměnného postoje KSČ, rostoucí stagnace tzv. reálného socialismu i hromadících se potíží jeho výstavby) rostly, a kdy naopak bylo třeba **zcela přesně** (na základě jasně stanovených principů a veřejné diskuse, až na dřeň odhalující, o co každému z kritiků jde) odlišit, kdo opravdu antikomunistou je a kdo není.

Druhým krokem tedy mělo být ústavní zakotvení z výše uvedeného vyplývajících změn v konstrukci, obsahu a pravomocích nových ústavních orgánů (jakožto **jednotných orgánů občanské samosprávné moci**) a **ústavou určeného systému závodních, podnikových a resortních rad (samospráv) zaměstnanců**, zastřešených sjezdem a pevným (sjezdem voleným) orgánem (mezi sjezdy působícím) a vybavených právem navrhovat (vlastní) kandidáty do zastupitelských sborů územních samospráv a státu.

Už prvním i druhým krokem tak mohl být alespoň zčásti realizován **třetí krok zcela nutného posílení kolektivních, a tím i individuálních občanských a politických práv všech pracujících, a to tedy skrze posílení jejich individuálních práv v rámci posílených kolektivních, o to více tedy na úkor zcela jasných sobeckých zájmů jednotlivců** (zcela zjevně omezujících ostatní občany v uplatňování jejich práv individuálních i kolektivních), čímž by **na výši doby** a zároveň **ryze socialistickým způsobem** byla vyřešena otázka lidských práv, nastolená reformním hnutím v roce 1968, neřešená a pošlapaná tzv. normalizací a **zbytečně a kontraproduktivně** tak vedoucí ke vzniku nových opozičních a antikomunistických aktivit v letech 1969 až 1989, sázejících jednostranně především na **obnovení sobeckých práv jedinců na úkor společnosti** (čili soukromého vlastnictví výrobních prostředků prosazované prostřednictvím na tom založených **všech protikomunisticky orientovaných politických stran**).

O co by tedy **zákonitě** muselo jít? Na prvním místě **o výrazné posílení práva pracovních kolektivů (a tím i jednotlivců) podílet se na řízení státu** (a tím i o zeslabení touhy činit tak nadbytečným i latentně protisocialistickým způsobem – tedy prostřednictvím členství v politických stranách a jejich zbytečnou, k ničemu pokrokovému nevedoucí volbou).

Na druhém místě **o výrazné posílení skutečných individuálních práv**, jednak prostřednictvím individuálního členství občanů v samosprávách a jejich individuálního rozhodování v nich, o nich i o státu vůbec (tedy i o podobě občanských práv), jednak postupným prosazením a užíváním individuálních lidských práv, běžně (více-méně formálně) sice uznávaných i ve světě, ale v kapitalistických státech omezovaných **sobeckými zájmy silnějších jedinců (soukromých vlastníků výrobních prostředků, kapitálovými skupinami).**

To by nutně muselo vést **k pokračujícímu zákazu těchto individualistických (egoistických, sobeckých) zájmů („práv“),** čili falešně formulovaných práv, jejichž neustálým prosazováním mohou egoisticky, sobecky orientovaní jedinci v kapitalistických státech mohou neustále nejen znemožňovat realizaci těchto sobeckých „práv“ jiným občanům

(v rámci volného trhu soukromých podniků a volné soutěže politických stran), ale tím pádem jim i neustále znemožňovat efektivní naplňování a užívání i těch práv individuálních i kolektivních, již dosažených a již zmiňovaných v mezinárodních deklaracích občanských a politických práv, nicméně dosud nikoho v realizaci jejich egoismu neomezujících. Což by nemohlo vyústit v nic jiného a v nic většího než v **historické popření jakéhokoliv vykořisťování člověka člověkem**, tedy i vykořisťování člověka člověkem **prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků** i práva na existenci a volbu politických stran majících v programu propagaci a zavedení politických systémů, umožňujících jakékoliv vykořisťování člověka člověkem (obecně) a prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků i (konkrétně).

Při tomto důsledném marxistickém přístupu k lidským právům tak mohla být už tehdy vznesena otázka, zda nejen soukromé, ale také státní vlastnictví výrobních prostředků nemůže být do jisté míry zdrojem a prostředkem psychického i existenčního vykořisťování (trvale podřízeného) člověka (trvale nadřízeným) člověkem, tedy vykořisťování pracujícího člověka vůbec. Stejně tak jako mohlo být (tím pádem) zřejmější, že všechny dosud podepisované pakty o lidských a politických paktech nelze důsledně dodržovat bez toho, že by v nich obsažen zákaz porušovat je ze strany těch soukromých vlastníků výrobních prostředků (a je obhajujících politických stran), kteří jsou nejen **ochotni**, ale dokonce i – s ohledem na své sobecké zájmy – i **„povinni“** je porušovat a omezovat je tak za „cenu“ vykořisťování **„svých“** zaměstnanců (čili **cizí** pracovní síly), minimálně opět nijak než nedodržováním dalšího paktu, a to **Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech**, přijatým OSN **rovněž v roce 1966!** A tak teprve pod tímto úhlem pohledu se vyjasňuje **marasmus** jak polistopadového vývoje (celosvětového zmatku, hospodářského i bezpečnostního kolapsu vyplývajícího z dosavadní protichůdnosti těchto paktů a protichůdnosti různě a účelově vyhlašovaných „lidských práv“) – a tak i marasmus v hlavách lidí uchylujících se k i k sebevraždám a tupým teroristických a násilným akcím (a tím opět k porušování skutečných, již mezinárodně zakotvených lidských práv), tak i marxistické a leninské **nezásadovosti stalinismu a neostalinismu,** neschopného bez náležitého užití této třídní zásadovosti včas „na vlastních územích“ zabezpečit **do důsledku** opravdu marxisticky pojatá lidská práva a opravdu do důsledku (tedy **ofenzivně, útočně**) prostřednictvím jejich jasné a ucelené koncepce (v opravdu internacionálním zájmu všech pracujících, tedy i na Západě) klást buržoazním teoretikům lidských práv palčivé teoretické a ideologické otázky a západním politikům zásadní podmínky k jejich naplňování všude.

Výše uvedenými státoprávními i občanskými změnami tak už tehdy mohlo být pracujícím dáno jasně na vědomí, že KSČ nejenže vždy stojí na straně jejich zájmů (nejen v otázce rozvoje hospodářství, sociálních možností a kultury), ale i v oblasti občansko-právní, a že zcela konkrétní, objektivními podmínkami danou mezí jejich tzv. pracovního vykořisťování (relativního připoutání k práci i k určitému podniku a profesi) i za socialismu nemůže být nic jiného, než po kapitalismu **nutně zděděný** a do jisté míry rozvoj výrobních sil za socialismu stále ještě předurčující, tím pádem i **nutně přetrvávající starý způsob dělby práce**, který tedy sice i za socialismu každého občana **odsuzuje** k trvalejšímu (někdy až doživotnímu) výkonu určitého typu práce či výkonu jedné a téže profese, a tím i k trvalejšímu (někdy až doživotnímu) nadřazenému či podřízenému postavení, k závislosti na mzdě jako jedinému zdroji příjmů, k jednostrannému formování a pěstování na výkon této profese se vážících dovedností, schopností a znalostí, ale který **může být postupně překonáván měnícími se vztahy ve výrobě a zaměstnání** (prostřednictvím samosprávného spolurozhodování).

Pak by už tehdy muselo být zjištěno, že zejména námezdně (na mzdě závislý) pracující a zejména pracující v trvalejším (nebo doživotním) podřízeném postavení nemá přerozdělování výsledků své nadpráce do tvorby národního důchodu reálně pod kontrolou a

znovu by se tak (i po odmítnutí nesprávné koncepce podnikových rad pracujících) vyjevila opakovaná **nutnost** ustanovení a efektivního fungování **samospráv zaměstnanců**, umožňujících **alespoň rámcovou** kontrolu nadřízených podřízenými, rámcové spolurozhodování o výrobních prostředcích, rámcové ovlivňování hospodaření státu a rámcový podíl na čerpání „drobečků" (jakožto přilepšení ke mzdě) z ročních čistých zisků podniků, ovšemže s celkovým **pozitivním výsledkem větší hmotné i společenské zainteresovanosti pracujících na dalším budování socialismu**. A jistěže **by to nebylo nic ani proti dalšímu nutnému růstu výrobních sil,** potřebnému **nejen** k dohnání a předehnání kapitalismu, ale i k vyplácení stále vyšších podílů z čistých zisků prosperujících podniků jejich zaměstnancům, tím více zainteresovaným na jejich dalším rozvoji. A ani nic proti Leninovi, který **soustavně vyžadoval kontrolu řídících pracovníků pracujícími** a tím podmiňoval **i úspěch boje s byrokracií**. Nelze nic jiného než opětně vzpomenout Leninova slova o tom, že je-li státní podnik převáděn na chozrasčot (tedy vlastní hospodářský rozpočet), a to z „naléhavé nutnosti zvýšit produktivitu práce, dosáhnout, aby každý státní podnik pracoval beze ztrát a rentabilně, vede to spolu s nevyhnutelně se prosazujícími resortními zájmy a jejich přeháněním k tomu, že se zájmy dělnických mas dostávají do určitého rozporu se zájmy ředitelů stojících v čele státních podniků nebo správ, jimž tyto podniky podléhají" [503]). A že je tedy – tak jako tak – nutné to řešit, tedy jak jinak, než výše uvedeným způsobem.

Jak je vůbec možné, že Lenin při tak koncentrovaném zájmu o věc dělnické třídy nedospěl k poznání nezbytnosti dělnických (zaměstnaneckých) rad (sovětů), přímo na pracovištích, v sovětských závodech, podnicích, popř. ve vyšších řídících orgánech a strukturách? Jednoduše proto, že vinou zaostalosti carského Ruska a posléze opakovaně vinou občanské a intervenční války, která rozvrátila jeho beztak slabé hospodářství, bylo ještě před zahájením plánovitého budování socialismu nutno se na určitý čas (v období Nové hospodářské politiky) **vrátit ke státnímu kapitalismu** (označeném samotným Leninem v takovém stavu rozvrácenosti za pokrok). A že tudíž následkem tohoto rozvratu **jakkoliv primitivní zespolečenštění výrobních prostředků metodou zestátnění nutně muselo vést k zaostání slabé úrovně výrobních sil za úrovní nově vytvářených výrobních vztahů**, tedy zcela jistě (na rozdíl od pozdějších období stalinismu, neostalinismu a budování rozvinuté socialistické společnosti) **muselo být ještě pokrokem!**

A že tedy za svého života musel Lenin řešit opačný problém, než jaký se vyvinul výstavbou socialismu v hospodářsky relativně dosti vyspělém a válečnými materiálními ztrátami (i díky Sovětskému svazu) nezatíženém Československu v letech 1948 až 1989!!

Jak je z výše uvedeného výčtu rozšíření kolektivních (a tím do jisté míry i individuálních) práv zřejmé, československý stát měl být v jejich uplatnění **ofenzivnější**, a to tím spíše, že takovýto typ práv kapitalistické státy svým občanům nabídnout nemohly.

Ruku v ruce s tím tak mohlo přijít i československým právem zaručené **plné** užívání všech individuálních práv (včetně politických), zcela běžných a už v té době zcela samozřejmě užívaných v kapitalistických státech **dříve**, a to ruku v ruce právě spolu s rozšířením a samosprávným institucionalizováním práv kolektivních, neboť právě to a nic jiného mohlo umožnit jejich plné uplatňování bez vnitřního mocenského, politického, ideologického, morálního i ekonomického ohrožení existence a dalšího rozvoje socialismu (a tím i bez nutnosti jejich potlačování).

Právním důsledkem výše nastíněné„nové" filozofie lidských práv mohlo být nejen zpřesnění a zařazení všech lidských práv do ústavy, ale i tomu odpovídající přesné vymezení socialismu v ústavě (včetně její preambule), které by **zamezilo kritikům čehokoliv**, organizovaně i individuálně vystupujícím, **podlomit socialismus jako společenský systém** a které by tudíž učinilo nutnost ústavně zakotvovat vedoucí úlohu KSČ zbytečnou.

Lidským důsledkem mohlo být **výrazné zvýšení zájmu občanů o modelování celého mocenského systému státu** podle vlastních občanských potřeb a jistěže (v rámci tohoto zájmu) i **o poznání a správný výklad marxismu a leninismu**.

Stranickým důsledkem mohlo být nezbytné zajištění spojení KSČ s pracujícími (po kterém se tak slovně shora tolik volalo) a vytvoření **permanentní zpětné vazby**, prostřednictvím níž mohla být KSČ poměrně rychle schopna si ověřovat správnost a účinnost svých návrhů, postupů a usnesení.

Všechny tyto změny mohly učinit nepodstatnými nejen **Program společenské samosprávy**, který jako objevnou, podnětnou, zčásti principiální a zčásti nedomyšlenou alternativu k moci KSČ a tzv. reálnému socialismu vypracovali v 70. letech 20. století Jaroslav Suk [504]) („zdiskreditovaný“ členstvím v Akčním výboru pražských studentů na podzim 1968) a Petr Uhl (uvězněný v roce 1969 na čtyři roky za činnost v Hnutí revoluční mládeže) a který vydali exilově v Kolíně nad Rýnem v roce 1982 [505]), ale **i požadavky disidentů v lidsko-právní oblasti**. Poprvé proto, že **by bylo o nich možno veřejně diskutovat**, podruhé proto, že **by do značné míry ztratily na opodstatněnosti** (neboť by byly ve značné míře realizovány), potřetí proto, že **nikoliv nepodstatná část pracujících občanů by nalezla svou seberealizaci v samosprávách**, nikoliv v antikomunistických aktivitách.

Tak tedy měla probíhat skutečná normalizace (normalizace ve prospěch budoucnosti); to také mohl být **skutečný dějinný smysl vývoje socialismu** 70. a 80. let 20. století v Československu. Bohužel: nebyl.

Dobově podmíněné a omezené možnosti tzv. normalizace

Ve světle těchto neuskutečněných kroků tak lze lépe pochopit konkrétní klady a zápory jak schváleného Poučení z krizového vývoje, tak vůbec všech opatření, kroků a změn z doby tzv. normalizace. Zatímco ke kladům patřilo jak **správné pojmenování a vymezení revizionismu a oportunismu**, tak i jeho exponentů, tak **jasný** příklon vedení KSČ k marxismu a leninismu, jednoznačným záporem se stalo jak **pronásledování občanů s jinými než oficiálními názory** (lhostejno, zda komunistů či bezpartijních), tak zaštiťování se marxismem a leninismem **v rozporu s jeho neznalostí, nepochopením, mylným výkladem či vyloženým pragmatickým (tedy účelovým) znásilňováním a deformováním**, které na konci 80. let 20. století vyústilo (zejména na straně studentů) jednak do odporu k částečně deformovanému myšlenkovému odkazu Marxe a Lenina (zejména ze strany vysokoškoláků a některých členů KSČ), jednak k překonání chatrných a pokřivených znalostí marxismu účelovým a prospěchářským pragmatismem (vrcholícím odhazováním legitimací KSČ v okamžiku, kdy přestaly být pojistkou kariéry a staly se naopak její zátěží).

Podívejme se znovu na nejvýznačnější představitele pravicového revizionismu a oportunismu v KSČ i antikomunismu mimo KSČ: mimo čestné výjimky Mlynáře, Svitáka (popř. Kramera) nedokázal cestu ke KSČM (přesněji k Levému bloku) nebo jiné radikální levici a důsledné kritice obnovených kapitalistických poměrů najít cestu po roce 1989 (samozřejmě, že opět v intencích tzv. demokratického socialismu) nikdo z nich. Nikdo z nich nebyl až do své smrti schopen, ochoten a přesvědčen vzít za svou věc věc socialismu či komunismu, ani vystupovat veřejně z marxistických hledisek; v nejlepším případě (jako např. Dubček) se začali čelní představitelé politiky a kultury z roku 1968 angažovat po roce 1989 v sociální demokracii, mnozí však skončili v pravicových stranách a hnutích. Nemůže být jasnějšího důkazu jejich **skutečného** nemarxistického, neleninského až antikomunistického smýšlení než právě toto! A tím i pravdivé charakteristiky těchto lidí použité v Poučení z krizového vývoje.

Avšak když se manželé rozvádějí, mohou za to obvykle oba dva. Na vině tedy nebyli jen antikomunisté a pravicoví revizionisté, ale i nové vedení KSČ, které nedostálo úkolům doby a opět zvolilo nepopulární mocenskou taktiku. Pokud by listopadové zasedání ÚV KSČ v roce 1968 nebylo **jednostranně** soustředěno **jen na stěžejní úkol**, a to jak upevnit vlastní vedoucí úlohu (pochopitelně s využitím podmínek vymezených k tomu tzv. moskevský protokolem), jistě by z akcí studentů vyvodilo nutnost konsolidovat společnost jiným způsobem, než jaký zvolilo. To by ovšem muselo dospět k poznání, že ke správné přestavbě celé společnosti bude potřebovat zřízení komise či komisí, které by se neodkladně začaly zabývat mnohými neodbytnými či potřebnými záležitostmi s úkolem dopracovat se k nějakým výsledkům a ty pak předložit dalšímu nebo dalším zasedáním ÚV KSČ (tak jak to ostatně v nutných případech a neprodleně dělali bolševici v Leninově Rusku).

Poprvé bylo možno prostřednictvím komise navázat (a opětovně navazovat) styk se studenty či dalšími nespokojenými skupinami občanů tak, aby byly poznány jejich problémy a požadavky, aby mohly být řešeny s využitím vedoucí úlohy KSČ a dohodou, tedy **nikoliv v poloze opoziční konfrontace** a jejího mocenského potlačování. Je zajímavé, že v březnu 1968, kdy byly názory studentů pro socialismus daleko nebezpečnější, našli reformní komunisté (včetně Husáka) sílu s nimi debatovat na jejich mítincích; když se však karta obrátila (a studenti se tak jako tak ocitli v mocenském presu) a když k tomu mohl být vytvořen příznivý počátek v podobě uskutečněného přijetí studentské delegace prezidentem republiky 13. 11. 1968, už „o tom nemohlo být ani řeči“. Nemohl být právě toto zcela zřejmý projev komunistické „nadutosti“, kterou mnohokrát kritizoval Lenin?

Podruhé bylo možno prostřednictvím komise komplexně **prostudovat celou otázku lidských práv** a doporučit, v jakých podmínkách a jak na ryze marxistickém a leninském základě by je bylo možno zrealizovat, aniž by jejich nedocenění či porušování mělo vést ke zbytečnému odporu občanů k socialismu a ke zneužívání takové situace k propagandistické a ideologické diverzi Západu.

Potřetí bylo možno prostřednictvím komise posoudit **otázku nového systémového modelu socialismu** a s tím spojených nezbytných úprav v ústavě, popř. vypracování návrhu nové ústavy (jakožto **skutečně odpovědného poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti**), po řádném projednání v ÚV KSČ a v Národní frontě pochopitelně předložené k tzv. všelidové diskusi.

Nic z toho se nestalo. A tak se nelze divit, že přišlo to, co **zákonitě přijít muselo**. Nejprve po neúspěchu odmítnutého **kolektivního** studentského hnutí (neopřeného o dělnickou zkušenost s nakládáním s výrobními prostředky a s prací existenčně na tom závislou, tudíž pohybujícího se jen v uzavřeném kruhu **kapitalistických představ a iluzí o demokracii** i **existenciálních představ a iluzí o individuálním obsahu a smyslu života**) v podobě **tragických individuálních činů** tzv. živých pochodní: **veřejných sebevražd upálením** studenta Jana Palacha (16. 1.), dělníka Josefa Hlavatého (20. 1.), studenta Jana Zajíce (25. 2.), odboráře a reformního komunisty Evžena Plocka (9. 4.) i dalších tzv. následovníků (celkem 18 sebevražd či sebepoškození mladých lidí do konce ledna 1969 [506])), jejichž motivy zůstaly ovšem zcela nejasné nebo byly i pravicí odmítnuty jako falešné.

Palachova reakce na Vaculíkovu otázku moci

Poté, kdy se student Filozofické fakulty UK (obor dějepis – politická ekonomie) Jan Palach v horní části Václavského náměstí (pod rampou Národního muzea) v Praze 16. 1. 1969 polil benzínem a po přeběhnutí k Domu potravin upadl na okraj vozovky u Vrchlického sadů, kde na něm začali občané hasit oděv, byl v aktovce, pohozené nedaleko, nalezen dopis [507]) tohoto znění:

„Vzhledem k tomu, že se naše národy octly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země následujícím způsobem. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku, a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou: 1. okamžité zrušení cenzury, 2. zákaz rozšiřování Zpráv (tiskoviny, kterou, psanou v češtině, rozšiřovali na naše území interventi – pozn. J. F.) Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969, a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1

P. S. Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.“ [508])

Jakkoliv expertíza prokázala, že dopis psal sám Palach, šetření zároveň „nepotvrdilo, že šlo o organizovanou akci“ [509]). Taktéž sám Palach, popálený na 85% povrchu těla a neskutečně tak trpící na klinice v Legerově ulici, vysloveně obsah svého dopisu neopakoval, ale zdůraznil: „Zapálil jsem se sám, jako to dělali budhisté ve Vietnamu. Na protest proti všemu, co se tady děje, proti nesvobodě slova, tisku a všeho ostatního. Říkejte to všem.“ [510]) Zdravotní sestře údajně stačil také říci: „V historii jsou určité okamžiky, kdy je zapotřebí něco udělat. Teď je na to čas. Za půl roku, za rok už bude navždy pozdě. Ve Vietnamu to také pomohlo. Je nás víc, budeme pokračovat, dokud vláda něco neudělá.“ [511])

Je zajímavé a příznačné, že snad téměř nikoho z pravičáků „příliš“ nezaujala ani Palachova zmínka o upalujících se buddhistech ve Vietnamu, ani o tom, že se „v mezinárodní politice uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej“. Připomeňme si proto, že upalování začalo mnichem Thích Quang Ducem, který se 11. 6. 1963 upálil v Saigonu na protest proti zkorumpovanému, prokatolickému a proamerickému režimu Ngô Đình Diệma v jižním Vietnamu, a to na protest proti tomu, že byli buddhisté tímto režimem utlačováni a označováni za komunistické štváče v době, kdy USA a jihovietnamský režim vedly vyhlazovací válku proti Vietnamské demokratické republice. Není proto divu, že je místo tohoto upálení v Ho Či Minově Městě (bývalém Saigonu) ve vážnosti. A tak tedy nemůže být ani pravda, že šlo o protest buddhistů proti vedení války z obou stran. [512]) Nelze než souhlasit s Palachem, že se tehdy v mezinárodní politice uvolnil prostor pro ČSSR: poprvé v tom, že tak jako byla odsouzena agrese a potlačování lidských práv ze strany USA ve Vietnamu (a to i prostřednictvím oněch mnichů), tak mohla být odsouzena i intervence ze strany Varšavské smlouvy a dosud nedostatečná úroveň lidských práv v ČSSR, neboť „ve Vietnamu to také pomohlo“ a tedy dotud, „dokud vláda něco neudělá“. Podruhé v tom, že se tím uvolnil prostor pro jednání o lidských právech na obou stranách, k čemuž Československo a ostatní socialistické státy přispěly úsilím po svolání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE).

Jednoznačně tedy šlo o protest proti politickému a občanskému stavu, který v ČSSR po intervenci nastal, nikoliv vysloveně proti některým politikům (jmenovitě) a KSČ (obecně). Není tedy ani pravda, že „v západním světě se Jan Palach stal symbolem boje proti totalitní komunistické moci“ [**513**]), a to nejen proto, že i na Západě se lidé upalovali a upalují proti tamější diskriminaci a politice, nejen proto, že západní vlády jeho čin nepodpořily (mohly by tak totiž upozornit na to, že mají obdobné „problémy“ se svými vlastními agresemi a s porušováním lidských práv ve vlastních zemích), ale především proto, že nic takového Palach neřekl. Ani zřejmě ani říci nemohl, neboť podrobným vyšetřováním bylo zjištěno, že z vlastní iniciativy studoval marxismus, zatímco nebyl příliš nadšený z oživování masarykismu. A tak lze souhlasit s Jaroslavem Kojzarem, který v Haló novinách došel k tomuto závěru [**514**]): „Konkrétní požadavky známe, nikoliv Palachovo skutečné smýšlení“.

V policejní **nepublikované** zprávě z konce ledna 1969 (č. j. 001/154-69) „určené vedení státu“ [515]) stálo: „Pokud jde o motivaci činu, lze předběžně říci, s přihlédnutím

k výpovědi některých studentů a dalších svědků, že Jan Palach dosti těžce nesl rozpor mezi teorií marxismu a současným politickým vývojem“ [516]). Mohli by z toho antikomunisté vyvodit, že byl antikomunistického smýšlení a že tuto zprávu napsali vyšetřovatelé na objednávku KSČ? Nemohli. Poprvé proto, že antikomunisté se nikdy nedovolávají Marxe, protože by posléze mohli být usvědčeni z jeho nerespektování. Podruhé proto, že zpráva se stala pro KSČ nepohodlnou, neboť nebyla publikována. Její publikování by totiž mohlo více Palachových následovníků, novinářů, filozofů atd. podnítit **k hledání, nalezení a správnému pojmenování onoho rozporu!** To jistě nesvědčí ve prospěch Husáka a jeho normalizace, ale ani v neprospěch marxismu, socialismu a komunismu!

Bylo-li tomu tak (Palach to už nemůže říci), pak Palachův čin nebyl jen **vyjádřením protestu proti tomuto rozporu mezi marxistickou teorií a tzv. normalizační praxí**, ale i protestu proti všem (z neostalinské i antikomunistické strany sporu), kteří tento rozpor, místo toho, aby ho pomohli v zájmu občanů efektivně vyřešit, neumožnili ho svými postoji a názory odstranit a odsunuli tak jeho řešení (v zájmu nenávisti a nelásky) nejen za obzor Palachova uvažování i života (tedy za obzor jím zmíněného „půl roku“), ale dodnes, neboť (opět měřeno jeho slovy) „za rok už bude navždy pozdě“. Ano, bylo tomu tak: nejen z důvodu tzv. normalizace, ale dodnes i z pohledu marxismu. Pověstného Vaculíkova „býka“ moci se nepodařilo udržet „za rohy“, naopak si dodnes dělá, co se mu líbí.

A tak kdo jiný než začínající filozof mohl tehdy svým protestem zaskočit dále nic nechápající neostalinské politiky, ale i antikomunisty i v tomto smyslu „opravdu obyčejné“ pracující. Neboť ze života můžeme odejít i tehdy, nenalézáme-li v něm nic z toho, co by v něm mělo být, bez šance, že by to kdokoliv, komu bychom to řekli, pochopil nebo byl ochoten uskutečnit a tak i bez šance svou vlastní individualitou změnit stávající poměry, a to ostatně i v možném smyslu Husova výroku, že „lépe mi jest zemříti, nežli se účastnit viny a pekla“. Co by však musel Palach říci dnes? Ale vzato z čistě individuálního hlediska studenta, naplněného idejemi a tudíž neuvažujícího tak „prakticky“, jako člověk nucený překonávat životní problémy především svou manuální prací (a „bohužel“ teprve až po její ztrátě idejemi), Palachova oběť se stala opravdu především rychlou, ráznou, zoufalou i ideovou reakcí na Vaculíkovu otázku moci, kterou nedokázal správně vyřešit ani Husákův režim, ani Listopad 1989, a která tedy jako odkaz Palachova individuálního činu (právě vinou antikomunistických manipulací s ním) dosud zůstává nejen kolbištěm zuřivých reakcí, ale především (ku škodě pracujících občanů) otázkou stále otevřenou. Především antikomunisté (a vůbec pravičáci všeho druhu) by si měli uvědomit, že čím více se snaží vinu za Palachovu smrt hodit na hlavu komunistům a dokázat tak tzv. nereformovatelnost komunistického režimu, tím více upozorňují nejen na vlastní neschopnost, ale především na vlastní záměr změnit tehdejší typ socialismu na nový, vývojově vyspělejší systém. Vždyť polistopadový vývoj jasně ukázal, že pravice kromě pomstychtivého návratu ke kapitalismu nemá žádnou opravdovou vizi lepšího, kapitalismus i neostalinismus překonávajícího systému a lze tudíž po právu předpokládat, že Palach, odtažitý od idejí Masaryka a o to více studující Marxe, by ani z polistopadového hnusu nemohl být nijak zvlášť nadšen. Jakkoliv ovšem nelze ani přehlédnout, že i on má na své smrti podíl či vinu, nikoliv jen ve smyslu, že sebevraždu sám na sobě spáchal, ale i v tom smyslu, že např. na rozdíl od mistra Jana Husa (s nímž bývá někdy srovnáván), který zemřel teprve poté, kdy jasně zformuloval vizi potřebné budoucnosti, Palach svůj život nezasvětil vědeckému hledání a nalezení mocenského východiska z dané politické a společenské situace, žádný nosný a pevný cíl před svou smrtí nezformuloval, ale „pouze“ před stávajícími poměry i nevyřešenou Vaculíkovou otázkou moci (doslova téměř zkratkovitě či předčasně) „kapituloval“.

Smrt Palacha je tak ovšem zároveň potvrzením, co s člověkem citlivým a vnímavým dokáže udělat **nepochopení a ignorace, jevy tak odporně dodnes rozšířené ve všech společenských vrstvách a politických stranách celého českého národa** – a nejen to: ale i

křížení zdánlivě i skutečně protichůdných společenských (státoprávních, lidsko-právních, třídních, politických, filozofických, morálních i ekonomických) tendencí, v němž jsou (jako ostatně ve všech uzlových okamžicích dějin) **obsaženy i skryty jak rysy pokrokové** (v tomto případě marxistické), **tak i rysy retardační až reakční** (v tomto případě kontrarevoluční) a které jsou schopny osamoceného jedince jak **zdrtit** stejně tak jako nechápající (oportunistický) nebo chápající (ale netečný) dav, tak ho i **nadčasově vynést** jak nad toto křížení (když jedny tendence zapůsobí proti druhým tak, že se nic nestane, že zůstane v platnosti status quo), tak i nad tento dav a jeho netečnost a nevědomost.

Svou vinu na tom, že tak bezhlavě a současně nekompromisně šli tehdy mladí lidé na smrt, měla také antikomunistická propaganda, **falešně operující ideou absolutní, čisté svobody, povýšené nad cokoliv**, která z třídních důvodů a kapitálových zájmů pochopitelně nemohla v této extrahované podobě existovat ani na Západě. Ostatně dobře to vystihl smuteční řečník 2. 3. 1969 nad hrobem Jana Zajíce, dalšího z „pochodní“ [517]): „Jenda Zajíc byl mladý muž čistého a bezelstného charakteru. Svobodu chápal v ideálním pojetí, a proto tak těžko snášel současnou dobu a nedovedl se s ní vyrovnat. Byl přesvědčen, že svým dobrovolným odchodem ze života prospěje naší vlasti.“ Zbývá dodat: pokud by znal marxistický výklad svobody, jako nejen hodnoty nedílně spojené s odpovědností (kterou ve smyslu vlastního uvažování Zajíc prokázal), ale i jako hodnoty historicky modulované zápasem za likvidaci třídně podmíněného vykořisťování člověka člověkem, mohl tehdy přijít na skutečnou podstatu oněch dobových nesnesitelností a tím pádem i na jiný, účinnější způsob boje za společenskou spravedlnost. Proto nikoliv neoprávněně (ba velmi výstižně) tehdy básník Jaroslav Seifert všem potenciálním „pochodním“ vzkázal: „Máte právo udělat se sebou sami, co chcete. Nechcete-li však, abychom se zabili všichni, nezabíjejte se!“ [518])

Oblast výrobních vztahů: nenalezený zárodek nové koncepce lidských práv

Čin Palacha a jeho následovníků se mohl stát impulsem „všenápravy věcí lidských“, a to nejen cestou usnesení dubnového a květnového zasedání ÚV KSČ v roce 1969, ale především urychleného nalezení nové organizační a morální podoby ryze marxistické demokracie, pro občany jistě nové, nicméně právě proto obnovené na nejstarších, ale o to autentičtějších a opravdovějších zkušenostech Pařížské komuny. Čili především na poznání, že skutečná moc, síla a nepřemožitelnost socialismu a na tom postavená přirozená autorita komunistické strany mohla vždy vyjít a opírat se o práci, o výrobu, o zkušenosti i organizační schopnosti dělníků. Tak už tehdy bylo možno dojít k závěru, že k „nové“ demokracii a k „novému“ socialistickému pojetí lidských práv lze dojít i přes nové organizování zaměstnanců na jejich pracovištích a tím pádem dojít k postupnému naplňování individuálních občanských a politických práv skrze jejich základní a prvotní uplatňování v samosprávných zaměstnaneckých kolektivech. Přičemž KSČ byla stále tou jedinou silou, která mohla dát takovému vývoji pevný ideologický i organizační rámec a naplánovat jednotlivé etapy zavedení takového systému tak, aby nebyl ohrožen (ale naopak podepřen) další úspěšný rozvoj socialismu. Nestalo se tak, a tak není divu, že stejně tak jako nesourodé, spíše antikomunisticky motivované a koncepčně neujasněné myšlenky o lidských právech, dopadly i dohasínající **podnikové rady pracujících**.

„Do června 1968, kdy vláda vydala rámcové zásady pro zřizování a experimentální fungování těchto orgánů (6. 6. 1968, Prozatímní zásady pro zřizování a ověřování činnosti kolektivních orgánů demokratické správy a podnikových orgánů [519]) – pozn. J. F.), vzniklo několik podnikových rad a kolem 40 přípravných výborů“. [520]) Do ledna 1969 vzniklo 120 podnikových rad. „Podle původních předpokladů mělo být postavení podnikových rad vymezeno v zákonu o podniku. Všeobecně se očekávalo, že ho schválí Federální shromáždění 13. února 1969 s platností od 1. července 1969. (...) Vládní návrh zákona počítal

s nezávislostí podniků na centrálním řízení a s dalekosáhlou pravomocí podnikových rad, které by volily ředitele (vybraného v konkurzu), schvalovaly zásady podnikové hospodářské politiky a roční uzávěrku, rozhodovaly o rozdělení zisku a určovaly podíly na hospodářských výsledcích. (...) Ekonomické oddělení ÚV KSČ vyslovilo nesouhlas s připravovanou předlohou zákona o podniku s argumentací, že »znamená změnu vlastnických vztahů a vytváří nové mocensko-politické struktury«“ [521]), takže celý projekt byl nakonec „uložen k ledu“ a dosavadní podnikové rady (bez opory v zákoně) byly rozpuštěny. Všimněme si: **pohodlnější bylo vše zrušit**, než **zásadně a principiálně přepracovat** a poté – s plnou podporou námezdně pracujících **uvést v život!**

Příznačným pro konec podnikových rad se stalo prohlášení n. p. Škoda Plzeň, uveřejněné 13. 11. 1969 na titulní straně odborářského deníku Práce (v článku Podniková rada Škodovky skončila): „S postupem doby jsme došli k poznání, že zavádění ekonomické reformy nebylo dostatečně promyšleno, způsobilo značnou živelnost ve vývoji činnosti podnikových rad. Na vlastní praxi jsme se přesvědčili, že v této situaci existence podnikových rad objektivně rovněž oslabuje tak potřebnou vedoucí úlohu strany. Jestliže se má připravit a cílevědomě provést předem dobře promyšlená a připravená ekonomická reforma, je nutno důsledně respektovat a posilovat vedoucí úlohu KSČ. Vzhledem k současnému stavu a potřebám politického a ekonomického vývoje považujeme za správné ukončit činnosti podnikové rady národního podniku Škoda. Původní statut rady, který neodpovídal potřebám konsolidace a dalšího vývoje, byl zrušen vládním usnesením č. 115 z 18. června 1969.“ [522]) Tak tedy: politicky (ve smyslu stabilizace celé ČSSR) bylo jistě důležitější, aby byla vedoucí úloha KSČ obnovena, ale k tomu, aby byla **obnovena i důvěra pracujících v její vedení a řízení,** bylo rovněž nezbytné, aby vedení KSČ ekonomickou reformu opravdu „dostatečně promyslelo“ a vývoj podnikových rad „zbavilo živelnosti“, a to tak, že by vypracovalo **novou** (nyní už opravdu marxistickou?) **koncepci samospráv zaměstnanců** a uvedlo ji v život.

Smrtelným se tedy pro podnikové rady pracujících stal tehdy ještě evidentně **nepřekonatelný rozpor** mezi jejich nemarxistickým, revizionistickým pojetím (neumožňujícím důslednou kontrolu podnikového vedení řadovými zaměstnanci a jeho částečnou, čili jen rámcovou podřízenost vyšším samosprávným strukturám pracujících) a naprostým nepochopením „normalizující se“ KSČ, že namísto revizionistického konceptu je pro další úspěšný vývoj socialistické společnosti naprosto **nezbytné** vypracování konceptu marxistického.

Nebylo třeba vůbec jásat nad touto ideovou a myšlenkovou impotencí ÚV KSČ, neboť ta se ukázala smrtelnou pro celý (tak znovu pracně mocensky upevňovaný) tzv. reálný socialismus, který díky tomu vstoupil do své závěrečné fáze své existence.

Neboť **jedině** rychlým, důsledným a koncepčním **rozpracováním a realizací širokých kolektivních práv pracujících** (tedy realizací jejich **ekonomické a politické samosprávy**) bylo možno nejen „přebít“ (eliminovat) negativní vliv buržoazní koncepce ryze individuálních občanských a politických práv (vycházející z „neodstranitelnosti“ či „věčnosti“ vykořisťování pracujících prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků), na další společenský vývoj v Československu, ale i **široce zakotvit a rozvinout všechna Západem a později disentem prosazovaná individuální lidská práva** v rámci kolektivního samosprávného rozhodování, čili **v takovém rozsahu, v jakém by to ani v rámci kapitalismu nebylo vůbec nikdy možné** (a pokud by to v rámci kapitalismu v takovém rozsahu bylo nakonec přece jen uskutečněno, rozložilo by ho to mocensky a posléze i ekonomicky zevnitř). Čili **lépe a důsledněji než na Západě**, ovšem jak jinak než **stále na bázi socialistické koncepce lidských práv**, vždy založené (naopak) na zákazu vykořisťování člověka člověkem prostřednictvím soukromého (a možná postupně i státního – čili de facto státně kapitalistického) vlastnictví výrobních prostředků.

Dosud chybná filozofie lidských práv

Takový postup měl být nezbytný nejen jako prostředek k likvidaci zaostávání úrovně výrobních vztahů za výrobními silami, nejen jako základna k principiální formulaci lidských práv vyplývajících ze socialistických podob vlastnictví výrobních prostředků, ale tím pádem i jako způsob, jak co nejlépe vyrovnat nebo eliminovat dosavadní **mezinárodněprávní nerovnováhu** mezi kapitalismem a socialismem, k níž došlo vinou stalinské diplomacie, která opomněla zásadní důležitost tzv. **rezoluce z Cannes** pro takové **jednání rovného s rovným**.

V čem tedy měla spočívat tato celosvětová **mezinárodněprávní rovnováha mezi socialismem a kapitalismem (a tím i mezi socialistickým a kapitalistickým pojetím lidských práv)?** V tom, na co se kapitalistické státy poté, co se po I. světové válce ocitly v hospodářské krizi, kdy ještě navíc prohrály svou intervenční válku se sovětským Ruskem, chystaly **samy přistoupit a včlenit** do návrhu zásad pro jednání janovské konference, k níž sovětské Rusko přizvaly. Totiž do zásady, že „**žádný stát si nesmí osobovat právo diktovat druhému státu, podle jakých zásad si má uspořádat svůj vlastnický systém, hospodářský život a způsob vlády**“ [523]), která byla učiněna **prvním bodem** tzv. rezoluce z Cannes, kterou schválila konference Nejvyšší rady Dohody, konaná v Cannes ve dnech 6. až 13. 1. 1922. Ale která byla na zásah „bdělého“ předsedy italské vlády Ivanoa Bonomiho vypuštěna z textu zaslaného sovětské vládě [524]), takže z ní Lenin nemohl učinit **hlavní bod nátlaku na kapitalistické státy**, aby byly nuceny **z mezinárodně právního hlediska** uznat společenské vlastnictví výrobních prostředků za rovnoprávné se soukromým vlastnictvím těchto prostředků a tím i historickou oprávněnost a opodstatněnost socialismu a socialistického pojetí práv v mírových vztazích i v hospodářském zápolení s kapitalismem.
To, co se nepodařilo Leninovi, se mohlo povést Stalinovi, pokud by ovšem této věci věnoval mimořádnou pozornost. A tak ani nepřekvapí, že hledat tuto „epizodu“ z Cannes v jinak velmi obšírných sovětských Dějinách diplomacie [525]) ze stalinské éry bylo poměrně zbytečné.

I když lze hodnotit kladně, že se neostalinská sovětská diplomacie pokusila toto opomenutí a časové zpoždění dohnat, výše uvedený princip se jí už nepodařilo nejen prosadit jako základní princip rovnoprávných vztahů mezi socialistickými a kapitalistickými státy (resp. všech mezistátních vztahů), ale ani ve stejně zásadové a jasné formulaci v Mezinárodním paktu občanských a politických práv (vzpomeňme si opět na čl. 1, že všechny národy „svobodně určují svůj politický statut a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj“). Jakkoliv by se komukoliv mohla zdát tato rozplizlá formulace jako dostačující, rozhodně nebylo v pořádku, že se stala **jen součástí dokumentu o individuálních občanských a politických právech**, protože pak otázka, jaký způsob vlastnictví výrobních prostředků má ten který národ zvolit, byla sice správně ponechána na individuální vůli jeho příslušníků, ale tím pádem i individuálně a egoisticky smýšlejících sobců, schopných využít těchto práv k pokusům o obnovení soukromého vlastnictví a jeho prostřednictvím i k prosazení změn na úkor všech ostatních. Tak byla i otázka další tvorby a zpřesňování občanských a politických práv podřízena možnosti jednostranně zneužívat tématu **individuálních občanských a politických práv** proti socialismu. Jedinou efektivní obranou socialismu proti tomuto trendu tedy mohlo být jen důsledné převzetí a uplatňování těchto individuálních občanských svobod **v rámci kolektivů**, společně (tedy samosprávně) spravujících nebo dokonce vlastnících výrobní prostředky, a tudíž umožňujících občanům uplatňovat tato individuální občanská a politická práva v širší a intenzivnější míře, než v jaké to mohl umožnit svým občanům kapitalismus.

Místo toho byla levice oslepena uznáním druhého paktu – **Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech**, který proklamoval „právo na práci, které zahrnuje právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme“, „právo každého člověka na spravedlivé a uspokojivé pracovní

podmínky, které zajišťují zejména odměnu, která poskytuje jako minimum všem pracovníkům a spravedlivou mzdu a stejnou odměnu za práci stejné hodnoty“, „právo každého na zakládání odborových organizací a právo přistupovat do odborových organizací podle vlastního výběru“, „právo každého na sociální zabezpečení, zahrnujíc v to právo na sociální pojištění“, „právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnujíce v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek“, „právo každého na osvobození od hladu“, „právo každého na vzdělání“ a „právo každého: a) účastnit se kulturního života; b) užívat plodů vědeckého pokroku a jeho využití; c) požívat ochrany morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z jeho vědecké, literární nebo umělecké tvorby“ [526]) Nepovšimla si však (kromě kladů zcela nepochybně s vydáním paktu spojených), že tato práva byla už v té době v socialistických zemích samozřejmostí a tudíž že **byla všemi občany socialistických států brána jako samozřejmost**, aniž by prostřednictvím tohoto paktu mohla dál přispět k rozvoji socialismu nebo naopak uškodit kapitalismu (když ten je přece jen „konečně“ uznal, nicméně jen s ohledem na „reálné možnosti“ „nepřekročitelného“ soukromé vlastnictví výrobních prostředků). A je tomu tak dodnes: dodnes nemůže levice pochopit, že hospodářská, sociální a kulturní práva se pro pracující kapitalistických států mohou stát prvořadými **teprve tehdy**, až hospodářská a sociální situace v kapitalistických státech bude tak nesnesitelná, že nejenže povede k preferenci těchto práv před již dosaženými právy občanskými a politickými, ale kdy bude ohrožovat samu existenci či další rozvoj všech lidských práv. Naproti tomu kapitalismus mohl už v letech 1966 až 1968 slavit vítězství: zatímco jednostranným prosazováním individuálních občanských a politických práv mohl zahájit politickou, ideologickou a psychologickou diverzi proti socialistickým (stále svou povahou neostalinistickým) státům, sám Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech mohl stále brát jen jako „práva odvozená“ či „práva druhého řádu“ a podle toho se k nim tak i chovat: dílem je přehlížet, dílem bagatelizovat, dílem tvrdit, že jsou závislá na stupni rozvoje práv občanských a politických a tak jen a jen na hospodářských možnostech kapitalismu.

Dosud chybná filozofie lidských práv tedy vyplývá ze stále chybného přesvědčení levice, že hospodářská, sociální a kulturní práva (jako „ryze socialistická či levicová“) lze efektivně postavit proti právům občanským a politickým (jako „ryze individuálním a kapitalistickým“) a tak dosáhnout vítězství nad kapitalismem, namísto toho, aby bylo jasně a nesmlouvavě uznáno, že lidská práva v celé své šíři jsou **nedělitelná**, a tudíž ve svém občanském, politickém, hospodářském, sociálním i kulturním smyslu a obsahu **individuální i kolektivní,** takže je také nutno je všechna bez rozdílu prosazovat a uplatňovat stejně a propojeně, kolektivně i individuálně, aby ve svém individuálním růstu mohla posilovat kolektivnost rozhodování, a aby naopak stále se rozšiřující možnosti kolektivního rozhodování dál vytvářely možnosti k rozvoji a uplatňování práv individuálních. Nehledíc už vůbec na to, že dosavadní zmatek a neurovnanost v chápání a prosazování lidských práv je stále více zneužíván Západem k rozeštvávání lidí proti sobě bez ohledu na jejich třídní původ a k posilování tak morálního a lidsko-právního zmatku zejména u národů, jimž kvůli slabé hospodářské a sociální základně chybí jak **jednotící úcta** ke všem výše uvedeným právům, tak po právu i respekt vůči **jakýmkoliv svým režimům a představitelům, neschopným nebo odmítajícím jim je zabezpečit**. Lze však předpovědět, že čím více se Západ při svých agresích bude ohánět individuálními lidskými právy a čím více budou tato práva realizována, tím rychleji se obrátí jejich naplňování proti jejich zneuživatelům a přispějí tak k probojování i **dosud chybějících kolektivních práv** hospodářských a sociálních, zajisté ve smyslu poznání profesora Rudolfa Fraňka, „že nejvyšším hodnotícím kritériem lidských práv je sociální spravedlnost“, neboť „společnost, která není sociálně spravedlivá, nemůže uspokojivě fungovat“ [527]).

Přičemž do světové síně slávy by měl být uveden německý kancléř Helmut Schmidt, a to proto, že měl odvahu přijít na mezinárodní scénu s poněkud opožděnou (a OSN nepřijatou) Všeobecnou **deklarací lidských povinností** a tím přinejmenším upozornit na logický fakt, že pokud je uzákoněno nějaké lidské právo, musí být zároveň spojeno **minimálně s povinností** zabezpečit jeho vymáhání a dodržování, a to jak ze strany nejvyšších státních orgánů, zvolených občany, tak i občany samotnými. Což ukazuje na cestu lidských práv do budoucnosti: na jejich **převažující váhu v ústavách** (zejména tak ovlivňujících optimální podobu ústavou určených státních orgánů a celého společenského systému) a tím i jako svou povahou levicového a socialistického prostředku skoncování s kapitalismem a tím i s jím uměle udržovaným třídním dělením národů. A tím i na nutnost jejich postupného formulování a zpřesňování v ústavách a zákonech jednotlivých zemí, v mezinárodních dokumentech až do okamžiku, kdy se stanou potřebnými, nezbytnými a samozřejmými pro všechny.

Nejen případ této deklarace, ale i postupného mezinárodního i národního formulování a zpřesňování lidských práv zároveň ukazuje na pravdy marxismu: poprvé na **dosavadní třídní podmíněnost a omezenost lidských práv**, podruhé na nesmyslnost „osvícenského“ (a pravicovou propagandou neustále falešně vytrubovaného) tvrzení, že lidská práva jsou „něčím, co je přirozené, nezadatelné a nezcizitelné“ [528]). Jak ale zdůraznil profesor Oskar Krejčí v rozhovoru pro Haló noviny, „my však víme, že žádná přirozená, nezadatelná a nezcizitelná lidská práva neexistují. Nejsou darovaná Bohem, neobjevujeme je v přírodě. Kdyby byla nezcizitelná, nebyli by otroci, neumírali by lidé na barikádách, ve válkách. Každodenně je zcizují i volení reprezentanti“ [529]). Na opravdový **základ lidských práv** dokázal upozornit Čestmír Kubát: „Uvědomme si, že mrtví na válečném poli nemají vůbec žádná práva“ [530]). Taktéž pod dojmem jeho slov (neboť v příkrém rozporu s farizejským pokřikem Západu o lidských právech stále hrozí právě od něho rozpoutávání a rozněcování útočných válek) musí být stále zjevnější, že celý balík lidských práv, současně a nedílně individuálních i kolektivních, bude muset být vržen do totálního útoku proti jedinému právu, které dosud brání jejich plnému a důslednému uplatnění – proti „právu“ kapitálu vykořisťovat člověka jakýmkoliv způsobem! Nemůže být jiného, účinnějšího a pravdivějšího **„poučení z jakéhokoliv krizového vývoje v minulosti“**.

Reakce ČSSR na mezinárodní pakty lidských práv

Novotného diplomacie v letech 1966 až 1968 k oběma paktům lidských práv nepřistoupila. Reformní diplomacie bez ohledu na intervenci Varšavské smlouvy k paktům přistoupila, a to 7. 10. 1968. Jak už bylo uvedeno, ČSSR to ještě tehdy nenutilo ji naplňovat ve všech jejích článcích, nicméně studenti zareagovali na její přijetí velmi rychle.

Husákova normalizační diplomacie už nemohla podpisy odvolat – avšak místo toho, aby **celý mocensko-občanský a tím i státní systém podle toho přebudovala** (a to tak, aby v jeho rámci bylo možné podepsaným právům vyhovět a současně aby v jeho rámci byl dále reálně možný další vývoj socialismu), skutečný význam a důsledky těchto podpisů občanům neobjasnila. Ba naopak: postupně byla přijata celá řada „zákonných opatření“, která bezpečnostním, vyšetřovacím a soudním složkám (na základě toho, že československé právo nebylo Mezinárodnímu paktu o občanských a politických práv důsledně přizpůsobeno) umožnila zásah proti opozičním akcím a skupinkám v rozporu s některými články tohoto paktu. Socialistická zákonnost tak byla dodržena, mezinárodní závazek nikoliv.

Doklad o tom, že v diplomacii Československa a ostatních států Varšavské smlouvy byla **otázka mezinárodních vztahů a globální bezpečnost**i sice pevně spjata s otázkou lidských práv, ale v rozporu s tím zároveň úzce separována **od úzce omezeného buržoazního pojetí individuálních lidských práv**, dosud vymezených v mezinárodních dokumentech, může být to, že to byly právě státy Varšavské smlouvy, které v roce 1966 (pod

dojmem šílené vyhlazovací války USA proti socialistickému Vietnamu, v níž nebyla ani mezinárodní bezpečnost, ani individuální lidská práva brány v potaz vůbec) iniciovaly úsilí o svolání **Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě** (KBSE). V listopadu 1972 se v Helsinkách uskutečnila přípravná konference diplomatických zástupců. Na ní pak v červenci 1973 navázala konference ministrů zahraničních věcí, která vedla ke stanovení pevných pravidel pro proces KBSE. Poté byla v Ženevě uskutečněna v období od září 1973 do června 1975 konference expertů. Vrcholná Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě byla v Helsinkách zahájena 21. 7. 1975 a tamtéž ukončena 1. 8. téhož roku podpisem **Závěrečného aktu**, v němž kromě otázek bezpečnostních a otázek vzájemné spolupráce a obchodu byla obsažena i následující pasáž o lidských právech:

„Zúčastněné státy budou respektovat lidská práva a základní svobody včetně svobody smýšlení, svědomí, náboženství nebo přesvědčení pro všechny, bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství. Budou podporovat a povzbuzovat účinné uplatňování občanských, politických, hospodářských, sociálních, kulturních a jiných práv a svobod, které všechny vyplývají z důstojnosti člověka a jsou nezbytné pro jeho svobodný a plný rozvoj. V tomto rámci budou zúčastněné státy uznávat a respektovat svobodu jednotlivce vyznávat, jednotlivě nebo ve společenství s jinými, náboženství či víru v souladu s jeho svědomím. (…) Zúčastněné státy uznávají všeobecný význam lidských práv a základních svobod, jejichž respektování je podstatným činitelem míru, spravedlnosti a blahobytu, kterých je zapotřebí k zajištění rozvoje přátelských vztahů a spolupráce mezi nimi, jakož i mezi všemi státy.
Budou vždy respektovat tato práva a svobody **ve svých vzájemných vztazích a budou usilovat, jednotlivě i společně**, jakož i ve spolupráci s OSN, **o jejich všestranné a účinné respektování**. Potvrzují **právo jednotlivce znát svá práva a povinnosti v této oblasti a postupovat podle nich**. V oblasti lidských práv a základních svobod budou zúčastněné státy postupovat v souladu s cíli a zásadami Charty OSN a s Všeobecnou deklarací lidských práv. Budou také **plnit své závazky z mezinárodních deklarací** a dohod v této oblasti včetně závazků obsažených mezi jiným v mezinárodních paktech o lidských právech, pokud jsou jimi vázány.“ [531])

Jakkoliv tato konference i tento Akt byl KSČ (zejména v jiných svých ustanoveních!) vydáván za vítězství socialistické diplomacie, kvůli výše uvedené citaci takovým nebyl. De facto totiž ČSSR přikazoval řídit se oběma pakty o lidských právech, tudíž je učinit nedílnou součástí československého práva. Tak bylo i učiněno. Nejprve v tichosti ve vyhlášce ministra zahraničních věcí z 10. 5. 1976 č. 120/1976 Sb., posléze, opět bez větší publicity 13. 10. 1976 uveřejněním obou paktů ve Sbírce zákonů, čehož se okamžitě chopila **protisocialistická opozice**, jednak s argumentací, že dosud ČSSR Mezinárodní pakt o občanských a politických právech porušovala nebo obcházela, jednak s argumentací, že přijetí dosud neodpovídá platný československý řád a ten bude muset být změněn a že je tedy nutno, aby tomuto paktu a dodržování lidských práv v něm obsažených československý stát vyhověl. Poté opozice 1. 1. 1977 sepsala Chartu 77 a 6. 1. se její text pokusila (prostřednictvím Václava Havla, Pavla Landovského a Ludvíka Vaculíka) předat do Federálního shromáždění, na předsednictvo vlády a do ČTK.

Odtud je také třeba pochopit tajemství, proč se udržely **mimoevropské** socialistické státy (Kuba, Čína, KLDR, Vietnam a Laos) a proč padly **východoevropské** socialistické státy tím, že se zúčastnily Helsinské konference a podepsaly na ní závazek onoho nevyváženého, na buržoazní pojetí závislého formulování lidských práv. Mimoevropské socialistické státy totiž nejenže si ponechaly volnou ruku k vlastnímu **výkladu** smyslu a koncepce lidských práv, ale skutečně svými **včasnými**, i když stále ještě nikoliv důslednými změnami ve státoprávní oblasti (nejvíce důslednými ovšem především v otázce organizačního sloučení zákonodárné a výkonné moci na nejvyšší úrovni) učinily ty nezbytné změny, které zcela minuly „marxistické“ myšlení východoevropských „státníků“.

Jistěže lze do jisté míry pochopit námitky, že k závazkům z Helsinek donutily socialistickou diplomacii především důležitější **obavy o osud celosvětového míru, evropské spolupráce a obchodu**. Potom tedy záchraně celosvětového míru, evropské spolupráce a rozvoji obchodu (resp. globalizace) byla obětována existence socialismu ve východoevropských státech. A zdá se, že zcela zbytečně, když (za prvé) mohl socialismus **zůstat zachován mimo Evropu**, když (za druhé) k jeho zachování i k jeho zničení nebylo třeba ani NATO, ani Varšavské smlouvy (čili „jediného výstřelu" z jedné či druhé strany) a když (za třetí) k celé otázce lidských práv přistoupila sovětská a veškerá východoevropská socialistická diplomacie po II. světové válce příliš obecně, rámcově, tedy nikoliv principiálně, komplexně a ofenzívně, ale v důsledku deformací ve svých zemích nedůsledně a **defenzívně**. Proto je nutno znovu zopakovat: pokud by bod č. 1 deklarace z Cannes dokázaly socialistické státy státům kapitalistickým vnutit a učinit ji součástí Závěrečného aktu, teprve pak by bývaly mohly jednat s kapitalistickými státy jako rovní s rovnými. Nestalo-li se tak, uznaly svými podpisy buržoazní koncepci **individuálních** lidských práv nejen jako směrodatnou, ale i jako možnou pro jejich vydírání právě skrze tato práva.

Účelové neostalinské manipulace se základními politickými právy občanů

Pravice dodnes licoměrně vyjmenovává, kdo všechno byl **odvolán ze stranických a výkonných státních funkcí za své názory a postoje v roce 1968**. Není to až tak důležité. Pokud totiž kterékoliv řádně zvolené či kooptované kolektivní vedení KSČ začalo odvolávat ze stranických a výkonných státních funkcí členy KSČ na základě **jakýchkoliv** důvodů, **které umožňovaly Stanovy KSČ**, ničeho protiobčanského se tím nedopustilo, protože to je právo a běžná praxe v postupu všech politických stran na celém světě. Vydatně a každodenně nás o tom přesvědčuje i praxe „demokratické" České republiky, v níž je odvolávání z funkcí „na denním pořádku". Proto pozdní pláč takto „persekvovaných" stranických a státních funkcionářů (současně členů KSČ), stejně tak jako farizejské pravice, argumentující tak proti KSČ touto dojemnou péčí o „své" komunisty, nelze brát jako seriózní základ historického hodnocení. Jinou věcí ovšem je, že se **mnohdy** v této věci postupovalo **necitlivě**, např. **bez ohledu na dřívější zásluhy** odvolávaného pro socialismus. A to nikoliv ve smyslu „citlivě" formulovaného zdůvodnění, ale ve smyslu následné komunikace s vyloučeným. Totiž více mohlo být učiněno v duchu následujících slov, která Lenin vzkázal politickému byru ÚV VKS(b) v říjnu 1920:

„Jako zvláštní úkol doporučit kontrolní komisi, aby pozorně a s individuálním přístupem, často až terapeuticky jednala s příslušníky takzvané opozice, kteří se pro neúspěchy ve své státnické nebo stranické dráze octli v duševní krizi. Musí je hledět uklidnit, soudružsky jim celou věc vysvětlit, najít pro ně (bez nařizovacího tónu) takovou práci, která by vyhovovala jejich psychickému založení, dát v té věci rady a pokyny organizačnímu byru ÚV apod." [532]). Mnohdy velmi vypjatý a únavný boj proti svým odpůrcům (soudruhům ve vlastní straně) totiž Lenin vedl na **ideovém** základě, **nikdy formou vylučování ze strany a represivních opatření**. Šlo o to **argumenty a jejich trpělivým a důrazným opakováním získat na svou stranu většinu a menšinu nezdeptat**, ale učinit ji **schopnou účasti na plnění usnesení**, byť by s ní nesouhlasila. A teprve po prokázaném **neplnění usnesení a úkolů** z něho vyplývajících (ve straně i ve vedení státu) přijmout **konkrétní kárná opatření** v možnostech, které k tomu dávaly **stranické stanovy** (stranické důtky a tresty – až po vyloučení ze strany) i sovětské **zákony a nařízení** (zbavením funkcí, odsouzením za porušení zákona).

Při posuzování této věci je také třeba mít na paměti, že zbavit se nepříjemné stranické odpovědnosti vyplývající z odvolávání členů strany z **výkonných státních funkcí** pro politickou neposlušnost **shora** (jistěže prostřednictvím zákonodárných a zastupitelských

orgánů, v nichž měla KSČ dominující většinu) by znamenalo poskytnout právo tohoto odvolávání občanům **zdola**. Protože jsou však „odjakživa“ (tedy za kapitalismu a ve východoevropských zemích se silnými „demokratickými“ tradicemi i za tzv. reálného socialismu) výkonní úředníci (vláda) do svých funkcí jmenováni shora, bylo by bývalo možné toto odvolávání občany zdola zrealizovat jen tehdy, když by **tito úředníci byli jmenováni přímo z řad poslanců, taktéž odvolatelných zdola**. Pak by ovšem musel být i ten nejvyšší státní orgán (tak jako za Pařížské komuny a Lenina) koncipován **na bázi sloučení zákonodárné a výkonné moci**, což zejména od českých komunistů, mnohých ještě si tolik nostalgicky zakládajících na tradicích buržoazního myšlení, a jiných zase na zbytcích „tvrdého“ myšlení stalinského, nehrozilo. Naštěstí už ne např. od kubánských komunistů, kteří se v tomto ohledu dokázali **včas z mocenského, ideologického i mravního krachu východoevropských komunistů poučit** a nejen organizačně těsně propojit národní shromáždění s vládou **prostřednictvím státní rady**, ale i **všem občanům** (lhostejno, zda komunistům či nekomunistům) zabezpečit **ono odvolávání** poslanců (a tím i nejvyšších státních úředníků) **zdola**.

Podle zákona č. 113/1967 Sb., o volbách do Národního shromáždění, mohl být poslanec, „který zklamal důvěru poslanců nebo který se dopustil činu nedůstojného funkce poslance“ „**kdykoli odvolán**“, a to **po podání návrhu předsednictvu národního shromáždění „příslušným orgánem“ národní fronty** (kryjícího tak zájem KSČ) a po rozhodnutí „voličů jeho volebního obvodu na základě svého volebního práva tajným hlasováním“ [533]). Avšak podle ústavního zákona č. 117/1969 Sb., o prodloužení volebního období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů, platného a účinného od 15. 10. 1969, **mohl kterýkoliv zastupitelský sbor zprostit svého poslance poslanecké funkce**, „jestliže to navrhne příslušný orgán Národní fronty proto, že poslanec a) bez vážného důvodu neplní svou poslaneckou funkci nebo b) svou činností narušuje politiku Národní fronty“, popř. „byl-li pravomocně odsouzen za trestný čin“. [534]) Tak se stalo, že původní, do značné míry zformalizovaný **princip, že poslance má odvolat ten, kdo ho volil** (voliči v jeho volebním obvodu), byl nahrazen „zkráceným řízením“: přímým **vyloučením občanů z tohoto procesu** a „povýšením“ Národní fronty (ovládané mocensky KSČ) na **zástupný voličský a zastupitelský orgán**. Tak bylo např. možné se jednoduše (na celostátní úrovni) zbavit těch poslanců, kteří v říjnu 1968 hlasovali proti přijetí smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk (konkrétně Františka Kriegla, Boženy Fukové, Františka Vodsloně a Gertrudy Sekaninové-Čakrtové), a to neprodleně (tedy hned v říjnu 1969). A stejně tak i na úrovních krajských, okresních a místních národních výborů (na návrh „příslušných“, tj. krajských, okresních a místních výborů Národní fronty). Normalizační ÚV KSČ tak nejen osvědčil **menší míru demokracie než ÚV KSČ z dob Antonína Novotného**, ale především i **menší míru pochopení k Marxovým a Leninovým postojům k otázce odvolatelnosti delegátů či poslanců**.

Nabízí se tedy buď stalinské schválení tohoto postupu, nebo jeho demokratické odmítnutí, obojí ovšem vycházející ze starých buržoazních (tzv. reálným socialismem nepřekonaných) tradic: poprvé z práva kterékoliv strany (tedy i vítězné KSČ, jejíž moc je zakotvena ústavou) odvolat ze zastupitelských orgánů „**své**“ poslance (vlastní členy navržené na vlastní kandidátce a volené kvůli politickému programu vlastní strany); podruhé z odmítnutí takové možnosti, nikoliv jen proto, že tak zrovna učinila komunistická strana, ale ze **zásady** proto, že tak mohlo být učiněno **proti vůli voličů**, že tedy **právo odvolat ze zastupitelské funkce nemá právo ten, kdo poslance navrhl** (ať už je to KSČ nebo Národní fronta), **ale ten, kdo je zvolil** (všichni voliči).

Pokud by se KSČ opravdu chtěla upřímně rozejít se Stalinem (a tudíž stejně tak se upřímně vrátit k Leninovi), musela by principiálně **stanovit** (tedy změnit ústavu a zákony

v tom smyslu), že **ten, kdo má právo odvolávat**, je **současně** i ten, kdo **navrhuje** a kdo zároveň **volí**. Tedy i po roce 1968 by se KSČ musela „dokopat“ k tomu, co zvládli kubánští soudruzi (**historicky nezatížení stalinismem**): že **jediní**, kteří mohou do funkcí nejen volit, ale **i navrhovat** a jediní, kteří tedy mohou z funkcí **i odvolávat** (lhostejno, zda komunisty nebo kohokoliv jiného) **jsou občané** (v rámci svých volebních komisí a okrsků).

Proč je tedy u nás neustále zamlčován a nediskutován fakt, že si Komunistická strana Kuby zakázala mluvit do kandidátek sestavovaných občany do státních orgánů? A proč se dosud nikdo nepozastavil nad tím, že Muammar Kaddáfí se pokusil tento problém (společný pro kapitalistické i východoevropské země!) vyřešit „opačně“ (jistěže neleninsky!) tím, že zakázal všechny politické strany, aby si občané mohli vybírat a volit své zástupce podle svého, **bez diktátu a zprostředkující funkce politických stran?** Proč neleninsky? Protože tím, že lidovou samosprávu (džamahíríji) „osvobodil“ od negativního vlivu politických stran, resp. vedoucí úlohy strany jedné, přišel jednak o členskou základnu, která mu mohla pomoci čelit agresi islamistů (lhostejno, zda libyjských nebo importovaných do Libye Saudy a Katarem) i Západu, jednak si byl nucen (náhradou za ni) vytvořit jiné podpůrné mechanismy (osobní vliv na armádu, proudhonistický pohled na výrobce, klientelismus, rozpočtové trestání odbojných regionů), které v souběhu s dalšími faktory (náboženstvím, řevnivostí mezi kmeny) vedly k pádu jeho (od světa socialismu i kapitalismu) izolovaného, do té doby **zdánlivě neporazitelného (tedy zdánlivě jen na vůli lidu závislého)** režimu.

Podle zákona č. 113/67 Sb. měly volby probíhat v modelu vícemandátových okrsků s převahou počtu kandidátů nad počtem mandátů. Mělo se jednat o pokrok oproti volbám organizovaným od roku 1954, kdy mohl volič **pouze zvolit nebo nezvolit kandidáta jediného**. Pokrok pro pracující nikoliv užitečný, uvědomíme-li si, že v případě zachování ústavou zakotvené vedoucí úlohy KSČ by místo jednoho kandidáta Národní fronty (resp. KSČ) volili z více kandidátů Národní fronty (resp. KSČ), a že v opačném případě povolení volební soutěže více politických stran mohl vést k zániku socialismu ještě dříve než v roce 1989. Skutečným pokrokem socialismu jako takového by se stal **pouze** při důsledném spojení centrální zákonodárné a výkonné moci do jednoho orgánu. A tak nakonec bylo jedno, že tento zákon tzv. normalizace nahradila „pro jistotu“ návratem ke starému (stalinskému) jednomandátovému systému (osud tzv. reálného socialismu tím byl stejně zpečetěn).

Marx se nikdy nevyslovil proti tomu, když v Paříži v roce 1871 ÚV Národní gardy (sám zvolený gardisty) uspořádal volby do Komuny, a to s více kandidáty různého politického přesvědčení v každém z pařížských okresů. Marx pouze ÚV vytkl, že příliš pospíchal na volby v nevhodném čase nutné bojové ofenzivy Pařížanů proti nepřátelům. Lenin z toho na základě dalších Marxových poznatků o nutnosti jednotné proletářské politické strany pro vybojování revoluce a socialismu vyvodil, že ÚV Národní gardy má napříště zastoupit ÚV komunistické strany s faktickou vedoucí úlohou v celé socialistické revoluci. Ale ani on se **nikdy nevyslovil proti více kandidátům při volbách do sovětů**. Ústava RSFSR sice odepřela volební právo svrženým vykořisťovatelům a přiznala ho jen skutečně pracujícím (přičemž tak výkon volebního práva podmínila právem i povinností pracovat), ale Lenin současně zdůraznil, „že otázka zbavení vykořisťovatelů volebního práva je **čistě ruskou** otázkou, a ne obecnou otázkou diktatury proletariátu“ [535]), že se sice může stát, že po válce a zkušenostech v Rusku většina proletářských revolucí omezí volební právo buržoazie [536]) (tedy nikoliv pracujících – pozn. J. F.), ale „že není to pro uskutečnění diktatury nevyhnutelné, není to nezbytný znak logického pojmu diktatury, není to obsaženo jako nezbytná podmínka v historickém a třídním pojmu diktatury“ a že „nezbytnou podmínkou diktatury je násilné potlačení vykořisťovatelů **jako třídy**“ [537]), **nikoliv jako jednotlivých občanů** státu diktatury proletariátu. Na VIII. sjezdu VKS(b) 19. 3. 1919 např. prohlásil, že „teoreticky se jeví jako zcela přípustné, že diktatura proletariátu bude potlačovat buržoazii na každém kroku, nemusí

však odnímat buržoazii volební právo“ a že tedy „je-li nutné potlačovat buržoazii jako třídu, není nutné zbavovat ji volebního práva a rovnoprávnosti.“ [538])

Za Stalina a SSSR bylo sice volební právo poskytnuto všem občanům SSSR, ale je více než příznačné, že právě v době, kdy sovětská ústava rozlomila centrální svorník sovětské moci tím, že od sebe oddělila moc zákonodárnou a výkonnou, pokusila se tento zbytečně realizovaný hendikep nahradit svorníkem jiným: umělým „upevněním jednoty strany a pracujících“ v podobě **uzákonění jednomandátových volebních obvodů**. Jistěže tím byla využita (zneužita) do té doby přirozená tendence dělnických kolektivů volit si ze svých řad jen jednoho delegáta (nikoliv ovšem poslance), tentokrát navrhovaného komunistickou stranou nebo s jejím souhlasem. Gottwalda nenapadlo nic jednoduššího (a tím „geniálnějšího“) než tyto disproporce převzetím od SSSR a při zachování Národní fronty a parlamentu ještě zvětšit. Po Únoru 1948 navrhl „vytvořit jednotnou kandidátku Národní fronty a vedle toho bílé lístky pro ty, kteří s vládním programem nesouhlasí“ [539]) Ústřední rada odborů poté návrh jednotné kandidátky zdůvodnila **záměrem** „upevnit jednotu lidu z únorových dnů“ [540]). To, co však bylo plebiscitem národní jednoty a socialismu, nemohlo přece vydržet navěky! Počítat s tím, znamenalo nebýt dialektikem, tedy ani marxistou**. Jednota lidu původně přirozená**, resp. **většinová**, místo toho, aby byla zabezpečena **novou povahou systému**, tak byla nahrazena **jednotou uzákoněnou a povinnou**, po celé období tzv. reálného socialismu vynucovanou systémem chybným, neschopným tak **vlastní včasné sebereflexe** a neschopným se tudíž **pružně přizpůsobovat historicky se měnícím zájmům a potřebám pracujících**.

Politicky motivované propouštění ze zaměstnání a problém tzv. svobody tisku

Podle Wikipedie [541]) bylo v důsledku tzv. normalizace propuštěno ze zaměstnaneckého poměru asi 350 000 lidí a „mnoha mladým lidem nebylo z kádrových důvodů povoleno studium“. To kromě politických důvodů bylo ovšem dáno tehdejším oprávněným výběrovým charakterem středních a vysokých škol. Při převisu zájmu o studium na těchto školách byla proto dávána přednost dětem z dělnických rodin nebo rodin, v nichž alespoň jeden z rodičů byl členem KSČ, zatímco na děti z rodin odpůrců socialismu nezbylo místo.

Také oněch **350 000 lidí propuštěných z práce z politických důvodů** (oficiálně podle par. 46 zákona č. 153/69 Sb., kterým se doplňoval zákoník práce, z důvodu, že „narušili svou činností socialistický společenský řád“ [542])) by bylo možno jednoduše smést ze stolu poukazem na to, že jen v „demokratické“ kapitalistické České republice (navíc zmenšené o Slovensko) je každoročně evidováno bez zaměstnání minimálně půl miliónu lidí, z nichž převážná část se neprovinila ničím jiným, než že se v daný čas ocitla na nesprávném pracovním místě (místě organizačně a proti jejich vůli rušeném, někdy nejen z důvodů ekonomických, resp. ziskuchtivých, ale – jako např. ve státní správě – i z důvodů skrytě politických). A že zatímco bylo (v rámci nejen práva, ale i povinnosti pracovat) drtivé většině takto z práce vyhozených v ČSSR umožněno **znovu pracovat** („pochopitelně“ stejně tak jako v kapitalistické České republice na místech neodpovídajících jejich zkušenostem a dosaženému vzdělání), třetina nezaměstnaných v kapitalistické ČR zůstávala např. v roce 2013 bez šance získat nové zaměstnání déle než rok a na 750 000 občanů bylo nuceno měnit své zaměstnání minimálně jednou ročně.

Oněch 350 000 lidí propuštěných z práce z politických důvodů tedy bylo **především** potvrzením Leninova upozornění na to, že i socialismus musí být po svržení kapitalismu nespravedlivým, ovšem v menší míře než kapitalismus, neboť zatímco v kapitalismu je většina obyvatel ekonomicky a sociálně vykořisťována (resp. okrádána) menšinou kapitalistů, za socialismu, aby tomu tak nebylo, nutně **musí být tato menšina** (resp. menšina, která se

socialismem nesouhlasí) **politicky potlačována většinou**. Nikoliv však ekonomicky a sociálně, tedy **bez možnosti se uživit jinou prací a užívat stejné sociální možnosti, jako všichni ostatní**, což bylo socialistickým Československem dodrženo.

Tyto důvody ovšem nemohou posloužit k ospravedlnění tzv. normalizačních postupů **v plném rozsahu**, neboť je třeba si uvědomit, že (zaprvé) velmi široký pojem „narušení socialistického společenského řádu" bylo možno zneužít (nebylo dále specifikováno, čím lze nebo nelze **reálně** socialistický společenský řád narušit); dále že (zadruhé) důsledně nebyly od **zjevné** protisocialistické činnosti odděleny pouhé „jiné" názory než jaké byly normalizátory oficiálně prezentovány; a konečně (zatřetí), že nebylo důsledně uvedeno, zda se má jednat o postih za „jednání" (včetně vyslovování „nepatřičných" názorů) na pracovišti, resp. v průběhu realizace zaměstnaneckého poměru, nebo jindy a jinde. Bylo-li by to tak rozlišeno a specifikováno (a v zájmu normalizátorů zjevně nebyla snaha to tak specifikovat), mohlo být číslo propuštěných (bez skutečných negativních dopadů na socialismus) menší.
I přes toto (lhostejno, zda právem či neprávem) kritizované propouštění za tzv. normalizace z politických důvodů (které „mimochodem" socialismu vůbec neprospělo), **socialistické právo na práci i tehdy vysoko čnělo nad kapitalismem**, neboť toto **právo bylo zabezpečeno pro všechny** (neexistovala nezaměstnanost), zatímco příčinou jeho **zjevného** porušení (tedy **opakované neochoty** přijímat takové občany do zaměstnání) byla jen obava vedoucích pracovníků (taktéž z politických důvodů) zaměstnávat disidenty („nepřátele socialistického zřízení"), čímž je nakonec socialismus paradoxně nedonutil k práci pro sebe, ale k příživnictví, odstranitelnému jenom tím, že tito disidenti začali za svou činnost proti socialismu dostávat finanční příspěvky od západních centrál. To bylo další porušení logiky socialistické zaměstnanosti a vůbec první krok k devalvaci socialistického práva na práci i povinnosti pracovat.

Jednalo se ovšem i o porušení Všeobecné deklarace lidských práv, podle níž „každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti", a to „bez jakéhokoli rozlišování politického nebo jiného **smýšlení**" [543]). Nikoliv však **jednání**, jímž byly porušeny zákony dané země, což poodhaluje, proč do všech zákonných úprav ČSSR byly vsouvány věty o ochraně socialistického společenského zřízení, prostřednictvím nichž mohly být politické činy kriminalizovány. A tak i Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech hrál ve prospěch kapitalistických zemí, neboť (aniž by se politikou přímo zabýval), bylo v něm sice stanoveno, že smluvní strany tohoto Paktu „uznávají právo na práci, které zahrnuje právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme" [544]), ale zároveň nemohl taxativně vymezit šíři nabídky práce „kterou si svobodně vybere nebo přijme" už proto, že zejména v kapitalismu je šíře svobodného výběru a příjmu práce daná reálnou nabídkou volných pracovních míst, v důsledku čehož může být daleko užší než nabídka volných pracovních míst za socialismu, pouze nepatrně omezená ryze socialistickými (čili politickými) požadavky na výkon práce. A tak mohl-li kapitalismus nabídnout svým občanům méně pracovních míst než socialismus, přesto byl i v této části lidských práv nad daným stavem socialismu vítězem, neboť mohl pokrytecky tvrdit, že on občany při jejich „svobodném" výběru nebo příjmu práce politicky neomezuje, jakkoliv jim právě z politických důvodů (nadvlády kapitálu) nemůže zajistit plnou zaměstnanost, tudíž ani onen opravdu svobodný výběr nebo příjem práce.

Pokud tedy vedení KSČ začalo (pochopitelně prostřednictvím státních zaměstnavatelů) propouštět občany (lhostejno, zda straníky nebo nestraníky) z pracovního poměru nebo ze studií na základě politických důvodů (resp. jí nepohodlných názorů), jednalo se sice o závažné porušení **práva na práci** ve smyslu buržoazního výkladu lidských práv a ve smyslu přijatých mezinárodně-právních závazků, nikoliv však ve smyslu „reálně socialistického" výkladu lidských práv, upozorňujících občany **předem a dostatečně**

důrazně na to, že občan má nejenom právo pracovat, ale i povinnost pracovat, a to podle **zájmů** a **potřeb socialismu**.

Polistopadový kapitalismus z toho ovšem o dvacet let později mohl vyvodit, že lze na základě mezinárodně-právních závazků kohokoliv propustit z práce z jakýchkoliv důvodů (kromě politických), tedy, že lze z práce přirozeně propustit **i z důvodů politických**, ale tak, že to nebude ve výpovědi uvedeno jako důvod a že to zaměstnavateli nebude možné (pro uvedení důvodů jiných) dokázat. V tom je tedy celý „fígl" (podraz) kapitalismu vůči socialismu. Husákův socialismus ovšem dospěl k „normalizačnímu" přesvědčení, že z politických důvodů lze i nadále propouštět, neboť „svatým právem" „diktatury proletariátu" je porušovat smlouvy s kapitalismem. Takový „fígl" (podraz) kapitalismu však socialismu nemohl projít nejen proto, že **sjednané smlouvy je nutno dodržovat**, ale zejména proto, že **smlouvy s kapitalismem lze uzavírat teprve poté, jsou-li pro socialismus perspektivně výhodnější než pro kapitalismus.** Taková věc se musela zákonitě obrátit nejen proti Husákovi, ale i proti socialismu vůbec, neboť se mohla dotknout všech pracujících (nejen disidentů).

Pokud by už tehdy existovala politická a ekonomická samospráva pracujících, která by stála nad zaměstnavatelem i nad KSČ, jistě by dokázala nespravedlivým výpovědím (ať už z politických či jiných důvodů) zabránit nebo za ně (místo KSČ) převzít kolektivní odpovědnost, resp. rámcově, nicméně principiálně (prostřednictvím zákona) zamezit **zatahování politiky do ryze pracovně-právních (tak jako tak samosprávných, tedy svou povahou socialistických) vztahů.**

Tak by jistě mohlo být např. spravedlivěji a objektivněji rozhodnuto i v případě publicisty Jana Petránka, který za své názory a postoje v roce 1968 (tedy v době **zrušení cenzury**) přišel o zaměstnání v Československém rozhlase a který o tom emotivně vypověděl: „Rozhlas jednoznačně morálně zvítězil nad sovětskými okupanty. Upřímně řečeno, za to dosud nikdo pořádně nepoděkoval hlavně skvělým radiotechnikům, kteří udrželi provoz vysílačů (kromě vysílačky Vltava, které se zmocnili Sověti – pozn. J. F.). A solidní zážitek přišel, když po nástupu Husáka a husákovců k moci začaly normalizační »čistky«. Dva estébáčtí grázlové převzali řízení zpravodajství,(…), a nabízeli za »pokání« možnost dál pracovat v rozhlase." [545])

Avšak ke konkrétnímu Petránkovu případu: Lenin vždy zdůrazňoval marxismem zjištěnou skutečnost, že **absolutní svoboda tisku** je „svobodou **kupovat si** noviny, **kupovat si** autory, **podplácet**, kupovat si a vytvářet »veřejné mínění« **ve prospěch buržoazie**" [546]), že tedy **svoboda tisku** (a tím i všech sdělovacích prostředků) **je iluze** a neexistuje, protože je vlastně **jen svobodou kapitálu** a tím i **vlastníků sdělovacích prostředků určovat jejich zaměstnancům, co mají psát a zveřejňovat**. V duchu této zásady stejně jako poznání, že ani socialismus nemůže být vzhledem k nutné diktatuře proletariátu plně spravedlivou společností ke všem, bylo právo na svobodu tisku (resp. jeho vydávání) přeneseno z kapitalismu na nového vlastníka tisku: diktaturu proletariátu, dobově zabezpečovanou komunistickou stranou (neboť nebylo jiné strany, která by byla ochotna zabezpečovat totéž). Je logické, že pokud by KSČ už v průběhu budování socialismu (lhostejno, zda před rokem 1968 nebo poté) přistoupila na existenci samospráv zaměstnanců, musela by jim, v případě, že by si tyto samosprávy pořídily vlastní sdělovací prostředky, toto právo (do té doby dosud značně monopolního) vlastníka postoupit (nebo se alespoň o ně podělit), takže každá samospráva by mohla mít svůj sdělovací prostředek, ve kterém (jako jeho vlastník) by mohla uveřejňovat jak své kolektivní názory, tak po případném svém rozhodnutí i názory svých členů, jednotlivých zaměstnanců či občanů, lhostejno, zda stavějících se proti politice KSČ či nikoliv. Ale to není možné doposud: přečteme-li si kterýkoliv zpravodaj nebo noviny vydávané kteroukoliv obecní či územní samosprávou v „demokratické" České republice, s hrůzou zjistíme, jak tyto

vlastníci nejenže do těchto tiskovin nepouští kritické názory svých spoluobčanů, ale někdy ani názory opozičních zastupitelů.

Vedení KSČ nejenže nepochopilo potřebnost **samospráv zaměstnanců a občanů jako vlastníků či spoluvlastníků veřejných sdělovacích prostředků** (a tím i potřebnost informační samosprávy obecně), ale nepřizpůsobilo se ani této vývojově zákonité logice „vlastnictví svobody tisku“, zákonitě postupně směřující **od diktatury proletariátu** (monopolní moci KSČ) **k účasti všech občanů na správě státu**, a to (vyjádřeno dikcí Mezinárodního paktu občanských a politických práv) i v tom smyslu, že „každý má právo na svobodu projevu“, přičemž toto právo zahrnuje i „ svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, **písemně nebo tiskem**, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky **podle vlastní volby**“ [547]).

Nehledě na to, že už v té době by podle platné Ústavy ČSSR mohl takový sdělovací prostředek vlastnit i občan jako jedinec, dokonce i jako soukromý vlastník výrobních prostředků potřebných k jeho provozování, pokud by ovšem k tomu nepotřeboval nikoho cizího zaměstnávat (vykořisťovat), resp. byl by schopen si ze svých řádně vydělaných prostředků námezdního zaměstnance šíření svých názorů zaplatit (viz dnešní praxe internetu).

Autor těchto řádků vůbec nemusí být obviněn z ahistorismu (tlačení staré doby do parametrů současnosti, resp. hodnocení staré doby podle doby současné), neboť kdykoliv v minulosti se stačilo řídit logickými parametry doby ještě starší – dobovými (ale přesto ve všech následujících dobách platnými) závěry Marxe a Lenina. Naopak: na tomto příkladu je potřebné si uvědomit **„normalizační“ neschopnost KSČ být skutečnou avantgardou doby** a nikoli silou bránící občanům v jejich oprávněných požadavcích a ještě je za to stíhajících. Neboť **vypořádat se úspěšně s opozicí neznamená ji zavírat, ale být každým uskutečňovaným krokem před ní nejen v taktice a strategii, ale i v pokrokovosti programových cílů a stále demokratičtějším způsobu jejich uskutečňování.**

To se ostatně projevilo nejen v nekoncepčním přístupu KSČ k lidským právům (obecně) a individuálním právům (konkrétně) – viz výše, ale (tím pádem) jak k vlastním členům, tak i k opozičním hnutím a disidentům.

Stranické čistky obecně ano, ale na základě daných podmínek nikoliv

Dalším projevem a druhem normalizačních deformací se totiž stalo vylučování členů KSČ za jiné než z ústředí KSČ prosazované názory. Tento proces oficiálně zahájil Dopis ÚV KSČ všem základním organizacím a členům strany **k výměně stranických legitimací KSČ** v roce 1970, schválený na zasedání ÚV KSČ uskutečněném ve dnech 28. až 30. 1. 1970 a publikovaný v Rudém právu 3. 2. téhož roku. Poté bylo vytvořeno 70 217 prověrkových komisí různého stupně [548]), složených z asi 165 tisíc členů KSČ [549]). „V průběhu pohovorů (zejména po zpřísnění kritérií ze dne 14. dubna 1970) bylo rozhodnuto nevydat legitimaci 326 817 členům (tj. 21,67 %). Do října 1970 prošlo prověrkami 1 508 326 členů KSČ, z nich bylo 67 147 vyloučeno, 259 670 komunistům bylo členství zrušeno.“ [550]) Pokud bylo členu KSČ členství **zrušeno**, stalo se tak většinou oprávněně, neboť bylo zrušeno za jeho pasivitu v KSČ (dlouhodobá neúčast na schůzích KSČ, dlouhodobé neplacení členských příspěvků, vůbec prokázané neplnění povinností člena KSČ na základě Stanov KSČ). „V kádrových materiálech se zrušené členství považovalo za menší zlo, a tak tito bývalí komunisté neměli v normalizační společnosti takové problémy jako ti vyloučení.“ [551])

Jiné to bylo u 67 147 **vyloučených**: prověrkové komise OV KSČ (většinově tvořené z členů jiných základních organizací, než které prověřovaly), si členy KSČ zvaly postupně, přičemž jejich klíčovým zájmem bylo zjistit, **jak se členové KSČ chovali a jaké názorové postoje zastávali v roce 1968**, zejména však, **jaký byl a jaký je jejich názor na vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR 21. 8. 1968**. Při pohovorech bylo rozlišováno mezi stoupenci

nové normalizační linie („marxismu-leninismu“), mezi „nositeli pravicového oportunismu“ (tedy těmi, jimž byly prokázány aktivní pravicové postoje a kteří na těchto postojích trvali i při pohovorech) a tzv. **pomýlenými**, tedy těmi, kterým byli sice dokázány „nesprávné“ postoje (např. odmítnutí vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR 21. 8. 1968 jako „aktu bratrské internacionální pomoci“), ale kteří si dokázali (samozřejmě ku svému osobnímu prospěchu) před členy prověrkových komisí „nasypat popel na hlavu“, tedy „přiznat se“ ke svému pomýlení, distancovat se od něho, prokázat další „myšlenkový vývoj“ a zaujmout „nový“ názor.

Vůbec prvním z nekonečné řady pomýlených byl sám Husák, od dubna 1969 první tajemník ÚV KSČ, který ještě 20. 8. 1968 (!) prohlásil, že „jsou tu tendence přibrzdit demokratizační proces, trochu přivřít ty dveře… Jsem pevně přesvědčen, že nový proud, představovaný s. Dubčekem, je tak silný v českém i slovenském národě, že už není síly, aby mu někdo dveře přivíral, aby nás někdo dostal zpět, aby nám uzavřel další vývoj a další perspektivy.“ [552]) Ještě následujícího dne vynadal členům předsednictva ÚV KSS za to, že se většinou přítomných připojilo k tzv. zvacímu dopisu a tak podle jeho slov vrazilo Dubčekovi nůž do zad. [553]) Poučen Brežněvem se však sám později k intervenci připojil jako k „bratrské internacionální pomoci“ (za což byl pochopitelně Brežněvem pochválen) a místo toho, aby si odstupem od ní (jejím správným marxistickým výkladem) vytvořil prostor **pro správně, tedy opravdu marxisticky a leninsky pojatou normalizaci**, jakožto na přítomnosti sovětských vojsk i výkladu tzv. moskevského protokolu **nezávislém dokončení demokratizace, ovšem nikoliv na revizionistickém, ale leninském základě**, vysvětlil své dřívější postoje jako své pomýlení. Např. v projevu na ÚV KSČ 26. 9. 1969 řekl: „Byl jsem loni v srpnu 1968 místopředsedou vlády. Normálně si lidé myslí, že je to hodně vysoká funkce. A nevěděl jsem absolutně o ničem.“ Jelikož šlo o příliš neuvěřitelné prohlášení (musel znát výhružný dopis Varšavské smlouvy z července 1968), doplnil ho v lednu 1970 prohlášením, že „bývalé vedení strany po lednu 1968 … se dlouho snažilo oklamat i své nejlepší přátele v mezinárodním dělnickém hnutí… Dnes mi vyčítají, že jsem se na slovenském sjezdu koncem srpna postavil za Dubčeka, že jsem řekl, když padne Dubček, půjdu i já. Ano, já jsem to řekl, ale za předpokladů, které jsem tehdy znal. Předpokládal jsem, že šlo o čestnou stranickou politiku a o čestný vztah ke spojencům.“ [554]) A kde tedy bylo Husákovo hodnocení situace před rokem 1968, v roce 1968 i poté přísně z hlediska Marxe a Lenina? Kde zůstala jeho dialektická analýza vývoje a krizových jevů? Husák to nahradil pouze pragmatickým (do hávu marxismu-leninismu zabaleným) bojem někoho s někým proti někomu. Čímž sám odstartoval pragmatické chápání (omezení) marxismu a leninismu, které vyvrcholilo do pragmatického odstranění socialismu po listopadu 1989. A protože musel i před veřejností (na nátlak studentů a koordinačního výboru české části tvůrčích svazů) přiznat své pomýlení, lidsky (milostivě) ho přiznal i jiným členům strany! Vzhledem k tomu, že pomýlení dostali při pohovorech šanci se kát, došlo tak často „pouze k pozastavení členství a dotyčný byl posléze vyzván k tomu, aby časem komisi požádal o pohovor“. [555])

Do uvedených, vzhledem k celkovému počtu členů KSČ přijatelných počtů vyloučených nelze (tak jak to běžně činí antikomunisté) započítat asi 150 000 komunistů, kteří z KSČ vystoupili **z vlastního rozhodnutí** ještě před prověrkami (od srpna 1968 do konce roku 1969).

Oněmi přijatelnými počty a obecnou oprávněností nejen KSČ, ale i jakékoliv jiné politické strany vylučovat své členy ovšem nelze omluvit **protileninské provedení této čistky**. Jak známo, Lenin se stranickým čistkám nebránil, neboť si uvědomoval nejen to, že vedení komunistické strany se musí opírat o spolehlivé členstvo, ale především to, že stranická čistka může být příležitostí k získání co nejvíce dělníků do strany (nutného k neustálému posilování jejího proletářského charakteru) a vítaná příležitost rozejít se s podvratnými živly, zahaleči a kariéristy. Tak jak byla čistka KSČ v roce 1970 nastavena, ale

umožnila naopak kariéristům včas „převléci kabáty“ a neposílila ani dělnický charakter KSČ, protože „ideové zakolísání“ se tehdy (nejen pod vlivem nepřátelské propagandy Západu, ale i vinou ideové rozkolísanosti a nekoncepčnosti vedení KSČ) už dotklo všech.

Základní příčinou, proč nabyla čistka v roce 1970 **takovéto** protismyslnosti a **stranické nedemokratičnosti**, bylo to, že dosavadní členové KSČ byli vylučováni **nejen za neplnění svých stranických povinností včetně usnesení či odporu k nim**, ale i **za své názory**. Lenin, jakkoliv ostře vystupoval proti nesprávným názorům, nikdy se neuchyloval k vylučování za názory, ale neustále je vyvracel a trpělivě a podrobně argumentoval. Leninova kritika nesprávných názorů byla vždy zásadová, argumentačně podložená, nesmlouvavá až nesmiřitelná, jistěže nepříjemná pro jejich nositele, **nikdy** však neměla za následek jakékoliv zpochybňování jejich členství ve straně nebo trestání. Nositelé jiných názorů než měl on sám (ostatně v duchu Voltairova hesla „Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale budu do smrti bránit vaše právo to říkat“) mohli své názory **opakovaně předkládat a vnášet do jednání kolektivních orgánů strany**, ale nehledě na to **také museli (v duchu demokratického centralismu) plnit přijatá kolektivní usnesení odlišná od těchto názorů**. Nikoliv už za Stalina. Kromě toho Lenin požadoval, aby při čistkách mezi komunisty bylo **přihlíženo k názoru ostatních dělníků (politicky neorganizovaných)**, jak prověřovaní komunisté **pracují ve prospěch dělnické třídy**.

Z toho je patrné, že pokud by prověrka členů KSČ v roce 1970 byla nastavena podle Leninových zásad, **nemohla by se vlastně uskutečnit**: poprvé kvůli nutnosti respektovat názorové rozdíly komunistů; podruhé proto, že mnozí členové pracovali a vyjadřovali se v duchu usnesení KSČ z let 1966 až 1970, která buď neodporovala řádnému XIII. sjezdu KSČ (popř. mimořádnému vysočanskému sjezdu), nebo (i rozporným a protichůdným) usnesením ÚV, KV, OV a ZO KSČ z té doby. Potřetí proto, že mnoho dělníků-nestraníků by hájilo nebo odsuzovalo členy KSČ za činy či názory podle jiných kritérií než tzv. normalizačních. Jaký lze z toho učinit závěr? Jediný a jednoznačný: **že vedení ksč prověřovalo a trestalo své členy za vlastní chyby učiněné od XIII. sjezdu KSČ!** Včetně neplnění jeho usnesení a odklonu od něho a tím i se započítáním všech kolektivních politických veletočů, činěných zejména předsednictvem ÚV KSČ bez mandátu od členské základny v celém krizovém období od roku 1966!!! Vždyť je třeba si uvědomit, že prakticky tentýž ÚV, který se zbavil Novotného, schválil posléze Akční program KSČ, přijal tzv. moskevský protokol a poté se zbavil Dubčeka!

Vyjevuje se tu tedy další chyba KSČ: totiž **rozhodování ÚV KSČ o závažných změnách politiky KSČ a státu** bez **včasného** svolání sjezdu a tím **silného mandátu** od delegátů. Bez onoho silného mandátu delegátů sjezdu, který mohl (pokud by byl svolán v období leden – srpen 1968) zabránit intervenci, neboť **pokud by se plán intervence dostal do přímého rozporu s usnesením** (většinovou vůlí delegátů, a tím i členů) KSČ, musel by i po stranické linii považován za **zcela zjevnou**, leninismu odporující agresi. I bez onoho silného mandátu sjezdu (pokud by byl svolán po srpnu 1968), který by jistě zaujal „nějaké“ stanovisko k intervenci, tzv. moskevskému protokolu, způsobu konsolidace politických a společenských poměrů i k potřebným demokratizačním reformám (lhostejno, zda v duchu Akčního programu KSČ z dubna 1968 nebo proti němu).

Byla to také chyba protileninská (stalinistická), protože Lenin úporně dbal na to, aby ke každé **závažné změně politické linie**, kterou považoval pro další výstavbu socialistického státu za potřebnou, dostal **mandát od delegátů sjezdu**. Nikoliv ovšem mandát formální, kterým by si pouze uvolnil své vlastní ruce k dalším činům, ale skutečný: tedy požadoval, **aby daná změna byla na sjezdu zevrubně projednána, delegáty pochopena a přirozeně i schválena**. Tak se v Rusku v poměrně krátkém historickém období (v letech 1917 až 1922) uskutečnilo šest (!) sjezdů komunistické strany. Nic takového se v „socialistickém“ Československu nemohlo stát. XIV. sjezd KSČ byl opatrnicky a pohodlnicky svolán až

v květnu 1971 poté, když byl „náležitě nedemokraticky“ **odpor jiných názorů zlomen na základě personálních postihů**. A když možné recidivě nepohodlných (oficiálně mylných) výkladů mělo zabránit Poučení z krizového vývoje, které bylo přijato na prosincovém zasedání ÚV KSČ v roce 1970. Čím účinnější, tím odpornější, tím také kontraproduktivnější; nesystémové, pragmaticky (oportunisticky) krátkozraké, tudíž přes jakoukoliv snahu o opak zákonitě dočasné.

Potlačovaným právem na kritiku socialismu skutečně proti socialismu

Husák poté, co byl místo Dubčeka zvolen prvním tajemníkem ÚV KSČ, m. j. prohlásil [556]): „Kritiku chyb v padesátých letech a Novotného režimu protisocialistické a oportunistické síly přeexponovaly do takové míry, že byla očerňována a hanobena již celá činnost komunistické strany a komunistů, zásady jejího marxisticko-leninského učení a programu, samy základy socialistického společenského řádu, zásady komunistického internacionalismu ve vztahu k Sovětskému svazu a k jiným bratrským zemím. Období výstavby socialismu, které přineslo tak pozoruhodné výsledky v ekonomice, v kultuře, v sociální politice i na jiných úsecích, bylo nazýváno obdobím temna a objevovaly se i tendence k návratu před únor 1948, k idealizování »masarykovské demokracie« a podobně.“

Nic proti tomu, povšimněme si ovšem zmínky o **„přeexponování“**. Stejného „přeexponování“ se totiž Husák dopustil svým postupem proti těmto silám v období tzv. normalizace. Neboť dialektický zákon akce a reakce říká, že každá akce vyvolává reakci, čímž zároveň neříká, že tato reakce musí mít nutně opačné znaménko nebo stejnou intenzitu a povahu působení. Z čehož pochopitelně vyplývá, že Husák nutně nemusel reagovat na pravicové či nemarxistické názory stejně razantně a stejným způsobem (stejně tak dogmaticky a nedemokraticky), jako jejich nositelé na komunisty a socialismus v roce 1968. Ale naopak jinými metodami a způsoby, jistěže bez zbytečné míry nenávisti, které by **opravdu** většinu občanů přesvědčily o opodstatněnosti zcela nutných společenských změn, které částečně nastaly (prostřednictvím konsolidace) a částečně nenastaly (pokračující absencí systémových změn a v jejich rámci nově, ale přesně a marxisticky zásadově formulovanou demokratizací). Čili: že žádný marxistický postulát či jakýkoli zákon mu neukládal povinnost reagovat tak, jak reagoval.

Ve výkladu o tzv. normalizaci tedy nemůže chybět ani nešťastně volený silový a trestní postup KSČ a státu (Státní bezpečnosti a soudů) **proti všem disidentským organizacím, jednostranně obhajujícím buržoazní (mezinárodně uznané) pojetí občanských a politických práv**. I tak se stalo (tedy nejen pro nerealizované systémové změny), že skupinky lidí o malém počtu angažovaných „ztroskotanců a zaprodanců“, většině občanů (lhostejno, zda kvůli cenzuře nebo jejich bezvýznamnosti) neznámých, „nakonec“ **přemohly obrovskou soustavu početných společenských organizací Národní fronty**, chlubícími se velkou členskou základnou, tudíž i (lhostejno, zda opravdovou nebo jen předstíranou) masovou podporou politiky KSČ.

Z mnoha iniciativ si uveďme jako příklad tři: první, typickou svou bezvýznamností (prohlášení **Deset bodů**), druhou, typickou svou ideovou polemičností (**Hnutí revoluční mládeže**) a třetí typickou svým akcentem na obhajobu občanských a politických práv podle západního „vzoru“ (**Charta 77**).

Deset bodů adresovaných federální vládě, Federálnímu shromáždění ČSSR, České národní radě, vládě České socialistické republiky a ÚV KSČ podepsalo pod vedením ing. Rudolfa Batťka 10 občanů 21. 8. 1969. Tímto prohlášením se vyslovili **proti** intervenci jako pošlapání mezinárodního práva, proti rozpouštění dobrovolných občanských organizací, „jejichž činnost neodporuje zákonům“, proti cenzuře, proti možnému porušování zákonnosti v budoucnosti, proti mocenské úloze KSČ a „stavění kategorie stranictví nad kategorii

občanství“, proti potlačování ekonomických stimulů, proti odkládání voleb do národních výborů a zákonodárných orgánů, proti omezování národní federace centrální vůlí KSČ, proti zásahům do složení státních orgánů i občanských organizací a proti záporně působícímu útlaku. S tím vším bylo možno souhlasit, ale zároveň to mělo své vady:

Poprvé v tom smyslu, že toto prohlášení bylo možné brát jen jako občanské doporučení, neboť všechny signatáři kritizované věci měly oporu v zákonech.

Podruhé se tím signatáři (podobně jako veškerá opozice v roce 1968 a následně i všechny disidentské organizace až po Občanské fórum v roce 1989) sice vyslovili **proti něčemu**, ale záměrně (aby nemohly být identifikovány jejich cíle) **neuvedli konkrétní návrhy řešení a změn**. **Právě v tom byla jejich reakčnost** (prosadit „něco“ již Západem používané, nikoliv objevit „něco“ socialisticky nové).

Potřetí, ač se signatáři slovně zaštiťovali věrností socialismu a odmítli nařčení z oportunismu, zcela zjevně **nemysleli socialisticky (marxisticky, třídně)**.

Počtvrté **hájili sice právo na opozici, ale nenaznačili ochotu k dialogu**.

Avšak místo toho, aby jim bylo v tomto duchu odpovězeno, aby byly **demaskovány** jejich skutečné záměry, a aby signatářům bylo **jasně odpovězeno, jak jejich připomínky budou řešeny čistě na marxistickém základě**, bylo se signatáři jako se zcela bezvýznamnou skupinkou deseti občanů v moři dalších čtrnácti miliónů občanů zahájeno **důkladné trestní stíhání**. Ačkoliv se obrátili nikoliv na veřejnost, ale „jen“ na odpovědné orgány, žaloba to klasifikovala jako přípravu k trestnému činu podvracení republiky podle par. 7., odst. 1 a par. 98 odst. 1. trestního zákona, a to jen proto „že vycházeli z netřídního přístupu k společenským jevům“ [557]). To by jistě byl důvod k **pořádnému ideologickému rozboru** (zajisté **využitelnému např. ve veřejných sdělovacích prostředcích** jak proti signatářům, tak i k nápravě stávajících poměrů, **nikoliv ovšem k trestnímu stíhání**. Místo toho si sama ÚV KSČ zadělávala na nepřátele tím, že připomínky disidentů (jakožto **připomínky občanů ČSSR**) nejenže neřešila z marxistického hlediska, ale soudním postihem z těchto jinak široké veřejnosti ještě nepříliš známých občanů **sama** vytvářela „hrdiny“ a „neohrožené bojovníky za práva občanů“ (těch občanů, které měla mít zcela přirozenou cestou na své straně).

Jak takový problém řešil Lenin? Když kulturní platforma Jsme kolektivisté vystoupila v roce 1921 proti politice VKS(b) a sovětské vlády, nebyla zakázána ani její členové nebyli pronásledováni. Lenin tehdy v dopise členům politického byra VKS(b) „pouze“ doporučil, aby prohlášení této platformy bylo hromadně vydáno celé a v originálním znění, doplněné stanovisky ÚV a důkladnou kritikou „různých autorů“ [558]).

Také široká dělnická demokracie by jistě dokázala posoudit tuto iniciativu jako jednu z mnoha **spravedlivěji** – buď jako závažný (a tudíž závazný) **podnět k posouzení**, popř. přestavbě a rozvoji systému (tedy nikoliv jako jeho opoziční ohrožení), nebo jako marginální, **bezvýznamnou iniciativu**, nehodnou pozornosti a zákonitě unikající pozornosti občanů ve stovkách iniciativ jiných. Ostatně samospráva už ze své vlastní systémové podstaty a povahy by musela přinést právo kteréhokoliv jedince na veřejné vyslovení jakéhokoliv, tedy i politického názoru. Zároveň by ze své vlastní podstaty a povahy musela přinést právo na kolektivní posouzení kteréhokoliv veřejně vysloveného názoru, který by samosprávný kolektiv z jakéhokoliv důvodu zaujal. A konečně právě jedině ona by mohla každému jedinci zaručit i právo na obhajobu a účast na obhajobě vlastního názoru před samosprávným kolektivem, který by se rozhodl tímto názorem zabývat.

To takové Hnutí revoluční mládeže (HRM) založené 2. 12. 1968, které ve svém Zakládajícím manifestu vyhlásilo **rozbití byrokratického systému a zavedení samosprávné demokracie do všech oblastí společnosti** [559]), dopadlo hůře. A to i přesto, že vůbec poprvé přišlo s myšlenkou **politické samosprávy**, která jako jediná mohla tzv. reálný socialismus přenést přes úskalí antikomunistického odporu. Autoři Základního manifestu se ovšem přihlásili k trockismu a zjednodušeně tvrdili, „že v Československu byl sice odstraněn

kapitalistický způsob výroby a kapitalistické výrobní vztahy, nedošlo ovšem k výstavbě socialistické a demokratické společnosti, ale naopak ke zneužití komunistických ideálů a myšlenek.“ [560]) V následné diskusi s HRM se mohl široké veřejnosti neznalé důležitých ideových detailů a principů vyjevit rozdíl mezi trockismem a leninismem. Z takové diskuse také mohlo vyplynout, že Stalina **už opravdu** není nutno vyvracet a nahrazovat Trockým, ale Leninem, a to proto, že Stalina **už opravdu** není nutno obhajovat Leninem, bylo-li už dostatečně prokázáno, že se Stalin (a tím i celá KSČ v dosavadním vývoji) odklonil od Lenina. To bylo ovšem z hlediska tehdejší KSČ stále ještě nepřijatelné. A nejen proto, že k takové diskusi nikdo z normalizátorů, ani Leninský svaz mladých (který původně vznikl ze Svazu mladých, aby se stal v roce 1970 základem české části Socialistického svazu mládeže), nebyl ideologicky ani intelektuálně připraven, ale i pro ilegální činnost HRM (včetně ilegálního styku jeho členů s kapitalistickým zahraničím). A tak v březnu 1971 padly rozsudky pro 16 mladých lidí, z toho dva byli odsouzeni ke dvěma letům podmíněně a Petr Uhl ke čtyřem letům nepodmíněně. [561])

Antikomunisté brzy pochopili, že **jedinou jejich šancí je překlenout názorové rozdíly a organizační roztříštěnost soustředěním na jediný reálný cíl – útok na Achillovu patu socialismu spočívající v závazku ČSSR z Helsinek dodržovat na bázi soukromého vlastnictví výrobních prostředků pojatá individuální lidská práva**. V tomto ohledu se ÚV KSČ nemýlil: šlo opravdu o způsob a záminku k likvidaci socialismu. Bylo však chybou se signatáři Charty 77, která k tomu účelu vznikla, nejednat. Ihned po prvních podpisech stačilo si signatáře pozvat na ÚV nebo předsednictvo Federálního shromáždění a vysvětlit jim, že k plnění přijatých mezinárodně-právních závazků bude přistoupeno neprodleně poté, až budou provedeny nutné změny v legislativě včetně výrazného posílení kolektivních práv pracujících (a mít k tomu připravený vlastní návrh nové ústavy). Tedy opustit pozici oné komunistické „nadutosti“, kterou mnohokrát kritizoval Lenin, a se širokou podporou veřejnosti včetně všelidové diskuse nad novou ústavou dosáhnout nikoliv popření, ale dalšího rozvoje socialistické státnosti a zákonnosti (a v jejím rámci i plnění mezinárodních závazků). Podmínky k tomu byly, neboť Charta 77 „nezasáhla široké vrstvy obyvatelstva“ [562]) – do prosince 1977 ji podepsalo jen 242 občanů. Naopak: K širokému povědomí o její existenci (nekryjícímu se se znalostí jejího textu) paradoxně přispělo její režimní odsouzení ve sdělovacích prostředcích a tzv. Anticharta, kdy byli 28. 1. 1977 do Národního divadla v Praze pozváni národní umělci, herci a osobnosti známé z kultury, aby si z úst herečky Jiřiny Švorcové vyslechli provolání československých výborů uměleckých svazů s názvem **Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru**, v němž byl vznik a záměr Charty 77 odsouzen, a aby souhlas s tímto prohlášením (dobrovolně i vynuceně, tedy z vlastního přesvědčení nebo ze strachu z možné ztráty svých pracovních a tvůrčích možností) stvrdily veřejně činné osobnosti svými podpisy.

Přestože (resp. protože) byl v následujících letech **bezprostřední politický vliv chartistů na veřejnost maximálně minimalizován**, mělo být toto klidné období (příznačně končící založením Českého helsinského výboru v listopadu 1988) časem k promyšlené a postupné realizaci všech státoprávních i lidsko-právních reforem, jednak potřebných k zachování socialismu a obnovení důvěry neuvědomělých občanů vůči němu (v obecné rovině), jednak k přechodu od jeho „historicky dosluhující“ nižší fáze k fázi vyšší. Československé socialistické republice tak historie poskytla **poslední šanci** k záchraně před důsledky stále neodstraněného zaostávání úrovně výrobních vztahů za úrovní výrobních sil i podepsání helsinského protokolu.

Znovu je třeba si uvědomit, jak postupovaly delegace východoevropských socialistických zemí v roce 1975 v Helsinkách: jistěže s pocitem vítězství, že na této konferenci uhájily **zásadu nevměšování do vnitřních záležitostí zemí s různým společenským zřízením**, když zároveň (proti smyslu tohoto) podepsaly **možnost západních**

zemí vměšovat se do těchto záležitostí v otázce lidských práv. Tím že nebylo dosaženo rovnováhy i v této oblasti, tedy, že západní státy nebyly nuceny uznat rovnoprávnost lidských práv budovaných na základě zrušení práva na vykořisťování člověka člověkem prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků (tedy socialistického pojetí lidských práv) s jejich egoistickým a individualistickým pojetím lidských práv (tedy tím, že první canneská podmínka nebyla prosazena do všech probíhajících mírových jednání a závěrů), mohl **Západ zahájit na Východ mohutný útok vedený současně** (tak jak se to osvědčilo Rudé armádě při drtivém vítězství nad německým fašismem ve II. světové válce) **na dvou obchvatných směrech** (sice vzájemně rozporných, ale svou rozporností pro kapitalismus příznačných a užitečných): z jedné strany **snahou Západu po úplném uzbrojení Sovětského svazu až do jeho hospodářského vyčerpání** (včetně Reaganova blufu s konceptem hvězdných válek), které povede k růstu nespokojenosti občanů a tím i k aktualizaci otázky lidských práv (tedy k revizionisticky pojaté přestavbě a glasnosti), z druhé strany (tomu jen zdánlivě protiřečící) **„dojemnou“ péčí o stav lidských práv v socialismu**, která se nakonec nejen vzhledem k vojenské síle socialistických zemí a s tím spojeným nebezpečím nežádoucí likvidace právě rozvíjené kapitalistické globalizace ve víru případné III. světové války, ale i definitivního odklonu Gorbačova od Marxe a Lenina (zradě Marxe a Lenina) ukázala **ke generálnímu útoku na socialismus jako průchodnější a kapitálově méně náročnější**.

Tak se stalo, že Varšavská smlouva a všechny ty finančně i ekonomicky náročné práce, **nutné** k realizaci vojenské rovnováhy Východu se Západem, se ukázaly **pro obranu socialismu jako zbytečné** (východoevropský socialismus zanikl, aniž k tomu bylo potřeba jediného náboje NATO) a přišly vniveč, jakkoliv ovšem po celou dobu své existence **jako jediné** zabránily mnoha zbytečným válkám i vzniku války celosvětové. To jasně ukázal vývoj po pádu východoevropského socialismu a tím i po dočasné likvidaci bipolárního světa, kdy nejenže nemohlo být zabráněno mnoha imperialistickým válkám (jejichž rozpoutání ze strany imperialistů by jinak už neexistující Sovětský svaz dokázal svou silou i zásadovostí své diplomacie zabránit), ale kdy byly oba proudy, které byly proti socialistickým zemím použity odděleně (uzbrojování, propaganda buržoazního pojetí lidských práv) při realizaci proti jiným „neposlušným“ zemím (Afghánistánu, Iráku, Srbsku, Libyi aj.) spojeny v **jeden**: **v brutální vojenský útok, zdůvodněný ochranou lidských práv**. A kdy konečně Západ nejenže odhalil svou **pokryteckou, farizejskou tvář v otázce lidských práv**, ale i **svou Achillovu patu**: tedy **rozpor** mezi chutí i nutností válčit ve jménu globalizujícího se kapitálu (a s tím nutně spojeného globalizujícího se práva na vykořisťování člověka člověkem prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků ve všech částech světa), a **neschopností to jasně a průkazně** zdůvodnit ochranou **ostatních** lidských práv před vlastní i světovou veřejností. Tedy i neschopností (jak Západ stále doufá dočasnou) zdůvodnit války a agrese i jinak, stejně tak neschopností (ale občany stále vynucovanou potřebou) dodržovat lidská práva především ve vlastních zemích. A což teprve, když by občané Západu přišli na to (a ono jim zřejmě nezbude nic jiného, než na to přijít), že kolektivní (samosprávná, tedy svou povahou ryze socialistická) práva jsou pro jejich existenci a život zásadně důležitější, než doposud až fanaticky vyznávané a před jinými právy upřednostňované právo na vykořisťování jiných prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků!

Systém, chce-li přežít a úspěšně se rozvíjet ve smyslu svého ideového základu, musí být tak kvalitní, aby proti sobě vyloučil opozici. To nelze udělat jinak, než že se stane permanentní (tedy dialektickou a tím i třídně-sociální) opozicí sám vůči sobě, aniž by kdykoliv v budoucnosti bylo nutné nějak měnit jeho základní podstatu.

Kapitalismu se tak doposud dařilo prostřednictvím parlamentní demokracie chránící právo na vykořisťování prostřednictvím soukromého vlastnictví výrobních prostředků kdekoliv

ve světě. Socialismu se to podaří až prostřednictvím realizace samosprávného společenského zřízení vybudovaného přísně na marxistických a leninských základech a zásadách, sice nepopírajících možnost soukromého vlastnictví výrobních prostředků, ale o to více popírajících možnost prostřednictvím jakýchkoliv výrobních prostředků vykořisťovat člověka člověkem. Tedy prostřednictvím nastolení (probojování) takového společenského zřízení, které umožní realizaci a konkretizaci těchto zásad díky celospolečenskému (samosprávnému) rozhodování a celospolečenské (samosprávné) kontrole.

Přímá návaznost druhou částí